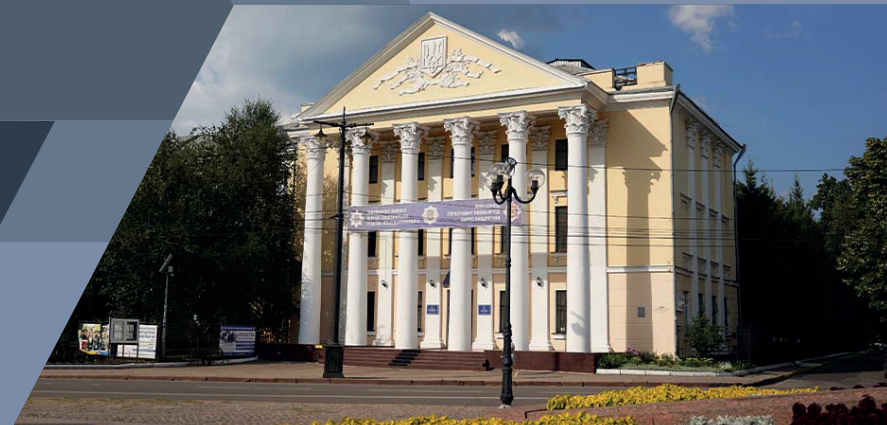

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**ПРАВА ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ДІЇ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ**

ДОНЕЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЦЕНТР
українсько-європейського
наукового співробітництва

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ
ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ**

(заочна форма)

10 грудня 2024 року

Кропивницький 2024

УДК 342.7:342.78+355.01 (477)(082)

Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. 323 с.

*Затверджено до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 24 грудня 2024 року)*

Публікується за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини під час дії правового режиму воєнного стану», 10 грудня 2024 року.

Видання може бути корисним для співробітників Національної поліції України, представників правоохоронних та судових органів, держслужбовцям, викладачам, аспірантів (ад'юнктів), слухачів магістратури, студентів та курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, а також всім, хто захищає права і свободи людини і громадянина в правовому режимі воєнного стану.

Матеріали збірника опубліковані в авторській редакції.

© ДонДУВС, 2024
© автори тез доповідей, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЛЮДИНА, ЇЇ ПРАВА І СВОБОДИ ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ		
1.	АЛЕКСЕЄНКО А. ФОРМА ПРАВЛІННЯ ТА КОНСОЛІДАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	11-13
2.	АНДРІЙВ Д. ПОВЕРНЕННЯ ДІТЕЙ ДО УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ	13-15
3.	АНТОНОВА О., КОЛІСНИК Д. НОВАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	15-18
4.	БАДАК М. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЩОРІЧНУ ОСНОВНУ ВІДПУСККУ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	18-21
5.	БІЛІНКЕВИЧ Н. ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ АЗАРТНИХ ІГОР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	21-24
6.	БІЛОУС Д. ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	24-27
7.	БУДАСОВА К. ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ, ПРАВА ТА СВОБОДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	27-29
8.	БОЙКО Р. ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР	29-31
9.	ВЕСЕЛОВ М., ЄДНАК Д. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ВОРОЖИХ АТАК НА ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ	31-34
10.	ГОНЧАРОВ М. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ЗАКРІПЛЕННЯ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ	34-36
11.	ГРИГОР'ЄВА В. ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	36-38
12.	ЗЕЛЕНСЬКИЙ С., ПЕНДЮРА М. ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	39-40
13.	ІЛЬКІВ Н. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	41-44
14.	КАПІТАН О., САМІЛО А. ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44-47
15.	КОВАЛЕНКО Н. МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА	47-50

	ГРОМАДЯНИНА	
16.	КОЗАК К. ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	50-51
17.	КОСТРИЦЬКИЙ І., СЕРЕДНИЦЬКА І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.	51-54
18.	КУЗЬМЕНКО С. ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ	54-56
19.	ЛЕОНІДОВА О. ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	56-59
20.	МАРТИНЮК Я. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	59-61
21.	МОРОЗ М. ЩОДО ПРОБЛЕМ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	61-63
22.	НЕСТЕРЕНКО М. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.	64-66
23.	ОНОПРІЄНКО С. СУТНІСТЬ ТА ЦИКЛИ РОЗВИТКУ ФУНКЦІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	66-68
24.	ПАВЛИШАК А. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	68-70
25.	ПАЩЕНКО Г. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.	70-75
26.	СОЛОМ'ЯНЮК Б. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.	76-79
27.	СУЮСАНОВ Л. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	79-81
28.	ТРЕТЯК О. ПУБЛІЧНА СФЕРА ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.	82-83
29.	ТУРЕНКО О. ПРИМУС ДО ПРАЦІ В ПРАВОВОМУ РЕЖИМІ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРІЧНІ СЕНСИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	83-87
30.	ЦЯПКАЛО К. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ	87-89
СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ		

31.	БЕРШАДСЬКА К. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО: ПРАВОВИЙ СТАТУС ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ	90-92
32.	ГОРЯНОЙ Д. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА, ТА РОЛЬ УКРАЇНИ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.	93-95
33.	ЗІНЧЕНКО Д. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	95-98
34.	МАРЖАН Є. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСОБИ, ЗНИКЛОЇ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН.	98-101
35.	ПАВЛОВА О. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.	101-104
36.	СИРИЦЯ К. БОРОТЬБА З ШАХРАЙСТВОМ ЧЕРЕЗ КОЛ-ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	104-108
37.	СТЕЦЮК Б. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЇ ЗАСАДИ МІСІЇ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ	108-111
38.	ФЕСЕНКО О. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СПРИЙНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА: ЧОМУ ЗВИНУВАЧЕННЯ ЖЕРТВ НЕ Є ВИРІШЕННЯМ ПРОБЛЕМИ	111-113
39.	ЯВОРСЬКА Н. THE IMPACT OF THE HUMANITARIAN CRISIS CAUSED BY THE WAR ON THE LEVEL OF SOCIAL SECURITY OF THE POPULATION	113-116
СЕКЦІЯ №3.		
РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД І ГРОМАДЯНСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ		
40.	БАХМАТ В. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	117-119
41.	БЕЛОУСОВ В. THE IMPORTANCE OF SCIENTIFIC AND PRACTICAL RESEARCH IN THE SOCIAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE.	119-122
42.	ПАЩИНСЬКИЙ О. ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ФОРМА ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.	122-124
43.	ПРАВДЕНКО В. ВИКЛИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ.	124-127
44.	САФРОНОВА Г. ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	127-130
45.	СЛАВІНСЬКА А. ПРАВО ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЮ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	130-132
46.	СЯГІНА В. ВИКРИВАЧІ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТІЇ: ДОСВІД США ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.	132-134

47.	ЦАЦЕНКО О. ГРОМАДЯНСЬКА АДВОКАЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ	134-136
СЕКЦІЯ №4. НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ		
48.	АМАНГЕЛДІЄВА А. ОМБУДСМАН УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.	137-139
49.	АНТОНОВА О., СПІВАК С. ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН З ІНОЗЕМЦЯМИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН ЄС – АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ВОЄННОГО ЧАСУ.	139-142
50.	БОНДАР В. ШЛЯХИ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.	142-145
51.	БРАЙЧЕНКО В. ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ НОРМ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	145-148
52.	БРЕДІХІНА М. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ.	148-151
53.	БРЕСЛАВЕЦЬ Я. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	151-154
54.	ВАСИЛЬЄВ С. НАДНАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	154-157
55.	ВЕРНИГОРА М. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	157-160
56.	ДЖУРА Х. ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	160-163
57.	ЄРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Л. ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ІНСТИТУТІ АВІАЦІЙНОГО СТРАХУВАННЯ.	163-165
58.	ЗОЗУЛЯ Є. ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МВС УКРАЇНИ У СФЕРІ ДОТРИМАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.	165-170
59.	ІВАНЕНКО Д. ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВИХ ЦЕНТРІВ БВПД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	170-172
60.	КЛИМЕНКО Д. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ КОРИСТУЮТЬСЯ ТИМЧАСОВИМ ЗАХИСТОМ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	172-175
61.	КОЛОМІЄЦЬ О. ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ, СОВІСТІ І РЕЛІГІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ	175-177
62.	КОРОЛЬ М. ДОТРИМАННЯ ПРАВ НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ ПІД ЧАС ЇХ	177-

	ІДЕНТИФІКАЦІЇ	179
63.	КРАМАРЕНКО К. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	180-182
64.	КУЗУБ К. СТАТЕВА НЕДОТОРКАНИСТЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ	182-184
65.	МАКСИМЕНКО А. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.	184-186
66.	МАНЬКО Д. ЮРИДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ Е-ПЕТИЦІЇ	186-189
67.	МІХЄЄВА В. НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	189-193
68.	ПЕКАРСЬКА Є. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО ДЕТЕКТИВА	193-195
69.	ПОПОВИЧ П. РОЛЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕ ПОІМЕНОВАНИХ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯК МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	195-199
70.	СВИРИДЕНКО О. ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В СИСТЕМІ РОЗСЛІДУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СТАНІ НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИН	199-202
71.	СТАНКО А. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТРУКЦІЇ З ДІЛОВОДСТВА В МІСЦЕВИХ ТА АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДАХ ТА ЇЇ ВИКОНАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	202-205
72.	ХИТРОВСЬКИЙ Д. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ: ОКРЕМИЙ АСПЕКТ	205-207
73.	ШОПІНА І. ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	207-210
СЕКЦІЯ №5. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ		
74.	БЕРЕЗА Ю. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	211-213
75.	БІЛОУС Д. ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	214-219
76.	БОТНАРЕНКО О. ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ МІННОЇ НЕБЕЗПЕКИ.	219-222
77.	БРЕДІХІНА М. ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ	222-

	НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.	224
78.	ВОЛОБОЄВ А. ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ, З ОГЛЯДУ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ З ОБ'ЄКТАМИ ОЗБРОЄННЯ.	224-227
79.	ГАВРИЛЮК В. ВИДИ ТА АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНИХ ОЗНАК СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ	227-230
80.	ДЕМІЧЕВА ІНТЕРСЕКЦІЙНІСТЬ ЯК РАМКОВИЙ ПІДХІД ПРИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННІ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ	230-232
81.	ДЕРЕВ'ЯНЧЕНКО Ю. КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ РОЗШУКУ ОСІБ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН	232-234
82.	ДРОБАХА М. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.	234-235
83.	ЄМЕЛЬЯНОВ Р. ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО	236-239
84.	ІВАНЦОВ В. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	239-241
85.	ІСМАЙЛОВ К., ГОНЧАРУК О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ МОДЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИЧНОЮ РОЗВІДКОЮ.	241-245
86.	КАЛЮЖНИЙ О. ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ НАРКООБІГУ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	245-248
87.	КЛИМЕНКО А. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	248-252
88.	КОЗАК В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОШИРЕННЯ НАРКОПРИТОНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.	252-255
89.	КРИВКО О. ЕТИЧНА ТА ДОБРОЧЕСНА ПОВЕДІНКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО, ЯК ПРИКЛАД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ.	255-257
90.	ЛЮБЧИЧ Д. ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ЗАВДАННЯ ІНСПЕКТОРА З ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ ПІДРОЗДІЛІ ПОЛІЦІЇ.	257-261
91.	МЕТАШОП І. ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, ЩО ОБМЕЖУЮТЬ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯН.	261-263
92.	МИРОНЕНКО В. СУТНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СПЕЦИФІЧНОГО ВИДУ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	263-265
93.	МИРОНОВ Ю. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.	265-267

94.	НЕСТЕРЕНКО К., ЛИСИЦИНА С. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОКРЕМІЙ СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ОСВІТИ.	267-269
95.	ОЛІЙНИК І. ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОТИПРАВНІ ДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ – ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	269-272
96.	ПАВЛОВА О. ЕКОНОМІЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСУВАННЯ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	272-275
97.	ПАЛЬОНА Я. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВІДСТРОЧКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	275-278
98.	ПЕКАРСЬКИЙ С. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.	279-281
99.	ПЕТРУК Я. НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН	281-283
100.	ПІКУЛЬ В. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНИХ ОЗНАК ПРАВА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА ПРАЦЮ	283-285
101.	ПОТОЦЬКА Ю. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	285-287
102.	СМІРНОВ Б. ВПЛИВ ҐЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ПРАВООХОРОНЦЯМИ	287-289
103.	ТКАСЧЕНКО D. SAFEGUARDING CONSTITUTIONAL HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICT: THE ROLE OF LAW ENFORCEMENT	289-291
104.	ЧЕРНИХ В. ГЕНЕЗА ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ	291-293
105.	ЯРЕМА В. СУТНІСНІ ОЗНАКИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ.	293-296
СЕКЦІЯ №6. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ		
106.	ВОЛОБОЄВ А., СКЛЯР А. ПРАВА ЖІНКИ ЯК ОПЕРУПОВНОВАЖЕНОЇ ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	297-299

107	ВОЛОШИНА О. НЕОБХІДНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ПРОГРАМ НАВЧАННЯ З ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ З УРАХУВАННЯМ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ	299-301
108	ДЕРЕВ'ЯНКО Б. ПРО ВИБІРКОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯНИ ЗАГРОЗИ СУСПІЛЬНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧЮВ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	301-305
109	КАРЕЛІН В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	305-307
110	КОЗАЧОК Є. ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	307-309
111	МЕРДОВ С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ НА ЗАНЯТТЯХ СПОРТОМ.	309-312
112	ОДЕРІЙ О., ОДЕРІЙ М. РОЛЬ КІНОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	312-316
113	СУХОРАБ Р. ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ОСІБ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	316-320
114	ЯКУШЕВА В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	320-323

СЕКЦІЯ 1: ЛЮДИНА, ЇЇ ПРАВА І СВОБОДИ ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АЛЕКСЄЄНКО Артем, аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

ФОРМА ПРАВЛІННЯ ТА КОНСОЛІДАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Форма правління в політичному плані виступає як механізм узгодження інтересів еліт та засобам консолідації широкого політичного загалу. За таких умов форма правління може стати чинником консолідації суспільства в рамках розв'язання завдань державного будівництва й успішного націєтворення. При цьому спроможна держава та консолідована нація виступають макросуб'єктами політичних трансформацій.

Політико-правова консолідація суспільства є необхідним процесом для досягнення стабільності, згуртованості та розвитку сучасної держави. Системна консолідація суспільства найкраще досягається шляхом модернізації форми державного правління, яка включає вдосконалення інституцій, зміцнення верховенства права та створення сприятливого клімату для демократичної участі громадян. Проте існують й термінологічні розбіжності, які впливають на розуміння генези та вектору консолідаційних процесів.

Політичні інститути в процесах правової консолідації суспільства потребують узгодження функціональних ролей на макрорівні. Форма правління дає рамку поведінки за межами вузьких суб'єктних інтересів. Політично консолідоване суспільство потребує системи правління, яка заохочує діалог між громадянами та політичною елітою. Модернізація форми правління в системно-функційному плані повинна бути спрямована на залучення різних соціальних груп до процесу прийняття рішень, сприяння політичній рівності та соціальній справедливості. Системна політика інклюзивності на основу балансу гілок влади сприятиме зменшенню соціальної напруги та формуванню практик національної солідарності.

Політико-правова система сучасної України в умовах російської агресії перебуває в умовах випробування політичної єдності. Консолідаційна форма правління пропонує своєрідну матрицю політичного планування державного будівництва. Модернізація форми державного правління є фундаментальною умовою для політичної консолідації суспільства. Вона забезпечує більш прозоре, справедливе та ефективне демократичне правління, створюючи дієві політико-правові умови для сталого розвитку та довгострокової стабільності. Завдяки цьому процесу утворюється міцніший зв'язок між громадянами та державою, що сприяє формуванню більш інтегрованого та стабільного суспільства на противагу глобальним авторитарним тенденціям.

Стратегічне планування політичних перетворень вимагає гнучкості політичних інститутів та координаційної взаємодії. Форма правління дає високий шанс успішної корекції дисфункційних інститутів. Зміцнення політики демократичних реформ у післявоєнний період в Україні є основою утвердження справедливості, критики, єдності в суспільстві. Враховуючи сучасні порівняльні (рейтингові) розробки міжнародних дослідних агенств, можна покращити уявлення щодо чинників політичної консолідації суспільства в рамках зусиль щодо захисту прав людини.

Неврівноваженість впливу різних політичних сил та концепцій розвитку суспільства вимагає досконалої нормативно-правової рамки, яка обмежує довільність і деструктивність, стримує межі політичних екстремумів в перехідному суспільстві. При цьому на форму правління, так би мовити, «покладається» й «консолідаційне» завдання: забезпечити залучення громадян до прийняття політичних рішень. Означене спрямоване на встановлення розуміння та партнерства між владою і суспільством в рамках формування режиму консолідованої демократії.

У рамках політико-правових інституційних трансформацій реалізується балансування між суб'єктами політичного управління. Воно забезпечує черговість участі політичних стейкхолдерів у процесах вироблення політики державного будівництва. Форма правління у функціональному плані забезпечує розгляд політичних альтернатив в рамках підвищення спроможності суб'єктів ухвалення рішень за рахунок набуття ними відповідних владних повноважень. В цілому форма правління відображає рівень інституаційної спроможності демократичних політичних інститутів у конкретній державі щодо консолідованого захисту прав людини.

За доби постіндустріального суспільства та глобалізації, демократичні форми правління стикаються з викликами та можливостями, що вносять свої корективи до традиційних моделей. Модернізація демократії є невід'ємним процесом, що охоплює політичні, соціальні та технологічні аспекти. Тому у міждисциплінарному дискурсі розглядаються ключові тенденції модернізації демократичних форм правління на тлі порівняння з авторитаризмом.

Помітним акцентом в обговореннях є наголос на різноманітність акторів та інституційне включення. Сучасні демократії прагнуть надати рівні права та можливості всім верствам суспільства, незалежно від статі, раси, релігії чи соціального становища. Просування концепцій інклюзивності та справедливості стає невід'ємною частиною модернізації демократичних систем в контексті захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Литвин В. С., Романюк А. С. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Випуск 20'2016. URL : https://filos.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/12/LytvynRomaniuk_Formsystem.

2. Ляшенко Т. Інститут президентства в країнах Центральної Азії. Політичний менеджмент. 2006. Спецвипуск. С. 175–182.
3. Мироненко П. В. Форма правління: політичні трансформації на зламі століть : монографія. К. : ВЦ «Академія», 2014. 220 с.

АНДРІЙ Дмитро Миронович, асистент кафедри права Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, кандидат юридичних наук

ПОВЕРНЕННЯ ДІТЕЙ ДО УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ

У зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації (далі – РФ) проти України чимало дітей були змушені тимчасово переміститись (евакууватись) за межі території України. Зокрема, така доля спіткала дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які вимушено покинули Україну у складі закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, в яких вони проживають або зараховані на цілодобове перебування, у супроводі законних представників, за інших обставин, зумовлених війною, подекуди без належного супроводу. Покинула вимушено Україну також значна кількість дітей у супроводі свої батьків, родичів, інших супроводжуючих осіб, а доволі часто без такого. Немало дітей було примусово переміщено або депортовано внаслідок збройної агресії РФ проти України. З огляду на зазначене, особливої актуальності набувають питання правового забезпечення повернення дітей до України.

Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 23 квітня 2003 року № 569 затверджено Порядок повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України (далі – Порядок № 569). Також, 07 липня 2022 року КМУ прийнято постанову № 794 «Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні» (далі – Постанова № 794). Окрім цього, постановою КМУ від 01 червня 2023 року № 546 затверджено Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну (далі – Порядок № 546). Додатково, постановою КМУ від 14 травня 2024 року № 551 затверджено Порядок виявлення та повернення дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (далі – Порядок № 551).

Перелічені нормативно-правові акти безпосередньо визначають процедури повернення до України дітей різних категорій. В період дії на

території України правового режиму воєнного стану до них було внесено низку змін. Тим не менше, окремі питання залишаються неврегульованими та подекуди колізійними. Насамперед необхідно звернути увагу на категорії дітей, які підлягають поверненню до України згідно з законодавством України.

Відповідно до п. 1 Порядку № 569, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, - громадяни України, які з різних причин перебувають за межами України, підлягають поверненню до України, якщо відсутні підстави для їх усиновлення або передачі під опіку (піклування) за кордоном. Діти, народжені і залишені у пологових будинках за кордоном, повертаються до України за наявності підстав для набуття ними громадянства України за народженням.

Порядок № 546 визначає механізм забезпечення безпеки дітей, які проживають або зараховані на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, під час воєнного стану шляхом вжиття у разі потреби заходів до їх тимчасового переміщення (евакуації), забезпечення розміщення, належного догляду, виховання, а також повернення за місцем їх постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України - в Україну. Тобто мова йде про дітей-вихованців вищезгаданих закладів, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей, які не мають статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

Пунктом 1 постанови № 794 передбачено повернення до України окрім дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, також дітей-громадян України, які залишилися без батьківського піклування, тимчасово переміщених (евакуйованих) за межі України з метою отримання тимчасового захисту.

Поряд з цим, Порядок № 551 визначає механізм взаємодії між суб'єктами, які беруть участь у пошуку, поверненні, забезпеченні соціального захисту та реінтеграції дітей, депортованих або примусово переміщених, і таких, які перебувають під ризиком депортації або примусового переміщення внаслідок збройної агресії РФ проти України. Зокрема, у п. 3 Порядку № 551 діти, депортовані або примусово переміщені, і такі, які перебувають під ризиком депортації або примусового переміщення внаслідок збройної агресії РФ проти України, визначаються як громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні.

Як вбачається зі змісту аналізованих норм законодавства України, в одних випадках передбачається обов'язок уповноважених суб'єктів щодо повернення до України дітей-громадян України, а також дітей, щодо яких наявні підстави для набуття громадянства України за народженням, в інших – також іноземців та осіб без громадянства. Також присутні обмеження, пов'язані з дією правового режиму воєнного стану та метою переміщення (евакуації) дітей (тимчасовий захист). Очевидно, що така розрізненість

правового регулювання не сприяє системному вжиттю заходів соціально-правового захисту дітей, якого вони потребують.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про охорону дитинства», всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Згідно з ст. 5 Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 року (далі – Конвенція), судові або адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини. З урахуванням ст. 7, у разі зміни звичайного місця проживання дитини на іншу Договірну Державу, юрисдикцію мають органи Держави нового звичайного місця проживання.

Таким чином, критерієм, який визначає юрисдикцію держави щодо захисту дітей є звичайне місце її проживання, а не громадянство. З урахуванням викладеного, доцільним видається уніфікація правового регулювання процедур повернення дітей до України, зокрема чітке визначення категорій дітей, які підлягають поверненню, без обмеження щодо громадянства України, наявності статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, з урахуванням обставин залишення ними території України та перебування за кордоном.

Необхідне, однак, застереження щодо дітей, які досягли 16 років, та, відповідно до ч. 3 ст. 313 Цивільного кодексу України, мають право на вільний самостійний виїзд за межі України.

Зазначене питання потребує невідкладного вирішення з огляду на небезпеку припинення юрисдикції компетентних органів України щодо захисту дітей та як наслідок їх фактичною втратою для України у випадку зволікання, за винятком випадків неправомірного переміщення або утримування дітей, передбачених ст. 7 Конвенції. Окрім цього, будь-яке відтермінування повернення дітей до України має наслідком їх зростання без батьківського піклування, якого діти безумовно потребують, що вкрай негативно впливає на їх розвиток.

***АНТОНОВА Олена Ростиславівна**, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри права та правового забезпечення авіаційної діяльності Української державної льотної академії, м. Кропивницький.*

***КОЛІСНИК Дар'я Романівна** студентка 4 курсу, спеціальність 081 «Право», Української державної льотної академії, м. Кропивницький*

НОВАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міністерство юстиції України досить активно реагує на умови війни в контексті отримання громадянами послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Зокрема, від перших днів війни всі види реєстрації актів цивільного стану реєструються за принципом екстериторіальності. Незалежно від місця знаходження, заявник можете звернутися до будь-якого відділу ДРАЦС чи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради, який має повноваження щодо реєстрації актів цивільного стану та отримати послуги з реєстрації народження, шлюбу, розірвання шлюбу, смерті тощо [1].

Питання реєстрації народження дитини регулюється такими законодавчими актами, як: Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [2]; Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» від 18.10.2000 № 52/5 [3]; Наказ Міністерства охорони здоров'я «Порядок реєстрації живонароджених і мертвнонароджених» від 29.03.2006 № 179 [4]; Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті (Форма № 103/о)» від 08.08.2006 № 545 [5]; Закон України «Про Державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 № 2398-VI [6]; Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання» від 12.01.2011 № 96/5 [7]; Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану» від 04.03.2022 № 407 [8]; Наказ Міністерства юстиції України «Про внесення змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» від 26.02.2022 № 606/5 [9].

У нинішній ситуації, з міркувань зручності та безпеки, зусилля держави спрямовано на збереження активної роботи сервісів. Зокрема, у разі реєстрації народження, щоб уникнути збору документів та тривалих черг до державних органів, впроваджено сучасний комплексний сервіс для батьків новонароджених дітей Є-Малятко, який створено з використанням досвіду Канади, Сербії, Австралії та Нової Зеландії.

Україна стала першою країною у світі, яка об'єднала 10 послуг в одному сервісі, такі як: державна реєстрація народження; визначення походження дитини; реєстрація в Державному реєстрі фізичних осіб-платників податків; внесення інформації про новонароджену дитину до Єдиного державного демографічного реєстру з присвоєнням унікального номера запису (УНЗР); визначення належності новонародженої дитини до громадянства України; призначення допомоги при народженні дитини; призначення допомоги на дітей, які виховуються в багатодітних сім'ях; реєстрація місця проживання новонародженої дитини; внесення відомостей

про дитину до Реєстру пацієнтів, що ведеться в центральній базі даних електронної системи охорони здоров'я; виплата грошової компенсації за пакунок малюка [9].

Для того, щоб зареєструвати новонароджену дитину за цією системою, протягом 30 днів з дня народження дитини необхідно: зареєструватись або авторизуватись на порталі в кабінеті громадянина на diiia.gov.ua за допомогою електронного підпису; заповнити онлайн-форму та обрати за необхідністю додаткові послуги, які ви захочете замовити; підписати заяву електронним підписом. Щоб замовити послугу, знадобиться номер медичного висновку або судового рішення про встановлення факту народження дитини.

Другому з батьків потрібно підписати заяву своїм електронним підписом, якщо: батько та матір дитини не перебувають в офіційному шлюбі; батько та матір дитини мають різні прізвища; батько та матір дитини зареєстровані за різними адресами (у випадку замовлення послуги з реєстрації місця проживання дитини); допомогу при народженні, допомогу багатодітним та/або компенсацію за пакунок малюка отримуватиме матір, а заяву подає батько (і навпаки).

Посилання на заяву на порталі Дія надійде другому з батьків на електронну пошту; заяву про держреєстрацію народження буде автоматично надіслано до обраного відділу державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС). Щойно свідоцтво про народження буде готове, батьки отримують лист на електронну пошту. Забрати свідоцтво у відділі ДРАЦС може той з батьків, хто підписав заяву.

Втім отримати послугу он-лайн не можливо, якщо: дитина вже має свідоцтво про народження; у пологовому будинку вже видане медичне свідоцтво про народження старого зразка (форма 103/о); дитина народилася поза лікувальним закладом; дитина народилася поза межами України; один з батьків дитини є громадянином іншої країни; шлюб між батьком та матір'ю було укладено в іншій країні.

Рішення про держреєстрацію народження, про присвоєння РНОКПП та УНЗР ухвалюється не пізніше наступного робочого дня. Повідомлення про результат кожної замовленої послуги з'явиться в кабінеті громадянина і відправляються на електронну пошту. Рішення про призначення допомоги при народженні та допомоги на дитину з багатодітної сім'ї ухвалюється протягом 10 днів. Кошти зараховуються на вказаний рахунок у найближчий виплатний період (до 8 або 25 числа кожного місяця). Рішення про призначення грошової компенсації за пакунок малюка ухвалюється протягом 10 днів після перевірки управлінням соціального захисту реєстру отримувачів «пакунка малюка» (перевірка здійснюється після 10, 20 та 30 числа кожного місяця). Кошти виплачуються на спеціальну картку «Пакунок малюка» протягом 30-45 днів.

Внесення відомостей про дитину до Реєстру відбувається автоматично у день подання заяви [9].

На сьогоднішній день понад 356 000 родин скористалися сервісом Є-

Малятко, який об'єднав послуги п'яти різних держустанов та надав можливість заявникам отримати 37 видів документів протягом 10 днів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 26.02.2022 № 606/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-22#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
3. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» від 18.10.2000 № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
4. Порядок реєстрації живонароджених і мертвнонароджених : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 29.03.2006 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0428-06#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
5. Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті (Форма № 103/о) : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 08.08.2006 № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1150-06#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
6. Про Державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
7. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 № 96/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
8. Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства охорони здоров'я «» від 04.03.2022 № 407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-22#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
9. Порталі Дія. Державна послуга Є-Малятко. URL: <https://diia.gov.ua/life-situations/yemalyatko> (дата звернення: 02.12.2024).

БАДАК Максим, викладач правових дисциплін (Дніпровський транспортно-економічний фаховий коледж), аспірант (Університет митної справи та фінансів).

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЩОРІЧНУ ОСНОВНУ ВІДПУСТКУ
ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтею 45 Конституції України гарантовано кожному, хто працює, право на відпустку. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки тощо [1].

Пунктом 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» встановлені можливі обмеження конституційних права і свобод людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, з метою здійснення заходів правового режиму воєнного стану [2].

Право на відпочинок не підлягає обмеженню і в період воєнного стану, проте порядок його реалізації в цих умовах змінено, зокрема Законами України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань».

Відповідно до ст. 74 Кодексу законів про працю України громадянам, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи, надаються щорічні (основна та додаткові) відпустки із збереженням на їх період місця роботи (посади) і заробітної плати [3].

Статтею 6 Закону України «Про відпустки» визначено тривалість щорічної основної відпустки для різних категорій працівників. Мінімальна тривалість щорічної основної відпустки становить не менш як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору [4].

Відповідно до ст. 12 Закону у період дії воєнного стану надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік.

Законодавець навіть в період воєнного стану не може надавати відпустку меншої тривалості, адже мінімальна її тривалість встановлюється законодавством та в період воєнного стану право на відпочинок не обмежується для відновлення сил і підтримки трудової продуктивності працівників [5].

Проте, якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. За рішенням роботодавця невикористані дні такої відпустки можуть надаватися без збереження заробітної плати [5].

Дане питання є доволі суперотивним, адже відсутній механізм реалізації питання надання відпустки без збереження заробітної плати замість невикористаних днів щорічної основної відпустки, що може викликати зловживання з боку роботодавця та відправлення працівників у відпустку без збереження заробітної плати навіть без їх згоди.

З метою захисту прав працівників, законодавець мав би залишити лише норму про те, що всі дні щорічної основної відпустки надаються після

припинення або скасування воєнного стану або можуть бути замінені грошовою компенсацією. Це питання може бути віднесено на розсуд сторін трудового договору.

В свою чергу, ця норма не застосовуються до керівних працівників закладів освіти та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників [5]. Це може бути зумовлено тим, що тривалість щорічної відпустки для педагогічних працівників становить до 56 календарних днів, а також вона надається у період літніх канікул незалежно від часу прийняття їх на роботу.

Заміна щорічної основної відпустки педагогічних працівників грошовою компенсацією здійснюється за можливості забезпечення їх у відповідний період роботою. Проте, не всі педагогічні працівники можуть бути забезпечені роботою у період літніх канікул, а також надання днів щорічної відпустки без збереження заробітної плати може бути причиною зловживання з боку керівника закладу освіти з метою економії фонду заробітної плати.

Також Законом передбачено, що у разі звільнення працівника у період дії воєнного стану йому виплачується грошова компенсація.

Так як звільнення є фактом припинення трудових відносин, то роботодавець зобов'язаний у день звільнення видати працівникові копію наказу (розпорядження) про звільнення, письмове повідомлення про нараховані та виплачені йому суми при звільненні та провести з ним повний розрахунок.

Тому, всі невикористані дні щорічної основної відпустки мають бути замінені грошовою компенсацією у зв'язку із звільненням з роботи. Відповідно, може виникнути колізійне питання щодо грошової компенсації тих днів щорічної основної відпустки, які були надані без збереження заробітної плати на підставі ч. 1 ст. 12 Закону.

З метою врегулювання вищевказаних питань, Уповноважений Верховної Ради з прав людини звернувся до Конституційного Суду України із конституційним поданням про визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) окремих положень Закону щодо заміни невикористаних днів щорічної основної відпустки відпусткою без збереження заробітної плати.

На даний момент ухвалою колегії суддів Конституційного Суду України відкрито конституційне провадження у справі; справа розглядається Великою палатою з 03.10.2024.

Отже, право на щорічну основну відпустку є важливою трудовою гарантією для працівників, яка є актуальною і в умовах правового режиму воєнного стану.

Аналіз законодавства та практики його застосування показує, що держава намагається зберегти баланс між потребами національної безпеки та правами працівників. Однак запровадження обмежень у тривалості відпусток

і можливість їх відтермінування або надання без збереження заробітної плати свідчать про необхідність внесення змін до законодавства та надання додаткових роз'яснень з боку органів державної влади для уникнення колізій та захисту прав працівників. Реалізація права на відпустку в умовах воєнного стану є питанням, що потребує постійної уваги з боку законодавців, роботодавців і громадськості.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 21.09.2024.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#top>
4. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР : станом на 24.12.2023.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#top>
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 24.12.2023.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#top>

***БІЛІНКЕВИЧ Надія Миколаївна**, студентка 2 курсу бакалаврату, Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ.*

***Науковий керівник: БУТИНСЬКА Роксолана Ярославівна**, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ Інститут права та правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук, доцент.*

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ АЗАРТНИХ ІГОР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Питання трудових відносин в організаціях, що проводять азартні ігри в Україні, є надзвичайно актуальним. За останні п'ять-десять років попит на азартні ігри продемонстрував стійку тенденцію до зростання не зважаючи на COVID-19, економічні коливання та запровадження воєнного стану.

Сучасний ринок азартних ігор різноманітний і включає в себе казино, ставки на спорт, азартні ігри в інтернеті та ігрові автомати. Саме поява онлайн казино та мобільних додатків зробила азартні ігри доступнішими. Це пов'язано зі зручністю, анонімністю та великим вибором ігор.

Ключовою особливістю азартних ігор є те, що результат визначається випадковістю, і гравець не має на нього впливу. Саме цей елемент ризику та невизначеності робить азартні ігри цікавими. Через великий ризик зростання

рівня залежності та психологічні фактори важливо усвідомлювати, що азартні ігри повинні бути лише розвагою.

Україна зробила перший крок до легалізації азартних ігор лише після 2020 року, з ухваленням Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». Відповідно до цього закону, а також до Конституції України, Податкового кодексу України, Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань»:

Організатором азартних ігор може бути тільки юридична особа, яка є резидентом України. Вона повинна бути створена і здійснювати свою діяльність відповідно до законодавства України, а її основною діяльністю повинна бути саме організація та проведення азартних ігор. Статутний капітал такої компанії має бути сформований виключно грошовими коштами на суму не менше 30 мільйонів гривень, а решта може бути доповнена іншими актами, такими як цінні папери, майно або майнові права.

У своїй діяльності організатор азартних ігор повинен:

По-перше, дотримуватися чинного законодавства та правил проведення азартних ігор. По-друге, мати ліцензії на всі види азартних ігор, які проводить. По-третє, запобігати будь-яким маніпуляціям з результатами ігор. І останнє, вести повний облік всіх операцій.

Організатор має дотримуватися принципів державної політики в цій сфері, що включає: захист прав і здоров'я громадян; забезпечення рівних умов для всіх учасників гри; впровадження принципів відповідальної гри; забезпечення прозорості, стабільності, відкритості, рівності, та об'єктивності в процесі гри; захист від стороннього впливу на результати ігор; заборону впливу на азартні події та їх результати; захист персональних даних гравців; боротьбу з ігровою залежністю (лудоманією).

Крім того, організатор зобов'язаний забезпечувати безпеку і надійність грального обладнання, категорично не допускати участі неповнолітніх осіб і осіб з обмеженнями, а також розміщувати гральні заклади згідно з вимогами законодавства.

Організаторам заборонено примушувати відвідувачів до участі в іграх, пропонувати гравцям алкоголь, тютюнові вироби або інше майно в якості заохочення, а також приймати ставки в кредит чи з розстрочкою платежу.

Трудові відносини в сфері азартних ігор мають ряд специфічних особливостей.

Відома науковиця Наталія Юдіна обстроює думку про те, що зміст азартних ігор та їх значення в суспільстві та державі розуміється як: певний вид дозвілля, що дозволяє людині розважатися, відволіктися від проблем сьогодення. Я вважаю це твердження хибним, оскільки це не є здоровим бажанням людини відпочити, ця сфера дозвілля повинна бути

санкціонованішою через те, що надмірне захоплення азартними іграми призводить до фінансових, родинних, економічних та психологічних конфліктів.

Працівники азартної сфери доволі часто стикаються з певними проблемами, а саме: нестабільний графік роботи, високий рівень стресу, можливість ризику ігрової залежності, ризик втрати роботи у разі зміни законодавства. Зважаючи на всі ці фактори, перед працевлаштуванням кандидат проходить перевірку на види залежності, які можуть вплинути на виконання його обов'язків. Багато закладів вимагають від працівників проходження спеціальних тренінгів та курсів, які дозволяють їм ефективно виконувати свої обов'язки і забезпечувати високий рівень обслуговування клієнтів. Працівник повинен добре знати правила та процедури всіх ігор, які проводяться в закладі. Робота в ігровому закладі передбачає постійну взаємодію з різними людьми, тому від працівника вимагають високі комунікативні навички, стресостійкість та обов'язкове дотримання конфіденційності інформації, яка стала йому відома під час виконання своїх обов'язків.

Згадаю також про те, що за незаконну організацію або проведення азартних ігор передбачена кримінальна відповідальність згідно зі «статтею 203-2» Кримінального кодексу України. Працівник може бути притягнутий до кримінальної відповідальності у випадках, коли він свідомо входить до складу організованої злочинної групи, яка займається організацією незаконних азартних ігор. Якщо особисто організовує або проводить азартні ігри, не маючи на це повноважень, а також свідомо надаючи допомогу іншим особам у вчиненні злочину, пов'язаного з організацією азартних ігор (наприклад, приховує доходи від такої діяльності).

Світ азартних ігор надзвичайно різноманітний і відрізняється від країни до країни. Історичні, культурні та релігійні фактори значно впливають на те, як різні суспільства ставляться до азартних ігор та як вони регулюються на законодавчому рівні. У деяких країнах азартні ігри є державною монополією, деякі країни поступово лібералізують ринок азартних ігор, розширюючи перелік дозволених видів азартних ігор та зменшуючи державний контроль. Водночас, інші країни висловлюють повну заборону азартних ігор зважаючи на релігійні або моральні чинники.

Проаналізувавши широкий обсяг інформації щодо особливостей трудових відносин в азартній індустрії України, ви можете побачити, що незважаючи на наявність законодавчої бази, регулювання трудових відносин у сфері азартних ігор все ще потребує уточнень та деталізації, особливо щодо специфічних аспектів діяльності. Нестабільний графік, високий рівень стресу, необхідність постійної взаємодії з людьми, а також можливий вплив залежності створюють особливі умови праці.

З моєї точки зору, існує недостатньо досліджень, присвячених специфіці трудових відносин у сфері азартних ігор в Україні. Відсутність сильних профспілок, які б захищали інтереси працівників азартної сфери. Для

забезпечення ефективнішої роботи необхідно розробити більше стандартів, які б регламентували умови праці в азартних закладах, а також посилити державний контроль за дотриманням законодавства про працю в азартній індустрії. Ці заходи дозволять підвищити рівень захищеності прав працівників азартних закладів, створити більш справедливі умови праці та сприяти розвитку відповідального бізнесу в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Закарпатська обласна військова адміністрація [<https://carpathia.gov.ua/news/azartni-ihry-tse-lyshe-rozvaha>]
2. Закон України « Про державне регулювання діяльності щодо організації проведення азартних ігор» [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>]
3. Кодекс законів про працю України [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>]
4. Міжнародний досвід регулювання азартних ігор та його застосування в Україні [<https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/37-2023/21.pdf>]
5. Капітаненко Н.П «Азартні ігри як суспільне явище: Історико-правовий аспект»
6. Кримінальний кодекс України [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>]
7. Юдіна Наталія. Адміністративно-правове регулювання організації та проведення азартних ігор: постановка проблеми» [<file:///C:/Users/HP/Downloads/Telegram%20Desktop/9.pdf>]

БЛОУС Даниїл Євгенійович, студент факультету слідчої та детективної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Науковий керівник: ГОРБАЧЕВСЬКА-КОНСТАНКЕВИЧ Тамара Ігорівна, асистентка кафедри прав людини та юридичної методології, докторка філософії в галузі права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Важливим в контексті забезпечення функціонування Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) в умовах повномасштабної війни в Україні виступає право на свободу пересування. Зокрема, стаття 2 Протоколу №4 гарантує свободу вільного пересування та вибору місця проживання, а також свободу виїзду за межі території країни [1]. Право на свободу пересування не є абсолютним і може бути обмежене за конкретних обставин. Сьогодні найбільш оспорюваним аспектом права на свободу пересування є право на вільний виїзд за межі України.

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), будь-яке обмеження права на свободу пересування має відповідати вимогам закону [2, с. 367]. Закон повинен точно та детально визначати категорії осіб, до яких можуть бути застосовані обмеження, типи поведінки та інші фактори, що можуть спричинити застосування таких обмежень, а також орган, уповноважений дозволяти таке обмеження (*De Tommaso v. Italy*, [3, §125]). Обмеження повинні не лише бути передбачені законодавством, а й переслідувати легітимну мету [4].

Конституція України не передбачає спеціального порядку обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану, тому обмеження права на свободу виїзду може встановлюватися лише спеціальним законом. Такі обмеження можуть бути впроваджені виключно Указом Президента України (далі – ПУ), який має бути затверджений Верховною Радою України. Проте Указ ПУ від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», а також усі подальші укази про продовження воєнного стану не містять конкретних обмежень конституційних прав і свобод, а лише допускають можливість їх встановлення в майбутньому. Водночас ці обмеження викладені в інших нормативно-правових актах.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон) у п. 6 ст. 8 передбачає можливість обмеження права громадян, іноземців та осіб без громадянства на свободу пересування під час дії воєнного стану. Стаття 8 не деталізує таких обмежень, а звертається до положень Постанови Кабінету Міністрів України (далі - КМУ) від 29.12.2021 року № 1455 «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан». 29 березня 2022 року КМУ також вніс зміни до Постанови №57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України», які формалізували заборону виїзду з України. Проте, Правила не відповідають вимогам передбачуваності, ясності та точності. Як наслідок, Держприкордонслужба здійснює масові порушення прав і свобод людини, гарантовані Конвенцією. У цьому контексті порушується питання вимоги щодо якості закону, особливо в частині положень, які допускають винятки з обмежень на перетин кордону, зокрема для військовозобов'язаних чоловіків, що підлягають призову на військову службу під час мобілізації у віці від 18 до 60 років.

Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень показує, що багато громадян зіткнулися з проблемами невизначеності та труднощами у розумінні положень законодавства [5]. Запроваджені винятки мають необґрунтований характер. Зокрема, Правила передбачають пропуск через державний кордон громадян України чоловічої статі віком від 18 до 22 років, які є учасниками програм академічної мобільності для навчання за кордоном. Водночас обмежується право на вільний виїзд за межі України для інших категорій чоловіків, які мають відстрочку від призову під час мобілізації.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» передбачає відстрочку для здобувачів вищої освіти, які навчаються за денною формою навчання, незалежно від віку. Таким чином, розбіжності регулювання права на виїзд за кордон для різних категорій осіб у ряді нормативно-правових актів не узгоджуються з цілями воєнного стану та необґрунтовано надають перевагу окремим групам громадян України чоловічої статі, що викликає соціальну напругу та сумніви у справедливості введених обмежень.

У контексті України загроза національній безпеці, яка існувала на початку повномасштабного вторгнення, суттєво відрізняється від ситуації сьогодні. Забезпечення справедливої рівноваги між захистом права на свободу пересування та загальними інтересами суспільства потребує ретельного підходу. Держава виправдовує обмеження права на виїзд для військовозобов'язаних чоловіків, щоб провести належну мобілізацію людських ресурсів, які покликані забезпечити обороноздатність держави під час війни. Постає питання щодо необхідності застосування даного обмеження у XXI столітті. Наразі передові країни світу проводять мобілізацію без запровадження суворих обмежень на свободу пересування. Наприклад, на відміну від України, Ізраїль не закривав кордони для військовозобов'язаних після початку війни з ХАМАС [6]. Держава повинна знайти рівновагу між забезпеченням своїх оборонних потреб та дотриманням прав громадян. Тому рішення про обмеження пересування повинні бути ретельно обґрунтовані й виправдані в контексті актуальних загроз і викликів.

Обмеження права на свободу пересування має ґрунтуватися на чітких правових підставах та відповідати критеріям необхідності та пропорційності. Зокрема правила виїзду за межі країни під час воєнного стану, має відповідати вимогам законності, ясності, передбачуваності та пропорційності. Виходячи з практики ЄСПЛ, навіть якщо обмеження свободи пересування було виправданим з точки зору легітимної мети та бути передбаченим законом, захід може стати непропорційним і порушити права особи, якщо він продовжується автоматично протягом тривалого часу. Національні органи влади повинні гарантувати, що обмеження передбачені статтею 2 Протоколу № 4 є виправданими та пропорційними як на момент їх запровадження, так і протягом усього періоду їх дії, з урахуванням конкретних обставин (Battista проти Італії, [7, § 41]). Відсутність чіткої законодавчої бази, яка регулює такі обмеження, викликає суттєві занепокоєння щодо порушення прав громадян, гарантовані Конвенцією. Для військовозобов'язаних чоловіків, що підлягають призову на військову службу під час мобілізації у віці від 18 до 60 років обмеження має бути обґрунтованим і співвідноситися з актуальними загрозами національній безпеці. Досвід інших держав свідчить, що мобілізація може бути здійснена без обмежень на свободу пересування, що ставить під сумнів необхідність подібних заходів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 16.09.1963 р. № 4 : станом на 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text (дата звернення: 21.10.2024).
2. Продивус С.В. Правомірне обмеження права на свободу пересування: міжнародно-правові стандарти та практика Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. Т. 2, № 78. С. 367.
3. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі De Tommaso v. Italy від 23 лютого 2017 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-171804>.
4. Суд скасував відмову прикордонної служби випустити чоловіка за кордон, перелічивши власні відповіді на питання, які поставив ЄСПЛ у скаргах на заборону виїзду. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310420-sud-otmenil-otkaz-pogranichnoy-sluzhby-vypustit-muzhchinu-za-granitsu-perechisliv-sobstvennye-otvety-na-voprosy-kotorye-postavil-espch-po-zhalobam-na-zapret-vyezda> (дата звернення: 21.10.2024).
5. Holovach M., Lavrichenko L. Обмеження прав під час війни: пошук рівноваги між необхідністю та свободою. Lexology. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2746266a-2bdb-46cf-9374-3fe528329ad4> (дата звернення: 21.10.2024).
6. «Людей без досвіду на війну не беруть»: чому Ізраїль не закрив кордони в перші дні війни. UKR.NET. URL: <https://www.ukr.net/news/details/world/103982953.html> (дата звернення: 21.10.2024).
7. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Battista v. Italy від 2 грудня 2014 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-148683>.

***БУДАСОВА Карина Вікторівна**, студентка Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ.*

***Науковий керівник: МАКАРЕНКО Олександр Юрійович** професор кафедри державно-правових дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.*

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ, ПРАВА ТА СВОБОДИ ПІД
ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно з Конституцією України (стаття 3), Людина, її права і свободи визнаються вищими суспільними цінностями. Але в такій складній ситуації,

як воєнний стан, надання прав і свобод може бути обмежене у зв'язку з необхідністю захисту суверенітету держави, територіальної цілісності та громадського порядку. Існує баланс між національною безпекою та повагою до основних прав людини.

Введення воєнного стану на території держави спричинило за собою безліч заборон для громадян та іноземців.

Відповідно до статті 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть бути обмежені певні права і свободи людини, за винятком тих, які не підлягають обмеженню за жодних обставин.:

- Право на життя;
- Заборона катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність поводження;
- Заборона рабства і торгівлі людьми;
- Право на справедливий судовий розгляд;
- Право на свободу думки, совісті та релігії[1].

1. Міжнародні стандарти:

Україна зобов'язана дотримуватися міжнародних угод, таких як Конвенція про захист прав людини і основних свобод (ЄКПЛ) і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП).

У разі необхідності тимчасової відмови від певних зобов'язань Україна повинна офіційно повідомити відповідні міжнародні організації (наприклад, Рада Європи).

2. Реалізація прав і свобод в умовах воєнного стану

2.1. Політичні права:

- Права, пов'язані з участю в управлінні державою (наприклад, право на мирні зібрання), можуть бути тимчасово обмежені.

- В умовах воєнного стану вибори можуть бути відкладені відповідно до національного законодавства.

2.2. Економічні, соціальні та культурні права:

- Право на працю, освіту та соціальний захист може бути реалізовано з урахуванням військових реалій; наприклад:

- військова мобілізація впливає на сферу праці;
- освітній процес може бути переведений в дистанційні форми.

2.3. Цивільне право:

- свобода пересування, право на конфіденційність та свобода слова можуть бути тимчасово обмежені. Наприклад:

- введення комендантської години;
- обмеження поширення інформації, яка може завдати шкоди обороноздатності країни;

2.4. Право на захист життя:

Забезпечення права громадян на життя є важливим завданням держави. Зокрема, пріоритетна увага приділятиметься евакуації цивільного населення, наданню гуманітарної та медичної допомоги [2].

3. Проблеми та виклики

Зловживання владою:

- Існує ризик використання воєнного стану для незаконного обмеження прав громадян або в політичних цілях;

Баланс між безпекою та свободою:

Забезпечення безпеки не повинно призводити до надмірних обмежень, що порушують основні права людини.

Вразливі групи населення:

- Діти, люди похилого віку, інваліди, внутрішньо переміщені особи та жертви війни потребують особливого захисту.

Я вважаю, що дотримання прав людини є дуже важливим навіть в умовах воєнного стану, тому що Україна - це правова держава. Дотримання прав і свобод громадян є важливим аспектом майбутнього існування держави. В умовах воєнного стану держава має право тимчасово обмежувати певні права людини для забезпечення національної безпеки. Але це має бути зроблено відповідно до принципів Конституції, міжнародних норм, балансу між правами громадян і необхідністю захисту держави. Людина та її права залишаються найвищими суспільними цінностями навіть у важкі часи, і саме їх дотримання є запорукою демократичного розвитку України. Людська гідність, права та свободи під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#T>

2. Закон України про правовий режим воєнного стану URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

***БОЙКО Руслан Володимирович** курсант факультету № 3
Донецький державний університет внутрішніх справ, капрал поліції.*

***Науковий керівник: ВОЛОБОЄВ Артур Олегович**, завідувач
кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
факультету № 3 Донецький державний університет внутрішніх справ,
доктор філософії.*

ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

У контексті сучасних глобальних викликів права та свободи людини набувають особливої значущості як фундаментальний базис демократичного суспільства. Їх захист і гарантування виступають не лише внутрішньодержавною політикою, але й важливим міжнародним стандартом правопорядку. Нажаль, воєнні конфлікти, зокрема збройна агресія, створюють надзвичайно складну соціально-правову реальність, де традиційні механізми захисту прав людини зазнають серйозних випробувань. Так, російська агресія проти України виявила глибокі структурні виклики

сучасної правової системи в умовах екстремальних ситуацій, продемонструвавши складність балансування між забезпеченням національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав і свобод громадян.

Конституція України проголошує людину найвищою соціальною цінністю[1], що відображає гуманістичну спрямованість державної політики. Це конституційне положення базується на фундаментальних принципах верховенства права та беззаперечного дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Статті 21-24 Конституції України чітко окреслюють невід'ємний характер прав і свобод, водночас передбачаючи можливість їх тимчасового обмеження в надзвичайних обставинах. Такий підхід відповідає сучасним демократичним стандартам, які визнають необхідність гнучкості правових механізмів в умовах екстраординарних викликів.

Правовий режим воєнного стану, регламентований спеціальним законодавством, являє собою складну систему тимчасових обмежень, спрямованих на забезпечення державної безпеки та мінімізацію зовнішніх загроз[2]. Тут принципово важливим є дотримання балансу між необхідними обмежувальними заходами та базовими правами громадян. Наприклад, міжнародно-правові стандарти, як-то статті 4 і 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [3], передбачають можливість тимчасових відступів від зобов'язань за виняткових обставин, що надає додаткового легітимного підґрунтя таким обмеженням.

Загалом обмеження прав і свобод під час воєнного стану торкаються декількох ключових конституційних положень.

Так, право на недоторканність житла, гарантоване статтею 30 Конституції України, може бути тимчасово звужене через запровадження військово-квартирної повинності. Такі заходи є вимушеною необхідністю для забезпечення оперативної діяльності сил оборони, проте мають чіткі правові рамки для запобігання потенційним зловживанням. Механізми примусового розміщення військовослужбовців розглядаються як крайній захід, що потребує виваженого та обережного підходу.

Особливої трансформації під час воєнного стану зазнає право на таємницю комунікацій. Стаття 31 Конституції України гарантує недоторканність листування та телефонних розмов, однак в умовах збройної агресії допускається тимчасовий моніторинг комунікацій. Такі обмеження мають винятково превентивний характер, спрямований на запобігання потенційним загрозам національній безпеці. Принципово важливим є дотримання принципів пропорційності та мінімізації втручання в приватну сферу громадян.

Свобода пересування під час воєнного стану зазнає суттєвих обмежень, що мають комплексну мету – забезпечення безпеки населення та захист стратегічної інформації держави. Запровадження комендантської години, світломаскування та обмеження доступу до певних територій є необхідними превентивними заходами. Ці обмеження спрямовані не лише на мінімізацію

ризиків шпигунства, але й на підтримання організованості та порядку в умовах підвищеної небезпеки.

Свобода слова також потребує особливого регулювання в умовах воєнного стану. Держава змушена встановлювати обмеження на поширення інформації, що може становити загрозу національній безпеці. Водночас принципово важливим є збереження балансу між інформаційною безпекою та правом громадян на отримання достовірної інформації. Заборона поширення неправдивих відомостей та закликів до дестабілізації має супроводжуватися створенням прозорих комунікативних каналів від державних інституцій.

Незважаючи на всі тимчасові обмеження, базовим принципом залишається максимальне збереження людської гідності. Кожен обмежувальний захід має бути виправданим, необхідним і пропорційним до реальної загрози. Держава зобов'язана забезпечувати реалізацію прав і свобод у максимально можливих межах, навіть в умовах воєнного стану.

Отже, права та свободи людини в умовах воєнного стану залишаються фундаментальною соціальною цінністю. Їх захист є індикатором зрілості демократичної правової системи. Будь-які обмеження мають відповідати суворо принципам правомірності, необхідності та пропорційності, що забезпечує динамічну рівновагу між обов'язковою національною безпекою та гуманістичними засадами державної політики.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Міжнародний пакт про громадські і політичні права. Міжнародний документ від 16.12.1966. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

***ВЕСЕЛОВ Микола Юрійович** професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.*

***ЄДНАК Дар'я Дмитрівна** студентка Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ
ВОРОЖИХ АТАК НА ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
УКРАЇНИ

Моніторингова місія ООН із прав людини в Україні підтвердила, що через пов'язане з конфліктом насильство за період війни загинуло понад 10 тис. цивільних осіб, майже 20 тис. були поранені [1]. Підступні атаки ворога торкнулися не лише районів ведення активних бойових дій, а й зачепили сотні або навіть тисячі об'єктів критичної інфраструктури, промисловості, цивільної інфраструктури (житлових будинків, лікарень, закладів культури та освіти [2]), що спричиняє труднощі, особливо у зимові місяці, та ставить під загрозу засоби до існування. Знищено цілі українські міста. Такі серйозні порушення з боку збройних сил російської федерації (далі – зсрф) законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права є *воєнними злочинами* (пп. «b» ч. 2 ст. 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду) [3].

Під підступні атаки ворога у своїх домівках чи на робочих місцях потрапляють мирні громадяни, поліцейські, рятувальники, медичні працівники (під час виконання професійних завдань). Більшість втрат серед цивільного населення (80%) відбувається в районах наближених до лінії бойового зіткнення, переважно внаслідок авіабомбардувань, артилерійських обстрілів, ударів з реактивних систем залпового вогню та безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА) ближнього радіусу дії ($\approx 72\%$), 28% – припадає на ракетні атаки та атаки з використанням БпЛА дальнього радіусу дії (баражуючі боєприпаси). Ліквідація наслідків таких надзвичайних ситуацій (далі – НС), які супроводжуються значними руйнуваннями, пожарами і є прямою загрозою для життя і здоров'я є прямою загрозою для життя і здоров'я українців, в умовах триваючої військової агресії, як виявилось, мають свою специфіку, особливо у районах наближених до зони активних бойових дій, що обумовлює наявність низки додаткових вимог до заходів безпеки організації та проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

За офіційною інформацією з початку війни, станом на 19.11.2024 р. (1000 днів повномасштабного вторгнення військ рф в Україну), силами ДСНС здійснено 185,58 тис. виїздів для ліквідації наслідків ворожих атак, ліквідовано майже 22 тис. пожеж, врятовано 5673 особи, надано психологічну допомогу понад 67 тис. цивільних осіб [4]. Лише протягом однієї доби (19.11.2024 р.) підрозділами ДСНС було здійснено 176 виїздів на ліквідацію наслідків обстрілів окупантами населених пунктів та об'єктів інфраструктури, ліквідовано 17 пожеж, надано психологічну допомогу 65 особам [4].

Ескалація воєнних дій на лінії зіткнення та постійні повітряні атаки цивільних об'єктів ворогом по всій території України неминуче призводять до щомісячного зростання зазначених показників роботи ДСНС та інших екстрених служб (див. рис. 1). Ліквідація цих наслідків, залежно від масштабів НС, вимагає залучення значних людських ресурсів та технічних засобів, організації їх взаємодії та забезпечення подальшої безпеки.

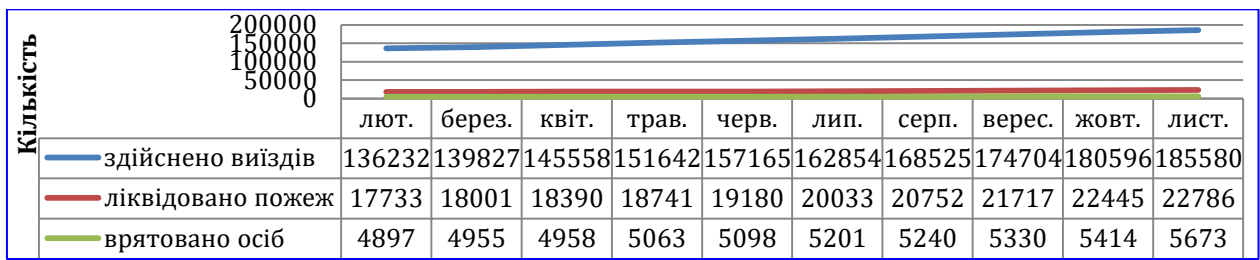

Рис. 1. Оперативна інформація ДСНС щодо ліквідації наслідків обстрілів збройними силами російської федерації населених пунктів та об'єктів України за 11 місяців 2024 року (з початку повномасштабного вторгнення)

Як правило, для порятунку тих людей, які опинилися під завалами (залежно від наявності і характеру їх травм, того становища, в якому вони перебувають) чи/та є загроза поширення пожежі вирішальне значення мають перші декілька годин аварійно-рятувальних заходів.

Враховуючи терористичні способи війни країною-агресором, актуальною проблемою під час проведення ліквідації наслідків атак зсрф стає загроза нанесення повторного ураження в цьому ж місці з боку ворога. За даними української громадської організації «Truth Hounds», з початку повномасштабного вторгнення в Україну по 31.08.2024 р. вдалося верифікувати 36 випадків подвійних ударів, завданих зсрф. Ця кількість охоплює лише ті випадки, що були підтверджені згідно з методологією дослідження, яка передбачає верифікацію місця удару, інтервалу від п'яти хвилин до кількох годин між ударами по одній локації (залежно від контексту нападу), а також підтвердження прибуття служб швидкого реагування. Загальна ж кількість відстежених Truth Hounds інцидентів, що мають ознаки подвійних ударів, перевищує 60. До цього числа входять також ті випадки, коли не вдалося підтвердити хоча б один із критеріїв верифікації, описаних вище [5, с. 2]. Виявляється чітка закономірність у цих нападах, які зазвичай характеризуються інтервалом у кілька десятків хвилин між ударами: майже у всіх випадках другий удар призводить до жертв переважно серед тих, хто першими прибувають на місце події, зокрема рятувальників, медиків, поліцейських та інших [6, с. 3].

В Україні подвійні удари були зафіксовані у низці областей. Переважна їх частина була нанесена різними видами ракет (46%) та БПЛА (21%). Різниця у часі між першою та повторною атаками здебільшого становила: $\approx 10-15$ хв. (35%); $\approx 30-35$ хв. (22%) та ≈ 60 хв. (22%) тощо. Найбільшу за чисельністю категорію постраждалих від повторної атаки становили знову ж таки цивільні особи (49%), проте значна кількість загибелі та отримання травм припала і на рятувальників (28%), поліцейських (12%), медиків (6%) та представників медіа і прес-служб (5%).

Отже, усі практичні заходи повинні реалізовуватися з урахуванням *ризиків нанесення повторного ураження об'єкту та необхідності неухильного дотримання правил особистої безпеки* поліцейськими, рятувальниками та медичними працівниками під час виконання відповідних завдань на місці та у зоні ліквідації наслідків ворожої атаки.

Список використаних джерел:

1. UN Office of the Human Rights Commission. (2024). Two-year update. Protection of civilians: impact of hostilities on civilians since 24 February 2022. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/two-year-update-protection-civilians-impact-hostilities-civilians-24-february-2022-EN> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Що таке інфраструктура: чим цивільна відрізняється від критичної. Факти: 1 листопада 2022. URL: <http://surl.li/wsognj> (дата звернення: 22.11.2024).
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Міжнародний документ, Статут ООН з поправками від 17.07.1998 (офіційний переклад). Ратифікація від 21.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n69 (дата звернення: 30.11.2024).
4. Оперативна інформація ДСНС щодо наслідків ведення бойових дій російською федерацією. *Веб-портал Державна служба України з надзвичайних ситуацій*. Новини: 19.11.2024. URL: <http://surl.li/esrvwn> (дата звернення: 21.11.2024).
5. Каскад жорстокості: Аналіз тактики російських подвійних ударів в Україні: Звіт. Київ : ГО «Truth Hounds», 2024. 111 с. URL: <https://truth-hounds.org/cases/kaskad-zhorstokosti/> (дата звернення: 26.11.2024).
6. Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 р. № 443. Дата оновлення: 18.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.11.2024).

ГОНЧАРОВ Микола Вікторович, доктор філософії.

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ЗАКРІПЛЕННЯ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

Дослідження проблем у сфері організації та провадження заходів з захисту інформаційного поля України набуває надважливого значення. Як складова національної безпеки держави, сфера інформації справляє потужний вплив на всі сторони функціонування суспільства. Саме тому інформаційну безпеку держави ми визначаємо як матеріальне підґрунтя морального здоров'я української нації і підсистем життєзабезпечення, яке потребує посиленої уваги та постійного контролю з боку органів, наділених необхідним обсягом повноважень. У зв'язку з цим заходи, спрямовані на підтримання належного рівня інформаційної безпеки, мають тривати безперервно, своєчасно і ефективно реагувати на будь-які прояви недружнього чи зловмисного втручання в моральний клімат чи матеріальну площину вітчизняного державного будівництва.

Оцінюючи стан інформаційної захищеності України за весь період незалежності, необхідно зазначити, що науковці і практики внесли значний вклад в розбудову інструментів ефективної протидії спробам завдати шкоди суспільству і державі у всіх відомих формах несанкціонованого втручання в економіку, науку, сферу управління, військову справу, суспільну свідомість.

Розглядаючи інформаційну безпеку держави як цілісну систему захисту відомостей незалежно від форми, в якій вони зберігаються, ми вирізняємо основні загрози цієї сфери, серед яких чільне місце займає протиправне оприлюднення, несанкціоноване використання, руйнування, знищення і зміна легітимних записів у державних чи інших реєстрах, які мають у електронній формі, і захищені законом від зловмисного втручання.

Наукове дослідження генези інформаційної безпеки як інституту права показало, що поняття «інформаційна безпека» не набуло достатнього рівня уваги з боку законотворців, оскільки нині нечинним Законом України «Про основи національної безпеки України» від 2003 р. даний термін не був офіційно сформульований. Водночас, це поняття побіжно згадується у загальному тлумаченні поняття «національна безпека», яка розглядається як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави..., забезпечення інформаційної безпеки...». Як бачимо, в коментованому Законі поняття «інформаційна безпека України» не використовується, а законодавець застосовує термін «національна безпека України в інформаційній сфері».

На наш погляд, поняття «інформаційна безпека» і «національна безпека України в інформаційній сфері» можуть сприйматися як синоніми, оскільки відображають однопорядкові завдання на напрямку реалізації завдань із захисту України в найширшому розумінні цього поняття.

Законами України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [1] та «Про електронні комунікації» [72] подаються різні за змістом визначення поняття «інформаційна безпека».

У розумінні положень Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [1].

Відповідно до положень Закону України «Про електронні комунікації» інформаційна безпека розглядається крізь призму захисту цілісності та можливості протидіяти протиправному використанню (безпека мереж і послуг – здатність електронних комунікаційних мереж і послуг протистояти діям, що становлять загрозу доступності, цілісності чи конфіденційності таких мереж і послуг, а також даних, що зберігаються, передаються чи

обробляються, та пов'язаних із ними послуг, що надаються або доступ до яких здійснюється через електронні комунікаційні мережі чи послуги) [2].

Аналізуючи стан дотримання нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки в Україні, Ю. Є. Максименко зазначає, що «інформаційну безпеку України становлять три структурні елементи: інформаційна безпека у сфері прав і свобод людини і громадянина; інформаційно-психологічна безпека; інформаційно-технічна безпека [3, с. 117].

Так, В. А. Ліпкан висловлюється про те, що «інформаційна безпека України є органічною складовою національної безпеки, відтак її розгляд є необхідним для формування базових знань та уявлень про національну безпеку [4, с. 194].

Аналіз чинної законодавчої бази у сфері інформаційної безпеки України показав, що регулювання цього елементу національної безпеки відбувається на нормативному підґрунті, визначеному Конституцією України і профільними Законами України: «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про поштовий зв'язок» тощо.

Різноманітність законодавця у підходах до визначення поняття «інформаційна безпека» створює певні складнощі, насамперед для законотворчої діяльності в інформаційній галузі, а також на напрямках застосування встановлених правил для користування інформацією та її носіями [5].

Отже, інформаційна безпека – це такий стан захищеності правовими інструментами інформаційного середовища, при якому мінімізуються будь-які прояви протиправного заволодіння, використання чи розпоряджання інформацією з порушеннями встановленого порядку.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки. Закон України від 9.01.2007 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
2. Про електронні комунікації. Закон України від 26 грудня 2020 р. № 1089-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1089-20>.
3. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01: теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2007. 236 с.
4. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. 2-ге вид. Київ : КНТ, 2009. 576 с.
5. Гончаров М. В. Теоретико-правові основи регулювання інформаційної безпеки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Ірпінь, 2023. 215 с.

ГРИГОР'ЄВА Валерія Романівна здобувачка вищої освіти

факультету підготовки права та правоохоронної діяльності «Криворізький факультет Донецького державного університету внутрішніх справ»

***Науковий керівник: НІКОЛЕНКО Ксенія Вікторівна**, доцентка кафедри «Цивільно-правових та гуманітарних дисциплін», кандидат філософських наук, доцент «Криворізький факультет Донецького державного університету внутрішніх справ».*

ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройні конфлікти завжди є викликом для прав людини. Особливо в нинішніх реаліях України, це стало випробуванням не лише для держави, а й для правозахисних механізмів. Права військовослужбовців і цивільного населення в таких умовах мають бути забезпечені навіть в екстремальних обставинах. У контексті міжнародного гуманітарного права (МГП) головною метою є збереження людської гідності та мінімізація страждань.

Юридично права військових і цивільних осіб регулюються національними та міжнародними правовими актами, такими як Женевські конвенції, Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та іншими. У цьому тексті будуть проаналізовані основні аспекти правового захисту військових і цивільних осіб під час збройного конфлікту.

Основні права військовослужбовців. У разі незаконного звільнення або переведення військовослужбовця, який проходить військову службу за контрактом або строкову військову службу, підлягає поновленню на попередній посаді або, за його згодою, на іншій посаді, не нижчій за попередню (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Військовослужбовцям строкової служби та особам начальницького складу, які були призвані на військову службу і раніше працювали в установах, організаціях або на підприємствах незалежно від форми власності, гарантується право на працевлаштування протягом трьох місяців після звільнення з військової служби. Їм повинна бути запропонована посада, не нижча за ту, яку вони займали до призову, на тому ж підприємстві або його правонаступнику.

Українське законодавство, зокрема Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зазначає гарантію на компенсацію за поранення, допомогу сім'ям загиблих, а також пільги у школах, вищих навчальних заходах та інших закладах освіти.

Права цивільних осіб під час збройного конфлікту. Нажаль цивільне населення є однією з найбільш вразливих груп під час війни. Їхні права захищаються міжнародними нормами та законами, які забороняють насильство, безпричинну депортацію та напади на цивільні об'єкти.

Поранені, хворі, а також інваліди та вагітні жінки підлягають особливому захисту за рахунок держави. Кожна сторона повинна вживати заходи для пошуку загиблих і поранених унаслідок військової аварії та іншим особам, які перебувають у небезпеці під час воєнних дій.

Цивільні лікарні, які створені для надання медичної допомоги пораненим, інвалідам та іншим, за жодних умов не можуть бути об'єктами нападу. Держави, які беруть участь у військовому конфлікті, зобов'язані законом забезпечити цивільні лікарні документами, які підтверджують статус цивільних закладів.

Шляхи вдосконалення механізмів захисту. Важливу роль у підвищенні рівня життя людей під час воєнних дій мають саме національні заходи. Це може бути посилення соціального захисту військовослужбовців та цивільних громадян, розширення програм психологічної та фізичної реабілітації, створення ефективного механізму законодавства щодо порушень прав і свобод військових і цивільних.

Посилення співпраці з міжнародними організаціями у сфері гуманітарного права також впливають на користь на користь суспільства.

Захист прав військовослужбовців та цивільних у збройних конфліктах має велике значення для розвитку людяності у військовий час. Не звертаючи увагу на існування міжнародних та національних правових норм, мають місце численні порушення, що підкреслюють необхідність удосконалення законодавства, розширення міжнародного співробітництва та здійснення ефективного правового захисту. Україна, зокрема, повинна прагнути до узгодження своїх законів з міжнародними стандартами, щоб забезпечити, щоб як військові, так і цивільні особи мали доступ до гідних умов під час конфліктів.

Отже, забезпечення прав людини в умовах збройного конфлікту вимагає гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами, посилення соціального захисту та відповідальності за порушення прав людини. Ефективна реалізація цих заходів допоможе зберегти людяність і зменшити страждання під час війни.

Список використаних джерел:

1. Закон України про «Основні права військовослужбовців» https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/osnovni_prava_vs_2020.pdf
2. Конституція України <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергій Миколайович доцент кафедри оперативнорозшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ПЕНДЮРА Максим Миколайович, завідувач кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, підполковник поліції, кандидат юридичних наук, доцент.

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на інформацію є самостійним конституційним правом, яке дозволяє людині в Україні вільно шукати, отримувати, передавати, створювати і поширювати інформацію будь-яким законним способом.

Відповідно до статті 64 Конституції України визначено перелік прав і свобод людини, які можуть бути обмежені в умовах воєнного стану з метою захисту національної безпеки та територіальної цілісності України [1]. У цьому переліку також є право на доступ до інформації. Зазначені обмеження можливі у випадках та на підставах, визначених ч. 3 ст. 34 Конституції України, п. 11 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України поширення інформації про діяльність органів державної влади, їх працівників, у тому числі судів і суддів, правоохоронних органів та їх працівників, яка може становити загрозу їх життю та здоров'ю, вчиненню злочинів, які можуть бути вчинені щодо них, або становлять загрозу національній безпеці.

Право на інформацію є одним із основних прав людини, закріплених у міжнародних та національних правових документах. Навіть в умовах воєнного стану його обмеження має бути обґрунтованим, законним і пропорційним, відповідно до мети, яку воно переслідує [2].

Відповідно гарантій, встановлених Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану», право на інформацію може бути обмежено з метою забезпечення національної безпеки, громадського порядку або захисту прав інших осіб.

Військове командування та органи державної влади мають право запроваджувати спеціальні режими щодо регулювання доступу до інформації, зокрема забороняти розповсюдження інформації, яка може становити загрозу національній безпеці.

Заходи, пов'язані із запровадженням правового режиму воєнного стану, спрямовані на врегулювання в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, діяльності постачальників мереж електронного зв'язку та/або надання ними відповідних послуг, регулюють порядок роботи поліграфічних підприємств і видавництв, телерадіоорганізацій і телерадіоцентрів, а також інших підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з використанням або наданням послуг з використання чи передачі інформації через комп'ютерні мережі. Таким чином, Уряд уповноважений вводити заборону або тимчасове обмеження доступу до певних ресурсів, якщо вони поширюють неправдиву інформацію або інформацію, що може викликати

паніку, дані, які можуть бути використані ворогом.

Національне законодавство встановлює відповідальність за поширення неправдивої інформації або інформації, яка може завдати шкоду обороноздатності країни. Проте, незважаючи на обмеження, пов'язані з правовим режимом воєнного стану, вони не можуть обмежувати право людини на інформацію, від якого залежить забезпечення її права на життя та здоров'я. Влада зобов'язана інформувати суспільство про ситуацію в країні через офіційні джерела. Також важливо поширювати достовірну інформацію, щоб уникнути впливу ворожої пропаганди [3].

Засоби масової інформації зобов'язані дотримуватись правил, встановлених у зоні бойових дій або в зонах з особливим режимом. Умови акредитації та діяльності представників ЗМІ визначаються уповноваженими державними органами з метою забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та правами людини. Обмеження права на інформацію не може перешкоджати отриманню інформації з офіційних джерел, оскільки саме під час збройного конфлікту має бути забезпечена можливість отримувати правдиву інформацію та запобігати поширенню інформації, що вводить в оману.

Обмежувальні заходи встановлюються з метою запобігання поширенню неперевіреної інформації, особливо інформації про військові події та операції. Дотримання вимог законодавства, що регулює поширення та використання інформації в умовах воєнного стану, не позбавляє особу права на інформацію; навпаки, під час воєнного стану важлива реалізація цього права з урахуванням інтересів державної безпеки та суспільного ладу, громадського порядку, охорони державної та військової таємниці [4].

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

***ІЛЬКІВ Наталія Володимирівна**, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівський державний університет внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила багато соціальних і гуманітарних проблем, стала причиною запровадження в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану, та призвела до встановлення обмежень окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина. У ст.50 Конституції України закріплено право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля. Конституційною гарантією цього права є заборона засекречення такої інформації. Відзначаючи важливу роль цього права у механізмі гарантування основних прав людини у мирний час, і зокрема, права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, У.В.Антонюк, підкреслює, що в умовах війни реалізація права доступу до екологічної інформації також є не менш важливим правовим інструментом, здатним врятувати життя та вберегти здоров'я людини, оскільки завчасне інформування громадян про загрозу нападу, окупації тощо, може сприяти своєчасній евакуації населення, запобігти гуманітарним та екологічним катастрофам та вчиненню злочинів проти людяності, геноциду, екоциду тощо. Тому в умовах воєнного стану важливим є якісний та оперативний доступ до публічної екологічної інформації для забезпечення належного функціонування і державних, і громадських інституцій, і навколишнього природного середовища, оскільки від цього залежить нормальна життєдіяльність, безпека, і, зрештою, життя та здоров'я людей [1, с. 615].

Однак з початком повномасштабного вторгнення росії відбулось обмеження у механізмах реалізації права громадян до доступу до екологічної інформації, оскільки була припинена робота практично всіх державних електронних реєстрів, з тим щоб запобігти загрозі захоплення ворогом відомостей про стратегічні та інші об'єкти з точними координатами їх розташування. З метою недопущення такого захоплення сервери державних електронних реєстрів були оперативно демонтовані і вивезені у безпечне місце.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України беручи до уваги постанови Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» та від 12.03.2022 № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану», для убезпечення даних, які містяться у Єдиному реєстрі з оцінки впливу на довкілля (далі – ОВД) та недопущення будь-яких несанкціонованих дій з інформацією Реєстру з боку країни-агресора видало наказ «Про тимчасове обмеження доступу до Реєстру з ОВД» від 22.03.2022 № 159.

Але оскільки попри продовження бойових дій на певних територіях держави, економічна активність в Україні відбувалася, промислові та

інфраструктурні об'єкти планувалися, розширялися, перепрофільовувалися, велика кількість підприємств переміщувалися у безпечніші регіони, тож потреба регулювати негативний вплив такої діяльності на довкілля, зумовила прийняття нового наказу № 177 «Про тимчасове обмеження доступу до Єдиного реєстру з ОВД» від 20.04.2022, яким передбачалось тимчасове обмеження зовнішнього використання Реєстру. Доступ до Реєстру відновили для уповноваженого центрального та територіальних органів, а також для суб'єктів господарювання, що проходять процедуру ОВД, за їхньою заявою. Оскільки законодавчо встановлена процедура ОВД неможлива без участі громадськості, то черговим наказом від 15.06.2022, було відновлено роботу Реєстру для зовнішнього користування, але із закріпленням обмежень для громадськості.

Прийняття ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення та цифровізації процедури ОВД» значним чином сприяє уникненню можливих порушень у майбутньому, однак значний резонанс викликали внесені зміни до сфери застосування ОВД. Тож у вересні 2024 року Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України оприлюднило Концептуальну записку, що визначає сферу відступів від правил ОВД та стратегічної екологічної оцінки. Цей документ було додано до Плану Ukraine Facility як пояснення для міжнародної спільноти причин внесення змін до українського законодавства щодо звуження переліку видів діяльності, які у зв'язку із воєнною агресією росії в умовах воєнного стану, можуть погоджуватися державою без застосування процедур врахування екологічних міркувань та думки громадськості.

Загальний підхід щодо включення у сферу відступу від зобов'язань визначений частиною першою ст.3 Закону України «Про ОВД», зокрема ОВД не підлягає діяльності, прямо не передбачена частинами другою і третьою цієї статті, а також планована діяльність, спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії проти України під час дії воєнного стану, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України, зміна цільового призначення особливо цінних земель та інша діяльність, пов'язана з розміщенням Національного військового меморіального кладовища.

Критеріями визначення планованої діяльності, яка не підлягає ОВД, та критеріїв визначення розширень і змін діяльності та об'єктів, які не підлягають ОВД, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 1010 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 30.09.2022 № 1121, від 27.12.2022 № 1463, від 21.07.2023 № 763, від 01.08.2023 № 800, від 07.12.2023 № 1320 та від 01.02.2024 № 107), встановлено, що ОВД не підлягає планована діяльність, визначена пунктами 1-21 частини другої та пунктами 1-13 частини третьої статті 3 Закону України «Про ОВД», у разі, коли вона спрямована виключно на забезпечення оборони та енергетичної безпеки держави, ліквідацію

наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків військової агресії РФ проти України.

Поясненням тому є те, що законодавство України у сфері ОВД, передбачає доволі тривалий час на проходження процедур ОВД, що у період воєнного стану унеможлиблює оперативне відновлення пошкоджених об'єктів критичної інфраструктури, відтак впливає на життєзабезпечення людей, зокрема унеможлиблює доступ до води, тепла, електроенергії. Так, процедура ОВД триває щонайменше 65 робочих днів (строк не враховує час на підготовку Звіту з оцінки впливу на довкілля та проведення необхідних досліджень, які проводяться з урахуванням сезонності; з урахуванням часу необхідного на підготовку документації з оцінки впливу на довкілля загальна тривалість процедури ОВД може становити від 4 до 6 місяців). В умовах воєнного стану нагальним стало питання забезпечення якнайшвидшого відновлення пошкодженої критичної інфраструктури, що зумовлює необхідність пошуку швидких і ефективних управлінських рішень, які б водночас, сприяли забезпеченню балансу у питаннях відновлення пошкодженої війною інфраструктури та інтересами захисту довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки з одночасним забезпеченням виконання Україною міжнародних природоохоронних зобов'язань.

Цілком виправданим є запровадження такого звуження екологічних прав в умовах війни, так як це обмеження здійснюється державою для досягнення законної мети. Однак, з листа Європейської комісії слідує, що проблема погано врегульованих відступів від вимог ОВД в Україні в повній мірі усвідомлюється нею, але Комісія запевняє, що «якщо зазначена концептуальна записка не забезпечить достатнього прогресу в досягненні мети [обов'язкового застосування ОВД до усіх проєктів, окрім чітко визначених тимчасових відступів], Комісія повинна буде вимагати подальших покращень» [2].

Таким чином, за сучасних обставин, Україні слід встановити справедливий баланс між обороною держави та розвитком національного законодавства і державного управління у відповідності до права ЄС. Серед пропонованих шляхів заслуговує на увагу надання окремих тимчасових відступів від ОВД, що в кожному конкретному випадку повинні розглядатися індивідуально і погоджуватися компетентним органом виключно у тих випадках і в тих обсягах, коли застосування ОВД та/або участі громадськості негативно впливає на обороноздатність держави.

Як слушно відзначає проф. В.В.Носік, в умовах дії правового режиму воєнного стану актуалізуються питання проведення наукових досліджень породжених війною проблем забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля як в період дії воєнного стану, так і після його скасування чи припинення. [3, с.107] Тож ситуація щодо ОВД вимагає актуальних розробок задля уникнення можливих порушень у майбутньому, але при цьому слід раціонально підійти до організації процедури, щоб не нашкодити інтересам держави та національній безпеці.

Список використаних джерел:

1. Антонюк У.В. Право на екологічну інформацію в Україні в умовах воєнного стану: окремі аспекти / *Scientific research in the modern world*. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Editor Komarytskyu M.L. Canada, Toronto: Perfect Publishing. 2023. Pp. 614–617. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/SCIENTIFIC-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-9-11.02.2023.pdf>
2. Позиція Європейської Комісії щодо відступів від ОВД, 24 жовтня 2024 р. URL: <https://epl.org.ua/announces/pozytsiya-yevropejskoyi-komisiyi-shhodo-vidstupiv-vid-ovd/>
3. Носік В.В. Законодавче забезпечення спрощеного адміністрування інституційно-правових процедур у сфері сільського господарства в умовах воєнного стану та після його скасування чи припинення. *Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз* : матеріали круглого столу. Харків, Нац.юрид.ун-т імені Ярослава Мудрого. С.107-110.

КАПІТАН Ольга Ігорівна доцентка кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівський державний університет безпеки життєдіяльності докторка філософії в галузі права, доцент.

САМІЛО Андрій Вікторович начальник кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівський державний університет безпеки життєдіяльності кандидат юридичних наук, доцент.

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану право на охорону здоров'я набуває особливого значення, оскільки забезпечення медичної допомоги стає не лише питанням збереження життя людини, але й стратегічним завданням, що підтримує стійкість держави загалом. Військові дії створюють низку викликів для системи охорони здоров'я: як від руйнування медичної інфраструктури, так і до захисту медичних працівників. Існує ряд національних та міжнародних нормативно-правових актів, які регулюють забезпечення права на медичний захист у воєнний час, а також відповідальність сторін за порушення прав на охорону здоров'я в умовах бойових дій.

Стаття 49 Конституції України гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1]. Держава повинна забезпечити необхідний рівень медичного обслуговування, навіть у період воєнного стану. Це право закріплене також і в Законі України «Основи

законодавства України про охорону здоров'я», в якому визначаються засади надання медичної допомоги в будь-яких умовах, включаючи надзвичайні ситуації та воєнний стан. Він передбачає безкоштовну невідкладну медичну допомогу і заходи для захисту медичних працівників.

Загальна декларація прав людини у статті 25 також закріплює право кожного на рівень життя, необхідний для підтримання здоров'я, включаючи медичну допомогу [2]. Женевські конвенції 1949 року, регулюють правила надання медичної допомоги у збройних конфліктах. Вони зобов'язують сторони забезпечувати безпеку медичного персоналу, транспорту та установ, а також надавати допомогу пораненим без дискримінації.

Медична допомога військовослужбовцям в умовах війни є одним із ключових елементів забезпечення боєздатності армії та збереження життя і здоров'я тих, хто перебуває на передовій. Ефективна організація медичного забезпечення дозволяє знизити рівень смертності, запобігти інфекційним захворюванням у польових умовах та забезпечити швидке повернення бійців до служби.

Порядок надання медичної допомоги у військово-медичних закладах затверджується, зокрема, Постановою КМУ «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями». Відповідно до пункту 5 цієї Постанови зазначається, що надання медичної допомоги у військово-медичних закладах інших військових формувань провадиться за наявності засвідченого відповідною печаткою направлення уповноваженої на його видачу посадової особи, в якому зазначається міністерство, інший центральний орган виконавчої влади, якому підпорядковане військове формування, або орган державної влади, місцезнаходження і банківські реквізити органу військового управління (військової частини), уповноважена посадова особа якого буде здійснювати оплату, та медичний висновок про необхідні види і обсяги медичної допомоги [6].

Обов'язковою умовою є направлення протягом трьох діб до військово-медичного закладу пацієнтів, які отримали екстрену медичну допомогу при захворюваннях і станах, вказаних у додатку цієї Постанови (наприклад, при хворобах ендокринної системи, системи кровообігу тощо), а також при загостренні хронічних хвороб.

Також відповідно до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зазначається, що військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, мають право на безоплатну медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я [4].

Під час дії воєнного стану цим Законом також передбачено, що для військовослужбовців, які безпосередньо брали участь у бойових діях за рішенням військово-лікарської комісії вони можуть бути направлені на лікування або реабілітацію до закордонних медичних закладів.

Порядок надання військовослужбовцям медичної допомоги або

проведення медико-психологічної реабілітації у медичних закладах за межами України і проведення оплати послуг з надання такої медичної допомоги встановлюється Кабінетом Міністрів України [4].

Із зазначеного положення можна зробити висновок, що держава визнає обов'язкове забезпечення належної медичної допомоги та реабілітації військовослужбовців, які взяли участь у бойових діях, у тому числі шляхом використання можливостей закордонних медичних установ. Це підкреслює стратегічний підхід до підтримки здоров'я та працездатності військових, а також акцентує увагу на спеціалізованій медичній та психологічній допомозі, яка може бути недоступною в умовах військових дій у країні.

В умовах воєнного стану право на охорону здоров'я та медичну допомогу набуває особливого значення також і для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які змушені покинути свої домівки через бойові дії. Втрата звичного доступу до медичних послуг, психологічний стрес створюють додаткові проблеми для забезпечення їхнього здоров'я. У статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зазначається, що вони мають право на надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я та на забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством України [5].

Тобто, внутрішньо переміщені особи мають право отримувати необхідну медичну допомогу безкоштовно в будь-якому закладі охорони здоров'я, який може надати відповідні послуги, незалежно від місця їхньої постійної реєстрації.

Відповідно до ст. 35-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» пацієнт має право обирати лікаря, який надає первинну медичну допомогу, у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [3].

Важливим у даному випадку є те, що для спрощення доступу до медичної допомоги, внутрішньо переміщені особи можуть отримати необхідні послуги без укладення декларації з лікарем.

Отже, право на охорону здоров'я та медичну допомогу є фундаментальним правом, навіть у найскладніших умовах. Ефективність реалізації цього права залежить, зокрема, від адаптації медичної системи до умов війни, залучення міжнародної допомоги, а також забезпечення доступу до медичних послуг для різних груп населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96- ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. № 995_015. // База

даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

6. Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.10.1999 р. № 1923-99-п. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-99-%D0%BF#Text>

***КОВАЛЕНКО Наталія Олександрівна** викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, аспірантка кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Потреба в урегулюванні суспільних відносин виникла одночасно з самими відносинами між людьми. За досить значний проміжок часу було напрацьовано різні механізми вирішення суперечок, що виникають між суб'єктами суспільних відносин.

Захист прав і свобод людини та громадянина є невід'ємною складовою будь-якої правової держави, що виражається у наділенні державою певними правовими інструментами уповноважених на це органів та осіб.

Безумовно, в умовах війни права і свободи людини та громадянина є обмеженими з метою захисту територіальної цілісності держави, що потребує більш прискіпливого контролю за їх дотриманням з боку державних інституцій, так як навіть в умовах війни обмеження прав має відбуватися з обґрунтованих підстав, що є викликом для держави, яка за необхідності має удосконалювати, адаптувати механізми захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах війни.

Одним із способів захисту прав і свобод людини та громадянина в сучасній правовій державі є медіація.

В умовах війни медіація є важливим інструментом захисту прав і свобод людини та громадянина, так як дає можливість швидко та ефективно вирішити конфлікти, які ведуть за собою порушення прав і свобод людини та громадянина.

Варто зазначити, що лише напередодні повномасштабної війни з росією – 16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію», який став вагомим кроком для розвитку інституту медіації в Україні в цілому. До прийняття вказаного закону протягом значного часу проводилася нормопроектна робота щодо законодавчого врегулювання зазначеної сфери.

Окрім того, саме питанню здійснення медіаторами правозахисної функції в Україні присвячується велика кількість наукових розробок, науково-практичних семінарів, круглих столів, тренінгів тощо. Розвиток інституту медіації супроводжувався напрацюваннями на рівні наукових досліджень із цієї проблематики фахівцями у різних сферах наукових знань, що активно проводяться в Україні з кінця 1990-х років і зберігають на сьогодні значну актуальність. Це пояснюється системними трансформаційними змінами у суспільстві, становленням інформаційного, демократичного, правового суспільства, реформою системи публічного управління, судової системи, процесами децентралізації тощо.

Саме поняття «медіація» продовжує удосконалюватися, у вітчизняній науці, та у законодавстві України. В останні роки напрацювання присвячені питанням медіації представлені у дисертаційних, монографічних та інших наукових джерелах таких авторів як: О.Г. Боднарчука, С.І. Кармазу, Р.В. Карпенка, С.О. Корінного, Л.О. Махової, С.С. Немченка та багато інших.

Якщо ж ми ведемо мову про стан розвитку визначеної сфери в Україні станом на 2024 рік, то тут слід виділити декілька етапів розвитку медіації.

Щодо першого етапу розвитку медіації варто зазначити наступне.

Сама медіація, або її аналоги відома людству досить давно. В додержавний період – до суб'єктів, що виконували близькі до процедури медіації функції відносяться старійшини, вожді, жерці і т.д. З подальшим розвитком суспільства зростає потреба у диференціації функцій управління. За вказаних обставин медіація в її сучасному вигляді починає активно розвиватись у другій половині ХХ ст., а саме у країнах англо-саксонського права – США, Великобританії, Австралії, після чого поширилась і в Європі [1, с. 242].

Другий етап розвитку медіації в Україні, як альтернативної форми вирішення спорів, став актуалізуватися тільки наприкінці ХХ століття, як вже сформований спосіб досудового врегулювання спору у країнах Західної Європи, де ефективно діє медіація.

З моменту проголошення незалежності та прийняття Конституції України, українське суспільство взяло курс на побудову правової держави, використовуючи при цьому міжнародний досвід, зокрема впровадження

інституту медіації, що в свою чергу, призводить до необхідності внесення змін до тогочасного законодавства, в частині альтернативних способів досудового врегулювання спорів, в тому числі із застосуванням інститутів медіації.

Починаючи з 2000 року і до моменту прийняття – 16 листопада 2021 р. Закону України «Про медіацію» можемо виокремити так званий третій етап розвитку медіації в Україні, який супроводжується активною законотворчістю в частині розробки проєктів законів у сфері медіації, фінальним етапом цього процесу стало прийняття Верховною Радою України вказаного Закону України «Про медіацію».

Важливим поштовхом для розвитку інституту медіації в Україні, стало прийняття в 2016 році Закону України «Про внесення змін до Конституції України» [2] в частині правосуддя, а саме в пункті третьому статті 124 Конституції України зазначається, що «Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [3].

Прийняття вищевказаних змін до ст. 124 Конституції України потребувало визначенню на законодавчому рівні досудових, альтернативних способів урегулювання спорів, зокрема інституту медіації.

Останній, четвертий визначений нами етап розвиток інституту медіації, розпочався з моменту прийняття Закону України «Про медіацію»[4], та продовжує свій розвиток в умовах воєнного стану.

Варто зазначити, що Закон України «Про медіацію» набрав чинності за два місяця до початку повномасштабної війни, а тому українське суспільство було змушене реалізовувати норми вказаного Закону фактично в умовах війни, під час якої суспільство стикається з різного роду труднощами, щоденними обстрілами агресора, невизначеністю та інше. Втім, держава повинна реалізовувати покладені на неї функції, в тому числі й захищати права та свободи людини і громадянина. Відповідно, прийняття Закону України «Про медіацію» є позитивним кроком, на шляху розбудови сучасної правової держави, навіть в умовах війни, а сама медіація, на нашу думку, постає досить ефективним засобом захисту прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Махова Л.О., Виприцький А.О. Історія міжнародного розвитку та сучасний стан інституту медіації в Україні. Право і суспільство. 2018. № 5. Частина 2. С. 241–247.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 № 1401-VII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#top>.

КОЗАК Ксенія Миколаївна, курсантка факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: ІВАНЕНКО Дмитро Дмитрович, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі права та свободи людини є наріжним каменем демократичного суспільства, що гарантує кожному гідність, свободу та безпеку. В умовах запровадження воєнного стану виникають виклики для реалізації прав. Національна безпека потребує тимчасових обмежень прав та свобод, що викликає суперечності між необхідністю забезпечення безпеки та дотриманням прав людини. Визнаючи людину найвищою соціальною цінністю, необхідно забезпечити умови, за яких навіть у найважчих обставинах основоположні права залишатимуться недоторканими.

Права людини мають універсальний характер, закріплені у міжнародних документах, таких як: Загальна декларація прав людини (1948), яка проголошує, що всі люди мають право на життя, свободу та особисту недоторканність [1].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), що визначає права, які не можуть бути обмежені навіть під час надзвичайного стану [2].

Конституція України визначає найвищою цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Воєнний стан передбачає обмеження певних прав, але це повинно відповідати принципам законності, пропорційності та тимчасовості. Основні права, що можуть бути обмежені: свобода пересування, свобода слова, право на страйк та мирні зібрання. Водночас держава зобов'язана забезпечити невід'ємні права: право на життя, свободу від катувань, свободу від дискримінації [3].

Воєнний стан створює специфічні умови що напряду впливають на суспільство. Внаслідок ведення бойові дії люди можуть втратити доступ до адміністративних, медичних, освітніх послуг. Мільйони людей стають внутрішньо переміщеними особами або біженцями, втрачають можливість нормального життя. Держава контролює інформаційний простір для запобігання поширенню ворожої пропаганди.

Крім того, умови воєнного стану регулюються нормами міжнародного гуманітарного права, що встановлюють стандарти поведіння із цивільними, військовополоненими та іншими категоріями осіб. Основними принципами міжнародного гуманітарного права є: заборона нападів на цивільних осіб та

об'єкти, гарантії для біженців та внутрішньо переміщених осіб, повага до гуманітарної допомоги [4].

Для забезпечення прав людини у найскладніших умовах необхідно дотримуватися наступного: законність обмежень (дії держави повинні відповідати нормам Конституції та міжнародним зобов'язанням держави); громадський контроль (громадянське суспільство та правозахисні організації відіграють ключову роль у моніторингу порушень прав людини); інформування населення (держава повинна прозоро пояснювати необхідність обмежень і способи захисту прав громадян); міжнародна підтримка (співпраця з міжнародними партнерами допомагає привертати увагу до порушень та притягати до відповідальності винних осіб); баланс між безпекою та свободою (під час війни питання безпеки виходить на перший план. Однак це не може бути виправданням для системного порушення прав людини); принцип пропорційності (обмеження мають бути мінімальними та виправданими); тимчасовість заходів (обмеження повинні скасовуватись одразу після закінчення дії воєнного стану); дотримання демократичних цінностей (держава повинна залишатися прозорою та відкритою навіть під час надзвичайного стану).

Отже, людина, її права та свободи залишаються найвищою соціальною цінністю в умовах воєнного стану. Виклики воєнного стану вимагають від держави, суспільства та міжнародної спільноти спільних зусиль для забезпечення балансу між безпекою та дотриманням прав людини. Дотримання принципів сприятиме збереженню довіри громадян до держави, зміцненню демократичних цінностей та післявоєнного відновлення суспільства.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 02.12.2024).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.12.2024).
3. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%80#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
4. Міжнародне гуманітарне право. URL: <https://redcross.org.ua/ihl/> (дата звернення: 02.12.2024).

***КОСТРИЦЬКИЙ Ігор Леонидович** професор кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент,*

***СЕРЕДНИЦЬКА Інга Анатоліївна**, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Воєнний стан, який було запроваджено в Україні 24 лютого 2022 року у зв'язку з широкомасштабним вторгненням Російської Федерації, викликав необхідність оперативного реагування з боку законодавця на забезпечення базових прав громадян, у тому числі права на шлюб. Особливості мобілізації, переміщення громадян, окупація територій, загроза життю та здоров'ю стали факторами, які вимагали внесення змін до законодавства з метою спрощення процедур реєстрації шлюбу.

Відповідно до Сімейного кодексу України, шлюб є добровільним сімейним союзом чоловіка та жінки, який ґрунтується на взаємній згоді осіб і реєструється в органах державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС). Умовами укладання шлюбу є: досягнення шлюбного віку (18 років або 16 років за рішенням суду); добровільна згода на шлюб; відсутність обставин, що перешкоджають укладенню шлюбу [1].

Законодавчо встановлен певний порядок реєстрації шлюбу, до якого відносяться: подання заяви до органу ДРАЦС; встановлення місячного строку для реєстрації шлюбу; реєстрація шлюбу у присутності обох осіб[2].

З початком війни законодавець адаптував правові норми, пов'язані з укладенням шлюбу, до сучасних викликів. Зокрема, було запроваджено спрощені процедури реєстрації шлюбів для військовослужбовців та цивільних осіб, які перебувають у зоні бойових дій.

Головними новаціями процедури реєстрації шлюбу є:

- ✓ скорочення строків між поданням заяви та укладенням шлюбу. Згідно зі статтею 32 Сімейного кодексу України, шлюб реєструється після спливу одного місяця з дня подання заяви до органів державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) [1]. Однак ця вимога стала необов'язковою: шлюб може бути укладений у день подання заяви, що забезпечує можливість реалізації права на шлюб в умовах ризику для життя;
- ✓ спрощення оформлення шлюбів для переселенців. Для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та громадян, які втратили документи через бойові дії, передбачено можливість укладення шлюбу без підтвердження окремих даних через реєстри. В окремих випадках дозволено подавати заяву про укладення шлюбу за спрощеною процедурою через місцеві органи влади чи військові адміністрації [3].

Певною новелою є впровадженню цифрових рішень для реєстрації шлюбу. Функціонал порталу "Дія" містить можливості: подання заяви на шлюб в електронній формі через "Дія"; дистанційного подання документів та запису на реєстрацію; інтеграції електронного підпису для засвідчення заяви[4].

Державна реєстрація шлюбу в електронній формі (послуга «Шлюб онлайн») включає проведення державної реєстрації шлюбу, організацію та

проведення індивідуального обряду державної реєстрації шлюбу в електронній формі, доставку та вручення свідоцтва про державну реєстрацію шлюбу.

Нова послуга в «Дії» особливо актуальна для захисників та захисниць, які не мають можливості бути присутніми особисто, проте зможуть офіційно оформити свої стосунки на відстані під час відеоконференції.

Скористатись послугою «Шлюб онлайн» можуть повнолітні громадяни України (чоловік та жінка), які мають реєстраційний номер облікової картки платника податків та паспорт громадянина України або паспорт громадянина України для виїзду за кордон, оформлений засобами Єдиного державного демографічного реєстру, не перебувають у шлюбі на момент подачі заяви, відомості про розірвання попереднього їх шлюбу наявні у Державному реєстрі актів цивільного стану громадян [5].

Слід зауважити, що попри переваги цифрових рішень, в умовах відсутності стабільного інтернет-зв'язку на деяких територіях, зокрема в зонах бойових дій, цифрові технології залишаються недоступними для частини населення.

До особливостей процедур, запроваджених воєнним часом слід віднести укладення шлюбу військовослужбовцями.

- у випадках, коли одна із сторін не може бути присутньою фізично (наприклад, перебуває на передовій), допускається засвідчення шлюбу через дистанційні засоби комунікації (відеоконференція);

- для громадян, які втратили документи через бойові дії, передбачено використання альтернативних способів верифікації особи (довідки від військових адміністрацій, тимчасові посвідчення особи, видані органами Державної міграційної служби, свідчення свідків).

Однак перед законодавцем постає низка проблем до яких слід віднести захист прав подружжя, які уклали шлюб в умовах воєнного стану, у випадках втрати документів або спірних ситуацій, забезпечення визнання таких шлюбів за кордоном, та, окремим питанням постає, визнання шлюбів які були укладені на тимчасово окупованих територіях.

Щодо питання останнього, законодавчо передбачена можливість подальшого підтвердження укладеного шлюбу через органи ДРАЦС після звільнення територій або через суд.

Законодавчі зміни, запроваджені в Україні в умовах воєнного стану, є інноваційними та гнучкими, що дозволяє громадянам реалізувати право на шлюб навіть у складних обставинах. Проте впровадження цих змін супроводжується викликами, які потребують подальшого вирішення, зокрема щодо цифровізації, міжнародного визнання та юридичної безпеки укладених шлюбів.

Такі зміни є прикладом адаптації права до екстремальних умов і демонструють здатність української правової системи ефективно реагувати на виклики часу.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Про державну реєстрацію актів цивільного стану. Про державну реєстрацію актів цивільного стану. *Закон України* від 1 липня 2010 року. № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-2024-%D0%BF#Text>
3. Дудорова К. Б. Укладення шлюбу: проблеми правового регулювання в умовах воєнного стану / К. Б. Дудорова // *Юридичний науковий електронний журнал : електронне наукове фахове видання*. – 2024. – №1. – С. 129–133. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/items/358de4d6-2abd-4336-9c6a-1481b938a133>
4. Порядок реалізації експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі. *Постанова Кабінету Міністрів* від 29 березня 2024 р. N 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-2024-%D0%BF#Text>
5. Особливості державної реєстрації шлюбу в мовах воєнного стану. *Міністерство юстиції України* від 11 листопада 2024. URL: <https://minjust.gov.ua/news/info/osoblivosti-derjavnoi-reestratsii-shlyubu-v-umovah-voennogo-stanu>

КУЗЬМЕНКО Сергій Георгійович, професор *кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор наук з державного управління, професор.*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Право дитини на сім'ю закріплено законодавством. Бажання прийняти на виховання дитини, народжену інших, є ознакою гуманності та прийому людей, які готові жертвувати за допомогою інших. Тільки сімейне середовище може забезпечити належне виховання дітей.

Діти є найціннішим карбом суспільства. Виховання дітей-сиріт і дітей, опланих батьківського піклування, є у числі завдань держави, які мають створити умови для їхнього благополуччя. Це закріплено в Конвенції ООН «Про права дитини» та Декларації ООН «Про соціальні і правові принципи захисту дітей», які застосовують національні міжнародні правила усиновлення та виховання.

Захист прав дітей є ключовим завданням стратегії розвитку держави. У дитинстві відбувається формування моральних, фізичних і духовних засад особистості. Тому всі соціальні інститути повинні сприяти створенню умов, які зменшують негативний вплив проблемних сімей на виховання дітей [1].

Під час воєнного стану актуальним стало питання виїзду дітей за кордон. У зв'язку з цим було прийнято постанову Кабінету Міністрів України, яка регулює порядок перетину кордону дітей-сиротами для забезпечення їхньої безпеки. Конвенція ООН «Про права дитини» передбачає надання статусу біженця та забезпечення гуманітарної допомоги дітям, які цього потребують. На жаль, в умовах війни без незаконної депортації дітей, особливо сиріт. Стаття 11 Конвенції зобов'язує державу здійснювати заходи для протидії такому переміщенню [2].

ЮНІСЕФ спільно з українською владою реалізує ініціативу «Дитина не сама: інструкція з турботи», яка привертає увагу до прав дітей, залишених батьківського піклування під час війни. Міністерство соціальної політики розробило механізми тимчасового влаштування таких дітей у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу або під опіку батьків за спрощеною процедурою. Це дає можливість забезпечити інтереси дитини, поки не буде з'ясовано долю її батьків [3].

До нормативних документів додано розділ, який регулює особливості налаштування дітей, розлучених із сім'ями в умовах надзвичайного чи воєнного стану. Тимчасові діти можуть бути влаштовані в приймальні сім'ї чи дитячі будинки сімейного типу в межах їх дозволеної чисельності. Якщо дитина отримує статус сироти, її враховують за загальними правилами з призначенням соціальної допомоги.

На період тимчасового влаштування діти вважаються вихованцями відповідних установ чиї родини, з якими вони взаємодіють на партнерських умовах. Вихователі несуть відповідальність за задоволення потреб дитини та перебувають під наглядом соціальних служб [4].

Таким чином, забезпечення належного захисту дітей під час війни є одним із ключових завдань держави. Війна значно збільшила кількість сиріт, і ця проблема потребує координації між державними, громадськими та міжнародними організаціями. Діти мають право на освіту, медичну допомогу, житло й підтримку, а їх права потребують постійного захисту. Суспільство має звітувати максимум зусиль, щоб забезпечити майбутнє дітей, оскільки це майбутнє нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини: 20 листопада 1989 року: Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91.
2. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 Київ.
3. Романовська О.О. Теоретичні основи поняття «фостерна сім'я» у Великобританії: Соціалізація особистості. Романовська О.О. Збірник наукових праць. – К.: «Логос». НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000.
4. Грабовська Г.М., Лисюк А.М. Захист прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування під час військових дій URL: <http://journal->

ЛЕОНІДОВА Олена, доцент кафедри права та правового забезпечення авіаційної діяльності Українська державна льотна академія, *кандидат юридичних наук, доцент*.

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Обмеження прав і свобод особи і громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану відноситься до категорії правомірною обмеження прав і свобод людини [1, с. 359]. Попри те, що конституційні права і свободи мають найвищу юридичну силу, більшість з них не є абсолютними і їх реалізація може бути обмежене законом. Вказане обмеження допускається в інтересах захисту здоров'я та моральності населення, національної безпеки, територіальної цілісності держави, прав і свобод громадян, для охорони громадського порядку, запобігання злочинів, з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи (якщо іншими способами отримати інформацію неможливо), попередження розголошення інформації, одержаної конфіденційно, для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [2].

Право на свободу пересування є основоположним правом людини, визначеним ст. 33 Конституції України як гарантоване право кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, свободи пересування, вільного вибору місця проживання, права вільно залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законом [3]. Правовідносини, що пов'язані зі свободою пересування та вільним вибором місця проживання в Україні, гарантуються Конституцією України, закріплені ратифікованими міжнародними нормативно-правовими актами (Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод і протоколами до неї), та Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», що визначає порядок реалізації свободи пересування та вільного вибору місця проживання і встановлює випадки їх обмеження. Відповідно до науково-практичного коментаря до ст. 33 Конституції України, *вільний вибір місця проживання чи перебування* тлумачиться як право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати; *свобода пересування* розглядається як право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який

спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом [4, с. 79]. Також, згідно з ч. 2, ч. 4 ст. 6 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» громадянинові України, який має паспорт, у випадках, передбачених п.п. 1-9 ч. 1 цієї статті, може бути тимчасово відмовлено у виїзді за кордон або у вказаних випадках паспорт може бути тимчасово затримано чи вилучено. Зазначені випадки являють собою по суті конкретизований, вичерпний перелік, що відповідає нормативно-правовим зобов'язанням України в контексті забезпечення відповідних свобод особам, що перебувають під її юрисдикцією (ст. 13 Загальної декларації прав людини, ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод) [5].

У зв'язку з широкомасштабною військовою агресією РФ проти України, Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» було введено воєнний стан. П. 3 вказаного Указу передбачено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6;7;8]. Слід зазначити, що ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» не містить серед визначених підстав обмеження права на виїзд з України в умовах правового режиму воєнного стану [9]. При цьому, за змістом конституційних гарантій таке право не має абсолютного характеру, а згідно зі ст. 64 Конституції України може бути обмежене в умовах правового режиму воєнного стану.

Як стверджують експерти-правники Української Гельсінської спілки з прав людини, аналіз змісту рішень ДПСУ про відмову у перетині державного кордону на виїзд з України наших громадян (з 24.02.2022 р. до 01.12.2022 р. винесено понад 39,3 тис. таких рішень), уповноважені особи Державної прикордонної служби України в якості нормативно-правових підстав для прийняття відповідних рішень застосовують положення Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р., Указу Президента України № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 р., Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р.» [10]. При цьому, згідно з узагальненими висновками Звіту НАЗК «Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану», у законодавчих актах прямої або опосередкованої заборони на виїзд чоловіків за кордон не встановлено [11].

Резюме. Стан нормативно-правового регулювання обмеження свободи пересування громадян України в умовах воєнного стану є таким, що недостатньо відповідає потребам воюючої держави, враховуючи, що рівень втручання у сферу конституційних прав та свобод особи уявляється нам досить істотним.

Список використаних джерел:

1. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*, 2020. № 1. С. 381-384. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3450/1/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%86%d1%8c.pdf> (дата звернення: 04.12.2014).
2. Стрекалов А. Є. Обмеження основних прав та свобод людини і громадянина як інститут конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2010. 20 с.
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.12.2024).
4. Конституція України. Науково-практичний коментар [текст] станом на 20 травня 2018 р. / За заг. ред. Чижмарь К. І. та Лавриновича О. В. - Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2018. 290 с.
5. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2004. №15, ст. 232.
6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення 04.12.2024).
7. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 04.12.2024).
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015. № 28. Ст. 250.
9. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 року №3858-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення 04.12.2024).
10. Свобода вибору місця проживання та пересування в умовах правового режиму воєнного стану: дослідження. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/svoboda-vyboru-mistsia-prozhyvannia-ta-peresuvannia-v-umovakh-pravovoho-rezhymu-voiennoho-stanu-doslidzhennia/> (дата звернення 04.12.2024).
11. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy->

***МАРТИНЮК Ярослава Сергіївна** студентка ФМТП Державного торговельно-економічного університету.*

***Науковий керівник: ПОГАРЧЕНКО Тетяна Віталіївна**, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права. Державний торговельно-економічний університет, кандидат юридичних наук, доцент.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблеми забезпечення захисту прав людини в умовах воєнного стану існували, існують і будуть існувати доти, доки існують збройні конфлікти і війни. Розпочата Російською Федерацією війна ще у 2014 році зламала та забрала чимало людських життів, завдавши неабиякої шкоди органічному функціонуванню й розвитку держави та її інституціям. 2014 та 2022 роки безповоротно змінили життя нашої держави, яка в черговий раз має доводити і виборювати свою самостійність, незалежність та суверенітет, але найстрашніше в цій боротьбі – це поламани та скалічені долі звичайних людей, які зазнали як матеріальних втрат і моральних страждань, так і болю від втрати рідних людей, який нічим не відшкодуєш. Отже, вкрай необхідним є дослідження основних проблем захисту прав людини під час війни.

Обмеження прав людини під час війни стало нормою. На період дії воєнного стану у країні можуть обмежуватися конституційні права та свободи громадян і це буде законно. Але також є права, які ніяким чином не повинні обмежуватися і навіть оголошення воєнного стану не може стати для цього причиною. Найголовніше право – право людини на життя, воно закріплене Конституцією України та міжнародними правовими документами. Жодна людина не має бути позбавлена права на життя. Та Російська Федерація не хестує майже щоденно стабільно порушувати дане право, обстрілюючи мирне населення та знищуючи як об'єкти критичної інфраструктури, так і звичайні людські домівки. Також, як я зазначала раніше, існують і права, що можуть бути обмежені під час війни. Комендантська година, наприклад, зараз частково обмежує право людини на вільне пересування, а саме це є заборона на пересування без спецперепустки вулицею вночі в певні встановлені окремо в кожній області години, окрім випадків коли це є крайньою необхідністю, а саме щоб добратися до укриття під час повітряної тривоги. Під час воєнного стану під заборонаю є масові зібрання, акції та референдуми, що нівелює право людини на участь в управлінні державними справами. Але, на жаль, як бачимо з нашого сьогодення, порушувались і порушуються права, які за законом порушені бути не мають. На сьогодні практично беззахисним є право на життя –

основоположне та найголовніше право людини. Вбивства, каліцтва, катування, викрадення людей, нелюдське поводження, звалтування та інші негуманні вчинки, як би прикро це не було, наразі мають місце як на окупованих так і на неокупованих територіях України. Як зазначає Рижова А.Д. в своїй статті, хоч Російська Федерація і є державою-учасницею Женевської конвенції, вона все одно нахабно та зухвало її порушує. І це стосується не тільки Женевської конвенції, а й інших договорів, які порушує РФ. Також не можу не зазначити ще одне право, яке порушується в умовах цієї війни -- це право на свободу ЗМІ та в цілому право на вільне вираження думок, адже, наприклад, на окупованих територіях діє жорстка цензура на будь-які українські новини, проведення акцій або зборів якщо вони пов'язані з підтримкою України, та взагалі будь-яке вираження проукраїнської позиції. Але, як ми всі прекрасно знаємо, українці є незламним народом, і навіть на тимчасово окупованих територіях вони не бояться відстоювати свою позицію, та нагадувати чия територія є насправді. Так, в окупованих регіонах України діють так звані рухи громадського спротиву, які були створені ще у квітні 2022 року майже одразу після збройного вторгнення РФ. Найвідомішими прикладами громадського опору на даний момент є рух "Жовта стрічка" та "Зла мавка". Цей рух деморалізує ворога та не дає остаточно зневіритися тим українцям, які проживають на окупованих територіях та зазнають пригнічення.

РФ порушує право на свободу вільного вираження поглядів, яке затверджено у статті 10 Європейської конвенції з прав людини, адже це заважає поширювати свої пропагандистські настрої. У людей на окупованих територіях немає можливості перегляду українського телебачення через його примусове відключення, та відбувається трансляція російського телебачення. Також порушуються права військовополонених, що проявляється, наприклад, як мінімум у ненаданні належної медичної допомоги постраждалим, а як максимум у жорстоких тортурах та нелюдському ставленні до полонених. Також держава-агресорка не надає інформацію про утримання і наших військових у їх полоні, хоча, знову ж таки, зобов'язана це робити, бо кожна держава, яка тримає в полоні військових, повинна негайно повідомляти іншу державу про місцезнаходження її громадян, що також зазначається у Конвенції. Також РФ порушує право дітей на освіту, адже за час війни зруйновано дуже велику кількість навчальних закладів, шкіл, університетів, а в окупованих регіонах діти або не взагалі не мають можливості здобувати освіту через обстріли та відсутність нормальних умов для навчання, або навчаються за переробленою спотвореною, зміненою на пропагандистську навчальною програмою.

З вищевикладеного я, як і всі обізнані громадяни нашої держави, які вже давно зробили висновки, резюмую, що Російська Федерація безперешкодно порушує права українців на життя, свободу, особисту недоторканість та взагалі мінімальне відчуття перебування у безпеці, адже війна шкодить не лише фізичному здоров'ю, а й моральній його складовій. Ця війна є

інструментом, який холоднокривно, безжалісно та хитро вбиває цвіт української нації, а кого ще не вбила – виснажує морально.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко В.А., Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323-324.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-19>. (дата звернення 30.10.2024).
3. Вороніна Н. В. Щодо питання забезпечення прав людини в умовах надзвичайного стану. *Часопис цивілістики*. 2015. № 18. С. 95–98.
4. Розумовський О.С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип.70. С. 141–145.

МОРОЗ Марина Олександрівна, студентка спеціальності 081 Право Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,

Науковий керівник: МАРЧЕНКО Володимир Володимирович, професор кафедри державно-правових дисциплін і процесу, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, доктор юридичних наук, професор.

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні через повномасштабне вторгнення країни — агресора Росії 24 лютого 2022 року призвело до значних порушень прав дітей. Ці порушення мають багатогранний характер і виникають як через прямі наслідки військових дій, так і через вторинні наслідки, наприклад, переміщення, втрати опікунів і порушення надання основних послуг.

Права дітей в Україні захищаються міжнародним і внутрішньодержавним правом. Серед міжнародних актів варто виділити, наприклад, Конвенція про права дитини[1], яка зобов'язує держави забезпечувати права дітей на життя, освіту, охорону здоров'я та захист від насильства; Женевські конвенції (1949 р.) і Додаткові протоколи [2] до неї - передбачають захист дітей під час збройних конфліктів. На внутрішньодержавному рівні Конституція України [3], яка закріплює гарантії державного захисту дитинства; Закон України «Про охорону дитинства» (2001) [4] закріпив загальнодержавний пріоритет щодо охорони дитинства для забезпечення прав дитини на життя, освіту, охорону здоров'я та соціальний захист.

Діти в Україні постійно стикаються з небезпекою для життя через невідомі напади країни-агресора на цивільні об'єкти: бомбардування шкіл і житлових районів, як-от напад на театр у Маріуполі 16 березня 2022 р.[5], де ховалися діти. Відповідно до ст. 2 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [6] такі дії агресора можуть бути кваліфіковані як військові злочини відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [7]. Станом на 2024 рік, за оцінками ЮНІСЕФ [8] та української влади, тисячі дітей загинули або були поранені в конфлікті.

Агресія Росії та її сателітів проти України перервала доступ до освіти через зруйновані школи та переміщення. З 2022 року було пошкоджено або зруйновано понад 3790 закладів освіти [9], що є грубим порушенням статей 27,28 Конвенції про права дитини [1], яка гарантує право на освіту і соціальний розвиток дитини. Дітям на окупованих територіях агресор нав'язує свою навчальну програму, порушуючи їхні культурні та мовні права.

Однією з ключових проблем сьогодення слід зазначити, що війна в Україні призвела до розлучення дітей із родинами внаслідок примусової депортації, що є порушенням статті 11 Конвенції про права дитини [1]. Крім того, діти стикаються з обмеженим доступом до медичної допомоги та основних послуг. Обмежений доступ до вакцин і засобів лікування хронічних захворювань через проблеми з логістикою та ланцюгом поставок.

Психологічний вплив війни, включаючи травму від насильства та втрат опікунів, є глибоким. Діти переживають посттравматичний стресовий розлад, тривогу та депресію через постійні обстріли та переміщення.

Україна запровадила низку урядових програм, наприклад, ініціатива «Безпечна освіта», спрямована на відновлення доступу до освіти через онлайн-платформи та модульні школи. Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України зосереджує та направляє зусилля на розшук примусово депортованих дітей та їх репатріації. Важливо відзначити міжнародну підтримку ЮНІСЕФ та інших міжнародних неурядових організацій, що надають психосоціальну підтримку, реалізують програми гуманітарної допомоги українцям, в тому числі дітям, презентують навчальні матеріали для дітей.

З огляду на зазначені проблеми можна надати певні рекомендації. Так, Україна повинна посилити активну взаємодію з міжнародними інституціями щодо притягнення до юридичної відповідальності країни-агресора та її сателітів за злочини проти дітей, права яких були порушені в результаті такої агресії. Забезпечити безпечні коридори для евакуації та доставки необхідних товарів дітям у зонах конфлікту. Посилити міжнародну допомогу на відновлення охорони здоров'я та освіти дітей. Розширити психіатричні послуги для дітей, постраждалих від війни. Розширити програми реінтеграції для дітей-репатріантів з метою відновлення ідентичності та возз'єднання сім'ї.

Для цього потрібне внесення змін до національного законодавства для

посилення відповідності міжнародним стандартам щодо захисту дітей у збройному конфлікті.

Порушення прав дітей під час воєнного стану в Україні підкреслює нищівну людську ціну війни. Незважаючи на постійні зусилля національних і міжнародних організацій, необхідні термінові дії для задоволення безпосередніх і довгострокових потреб постраждалих дітей. Дотримання міжнародних правових стандартів має вирішальне значення не лише для захисту дітей під час конфлікту, але й для забезпечення відповідальності та справедливості.

Список використаних джерел:

1. Конвенції про права дитини/
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text(дата звернення: 24.11.2024 р.).
2. Женевські конвенції (1949 р.) і Додаткові протоколи/
<https://www.ombudsman.gov.ua/uk/zhenevski-konvenciyi-pro-zahist-zhertv-vijni-1949-roku>(дата звернення: 24.11.2024 р.).
3. Конституція України /<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.11.2024 р.).
4. Про охорону дитинства/ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 24.11.2024 р.).
5. Роковини удару по драмтеатру в Маріуполі: який вигляд має це місце наразі/
https://glavcom.ua/country/society/rokovini-udaru-po-dramteatru-v-mariupoli-jakij-vihljad-maje-tse-mistse-narazi-990998.html#google_vignette (дата звернення: 24.11.2024 р.).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.11.2024 р.).
7. Римський статут Міжнародного кримінального суду/
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text(дата звернення: 24.11.2024 р.).
8. ЮНІСЕФ-Україна Прес-реліз/ <https://www.unicef.org/ukraine/press-release/at-least-16-children-killed-or-injured-every-week>(дата звернення: 24.11.2024 р.).
9. Україна: тяжкі наслідки війни для закладів освіти та майбутнього дітей/
<https://www.hrw.org/uk/news/2023/11/08/ukraine-wars-toll-schools-childrens-future> (дата звернення: 24.11.2024 р.).

НЕСТЕРЕНКО Марина Олександрівна курсантка факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: КОНОПЕЛЬСЬКИЙ Віктор Ярославович завідувач кафедри кримінального права та кримінології в Одеському

державному університеті внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми є надзвичайно актуальною з огляду на складні умови, в яких перебуває країна, а також на підвищену вразливість засуджених осіб до порушень їхніх прав. Під час воєнного стану збільшується навантаження на пенітенціарну систему, виникають нові виклики, пов'язані з безпекою, обмеженням ресурсів і доступом до медичних послуг, що впливає на забезпечення базових прав людини в місцях позбавлення волі.

Мета полягає в комплексному аналізі дотримання прав засуджених осіб в умовах воєнного стану, виявленні ключових проблем, що виникають у зв'язку з обмеженнями та викликами, спричиненими воєнними діями, а також у розробці рекомендацій для вдосконалення механізмів захисту прав людини в пенітенціарних установах.

З початком війни, розв'язаної Росією проти України, я зрозуміла, що деякі з найбільш вразливих державних інститутів знаходяться в небезпечному становищі. Йдеться про пенітенціарні установи, зокрема виправні колонії (ІК), де утримуються ув'язнені, та центри попереднього ув'язнення (СІЗО), де утримуються ті, щодо кого було обрано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою.

Установи є режимними об'єктами, отже, їх персонал не може швидко і легко, в робочому порядку, вирішувати питання переміщення засуджених, їх перевезення або евакуації. Такі дії вимагають матеріальних, людських та часових ресурсів.

Аналогічно, питання безпеки установи та безпеки тих, хто перебуває в ній, не можуть бути вирішені швидко. Ще одним ризиком і небезпекою є можливість того, що кримінально-виконавчі установи можуть опинитися під окупацією. Цей ризик є особливо високим з огляду на незнання російськими військовими існуючих міжнародних норм та правил ведення війни. Адже, за загальним правилом, кримінально-виконавчі установи повинні працювати в умовах окупації і не повинні брати участь у військових конфліктах [1].

Під час воєнного стану персонал установ виконання покарань забезпечують безпеку ув'язнених під час повітряної тривоги, а також щодо медичного обслуговування засуджених.

Щодо безпеки під час повітряної тривоги, персонал установ виконання покарань повинен вжити заходів щодо зосередження засуджених та осіб, узятих під варту, у безпечному місці. Укриття повинно бути додатково обладнано засобами відпочинку, обігріву та запасами питної води.

Щодо медичного обслуговування засуджених, то згідно з постановою КМУ від 19.03.2022 №320 на період воєнного стану медичне обслуговування здійснюється до глави 13 Кримінально-виконавчого кодексу України. Тобто

змін у порядку медичного обслуговування засуджених не було. Національні пенітенціарні медичні заклади забезпечують надання екстреної, первинної та вторинної(спеціалізованої) медичної допомоги, медичної реабілітації, санітарно-епідеміологічного нагляду, санітарно-протиепідемічного контролю, цілодобову роботу медичного персоналу, забезпечення лікарськими засобами, медичним обладнанням, технічними та іншими засобами реабілітації, реабілітацію та лікування після перенесених хворобі травм [2].

Після звільнення особам, які відбували покарання громадські організації надають допомогу звільненим особам щодо супроводу, переїзду, забезпечення тимчасового притулку особам, які не мають можливості дістатися додому або зовсім не мають домівки. Для більш безпечного проходження блок-постів звільненими засудженими за рішенням департаменту до довідки про звільнення додається контактний телефон установи для підтвердження такої інформації, якщо виникне потреба [3].

Засуджені особи також мають право на отримання всіх видів правових послуг, вони можуть звертатись для отримання безоплатної вторинної правової допомоги збудь-якого питання, зокрема щодо:

- здійснення захисту/представництва інтересів в рамках кримінального провадження (незалежно від процесуального статусу);

- представництва в цивільних справах (визнання права власності на спадкове майно, розірвання шлюбу тощо);

- представництва в адміністративних справах (оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади, у тому числі і адміністрації установи виконання покарань);

- представництва інтересів засуджених у справах, пов'язаних із відбуванням покарання (умовно-дострокове звільнення, заміна не відбутої частини покарання більш м'яким тощо);

Отже, під час військових дій зростає ризик порушення основоположних прав людини в місцях позбавлення волі, що пов'язано з обмеженим доступом до ресурсів, складнощами в наданні медичної допомоги, ускладненням умов утримання та ризиками для фізичної безпеки. Воєнний стан вимагає переосмислення підходів до управління та функціонування пенітенціарних установ, а також адаптації нормативно-правових документів до нових реалій.

Список використаних джерел:

1. Установи виконання покарань під час війни, Харків, 2022, URL:<https://khpg.org/1608811011> (дата звернення 10.11.2024)
2. Дотримання прав ув'язнених, 2022, URL:<https://legalaid.gov.ua/novyny/dotrymannya-prav-uvyaznennyh/> (дата звернення 10.11.2024)
3. Які права в умовах воєнного стану мають засуджені особи та особи, взяті під варту, 2023, URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/yaki-prava-v-umovah-voennogo-stanu-mayut-zasudzheni-osoby-ta-osoby-vzyati-pid-vartu/> (дата звернення 10.11.2024)

ОНОПРИЄНКО Станіслав Григорович, асистент проєкту, Центр підтримки переселенців Євразії, кандидат юридичних наук.

СУТНІСТЬ ТА ЦИКЛИ РОЗВИТКУ ФУНКЦІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Інформаційна безпека виступає нині передумовою збереження територіальної цілісності та суверенітету сучасних демократичних держав. Постійне вдосконалення низкою тоталітарних держав засобів ведення гібридної війни обумовлює зростання кількості кібератак проти органів публічної влади, збільшення кількості випадків викрадення та незаконного використання персональних даних, поширення у суспільстві неправдивої інформації з метою дискредитації суб'єктів політичної діяльності тощо. Особливо посилюються інформаційні атаки після початку широкомасштабного російського вторгнення в Україну. У теперішній час держава-агресор постійно намагається вплинути на громадську думку і рівень технологічної захищеності України та держав Європейського Союзу. За таких умов постійне вдосконалення засобів інформаційного захисту стає невід'ємним елементом забезпечення інформаційної безпеки.

Термін «функція» у загальному розумінні визначається як основний напрям, сфера, ділянка діяльності, характерна властивість, притаманна певному предмету або явищу, його провідна ознака, що виступає метою та сенсом існування об'єкта. Як справедливо зауважує М. Матійко, термін «функція» досить багатомірний, він придатний для характеристики будь-яких динамічних структур. У філософських дослідженнях функція – це відношення двох (групи) об'єктів, у якому зміна одного з них веде до зміни іншого. Функція може розглядатися з точки зору наслідків (сприятливих, несприятливих – дисфункціональних або нейтральних афункціональних), які викликаються зміною одного параметра в інших параметрах об'єкта (функціональність), або взаємозв'язку окремих частин у рамках якогось цілого (функціонування) [1, с.221]. Отже, терміни «функція» і «функціонування» є нерозривно пов'язаними, і, якщо функція уявляє собою характеристику об'єкта у певний момент часу, в умовній статистиці, обумовленій часовим зрізом, то функціонування є динамічною характеристикою об'єкта.

Слід також сказати, що функції забезпечення за своєю правовою природою є відмінними від функцій права. Функції права, з тими чи іншими відмінностями, звичайно розуміють прояв його іманентних, специфічних властивостей. У функції акумулюються такі властивості права, що впливають з її якісною самостійності як соціального феномена. При цьому вважається, що функція права впливає з її сутності і визначається призначенням права в суспільстві [2, с. 46]. Натомість, забезпечення є

характеристикою діяльності як активності публічних адміністрацій, спрямованої на досягнення їх визначених законами та підзаконними правовими актами цілей та завдань.

На підставі вказаного вище можна запропонувати наступне визначення функцій забезпечення інформаційної безпеки публічного адміністрування в Україні: це притаманні діяльності публічних адміністрацій способи збереження власної функціональності за умов деструктивних інформаційних впливів та попередження спричинення шкоди (небезпеки) інформаційним правам та інтересам людини, громадянського суспільства, органів, підприємств, установ та організацій і державі в цілому.

На основі контентного аналізу діяльності публічних адміністрацій в інформаційній сфері можна виокремити наступні стадії реалізації функцій забезпечення інформаційної безпеки публічного адміністрування.

Стадія констатації та узагальнення призначена для визначення існуючих інформаційних загроз, накопичення інформації щодо них та виявлення спільних властивостей. Вказана стадія дозволяє від трансцендентного сприйняття інформаційних загроз перейти до їх аналізу, що базується на підтверджених фактах спричинення або спроби спричинення шкоди інформаційним правовідносинам.

Стадія аналізу дозволяє виявити та структурувати притаманні об'єкту закономірності, скласти ієрархію найбільш значущих з них, виявити періодичність, джерело, форми розповсюдження найбільш значущих інформаційних загроз, їх мету, спрямованість та особливості керованості.

Стадія моделювання дає змогу визначити найбільш вразливі точки інформаційної діяльності противника щодо продукування інформаційних загроз та підготувати оптимальні засоби і способи її припинення або ослаблення (зниження ефективності).

Стадія нормативного закріплення передбачає прийняття управлінського рішення щодо включення оптимальних способів та засобів припинення інформаційної діяльності противника до актуальних завдань та комплексу оперативних дій публічної адміністрації та інших суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, а також закріплення вказаного рішення у відповідних нормативних і правових актах.

Стадія практичної реалізації функцій забезпечення інформаційної безпеки публічного адміністрування включає безпосереднє здійснення визначених у нормативних та правових актах завдань, дій та засобів для подолання інформаційних ризиків та загроз.

Стадія рефлексії та оцінювання дозволяє визначити ефективність діяльності на попередніх стадіях та скоригувати майбутню діяльність у сфері інформаційної безпеки з метою збільшення її ефективності

Вказані стадії звичайно реалізуються послідовно, разом з тим не можна не згадати про випадки, коли внаслідок вад в організації та плануванні або з-за дефіциту часу, викликаного підвищеною небезпекою певної інформаційної загрози, певні стадії можуть бути пропущені. На нашу думку, це сприяє

збільшенню хаотичності у функціонуванні системи забезпечення інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Матійко М.В. Інформаційна функція цивільного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. №45. С.199-204.
2. Ісаєва В.В. Функції права: теоретико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2013. №1. С.45-48.

ПАВЛИШАК Андрій Михайлович, аспірант кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила».

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії негативно вплинуло, як на соціально-культурні, політико-економічні так і правові реалії українського суспільства. Відповідно прослідковується адаптація правової сфери до вимог воєнної реальності з метою максимально ефективного врегулювання суспільних відносин. Це стосується і системи судочинства, яке не може бути зупиненим навіть за умови введення воєнного стану.

Значна кількість українських дослідників у сфері юриспруденції аналізують процес здійснення судочинства, зокрема цивільного. Сере них: О. Гетьманцев, В. Комаров, М., Ковальчук, М. Курило, І. Лесько, Н. Саліщева, В. Сорокін. Досвід здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану не є достатньо вивченим. Окремі його аспекти аналізували К. Алімов, О. Привиденцев, М. Ткалич.

Правосуддя – це основоположна категорія і кінцева мета у реалізації конституційного права кожної особи на судовий захист. Конституція України (ст.55) закріплює право на судовий захист. Це право не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану (ст. 64) [1]. Також право на справедливий суд закріплено у ст. 6 Європейської конвенції з прав людини та інших міжнародних договорах. Навіть у надзвичайних умовах держави повинні дотримуватися мінімальних стандартів, які не підлягають відхиленню.

Правосуддя, як виключна судова компетенція, реалізується через спеціальну процесуальну форму при розгляді і вирішенні справи. Завдання цивільного судочинства визначені Цивільно процесуальним кодексом України. Зокрема, 4 ст. 2 зазначено, що здійснення правосуддя в рамках цивільного судочинства полягає у справедливому, неупередженому та своєчасний розгляді і вирішенні цивільних справ з метою ефективного захисту прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави [2]. Адже для правової держави важливою є саме приватна сфера життєдіяльності, яка слугує імпульсом для підтримання економічної

складової. І саме цивільна юрисдикція є найпоширенішою серед звернень до суду, що обов'язково має бути забезпечене державою.

Цивільне судочинство в Україні регулюється нормами Конституції, міжнародними договорами, законами та судовою практикою, що гарантують дотримання прав та свобод людини. Вищими його стандартами є дотримання принципу верховенства права, який зобов'язує суди діяти згідно з нормами права, забезпечуючи рівність та справедливість. Кожен громадянин має право на обґрунтоване і своєчасне рішення суду, право на належну правову допомогу, зокрема, доступ до адвоката.

Незалежність суддів є основою для ефективного захисту прав людини в цивільному судочинстві. Судді не підлягають зовнішньому впливу і повинні ухвалювати рішення на основі закону та фактів, без страху перед репресіями чи зовнішнім тиском. У цивільному судочинстві важливо, щоб усі сторони мали рівні можливості для представлення своїх аргументів і доказів, а також для захисту своїх прав у суді. Це гарантує справедливий розгляд справи.

У процесі цивільного судочинства кожен учасник має право на захист, що включає право на подання доказів, участь у судовому засіданні, звернення до суду з апеляцією або касацією. Суд поважає право на захист від порушень прав і свобод осіб, включаючи захист від неправомірних рішень або дій інших учасників процесу. У цивільному судочинстві є можливість захисту прав шляхом відшкодування матеріальних та моральних збитків, які були завдані порушенням прав особи. Це є важливим аспектом захисту прав, оскільки компенсація збитків дозволяє відновити справедливість. Цивільний суд захищає право на приватність, зокрема, коли йдеться про захист особистих даних, конфіденційної інформації, захист честі, гідності та ділової репутації осіб. Суд може обмежити публічність процесу, щоб не порушити ці права.

Захист прав людини в цивільному судочинстві не обмежується лише ухваленням рішення. Важливим аспектом є ефективне виконання судових рішень, що дозволяє забезпечити реальний захист прав. Для цього існує система виконавчого провадження, яка включає примусовий порядок виконання рішень судів.

Україна також підтримує альтернативні методи вирішення спорів (медіацію, арбітраж), що дозволяє сторонам вирішувати конфлікти без звернення до суду, але з дотриманням прав людини та принципів справедливості.

Загалом, цивільне судочинство в Україні, в тому числі і в умовах воєнного стану, орієнтоване на ефективний захист прав людини, дотримання стандартів справедливості та рівності, зокрема через незалежність суддів, доступ до правосуддя і забезпечення виконання судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
(Дата звернення: 28.11.2024)

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. №40-42. Ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Дата звернення: 28.11.2024)

***ПАЩЕНКО Ганна Петрівна** здобувачка освітнього ступеня «магістр Права» факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ.*

***Науковий керівник: ТУРЕНКО Олег Станіславович** професор кафедри загальноправових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор.*

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна Росії проти України об'єднала багатьох людей спільним досвідом: боротьбою з одним ворогом та спільним переживанням горя. Водночас населення зазнало різного впливу війни на їхнє повсякденне життя: вимушене переміщення, вступ до Збройних Сил України, втрата житла, роботи, близьких, життя в умовах повітряних тривог, обстрілів та ракетних атак. Чи не найбільше від війни потерпають саме діти, враховуючи, що вони – майбутнє, майбутнє не тільки України, а й планети Земля!? Адже збройний напад рф на Україну супроводжуються порушенням чи не всіх прав та свобод дитини. Україною прийнято та ратифіковано безліч законів, конвенцій, декларацій, однак, чи працюють вони та для кого приймаються і ратифікуються, адже порушення прав дитини відчувається сьогодні в кожній українській сім'ї!? Все зводиться до метафор «чим більше законів, тим більше правопорушень» і «є один закон для багатих, а інший для бідних».

Особливої уваги заслуговує становище дітей на тимчасово окупованих територіях України, враховуючи державну політику держави окупанта щодо дитячої категорії населення. Внаслідок російської збройної агресії в Україні загинуло сотні дітей та тисячі отримали поранення, перевезено більше ніж 100 тисяч дітей, деякі залишились сиротами, позбавлені будь-якої опіки та піклування. Дані про дітей, які постраждали внаслідок війни рф проти України щодня збільшуються, тому хочеться розглянути які саме права дітей порушуються, проаналізувати їх наслідки та знайти шляхи вирішення проблем, адже це має катастрофічні наслідки для цивільного населення, в тому числі для дітей.

Відповідно до Конвенції про права дитини, кожна дитина має певні права, а повага до цих прав має бути обов'язком суспільства, якщо це суспільство хоче кращого майбутнього для себе. Не думаю, що в цій роботі варто перераховувати всі права дитини, але кожне варте уваги, особливо,

якщо воно порушується.

24.02.2022 р. провести евакуацію цивільного населення, в тому числі дітей, та організувати евакуацію всіх дитячих закладів та установ було майже неможливо. Становище дітей на тимчасово окупованих територіях України було вкрай важким, адже цивільна інфраструктура цілеспрямовано знищувалася. В умовах неможливості безпечно евакуюватися на територію, підконтрольну Уряду України, частина українців залишилися на окупованій території, інша частина виїхала через територію рф пройшовши «процедуру фільтрації», яка супроводжувалася і супроводжується численними порушеннями і на сьогодні. Когось було вбито, когось поранено, когось вивезено в примусовому порядку, хтось втратив дім, хтось був позбавлений права на медичну допомогу, на освіту, хтось став жертвою насильства, тощо. Тому, далі розгляну детальніше права, які були порушені і продовжують порушуватись.

1. Право на життя: Порушення права на життя дитини під час війни регламентовано низкою міжнародних та національних правових норм. Конституція України гарантує право на життя (ст. 27) і захист прав дітей (ст. 52). В умовах війни держава зобов'язана забезпечити безпеку своїх громадян, зокрема дітей. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за злочини проти життя і здоров'я дітей, зокрема за вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень та інші злочини. Згідно з Конвенцією про права дитини кожен неповнолітній має невід'ємне право на життя, і держави повинні забезпечити, наскільки це можливо, виживання та здоровий розвиток дитини [1, ст.6]. Міжнародне гуманітарне право та Конвенція про захист цивільного населення під час війни зобов'язують сторони збройного конфлікту розрізняти військові та цивільні цілі, а цивільне населення, до якого належать неповнолітні, має бути захищене від наслідків ведення бойових дій [2, ст.15].

Воєнні дії, зокрема обстріли цивільної інфраструктури, призвели та продовжують призводити до загибелі невинних дітей, які стали жертвами насильства та атак. Тільки на грудень 2022 р. на деокупованих територіях виявлено тіла 31 дитини. На окупованих територіях встановлені випадки свавільних страт цивільних осіб, зокрема і дитини 14 років. Були виявлені катівні, при цьому в одній з катівень була окрема камера, де тримали дітей. За свідченнями людей, які там перебували, вони знали, що поруч з ними є неповнолітні у так званій «дитячій камері». Дітям давали воду через день, фактично не давали їжі, використовували психологічний тиск. Офіс Омбудсмена отримав свідчення 14-річного хлопця, який провів у такій катівні в будівлі Херсонського апеляційного суду 10 днів [3].

Порушення права на життя дитини під час війни є серйозним злочином, що підлягає міжнародному переслідуванню. Важливо, щоб держави дотримувалися своїх зобов'язань за міжнародними договорами та забезпечувати захист прав дітей у будь-яких умовах.

2. Порушення права на безпеку і недоторканість особи: Внаслідок збройного конфлікту діти стали беззахисними перед насильством. Вони

зіштовхнулись з такими кримінально-караними діями як викрадення, сексуальні злочини, вбивство, тяжкі тілесні ушкодження та багато інших. Міжнародне гуманітарне право забороняє викрадення та свавільне позбавлення дітей волі. Женевські конвенції вимагають гуманного поводження з усіма цивільними особами, зокрема дітьми, забороняючи зґвалтування та сексуальне насильство, а також, забороняючи незаконні депортації та примусове переміщення цивільного населення, зокрема дітей, із окупованої території. Тимчасове переміщення дітей дозволене виключно для гарантування їхньої безпеки або через особливо вагомні причини військового характеру. Інакше, такі дії мають ознаки «воєнного злочину», «геноциду» та «злочину проти людяності». Неповнолітніх можна затримувати лише згідно з нагальною військовою необхідністю. Якщо дитина затримана, з нею завжди повинні поводитись гуманно, попереджуючи катування чи жорстоке поводження [2, ст. 49].

Всі пам'ятають жахливі заголовки новин, які стали відомі після звільнення Харківщини, Київщини та інших областей: «Дитину прооперували: історія порятунку дівчинки, чиїх батьків і братика вбили окупанти», «Тату, нас хочуть усиновити. У тебе 5 днів», «14-річну дівчину з Бучі зґвалтували п'ятеро російських окупантів. Тепер вона вагітна і планує залишити дитину, біологічний батько якої – окупант і гвалтівник.» «З полону звільнили військову лікарку з «Азовсталі», яку росіяни під час евакуації розлучили з дитиною», а також безліч інших. Станом лише на 26 квітня 2022 р. на гарячу лінію омбудсменки Людмили Денісової надійшли звернення про 103 випадки сексуальних злочинів на звільнених від російських загарбників територіях України, серед постраждалих двоє дівчаток 12 та 15 років, і дівчинка 6 місяців, яку росіяни гвалтували чайною ложкою [3].

3. Порушення права на освіту, на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, морального і соціального розвитку, тощо: Згідно зі Конвенцією про права дитини неповнолітні мають право на освіту [1, ст.28] та на найвищий досяжний рівень фізичного й психічного здоров'я [2, ст.24], тощо. У разі збройного конфлікту держави зобов'язані докладати найбільших зусиль задля забезпечення згаданих прав. Школи та лікарні є цивільними об'єктами. Навмисні атаки на освітні або медичні установи – серйозне порушення Женевських конвенцій та воєнний злочин відповідно.

Збройний конфлікт призвів до зруйнування навчальних закладів різного ступеня по всій території України. На окупованих територіях школи закривались, діти змушені залишити навчання через небезпеку або економічні труднощі, а сьогодні школи функціонують на розсуд країни-окупанта. На початку вторгнення діти втратили повноцінну можливість отримувати освіту, а на сьогодні вони мають обмежений доступ до якісної освіти та повноцінного освітнього процесу по зрозумілим причинам. Через цілеспрямовані напади РФ на об'єкти енергетичної інфраструктури дистанційне навчання має свої труднощі. Україна не може гарантувати повною мірою право на освіту для дітей. Водночас окупаційна влада

проводить заходи, що унеможливають дистанційне навчання дітей, які проживають на окупованих територіях України, за українською навчальною програмою. Впровадження російських стандартів освіти на окупованих територіях, перевиховання та мілітаризація українських дітей – це сьогоденні завдання держави агресора та величезні проблеми України.

4. Порушення права на гідне життя та право користуватися благами соціального забезпечення: зазначені права закріплені в Конституції України, в Декларації прав дитини, в Конвенції про права дитини та в інших законах, тощо. Військовий стан має серйозні наслідки для виконання економічних, соціальних та культурних прав дитини. Після вторгнення мешканці окупованих територій мали обмежений доступ до медичних послуг, продовольства та інших життєво важливих ресурсів, що ще більше ускладнило ситуацію. У багатьох містах діти не можуть отримати належну медичну допомогу за місцем проживання через постійні обстріли з боку РФ та системне руйнування критичної інфраструктури. Тому батьки з дітьми змушені переїжджати або виїжджати за межі України.

Росія повинна сприяти належному функціонуванню на окупованій території, яка є «невід'ємною частиною території України» закладів, відповідальних за піклування про дітей, зобов'язана забезпечувати постачання харчових продуктів та медикаментів населенню на окупованих територіях, а за необхідності — дозволити третім сторонам надати гуманітарну допомогу. Проте, починаючи з 24 лютого 2022 р. російські військові систематично перешкоджали роботі гуманітарних коридорів: розстрілювали об'єкти з написом «Діти», не погоджувалися з евакуацією або порушували режим евакуації цивільного населення, не надавали доступ до окупованих територій гуманітарним вантажам, тому діти мали обмежений доступ до медикаментів, до їжі та питної води. В Маріуполі був зафіксований випадок смерті дитини від зневоднення. Військова окупація призвела і продовжує призводити до серйозних психологічних травм у дітей. Втрата близьких, переміщення та розриви соціальних зв'язків погіршують психоемоційний стан дітей.

5. Правова безпека, порушення права на захист і справедливість, право на збереження своєї індивідуальності і громадянства: Поряд з проблемою порушення прав дитини знаходиться така проблема як відсутність правового захисту. Діти є однією з найбільш вразливих груп населення. В окупованих територіях українське законодавство не діє, а місцева адміністрація часто не має легітимного правового статусу. Тому, діти позбавлені правосуддя. Винні особи залишаються безкарними.

З 2014 р. в РФ передбачено спрощений порядок отримання російського громадянства для жителів окупованих районів та областей. З метою примусової паспортизації порушуються права людини, здійснюється психологічний тиск, фізичне насильство та катування. Цей процес передбачає вилучення українських паспортів і видачу паспортів Росії, що являє собою грубе порушення фундаментальних прав людини, зокрема права на свободу

переміщення. Часто це відбувається через шантаж батьків на окупованих територіях. Російська сторона цілеспрямовано депортує українських дітей на свою територію і влаштовує таких дітей на різних умовах в російські родини. Ці дії спрямовані на те, щоб діти не могли повернутися в Україну, щоб їхні зв'язки з українською національною групою були розірвані.

Ще багато можна говорити про порушення прав дітей з боку держави-агресора. Але поки що, у мене складається лише таке враження, що «закони люблять мух, але випускають шершнів». Тобто, сьогодення правових систем світу не справляється з великою проблемою, а натомість фокусується на менш значущих випадках. Адже притягнути до кримінальної відповідальності чоловіка, який здійснив незаконну порубку деревини (щоб зігріти взимку своїх дітей) легко, а ось президента, який вбив тисячі українців на очах всього світу.

Отже Всесвіт і Україна, зокрема, мають велику проблему. Всесвітньо визнані права дитини порушуються щодня і мають серйозний вплив на життя дітей як в мирний час так і під час збройних конфліктів. Дотримання прав дитини є важливим завданням та особливо складним завданням для суспільства, урядів, організацій і кожного з нас. Держава зобов'язана вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт. Важливим напрямком діяльності нашої держави у сфері захисту дитинства є покращення чинного законодавства, у тому числі й імплементація норм міжнародного права. Як результат - Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини, в тому числі Конвенції ООН про права дитини, яка є основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини. Особливе значення відіграє і ратифікація багатьох міжнародних договорів, щоб перерахувати які, знадобиться декілька сторінок друкованого тексту. Але! Ми стали свідками того, що під час війни ці закони не працюють! Важливо, щоб закони захищали права дітей не лише в теорії, а і передбачали дієві механізми їх реалізації. Адже ми бачимо, що у випадку з РФ не працюють ні міжнародний тиск, ні дипломатичні зусилля, ні правозахисні організації, ні санкції, ні юридичні механізми, або працюють лише частково.

Порушення прав українських дітей є серйозною проблемою, яка потребує уваги та активних дій з боку всієї міжнародної спільноти, а не окремих лідерів, всього населення, а не лише українців. Важливо підтримувати ініціативи, які сприяють відновленню правового порядку. На мою думку, сьогодні варто починати саме з ініціатив, а не повторювати слова «згідно закону», «згідно з міжнародними договорами». У випадку збройного нападу РФ на Україну це більше не працює, принаймні поки що, будемо сподіватись, що Міжнародному суду бути і покаранню бути, але це в майбутньому. Змусити сьогодні країну-агресора дотримуватись прав українських дітей — це складне завдання, яке потребує комплексного підходу, адже РФ дотримується тої позиції, що якраз вона і захищає

українських дітей. Можливо партнерство з неурядовими організаціями, які працюють у сфері захисту прав дітей, використання засобів масової інформації для висвітлення ситуації з правами дітей під час війни, може сприяти міжнародній увазі та допомозі. Також, не менш важливим фактором є необхідність зміни громадської свідомості населення рф, підвищення їх обізнаності про ситуацію в Україні та з правами українських дітей через медіа, соціальні мережі та кампанії. Це може створити громадський тиск на уряд країни для вжиття заходів. Бо якщо не змінити їх свідомість, то я не впевнена, що ліквідація чи зміна керівництва рф може цьому посприяти.

Права людини закінчуються там, де з'явилося бажання в іншій людині порушити це право. Тобто, права людини можуть бути під загрозою, коли інші особи або групи мають намір їх порушити. Це як заклик до усвідомлення і дій. Захист прав людини і дитини, зокрема, є спільною відповідальністю всіх членів суспільства, і лише через колективні зусилля можна протистояти їх порушенням. Сьогодні лише об'єднання світових лідерів, а може і не лише світових лідерів, а усіх без виключення країн, проти країн-агресорів в одне ціле можуть допомогти Україні та іншим країнам, які зіткнулись з військовою агресією. Я б це назвала переговори добра зі злом або закону зі злочиним. При цьому кожна сторона повинна бути готова до компромісів і конструктивного діалогу.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини: ООН; Міжнародний документ від 20.11.1989; Конвенцію ратифіковано Постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 27.02.91, Документ № 995_021, станом на 16.11.2023р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 01.11.2024).
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: ООН; Міжнародний документ від 12.08.1949; Документ № 995_154 станом на 23.02.2023р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 01.11.2024).
3. Омбудсмен України: https://ombudsman.gov.ua/news_details/lyudmila-denisova-povidomila-pro-chergovyi-fakti-seksualnogo-nasilstva-iz-vrazhayuchoyi-zhorstokisty-z-boku-rosijskih-vijskovih (дата звернення: 01.11.2024).

СОЛОМ'ЯНЮК Богдана Олексіївна, студентка Інститут права ЗВО «Львівський державний університет внутрішніх справ».

Науковий керівник: БУТИНСЬКА Роксолана Ярославівна, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ Інститут права та правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук, доцент.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА

На сьогоднішній день порушення законодавства про працю займає одне з визначних місць. Відповідальність за порушення трудового законодавства є важливим інструментом забезпечення дотримання прав і свобод працівників та трудових правовідносин. В умовах розвитку ринкової економіки та інтеграції України в міжнародний правовий простір питання дотримання трудових прав набуває особливого значення. Це стосується як захисту прав працівників, так і встановлення чітких вимог до роботодавців щодо виконання ними своїх обов'язків. У цій статті розглядаються види відповідальності, що застосовуються до порушників трудового законодавства, їх особливості та значення для забезпечення справедливості на ринку праці. Порушення трудового законодавства - це невиконання або неналежне виконання обов'язків, передбачених трудовим законодавством. Сюди відносяться порушення правил, що регулюють трудові відносини між працівниками та роботодавцями, такі як незаконні звільнення, порушення умов оплати праці, відмова у наданні відпустки, недотримання стандартів безпеки та гігієни праці, а також інші дії, що призводять до обмеження прав та пільг працівників. Основним нормативно-правовим актом, що регулює трудові відносини в Україні, є Кодекс законів про працю України, включаючи процедури укладання та розірвання трудових договорів, умови праці, права та обов'язки працівників і роботодавців, питання дисциплінарної та матеріальної відповідальності. Також не менш важливими є Закон України "Про охорону праці", який встановлює правові, соціально-економічні та організаційні засади забезпечення безпечних і здорових умов праці, а також відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці та Закон України «Про оплату праці», що передбачає визначення та виплату заробітної плати, порядок обчислення заробітної плати, її мінімальний розмір та відповідальність роботодавця за порушення умов оплати праці. Варто зазначити ще Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення,

Відповідальність за порушення трудового законодавства включає дисциплінарну, адміністративну, кримінальну, матеріальну та фінансову відповідальність. Відповідно до Кодексу законів про працю України, працівник може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення трудової дисципліни, в тому числі за невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків. Стягнення включають догану та звільнення. Догана є менш серйозним заходом, тоді як звільнення застосовується у випадках серйозних проступків або неодноразових порушень трудових обов'язків. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), роботодавці можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за порушення трудового законодавства, в тому числі за порушення стандартів безпеки та гігієни праці, несвоєчасну виплату заробітної плати та нелегальну працю. Адміністративні санкції включають штрафи залежно від характеру та тяжкості правопорушення,

наприклад, за допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору або за недотримання умов охорони праці та безпеки життєдіяльності. Кримінальна відповідальність регулюється Кримінальним кодексом України, який передбачає відповідальність за серйозні порушення трудового законодавства, такі як незаконне звільнення з особистих мотивів, не виплата заробітної плати та порушення правил охорони праці. Якщо такі порушення призводять до серйозної шкоди здоров'ю або смерті працівника, для винних осіб передбачені більш суворі санкції, аж до позбавлення волі. Кодекс законів про працю України передбачає матеріальну відповідальність працівників і роботодавців за заподіяну шкоду. Якщо працівник завдає шкоди майну компанії, роботодавець може вимагати компенсації. Існує два види відповідальності: повна та обмежена. Обмежена відповідальність покриває лише частину збитків (зазвичай менше місячної зарплати), тоді як повна відповідальність застосовується у випадках навмисного пошкодження або недбалого поводження з матеріальними цінностями. Посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, юридичні та фізичні особи - підприємці, які використовують найману працю, несуть фінансову відповідальність за порушення трудового законодавства, наприклад за фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час та інше.

Державна служба України з питань праці (Держпраці) здійснює контроль за дотриманням законодавства про працю та охорону праці. До її повноважень входить проведення планових та позапланових перевірок роботодавців з метою виявлення порушень трудового законодавства. Інспектори праці мають право входити на територію підприємства, вимагати документи, проводити співбесіди з працівниками та роботодавцями, складати протоколи про адміністративні правопорушення. У разі виявлення порушення вони можуть вимагати його усунення і накладати штраф; Держпраці також зобов'язана інформувати правоохоронні органи про будь-яке порушення, що має ознаки кримінального злочину, наприклад, у випадку серйозних порушень трудового законодавства. Процедура притягнення до відповідальності за порушення трудового законодавства передбачає встановлення факту порушення та фіксацію цього факту у відповідних законодавчих актах і протоколах. Це відбувається шляхом проведення перевірок, розслідування обставин порушення та складання документації, що підтверджує факт порушення.

Рішення про накладення адміністративного стягнення, прийняті в Держпраці або іншими компетентними органами, можуть бути оскаржені до суду. Це стосується як роботодавців, так і працівників, які вважають, що їх несправедливо покарали. Щоб оскаржити штраф або інше адміністративне стягнення, заявник повинен подати позов до адміністративного суду, викласти причини оскарження рішення та надати відповідні докази. Судовий

розгляд може включати перевірку законності дій Держпраці та обґрунтованості прийнятого рішення. Суд має право скасувати накладену санкцію або зменшити її розмір, якщо буде доведено, що рішення було прийнято з порушенням процедури або на підставі недостатніх доказів.

У трудовому праві існує два розуміння захисту трудових прав. Більшість науковців під захистом трудових прав розуміють лише дії, спрямовані на відновлення порушених прав у встановленому законом порядку. Однак І.В. Лагутіна більш вузько розглядає поняття захисту трудових прав і вказує, що захист трудових прав - це встановлення трудовим законодавством і діями відповідних органів матеріальної ефективної відповідальності роботодавців за забезпечення дотримання трудових прав, попередження і недопущення їх порушення, реальне відновлення неправомірно порушених прав і відновлення порушених трудових прав працівників йдеться у звіті. Щодо форм захисту трудових прав, пані Гетьманцева підкреслює, що ще однією формою захисту є звернення до інспекцій та органів, уповноважених здійснювати нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства.

Відповідальність за порушення трудового законодавства є важливим механізмом захисту трудових прав працівників та забезпечення дотримання трудового законодавства. Дисциплінарна, адміністративна, фінансова, матеріальна та кримінальна відповідальність може регулювати різні аспекти трудових відносин і впливати на роботодавців та працівників, які порушують встановлені правила. Однак для підвищення ефективності цієї системи в Україні необхідно усунути прогалини в законодавстві, посилити контроль з боку Державної служби з питань праці та запровадити міжнародні стандарти. Тому вдосконалення системи відповідальності за порушення трудового законодавства є ключовим для створення справедливих і прозорих виробничих відносин.

Список використаних джерел:

1. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 2019 р., С. 30-32. [https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-10/k_18_10_19.pdf#page=30]
2. Штепенко В. М. стаття «Адміністративна відповідальність за порушення трудового законодавства», 2018 р., С. 1-4
3. Рябченко Ю. Ю., Збірник тез Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції 2019 р., С. 129-131 [https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Рябченко-збірник_2019-1.pdf#page=129]
4. Кримінальний кодекс України [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>]
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>]
6. Кодекс законів про працю [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>]

СЮЮСАНОВ Лут Ікрамович, заступник декана факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

19 листопада 2024 р. виповнилось тисяча діб від початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, що стало кульмінацією гібридної, агресивної війни, яку росія почала проти України ще у 2014 р. Під надуманим приводом російське керівництво поставило за мету знищити українську державу. Від самого початку повномасштабного вторгнення жертвами російських військ стали мирні українські міста та села. На тимчасово окупованих українських територіях росіяни повторюють найгірші практики нацизму: геноцид, депортацію, знущання з цивільного населення, розкрадання культурних цінностей, приватної та державної власності. В Україні значно посилюються міграційні процеси. Велика кількість громадян України стала внутрішньо переміщеними особами.

Чинний Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII під внутрішньо переміщеною особою визначає різні категорії осіб. Отже, внутрішньо переміщеною особою може стати громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Як вірно зазначив Селіхов Д. А.: «Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні є ключовим аспектом забезпечення їх прав і свобод. Національне законодавство з цього питання розроблялося в контексті відповідних міжнародних стандартів і рекомендацій» [2, с. 104].

На підставі міжнародного гуманітарного права, Конституції та законів України наша держава проголосила гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Відповідно, Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [1, ст. 2].

Окрім того, питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб врегульовані на законодавчому рівні. Ці питання стосуються:

- забезпечення права внутрішньо переміщених осіб на отримання документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус [1, ст. 6];

- забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту [1, ст. 7];

- забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб [1, ст. 8];

- єдності родини та сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення [1, ст. 9] тощо;

- сприяння з надання внутрішньо переміщеним особам кредитів на придбання земельних ділянок, придбання та будівництво житла [1, ст. 17].

Необхідно зазначити те, що відповідно до положень статті 14 зазначеного законодавчого акту внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні [1]. Окрім того, забороняється дискримінація внутрішньо переміщених осіб при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами [1, ст. 14].

Низка законодавчих та нормативно-правових актів визначають вирішення різних соціальних проблем, які постали перед внутрішньо переміщеними особами. Зокрема, з початком повномасштабної агресії росії проти України органи державної влади та органи місцевого самоврядування активізували свою діяльність щодо евакуації громадян з територій активних бойових дій. Діюча система правового забезпечення евакуаційних заходів ґрунтується на положеннях визначених постановами Кабінету Міністрів України:

- від 30 жовтня 2013 р. № 841, якою затверджено «Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» [3];

- від 1 червня 2023 р. № 546 «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення», якою затверджено «Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну» [4].

Зазначаємо, що евакуація цивільного населення, сімей з дітьми, матеріальних і культурних цінностей з територій бойових дій здійснюється з

урахуванням положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [5].

Таким чином, питання правового та соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні регулюються різними законодавчими та нормативно-правовими актами. Дефініцією є те, що внутрішньо переміщені особи потребують всебічної підтримки та захисту з боку держави. Однак, окремі актуальні питання забезпечення життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб потребують удосконалення та додаткового правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
2. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 84. Ч. 1. С. 103-108.
3. Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841. Дата оновлення: 17.08.2024. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-n#Text>.
4. Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 546 «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення». *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-n#Text>.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27.07.2024. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

ТРЕТЯК Олексій Анатольович завідувач кафедри соціології та політичних наук, ДНКП «Державний університет «Київський авіаційний інститут», доктор політичних наук, професор.

ПУБЛІЧНА СФЕРА ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Огляд згадувань публічної сфери у соціально-філософських побудовах минулого дає змогу зрозуміти, що публічна сфера була концептом, який виступав допоміжною ланкою у побудові цілісних та системних поглядів на суспільство, державу і правління. Водночас згадування публічної сфери більшої частини філософських джерел є контекстним. При цьому основи політико-філософського й політико-емпіричного розгляду публічної сфери розкривають інституційний зміст публічності. Публічність у політиці – це і політичне, і соціальне, і індивідуальне, і колективне одночасно. Це спосіб життя людини як окремої особи, спосіб стимулювання і виразу її якостей у її ставленні до інших людей. Звідси виникає потреба у розмежуванні чинників політичного процесу й контрфактичних можливостей публічного висловлювання політичних позицій.

Конституювання публічності як сфери спільного, загального у суспільному бутті є важливою рисою та наслідком політико-філософських розробок цієї проблематики. Нарощування філософських, соціологічних, політологічних знань та рефлексій щодо публічної сфери, забезпечило багаторазове та досить повне відображення публічного у побуті, мистецтві, у суспільній діяльності. Формування соціальної філософії, як особливого напрямку досліджень, сформувало ідейний спадок, який, у свою чергу, зумовив появу загальнокультурних стереотипів щодо публічності та публічної сфери. Констатація атрибутивності публічної сфери стосовно демократії та громадянського суспільства слугує фундаментальним підґрунтям для політологічного теоретичного дослідження. Комунікативна прагматика, як підґрунтя всебічної розробки концепції публічної сфери забезпечила розробку публічної сфери категорійно-поняттєвим апаратом та пов'язала публічність і публічну сферу з етико-нормативним підґрунтям людства, індустріальної та постіндустріальної доби. Комунікативна теорія сучасності у розгляді публічної сфери конкретизує її значення в межах функціонування сучасного суспільства. В методологічному плані, надаючи центрального значення проблемі комунікації та розробці спільності, комунікативна теорія наближає до посилки стосовно змісту публічної сфери у даній сучасний період розвитку людства та його політичної сфери.

Також виявлення окремих чинників, які детермінують діяльність ЗМІ, в обох випадках класифікація стану медіа проводиться засобом розмежування з ідеально- типовим станом, запропонованим у межах політичної теорії. Водночас однобічні спроби трансформувати медіаструктуру хоча би в окремих її аспектах можуть наштовхуватися на нерозуміння з боку основних гравців. Що може означати або брак інновацій, або різкі одномоментні зміни, які дестабілізують ситуацію і знову ж призведуть до поштовху в напрямку розбудови демократичної публічної сфери політики.

Особливим аспектом розвитку медіа як частини сучасної публічної сфери політики є розвиток політичних і соціальних мереж, в яких громадяни знаходять можливість спілкуватися, відстоювати свої позиції і на умовах

анонімності оцінювати поточну соціальну і політичну ситуацію. Водночас розвиток новітніх комунікаційних систем в умовах інформаційних війн не призводить до формування справжньої публічної сфери, оскільки політичні суб'єкти намагаються використати його у своїх цілях.

Важливою рисою розвитку глобального громадянського суспільства є те, що вона розвивається на функціональних засадах. Ними є потреби реальних спільнот, індивідів, груп, політичних інститутів різних країн, у вільній, невимушеній, достовірній і невикривленій комунікації, а також на основі спроб зміни існуючої політичної реальності засобами, які концентруються у публічній сфері. Тому з подальшою апробацією Інтернет-форумів, голосувань та опитувань зростає ймовірність втілення в реальність публічної сфери політики.

Публічна сфера політики у країнах сталої демократії є також окремою сукупністю явищ, які свідчать про можливість і високу ймовірність впровадження проективної моделі на основі оптимізації існуючої. Незворотність демократичних практик обговорення, зростаюча публічність як відкритість діяльності органів влади демонструють можливість зміцнення засад публічних виступів і обговорень як базових прав людини. Якщо право вільного та обов'язкового висловлення думки громадян України буде інституалізоване в післявоєнний період як особливе право та обов'язок, то публічна сфера політики отримає нову перспективу для подальшого впровадження на основі правових норм.

Аналіз взаємодії держави та громадськості в межах публічної сфери з точки зору інституційної теорії дає змогу встановити, що концепт держави є дещо розмитим в сучасних умовах воєнного стану. Демократична держава у мирний час є передусім постачальником публічних послуг. Тому й вплив громадськості на державні органи і органи місцевого самоврядування спрямовані на поліпшення цих послуг. Разом з тим, у контексті воєнного стану держава через технологічні інновації дедалі частіше концентрує свої управлінські функції, здійснюючи контроль над приватним, недержавними та корпоративними структурам. Це формує основу для подальших дискусій стосовно публічного контролю над суспільством.

***ТУРЕНКО Олег Станіславович**, професор кафедри загальноправових дисциплін факультету №3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор.*

ПРИМУС ДО ПРАЦІ В ПРАВОВОМУ РЕЖИМІ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРІЧНІ СЕНСИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Утворена в 1919 р. Міжнародна організація праці (МОП, англ. *ILO*), проголосила наступну мету своєї діяльності – міжнародне співробітництво для забезпечення тривалого миру та ліквідації соціальної несправедливості

шляхом покращання умов праці. В межах цієї мети були проголошені чотири принципи діяльності МОП: гуманістичний (неприйнятність існування експлуатації та соціальної несправедливості); внутрішньополітичний (без поліпшення умов життя і праці боротьба працівників за свої права може набрати революційних форм, що порушить мир в суспільстві і світі); економічний (соціальні реформи впливають на конкурентоспроможність національних економік) та зовнішньополітичний (загального і тривалого миру можна досягти тільки на основі соціальної справедливості) [1, с. 2].

УРСР ратифікувала (1956 р.) один із фундаментальних документів цієї організації – «Конвенцію про примусову чи обов'язкову працю N 29». Стаття 2 цієї Конвенції надає визначення примусової чи обов'язкової праці (англ. *Forced labour*). Це «будь-яка робота чи служба, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг» [2]. Сучасне законодавство України не містить визначення поняття примусової чи обов'язкової праці [3, с. 115], і тому діючою нормою є зміст ст. 2 Конвенції № 29.

Кодекс законів про працю УРСР (1971 р.), заборонив примусову працю і є діючим кодексом України. Згідно із статтею 31КЗпП роботодавець не має права вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором. Відповідно до частини першої ст. 32 переведення на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, а також переведення на роботу на інше підприємство, в організацію або в іншу місцевість, хоча б разом із підприємством, установою допускається тільки за згодою працівника [4]. Відтак, національне законодавство забезпечує заборону на примусову працю в межах Конвенції № 29 МОП. Ця норма була підтверджена в 1996 р. постановою №9. Пленум Верховного Суду України [5].

Слід додат, що у ст. 2 Конвенції № 29 вказується п'ять випадків, які не включають в собі примусову працю: а) праця або служба, що вимагається за законами про обов'язкову військову службу; б) громадянська праця в межах цивільних обов'язків; с) праця по вироку суду; д) праця що виконується внаслідок надзвичайних обставин війни або лиха, або їх загрози; е) роботи громадського характеру, які виконуються на користь громади [2].

В Конституції України означенні випадки Конвенції № 29 (крім останнього пункту) повторюються в ст. 43. Ця стаття забороняє використовувати примусову працю і доповнюється посиланням на закони про воєнний і про надзвичайний стан. Одночасно в ст. 64 Конституції України визначається право держави тимчасово обмежити права і свободи людини [6]. Якщо слідувати логіці, обмеженню полягає заборона на примусову працю. Втім, прямої законної норми обмеження заборони на примусову працю автор не знайшов. Стаття 20 Закону України «Про правовий стан воєнного стану» (2015 р.) використовується поняття «трудова повинність», яке є синонімом «обов'язкової праці» [7] і є короткостроковим трудовим обов'язком на період мобілізації і воєнного часу з метою виконання

робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру.

Варто звернути увагу, що мета МОП і сенси *Forced labour* були закріплені у кризовий період європейської історії: в добу революцій, світової економічної кризи (1930 р.). Втім, ключовим є те, що всі фундаментальні Конвенції МОП виходили з наративів індустріального суспільства, антагонізму між трудом і капіталом. Ще не були відомі масштабні дисциплінарні практики тоталітарних держав і авторитарних корпорацій, маніпулятивний вплив політичних партій та ідеологій. Після II світової війни з'являються ознаки постіндустріального, інформаційного суспільства з іншою формою і змістом «гідності» людини труда, настає постідеологічна доба.

Усвідомлюючи нові соціально-економічні трансформації у світі і враховуючи досвід практик тоталітарних держав, руйнування колоніальної системи і формування транснаціональних корпорацій МОП (1957 р.) випустила Конвенцію про скасування примусової праці N 105. Стаття 1 Конвенції додала до форм примусу наступні випадки: а) засобу політичного впливу чи виховання або як засобу покарання за наявність чи за висловлювання політичних поглядів, чи ідеологічних переконань, протилежних усталеній політичній, соціальній, чи економічній системі; б) як метод мобілізації і використання робочої сили для потреб економічного розвитку; в) як засіб підтримання трудової дисципліни; г) як засіб покарання за участь у страйках; д) як захід дискримінації за ознаками расової, соціальної і національної приналежності чи віросповідання [8]. Тобто Конвенція № 105 визнавала що одним з порушників заборони на примус праці є держава, його інституції та політичні організації, які можуть впливати на переконання робітників, змінюючи їх політичні переконання і дисциплінарно примушувати змінювати їх. Було визнано, що в цьому питанні інституції держави можуть порушувати демократичні принципи і є прямим посяганням на права і свободи людини [9, с. 111].

Одночасно з цим в 1950 р. Рада Європи ініціювала підписання країнами-учасниками Європейської Конвенції з прав людини. Визначений документ поклав основу формуванню двох органів: Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини. Україна ратифікувала Європейську Конвенцію з прав людини в 1997 р. Стаття 4 Конвенції по суті ставить знак рівності між рабством і примусом до праці [10].

Нарешті «Глобальна оцінка сучасного рабства» (2021 р.) МОП остаточно визначає рабство, примус до праці і примусовий шлюб близькими соціальними явищами. Констатується що у кожний конкретний момент часу працювати з примусу з боку держави вимушено 3,9 міл. людей. Понад три чверті всіх, хто зайнятий примусовою працею, нав'язаним державною владою, становлять чоловіки. Більше половини (55 %) всіх таких випадків пов'язані з тією чи іншою формою зловживання примусовою працею в місцях ув'язнення, 27 % – з зловживанням військовою повинністю, 17 % – з

примусовим працею в інтересах економічного розвитку або з роботою, що виходить за рамки нормальних цивільних обов'язків [11, с. 3].

Відтак, примус до праці в сучасних реаліях є гібридною формою рабства, ганебним явищем що руйную права і свободи людини і є антиподом демократії, можуть виступати інструментом соціального патерналізму і засобом утвердження авторитаризму. Форми сучасного рабства і примусу до праці є доволі різноманітні. Найпоширенішими з них є: експлуатація, привласнення продуктів праці людей; використання людей для служби в воєнізованих чи озброєних формуваннях; торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації; укладання шлюбу з метою експлуатації в домашньому господарстві, для народження дітей, догляду за хворими; праця на вулиці – жебрацтво; трансплантації та вилучення органів; боргове рабство; рабство за контрактом; призовне рабство, базується на використанні військовими командирами солдат в якості безоплатної робочої сили; пенітенціарне рабство; релігійне рабство; віртуальне рабство [12, с. 36].

Війна РФ проти України обострила всі соціально-економічні відносини в українському суспільстві. Сучасні реалії характеризуються низким рівнем економічних свобод, руйнацією економіки, регіональною нерівністю, корупцією і клієнтелізмом, невідповідальністю державних посадових осіб, зубожінням населення, особливо мігрантів (визнаних державою внутрішніми переселенцями, що нагадує сталінську парадігму політики), не ефективність законодавства, а слідом за ним правоохоронних органів та судової системи. Цей стан формує стійкий антагонізм між робітниками і роботодавцями, руйнує суспільну солідарність і є одним із чинників що унеможлиблює мобілізацію суспільства і держави.

Слід визнати що українське законодавство (адміністративний, трудовий кримінальний кодекси) потребують детального визначення термінам «підневільний стан», «примусова праця», «обов'язкова праця». Означені їх форми, певні рівні експлуатації, масштаби системності і нанесений громадянину чи суспільству, державі шкоду. На основі цього слід доповнити ст. 149 КК України – посилити відповідальність за будь-які форми примусу до праці.

Список використаних джерел:

1. Древаль Ю. Д., Лінецький Л. М. Особливості створення та початку діяльності Міжнародної організації праці (до століття проведення першої Сесії Міжнародної конференції праці). *Теорія та практика державного управління*. 2017, №4. С. 1-6. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/12pdf>
2. Конвенція МОП про примусову чи обов'язкову працю : міжнародний документ від 28 червня 1930 р. № 29. *Вебпортал Верховної Ради України* URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_136.
3. Войтенко О. О. Заборона примусової праці в трудовому законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №3. С. 114-116. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/31.pdf

4. Кодекс законів про працю України. Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71. Дата оновлення: 27.09. 2024 р. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9. Дата оновлення: 01.11. 1996. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.
6. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. Дата оновлення: 01.01.2020. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27.07.2024. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
8. Конвенцію про скасування примусової праці N 105(993_013). Дата оновлення: 05.10.2020. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_013#Text
9. Процевський О. І. Заборона примусової праці як складова принципу свободи праці.: *О. І. Процевський. Вибрані твори / уряд.: В. О. Процевський, Р. І. Шабанов, О. О. Коваленко*. Харків, 2018. 260 с.
10. Європейська Конвенція з прав людини. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. Дата оновлення: 01.08.2021. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
11. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage – Executive Summary. September 2022. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_norm/%40ipec/documents/publication/wcms_854795.pdf
12. Петрова Г. Міжнародна торгівля людьми: економічні причини. *Держава та регіони. Серія Економіка та підприємництво*. 2012. Вип. 1. С. 36–39.

ЦЯПКАЛО Крістіна, студентка факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: КУЗЬМЕНКО Сергій, професор кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор наук з державного управління, професор.

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Правовий статус особи є фундаментальним аспектом, що визначає взаємовідносини між індивідом, суспільством та державою. Він охоплює систему прав, свобод, обов'язків та відповідальності, які формують правову

основу поведінки людини в суспільстві. В Україні правовий статус закріплений у Конституції, що відображає прагнення держави забезпечити захист природних прав кожного громадянина.

Метою даної статті є ознайомити колег з поняттям «Правовий статус» його різновидами, принципами, еволюцією цього поняття та конституційним закріпленням.

Актуальність теми зумовлена необхідністю розуміння правового статусу особи в умовах змін, що відбуваються в правовій системі, також важливо розвивати правову свідомість суспільства.

Отже правовий статус особи – це система гарантованих та закріплених у нормативно-правових актах державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві [1].

Таким чином нараховують три види правових статусів особи :

- загальний статус – поширюється на всіх людей і громадян ;
- спеціальний - характеризує особливості становища окремих категорій людей і громадян, наприклад, біженців, студентів, пенсіонерів тощо;
- індивідуальний - притаманний окремому індивіду [1].

Зокрема в підвалинах правового статусу лежать такі ідеї, які ґрунтуються на вченні про свободу:

- люди вільні з моменту народження, і ніхто не має повноважень порушувати їх природні права . Забезпечення і охорона цих прав є головним обов'язком держави;

- можливості робити все, що не завдає шкоди іншій особі - свобода особи;

- межі свободи визначається законом;

- обмеження прав можливе тільки з метою сприяння досягання загального добробуту в демократичному суспільстві [1].

Для глибшого розуміння потрібно розглянути еволюцію поняття «правовий статус».

Скаун О.Ф. підкреслює, що «до 60-х років ХХ ст. у вітчизняній юридичній науці правовий статус ототожнювався з правоздатністю (передбачена норма права здатність суб'єкта права мати суб'єктивні права та виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки) [5]. Мотивувалося це тим, що правовий статус і правоздатність виникають і припиняються у суб'єкта одночасно, що вони є в однаковій мірі невідчужуваними» [2].

З подальшим розвитком правової науки в 70–80-х рр. ХХ ст. категорія «правовий статус» отримали широку популярність в працях вчених, сформувався як наукова проблема і одна з основних категорій правознавства, що має закріплення у законодавстві [2].

Також у формування правового статусу важливу роль відіграють конституційні норми. Внаслідок загальнорегулятивного характеру вони окреслюють становище громадян в основних її галузях [3].

Таким чином проблема закріплення правового статусу людини і

громадянина одне із основних питань як у науці конституційного права, так і у конституційній практиці. Пояснюється тим, що у понятті «правовий статус людини і громадянина» фіксується підвалини взаємовідносин між людиною, суспільством і державою, окреслюються їхні права і взаємні обов'язки, встановлюється система забезпечення, гарантування і захисту прав усіх учасників зазначених взаємовідносин [3].

Отже конституційні права і свободи людини і громадянина закріплені ст.ст. 27-54 Конституції України [4]. Конституційні обов'язки людини і громадянина закріплені ст.ст. 65-68 Конституції України [4]. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина закріплені в ст.ст. 55-64 Конституції України [4].

Ознайомивши колег з поняттям, принципами, різновидами, еволюцією та конституційним закріпленням «правового статусу» можна підсумувати, що правовий статус особи в Україні є важливою складовою системи прав і свобод, закріплених Конституцією. Цей статус формує правову основу для поведінки індивіда в суспільстві. Він відображає різноманітні аспекти правоздатності, обов'язків і відповідальності громадян.

Список використаних джерел:

1. Гуртова К.М., Кабацька А.О. Правовий статус людини і громадянина в суспільстві. URL:<https://dspace.univd.edu.ua/items/f9f760d7-c229-4f44-9043-60ae43e2f3>
2. Віталій Макарчук. ПОНЯТТЯ «ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ» В ТЕОРЕТИЧНОПРАВОВИЙ ЛІТЕРАТУРІ. URL:https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/1740/3/Poniattia_pravov.pdf
3. Громовчук М.В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ: загальні нормативістські засади. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46472/1/50.pdf>
4. Конституція України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Правоздатність. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%>

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

БЕРШАДСЬКА Катерина, студентка факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: КУЗЬМЕНКО Сергей Георгійович, професоркафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ доктор наук з державного управління, професор.

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО: ПРАВОВИЙ СТАТУС ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ

З початком російсько-української війни та анексії територій України, є актуальним питання дослідження основного поняття міжнародного гуманітарного права та ознайомлення з правовим статусом окремих категорій осіб. В період збройного конфлікту завдання захисту особи і забезпечення його прав і свобод стає актуальнішою та вагомою, через те що процес оборони прав особи в не воєнний час не є результативним в час збройної агресії. Тому для захисту прав людини в особливий час, якими є збройний конфлікт, у 19 ст. виникло МГП (міжнародне гуманітарне право) [1, с. 6].

Метою нашого дослідження є вивчення основного змісту міжнародного гуманітарного права та дослідження правового поняття окремих осіб, що підпадають під його регулювання.

Першим автором хто запропонував визначення поняттю міжнародне гуманітарне право є Жан Пікте. Даний автор трактував дане визначення так: Міжнародне гуманітарне право (МГП) — система міжнародно визнаних правових норм і принципів, які застосовують під час міжнародних та внутрішньодержавних збройних конфліктів [1, с. 6]. Пізніше відбулася трансформація цього поняття, й зараз ми можемо спостерігати таке визначення: Міжнародне гуманітарне право – це галузь міжнародного права, норми і принципи якої обмежують застосування насильства під час збройних конфліктів [2].

В фазу збройної агресії права людини знаходяться під загрозою серйозного порушення в силу природи війни. Особами, яким норми міжнародного гуманітарного надають захист, є:

- 1) комбатанти;
- 2) некомбатанти;
- 3) військовополонені;
- 4) мирне населення;
- 5) гуманітарні організації.

Офіційний документ, а саме Женевська конвенція, дає такі визначення

даним поняттям:

Комбатант - це людина, яка служить у збройних силах країн, що воюють. Такі люди також можуть воювати на законних підставах (підпорядковуються державі й несуть відповідальність перед нею), вони носять загальновідомі емблеми військових відомств та родів військ, відкрито носять зброю та дотримуються законів і звичаїв війни [3].

Некомбатанти (нонкомбатанти) — особи, які входять до складу збройних сил та надають їм допомогу, але безпосередньої участі у бойових діях не приймають. До таких осіб належать: медичний та духовний персонал, юристи, військові кореспонденти тощо. Зброя не може бути застосована за умови, якщо ці люди займаються виконанням своїх прямих обов'язків. Їхні функції обмежуються лише обслуговуванням і підтримкою діяльності збройних сил і вони мають право застосовувати зброю лише для самооборони. Якщо некомбатанти приймають пряму участь у бойових діях, вони втрачають свій статус та стають комбатантами, і тільки тоді проти них може бути застосована зброя [4].

Військовополонений — особа, що належить до Збройних сил сторони, яка перебуває в стані війни, комбатанти, а також деякі некомбатанти, які під час війни опинилися у владі ворожої сторони [5].

Цивільне або мирне населення визначається міжнародним гуманітарним правом як особи, які не є членами збройних формувань і не беруть прямої участі у бойових діях під час збройного конфлікту [6].

Гуманітарні організації – організації, що надають безоплатну допомогу людям, які були охоплені гуманітарною катастрофою або тих, що перебувають на її межі.

Загалом, всі особи мають свої права, яких потрібно дотримуватися під час збройних конфліктів. Для прикладу порушення цих прав ми можемо взяти війну Росії проти України. Одним з наймасовіших прикладів порушення норм МГП може стати Бучанська трагедія. Буча увійшла до рейтингу воєнних злочинів не лише за кількістю зруйнованих будинків. Масове вбивство цивільного населення України в даному місті Київської області, яке супроводжувалося викраденнями, катуваннями, зґвалтуваннями та мародерством, вразило увесь світ. Варто зазначити, що різним видам насильства піддавались не лише дорослі, а й діти та люди пенсійного віку. Загинуло понад 420 жителів міста [7]. Якщо звернутися до Женевської конвенції про захист прав цивільного населення, а саме до 27 статті, ми бачимо, що особи мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхні релігійні переконання, права на звички та звичаї. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування. Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність [8].

Також одним з прикладів можна взяти вбивство полонених в Оленівці. У

ніч з 28 на 29 липня 2022 року від вибухів на території колишньої Волноваської виправної колонії №120, де утримувались українські захисники, загинуло 53 полонених, більш ніж 130 полонених було поранено. Спершу Росія звинуватила Україну, але українська сторона швидко спростувала всі звинувачення [7]. В ЖК про поводження з військовополоненими, а саме в статті 13 йдеться: З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції [2].

Нині, майже за 3 роки повномасштабної війни Росії проти України, комісія з прав людини ООН збила докази тисяч порушень міжнародного гуманітарного права. Сотні або навіть тисячі мирних жителів могли бути вбиті Збройними силами Російської Федерації за обставин, не пов'язаних з реальними бойовими діями. Україна двічі подавала позов до міжнародного суду ООН, але міжнародні суди мають багато недоліків, головна з яких — тривалість. Процеси можуть тягнутися багато років, але народ України вірить і сподівається, що всі, хто причетний до страждань держави, будуть покарані.

Список використаних джерел:

1. Гудима АА, К.О Пашко І.М Герасимів М.М Фука. «Історія виникнення міжнародного гуманітарного права як галузі міжнародного публічного права». URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/gydima-national-defense-bases-medical-knowledge-11-class-2019/1.php>.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
3. Комбатанти, найманці, добровольці. Хто це і яка між ними різниця? - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62191991>.
4. Некомбатанти – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Некомбатанти>.
5. Військовополонений – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Військовополонений>.
6. Цивільне населення – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цивільне_населення.
7. ТОП-20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України. *АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voyennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyrokomashtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/>.
8. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

ГОРЯНОЙ Дмитро Дмитрович, студент Криворізького Навчально-Наукового Інституту Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: МАКАРЕНКО Олександр Юрійович, професор кафедри державно-правових дисциплін Криворізький Навчально Науковий Інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА, ТА РОЛЬ УКРАЇНИ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Міжнародне гуманітарне право це система міжнародно визнаних правових норм і принципів, які мають застосовуватися під час збройних конфліктів [4], їх основна задача встановлювати права і обов'язки суб'єктів міжнародного права які обмежують або взагалі забороняють використовувати певні засоби та методи ведення війни, або-ж інших проявів збройних конфліктів, також міжнародне гуманітарне право забезпечує захист людей які зазнали матеріальних та інших втрат під час ведення бойових дій, визначають відповідальність за порушення цих норм [2].

Фундаментом Міжнародного гуманітарного права є принцип гуманності, який на практиці реалізує захист цивільного населення, це включає в себе захист здоров'я та гідності громадян, також їх майна та інших цивільних об'єктів, також МГП тісно пов'язано з принципом розрізнення що несе собі розмежування цивільних та військових осіб та об'єктів, якщо розглядати приклад Російсько-української війни, ми можемо спостерігати явне порушення звичаєвих та конвенційних норм МГП і норм МППЛ та Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

В частині положень МГП окупанти систематично порушують принцип розрізнення та заборони використання живих щитів, вдавалися до незаконного призову місцевого цивільного населення до окупаційних військ. Систематичними також були порушення безпеки й правопорядку, відбувалися незаконні переміщення населення, примусова паспортизація та політична агітація., систематичні балістичні атаки по цивільним об'єктам, та іншим об'єктам що несуть в собі функцію критичної інфраструктури [1, с.2]. Важливим представником реалізації міжнародного гуманітарного права під час ведення бойових дій та введення воєнного стану можна вважати міжнародну гуманітарну організацію Червоний Хрест, яка є інструментом реалізації МГП шляхом організації надання гуманітарної допомоги цивільному населенню, є важливим інструментом захисту життя і гідності людей у надзвичайних ситуаціях під час військового стану.

Якщо розглядати реалізацію міжнародного гуманітарного права під час військового стану в Україні треба згадати діяльність Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, основною ділянкою їх діяльності є забезпечення формування та реалізації державної політики з питань дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України, керуючись цією метою Мінреінтергації збирає, аналізує та узагальнює інформацію про дотримання норм міжнародного права на тимчасово окупованих територіях, також одною із їх основних функцій є фіксування та реагування на факти порушення МГП.

Якщо аналізувати звіт Мінреінтеграції на момент вересню 2024 року, ми можемо побачити явне порушення МГП зі сторони країни агресора, як зазначено у звіті “Ворог б’є по цивільних об’єктах, вбиваючи мирних людей. Це щоденний російський терор. Близько сотні керованих авіабомб кожного дня використовує росія проти України.” [1, с. 26], якщо розглядати окремий випадок, то можна підкреслити події 1 вересня 2024 року о 13:10, росіяни завдали комбіновану атаку із РСЗВ «Ураган» та ствольної артилерії по місту Курахове що на Донеччині, снаряди влучили у житлові будинки, у наслідок атаки загинули три жінки віком 54, 83, 94 років і 61-річний чоловік, який помер у лікарні. Поранено 10 жителів віком від 33 до 68 років серед яких п’ять жінок та п’ятеро чоловіків, також було пошкоджено п’ять багатоквартирних і два приватних будинки, два цивільних авто [1, с. 26]. Також хочу виділити випадок зі звіту Мінреінтеграції у Кривому Розі, падіння уламків збитої ракети в наслідок чого постраждало 5 осіб, одна з них дитина 2014 року народження. Також частково зруйновано триповерхову будівлю готелю “Арена”, пошкоджено 18 багатоквартирних будинків, 5 навчальних закладів, 14 об’єктів соціально-побутової сфери та 9 цивільних авто [1, с. 28].

Усі ці випадки є прикладом порушення міжнародного гуманітарного права, а саме принципу гуманності який як було зазначено вище вимагає максимального захисту цивільного населення, поранених, хворих та інших вразливих категорій осіб, інтенсивність бойових дій не є виправдуванням порушень які вчиняє країна агресор у сторону України, виходячи з цього продовжує роботу Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні яка є дорадчим органом, що діє при Кабінеті Міністрів України, у сфері сприяння реалізації міжнародно-правових зобов’язань України у галузі міжнародного гуманітарного права, під час виконання покладених на комісію завдань підтримує зв’язки та обмінюється інформацією з відповідними органами інших держав, такими як: Міжнародним комітетом Червоного Хреста та іншими міжнародними організаціями, які провадять діяльність у сфері МГП [3].

У висновку хочу зазначити що норми міжнародного гуманітарного права під час військового стану є, були та будуть ключовим інструментом для зменшення наслідків війни. Дотримуючись цих норм, Україна не лише

захищає своїх громадян, але і реалізується у співпраці з міжнародними організаціями що формує позитивний імідж на політичній арені.

Список використаних джерел:

1. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Звіт про діяльність за вересень 2024 року [Електронний ресурс]. – URL: https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/zvit_veresen_2024_ost.docx (дата звернення: 01.12.2024).
2. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Міжнародне гуманітарне право [Електронний ресурс]. – URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektiv-minreintegracziyi/mizhnarodne-gumanitarne-pravo/> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Верховна Рада України. Закон України "Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року та Додаткових протоколів до них" від 12.06.2017 № 329-VIII [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Вікіпедія. Міжнародне гуманітарне право [Електронний ресурс]. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0 (дата звернення: 01.12.2024).

***ЗИНЧЕНКО Данііл Анатолійович**, ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури Харківського національного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції.*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Становище внутрішньо переміщених осіб (ВПО) під час воєнного стану є одним із найбільш вразливих аспектів у сфері забезпечення прав людини. У період військових конфліктів та пов'язаних із ними суспільних потрясінь, громадяни, змушені залишати свої домівки, потребують особливого захисту з боку держави. У цих умовах ключову роль у забезпеченні прав ВПО відіграють правоохоронні органи. Їх завдання полягає у створенні безпечних умов для переселенців, реалізації їхніх прав на житло, освіту, медичну допомогу та працевлаштування, а також у протидії будь-яким формам дискримінації чи насильства.

Правове регулювання діяльності щодо забезпечення прав внутрішньо

переміщених осіб в Україні ґрунтується на міжнародних та національних стандартах, що спрямовані на створення належних умов для захисту переселенців. Зокрема, це стосується імплементації рекомендацій ООН, які визначають базові принципи захисту ВПО, та нормативних актів України, таких як Закон "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб". Ці акти встановлюють правові основи для забезпечення соціальних, економічних і культурних прав ВПО та визначають механізми захисту їхніх інтересів у складних умовах воєнного стану. У період військових дій роль правоохоронних органів стає ключовою у створенні безпечного середовища для внутрішньо переміщених осіб [1]. Забезпечення публічного порядку в місцях тимчасового перебування переселенців є одним із основних завдань. Важливою складовою роботи є своєчасне реагування на випадки дискримінації або насильства, спрямованого на ВПО, що дозволяє запобігати ескалації конфліктів та підвищувати рівень довіри з боку переселенців. Особлива увага приділяється підтримці жінок та дітей, які залишаються найбільш уразливими групами населення під час кризових ситуацій. Діяльність правоохоронних органів також включає надання інформаційної підтримки для забезпечення правової обізнаності ВПО. Це охоплює консультації щодо реєстрації, доступу до соціальних послуг, отримання правової допомоги та реалізації прав у сферах освіти, охорони здоров'я та зайнятості. Подібна взаємодія сприяє мінімізації ризиків для переселенців та забезпечує належний рівень правового захисту. Попри наявність детально розробленої нормативно-правової бази, на практиці реалізація цих положень стикається з рядом викликів. Серед основних проблем – недостатнє фінансування, кадровий дефіцит, а також нерівномірний рівень підготовки правоохоронців до роботи з переселенцями. Крім того, значна частина труднощів пов'язана з тим, що місцеві органи влади часто не мають достатньої координації з правоохоронцями, що ускладнює виконання їхніх завдань.

На наше переконання, захист прав внутрішньо переміщених осіб потребує комплексного підходу, який включає як вдосконалення законодавства, так і підвищення ефективності діяльності правоохоронних структур. Лише за умови злагодженої роботи всіх відповідальних суб'єктів можливо забезпечити повноцінну реалізацію прав переселенців навіть у найскладніших умовах.

У період воєнного стану захист прав внутрішньо переміщених осіб стає одним із найскладніших завдань, з яким стикаються правоохоронні органи. Однією з головних проблем є обмеженість ресурсів, що впливає на оперативність і якість виконання покладених обов'язків. Недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів та нестача сучасного обладнання обмежують можливості для надання належної допомоги переселенцям. Також значний виклик становить відсутність систематичного доступу до інформації з боку ВПО, що часто не мають знань про свої права або способи їх реалізації[2]. Це ускладнює їхню взаємодію з правоохоронними органами

та уповільнює процес вирішення проблем, пов'язаних із захистом їхніх прав. Додаткове навантаження на працівників правоохоронних структур посилюється необхідністю паралельного виконання базових функцій із підтримання правопорядку. Зростання числа переселенців створює ситуації, коли правоохоронці змушені вирішувати широкий спектр проблем, що виходять за межі їхньої звичайної діяльності. Це, у свою чергу, може призводити до зниження ефективності внаслідок фізичного та емоційного виснаження персоналу. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати системні заходи, спрямовані на підвищення ефективності роботи правоохоронних органів. Одним із таких рішень є розвиток навчальних програм для співробітників поліції, які включають спеціалізацію в роботі з переселенцями [3]. Ці програми дозволять не лише краще розуміти специфіку роботи з ВПО, але й забезпечувати більш чутливий підхід до вирішення їхніх проблем. Іншим ефективним кроком може стати організація мобільних команд підтримки, які можуть оперативнo реагувати на потреби переселенців у місцях їхнього компактного проживання. Такі команди могли б забезпечувати не лише фізичну безпеку, але й надавати юридичну консультацію, допомагати в реєстрації чи доступі до соціальних послуг. Ключовим аспектом підвищення ефективності є активізація співпраці між правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями [4]. Координація зусиль усіх зацікавлених сторін дозволить забезпечити більш злагоджену роботу, уникнути дублювання функцій та ефективніше використовувати наявні ресурси. Окрім цього, важливою складовою є інформаційна робота серед внутрішньо переміщених осіб. Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення рівня обізнаності ВПО про їхні права та доступні механізми захисту, допоможе зменшити їхню залежність від посередників і сприятиме налагодженню прямої взаємодії з правоохоронцями.

Ми дотримуємося позиції, що всі ці заходи в комплексі можуть суттєво покращити якість роботи правоохоронних органів у контексті забезпечення прав ВПО та сприяти створенню умов, за яких внутрішньо переміщені особи почуватимуться захищеними навіть у складний для країни час.

Можемо стверджувати, що діяльність правоохоронних органів у період воєнного стану є ключовим елементом у захисті прав внутрішньо переміщених осіб, які опинилися у вразливих умовах через вимушене переселення. Ефективна робота цих структур сприяє створенню безпечного середовища для переселенців, забезпеченню доступу до їхніх базових прав і свобод, а також протидії порушенням та дискримінації. Попри складнощі, такі як брак ресурсів, юридична необізнаність частини переселенців та високий рівень навантаження на працівників правоохоронної системи, є можливість значно підвищити якість їхньої роботи через розробку нових підходів до підготовки кадрів, вдосконалення організаційної взаємодії та запровадження мобільних форм підтримки. Дотримання прав ВПО є не лише проявом державної турботи, але й важливим інструментом збереження

соціальної рівноваги та довіри в суспільстві, що особливо важливо у надзвичайних умовах. Забезпечення злагодженості у діях всіх залучених структур та активізація правопросвітницької роботи дозволять ефективніше реагувати на потреби внутрішньо переміщених осіб і гарантувати їм належний рівень підтримки.

Список використаних джерел:

- 1.Кравець І. І. Захист цивільних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 713-715
- 2.Кулініч О. О. Внутрішньо переміщена особа: до характеристики поняттєвого апарату. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 73-75
- 3.Опацький Р. М. Захист прав внутрішньо переміщених дітей в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. Дніпро. ДДУВС. 2024. С. 132-133.
- 4.Шумейко О.М. Особливості психологічної адаптації осіб із числа вимушених переселенців. *Психологічна допомога особам та групам, що опинились в складних життєвих обставинах*. МВС України. Дніпро. ДДУВС. 2022. С. 55-56.

МАРЖАН Єлизавета Володимирівна, курсантка факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Донецький державний університет внутрішніх справ.

Науковий керівник: ПЕКАРСЬКИЙ Сергій Петрович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСОБИ, ЗНИКЛОЇ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україні діє особливий період, під яким чинним законодавством визначений період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації, чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [1]. Відповідно, під воєнним станом визначений особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим

адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1; 2].

Відповідно до предмету цього дослідження, погоджуємося з висновком сучасних науковців, які констатували, що в умовах правового режиму воєнного стану повноваження Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України визначаються законодавством України як складових сил сектору безпеки та оборони [3, с. 18].

В умовах правового режиму воєнного стану одним з пріоритетних напрямків діяльності підрозділів Національної поліції є розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII особою, зниклою безвісти за особливих обставин визнається особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру [4]. Тобто під категорію «особа, зникла безвісти за особливих обставин» розуміємо: цивільних громадян, в тому числі і дітей, які були депортовані країною агресором; цивільних громадян, які були затримані за проукраїнську позицію і місцезнаходження, яких невідоме; українських військовослужбовців, які під час бойових дій зникли безвісти, або були взяті в полон представниками країни-агресора тощо.

Особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому цим Законом, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи [4, ст. 4]. Відповідно, особа вважається зниклою безвісти за особливих обставин до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII [4, ст. 4, ч. 2].

Стаття 5 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII визначає права особи, зниклої безвісти за особливих обставин. Відповідно, особа, зникла безвісти за особливих обставин, має всі права, гарантовані Конституцією та законами України, а також має право на всебічне розслідування обставин її зникнення та встановлення її місцеперебування. Держава зобов'язана вжити всіх можливих заходів для розшуку особи, зниклої безвісти за особливих обставин. Права та інтереси особи, зниклої безвісти за особливих обставин, а

також її майно підлягають захисту до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому цим Законом, або оголошення її померлою відповідно до законодавства [4, ст. 5]. При цьому зазначаємо і забезпечення дотримання прав іноземців, які зникли безвісти. Так, у разі якщо особа, зникла безвісти за особливих обставин на території України, є громадянином іншої держави, Національна поліція України зобов'язана в установленому законодавством порядку повідомити уповноважені органи держави, громадянином якої така особа є, про факт її зникнення та про результати її розшуку [4, ст. 5, ч. 3].

Набуття правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не зменшує обсяг цивільної правоздатності такої особи [4, ст. 8]. Для прикладу Набуття правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не змінює її сімейного стану до моменту розірвання шлюбу за заявою другого з подружжя внаслідок визнання особи безвісно відсутньою або до моменту оголошення такої особи померлою. Окрім того, за особою, зниклою безвісти за особливих обставин, зберігаються місце роботи та займана посада, але не більш як до моменту визнання її безвісно відсутньою чи оголошення померлою у порядку, встановленому законодавством [4, ст. 8, ч. 5]. Але, рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою не є підставою для припинення її розшуку. Тобто, згідно з нормами чинного законодавства: «Якщо особа, зникла безвісти за особливих обставин, оголошена померлою, але її останки не знайдено, проведення розшуку не припиняється до встановлення її місцеперебування, місця поховання чи місцезнаходження останків такої особи» [4, ст. 20, ч. 2].

Отже, наведене вище дозволяє нам зробити висновок про те, що в умовах правового режиму воєнного стану, законодавством України, на підставі норм Конституції України, визначена необхідність забезпечення дотримання прав особи зниклої безвісти за особливих обставин.

Список використаних джерел

1. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ. Дата оновлення: 28.06.2024 *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27.07.2024. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Протидія кримінальним правопорушенням Національною поліцією в особливий період : колективна монографія / А. Ф. Волобуєв, А. О. Волобоєв, С. А. Германов, А. В. Крушеницький, О. В. Одерій, С. П. Пекарський, А. М. Удод; за заг. ред. О. В. Ковальнової. Київ : Алерта, 2024. 298 с.
4. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. Дата оновлення: 18.10.2024. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL:

ПАВЛОВА Александра Александрівна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України.

Науковий керівник: КРИШТАЛЬ Тетяна Миколаївна, професор кафедри управління у сфері цивільного захисту, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України доктор економічних наук, професор.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Цього року виповнилося 10 років з моменту появи категорії «внутрішньо переміщена особа» у законодавстві України. Вимушена внутрішня міграція сталася внаслідок окупації у 2014 р. рф частини Донбасу і анексії Криму. З початком повномасштабної збройної агресії рф проти України, 24 лютого 2022 р., одним з викликів для України в умовах воєнного стану стало збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що, у свою чергу, створило низку проблем у забезпеченні реалізації їх прав.

Станом на 26 листопада 2024 р. в Україні офіційно зареєстровано 4 641 165 внутрішньо переміщених осіб. Серед них 59,8% - це жінки (2 777 676), 40,2% - чоловіки (1 863 489 осіб) [1]. Варто зауважити, що статистика на сайті Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики України оновлюється кожного дня і містить не лише загальну кількість ВПО, а й інформацію про вікові групи, регіони, соціальні стани, статевий розподіл і розподіл між дітьми та дорослими.

Відповідно до положень статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Статтею 14 Закону України [2] констатовано, що ВПО користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції України, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні.

На сьогоднішній день, держава намагається всіма способами врегулювати питання допомоги та захисту прав та свобод ВПО, зокрема, це -

здійснення міграційного контролю (реєстрація, облік) в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО, створення нормативно-правової бази для вирішення проблем ВПО, розроблення спеціальних державних соціально-економічних програм надання екстреної допомоги суб'єктам внутрішньої вимушеної міграції, вирішення їх соціально-економічних проблем (щодо підтримки, забезпечення житлом, працевлаштування, надання безоплатної медичної допомоги, пенсійного та соціального забезпечення, належного рівня освітніх послуг, державної матеріальної та гуманітарної допомоги). Реалізація цієї політики покладена, перш за все, на органи державної влади та на місцеве самоврядування [3].

Процес реалізації прав ВПО в Україні стикається з численними проблемами, серед яких, зокрема, проблеми щодо соціальної адаптації, відсутності житла або неналежних його умов, отримання пенсій та соціальних виплат, складнощі працевлаштування та порушення трудових прав, бюрократичних перешкод, недостатнього фінансування програм та заходів для підтримки та захисту ВПО, недосконалості процедури взяття внутрішньо ВПО на облік, проблеми доступу до правосуддя.

Аналізуючи соціологічні дослідження та інформацію від уповноважених осіб по роботі з ВПО в громадах, стає зрозумілим, що найгостріша проблема, яка потребує вирішення на місцевому рівні – це забезпечення житлом ВПО. Сутність проблеми полягає у відсутності фінансів на придбання житла чи завищеній ціні на його оренду, або неналежних умовах проживання в фондах житла для тимчасового проживання та недостатній кількості місць для заселення в них.

Забезпечити людей повноцінним, рівнозначним такому, яке вони мали у довоєнний період, житлом у найкоротші строки вкрай складно. Тому з метою вирішення житлового питання у більш стислий термін Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 29 квітня 2022 р. № 495 «Про деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб». Першочергове право на забезпечення житловим приміщенням з фондів житла для тимчасового проживання ВПО мають багатодітні сім'ї; сім'ї з дітьми; вагітні жінки; особи, які втратили працездатність; особи пенсійного віку з числа тих, житло яких було зруйновано або стало непридатним для проживання внаслідок збройної агресії РФ [4].

З метою вирішення проблеми ВПО, які не мають достатньо коштів, щоб самостійно винаймати індивідуальне житло, Урядом ухвалено постанову, якою для підтримки ВПО запроваджується субсидія на оренду житла, призначення якої розпочнеться із середини січня 2025 р. Право на субсидію матимуть родини ВПО, які витрачають на оренду житла понад 30% своїх сукупних доходів. Якщо родина має доходи менші, ніж 2 прожиткових мінімумів на одну особу (5840 грн.), то субсидія покриватиме вищий відсоток вартості оренди [5].

Не менш актуальною є проблема щодо працевлаштування ВПО, адже

більшість з них втратили попередні місця роботи, а доступ до праці стає обмеженим через дефіцит робочих місць у нових місцях проживання, невідповідність кваліфікації попиту на ринку праці, упереджене ставлення до таких осіб. До того ж у ВПО виникають труднощі пов'язані з відсутністю втрачених документів, необхідних для прийняття на роботу. Наявність роботи та отримання заробітної плати сприяла б економічній самостійності ВПО, їхній соціальній інтеграції та поступовому розв'язанню інших проблем.

Важливим кроком щодо вирішення даної проблеми є запровадження у квітні 2022 року Урядом програми стимулювання роботодавців за працевлаштування ВПО. Так, за кожного працевлаштованого з числа ВПО держава виплачує роботодавцю компенсацію у розмірі мінімальної заробітної плати (з 1.04.2024 – 8 000 грн.) впродовж 3 місяців, за працевлаштування ВПО з числа осіб з інвалідністю – впродовж 6 місяців. Понад 8 тисяч роботодавців з початку 2024 р. отримали від Уряду компенсацію за працевлаштування 11 300 українців, які вимушено переїхали з небезпечних регіонів країни [6].

Проте, навіть, після прийняття на роботу ВПО часто зіткаються з проблемою порушення їх трудових прав, а саме: експлуатація та дискримінація на робочому місці, наприклад, неповна оплата праці, незаконне залучення до праці або зловживання робочою силою, зниження рівня умов праці та приниження осіб через їх статус чи соціальний стан.

Для забезпечення соціального захисту та прав ВПО у сфері трудових відносин і зайнятості необхідно не лише посилення законодавчого захисту, але і розвиток програм із соціально-економічної реабілітації, професійної підготовки та підтримки у працевлаштуванні [7].

Отже, на сьогодні найважливішим для ВПО є забезпечення реалізації та дотримання їхніх прав, що сприятиме їх інтеграції в українське суспільство. Цей процес є складним і багаторівневим, а тому вимагає комплексного системного підходу щодо забезпечення прав на відкритий доступ до житла, освіти, праці, охорони здоров'я та соціальних послуг ВПО.

Список використаних джерел:

1. Аналітика: ВПО. Державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України». URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/2>
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: закон України від 20.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
3. Наливайко Л. Р. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 22-26. URL:

http://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repozitary/Konferentsiia_27-10-2023_Zbirka_tez_oryhinal-maket.pdf

4. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 495. URL: <tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-п#Text>

5. Переселенці зможуть отримувати від держави субсидію на оренду житла. URL: <https://minre.gov.ua/2024/10/28/pereselenczi-zmozhut-otrymuvaty-vid-derzhavy-subsydiyu-na-orendu-zhytla/>

6. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhava-kompensovala-pidpriemtsiam-224-mln-hrn-za-pratsevlashtuvannia-ponad-11-tysiach-vpo-u-2024-rotsi>

7. Грицай І. Правове забезпечення соціальних стандартів та гарантій для внутрішньо переміщених осіб в Україні: теоретико-правовий аналіз. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 2. С. 19-25. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/issue/view/72/43>

СИРИЦЯ Кіріл Станіславович, студент групи ПО24-1М Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: ДОНЕНКО В. В., професор кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів. д.ю.н., професор

БОРОТЬБА З ШАХРАЙСТВОМ ЧЕРЕЗ КОЛ-ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Актуальність теми зумовлена тим, що на тлі стрімкого розвитку цифрових технологій проблема шахрайства через кол-центри набула статусу однієї з найбільш серйозних загроз для українського суспільства. Зловмисники дедалі частіше застосовують телефонні комунікації та онлайн-сервіси для маніпуляцій, метою яких є заволодіння персональними даними та фінансовими ресурсами громадян. Особливу небезпеку цей вид злочинності становить для вразливих категорій населення, зокрема пенсіонерів і громадян із низьким рівнем цифрової грамотності.

У 2022 році кількість шахрайських схем, реалізованих через кол-центри, значно зросла, що підтверджено даними Національної поліції України. Так, згідно зі звітами МВС України, кількість зареєстрованих випадків шахрайства у 2022 році перевищила 40 000, що на 15% більше порівняно з попередніми роками. Найпоширенішими схемами є дзвінки від псевдопредставників банків чи державних установ, де шахраї виманюють у громадян конфіденційну інформацію, зокрема дані банківських карток.

Постановка проблеми. Шахрайство через кол-центри є однією з найбільш поширених форм сучасного цифрового шахрайства в Україні. Зловмисники дедалі частіше використовують телефонні комунікації та інші електронні засоби для збору персональних даних, банківської інформації та подальшого заволодіння коштами громадян. Особливу небезпеку становлять дзвінки від псевдопредставників банків або державних установ, під час яких громадян змушують повідомляти конфіденційну інформацію. Наприклад, за даними МВС України, кількість випадків шахрайства у 2022 році перевищила 40 тисяч, що на 15% більше порівняно з попереднім роком [1].

На законодавчому рівні ця проблема тривалий час залишалася недостатньо врегульованою, що ускладнювало боротьбу з організованими злочинними групами. Зокрема, раніше не існувало чіткої кримінальної відповідальності за створення або участь у шахрайських організаціях, які використовують електронні комунікації. Як наслідок, злочинці використовували прогалини в законодавстві, що дозволяло їм уникати покарання [2].

Ось до прикладу, у 2024 році Верховна Рада України підтримала у першому читанні законопроект №10190, який передбачає внесення змін до Кримінального кодексу України. Зміни включають нові статті, що встановлюють відповідальність за електронно-комунікаційне шахрайство, а також за створення і керівництво шахрайськими організаціями. За такі злочини передбачені покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 7 до 12 років із конфіскацією майна [3][1].

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на необхідності швидкого ухвалення цих змін для створення ефективного механізму боротьби з шахрайськими кол-центрами. Адже лише через комплексний підхід — законодавчий, технологічний та інформаційний можна ефективно протидіяти цій загрозі.

Аналіз останніх досліджень. В Україні останнім часом зростає кількість досліджень, що стосуються проблеми шахрайства через кол-центри, і науковці активно аналізують нові тенденції у боротьбі з цими злочинами.

Адвокат Руслан Пронін пояснює, що шахрайські кол-центри часто пропонують роботу з привабливими умовами, проте насправді вони використовують операторів для збору конфіденційної інформації громадян, зокрема банківських карток. Це веде до крадіжок і серйозних кримінальних наслідків. Люди, які працюють у таких центрах, можуть бути залучені до організованої злочинності, що несе ризики для їхньої репутації та свободи. Тому важливо перевіряти легітимність компаній перед тим, як приймати пропозиції про роботу [4].

Одним із значущих аспектів є дослідження, які зосереджуються на аналізі викриття шахрайських схем. Наприклад, масштабна мережа шахрайських кол-центрів, яка була викрита у 2023 році, використовувала різноманітні методи для маніпуляцій з громадянами, зокрема через онлайн-платформи та телефонні дзвінки. Це дозволяє фахівцям вивчати нові форми

шахрайства та реагувати на них на рівні законодавства та правоохоронних органів.[5].

Також, дослідження вказують на важливість посилення законодавства для боротьби з такими шахрайствами. Наприклад, один з експертів вказує на масштаби шахрайських кол-центрів, які від початку війни почали активно використовувати ситуацію для введення в оману громадян під виглядом пропозицій про соціальні виплати чи допомогу [6]. Це створює додаткову загрозу для економічної безпеки населення і вимагає відповідних заходів.

З цієї точки зору, можемо навести і думку експерта Віталія Бендаса, що зусилля правоохоронців мають бути спрямовані не лише на розкриття злочинів, а й на превенцію. Це передбачає посилення інформаційної кампанії серед населення і спеціальні тренінги для працівників банків та соціальних служб, щоб вони могли швидше реагувати на такі схеми обману [5].

Отже, ми погоджуємось з думкою, що боротьба з шахрайськими кол-центрами повинна бути комплексною, зокрема включати інформаційну роботу серед населення та удосконалення законодавства для зменшення ризиків від таких злочинів.

Виклад основного матеріалу. Боротьба з шахрайськими кол-центрами в Україні набуває все більшої актуальності. Ці центри використовують різноманітні методи маніпуляції для обману громадян, і, на нашу думку, важливо звернути увагу на кілька ключових аспектів цієї проблеми.

По-перше, шахрайські кол-центри часто зловживають довірою громадян. Вони маскуються під представників банків, державних установ або навіть благодійних організацій, намагаючись отримати конфіденційну інформацію, таку як реквізити банківських карток або паролі до онлайн-банкінгу. Наприклад, кол-центри можуть дзвонити людям і повідомляти, що їхній рахунок був заблокований через підозрілу активність, і для відновлення доступу потрібні особисті дані [7]. Важаємо за доцільне, щоб громадяни були обережнішими в таких ситуаціях і не надавали інформацію без перевірки.

По-друге, ми можемо навести приклад боротьби з подібними злочинами в інших країнах, щоб розуміти, як ці питання вирішуються на міжнародному рівні. Наприклад, в США активно борються з шахрайськими кол-центрами, які телефонують людям під виглядом організацій, що займаються борговими колекціями. Американські правоохоронці активно співпрацюють з міжнародними органами для припинення діяльності таких схем, застосовуючи методи, зокрема, блокування телефонних номерів, з яких здійснюються шахрайські дзвінки. Це приклад того, як ефективно працює міжнародне співробітництво в цій сфері, і на нашу думку, Україна повинна активно впроваджувати подібні практики [8].

Додатково, експерти зазначають, що проблема шахрайства через кол-центри набула масштабів, що вимагає комплексного підходу. Наприклад, у Україні активно розвивається законодавство, яке має на меті посилити боротьбу з цим видом злочинності. Останні законодавчі ініціативи спрямовані на введення суворіших покарань для осіб, що працюють у

шахрайських кол-центрах, а також на посилення контролю за діяльністю таких структур. Важаємо за доцільне, щоб в Україні також почали активно працювати з попередженням таких злочинів, зокрема, через інформаційні кампанії, які навчали б громадян розпізнавати шахрайські схеми[9].

Загалом, боротьба з шахрайськими кол-центрами потребує узгоджених дій на рівні держави, правоохоронних органів і громадянського суспільства. Наприклад, ми можемо навести випадок із зловмисниками, які маскуються під співробітників національних банків і телефону, пропонуючи вигідні кредити або фінансову допомогу. Такі шахраї використовують стратегії психологічного тиску, що робить їх ще більш небезпечними для людей, особливо для тих, хто не має достатньої цифрової грамотності.

Підсумовуючи все вище сказане можемо зазначити що, загроза, яку створюють шахрайські кол-центри в Україні, є серйозною проблемою, що потребує комплексного підходу для її вирішення. Важливим кроком є посилення законодавства та посиленна співпраця між правоохоронними органами для боротьби з цими злочинами. На нашу думку, велике значення має також інформування громадян про небезпеку таких схем і навчання їх розпізнавати шахрайські дзвінки та інші маніпуляції. Іноземний досвід, зокрема в США, показує, що боротьба з такими кол-центрами може бути ефективною за допомогою міжнародної співпраці та сучасних технологій блокування. Таким чином, для зниження ризиків необхідно не лише посилювати закони, а й працювати над превенцією через освіту та інформування населення.

Список використаної літератури.

1. Посилення боротьби з шахрайськими кол-центрами: законопроект пройшов перше читання | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/227911_posilennya-borotbi-z-shakhrayskimi-kol-tsentrami-zakonoprokt-proyshov-pershe-chitannya (дата звернення: 09.11.2024).
2. Рада зробила перший крок для боротьби з шахраями у кол-центрах. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/05/22/novyna/suspilstvo/rada-zrobyla-pershyj-krok-borotby-shakhrayamy-kol-centrax> (дата звернення: 09.11.2024).
3. В Україні посилять боротьбу з шахрайськими кол-центрами: Рада підтримала законопроект. Інформатор UA. URL: <https://informer.ua/uk/v-ukrajini-posilyat-borotbu-z-shakhrayskimi-kol-centrami-rada-pidtrimala-zakonoprojekt> (дата звернення: 09.11.2024).
4. Викрито масштабну мережу шахрайських кол-центрів з річним обігом у 3 млрд грн. Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/vikrito-masstabnu-merezu-sakhrayskix-koll-centriv-z-ricnim-obigom-u-3-mlrd-grn> (дата звернення: 09.11.2024).
5. В Україні викрили масштабну мережу шахрайських кол-центрів. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН.

URL: <https://www.unian.ua/incidents/v-ukrajini-vikrili-masshtabnu-merezhu-shahrayskih-kol-centriv-novini-ukrajina-11695063.html> (дата звернення: 09.11.2024).

6. Руслан Пронін. Чому call-центри – це шахрайство: пояснення адвоката. *espresso.tv*. URL: <https://espresso.tv/kryminal-chomu-call-tsentri-tse-shakhraystvo-ta-chim-rizikuyut-lyudi-yaki-vlashtovuyutsya-tudi-na-robotu-poyasnennya-advokata> (дата звернення: 09.11.2024).

7. Кіберполіція «накрила» шахрайські кол-центри у трьох областях. *Укрінформ* - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3745487-kiberpolicia-nakrila-sahrajski-kolcentri-u-troh-oblastah.html> (дата звернення: 09.11.2024).

8. Нацполіція ліквідувала міжнародний шахрайський кол-центр та екстрадувала іноземців. *espresso.tv*. URL: <https://espresso.tv/kryminal-privlasnili-ponad-25-mln-natspolitsiya-likvidovala-mizhnarodniy-shakhrayskiy-kol-tsentr-ta-ekstraduvava-inozemtsiv> (дата звернення: 09.11.2024).

9. У Києві орудують шахрайські кол-центри: які є схеми обману і як не потрапити на гачок аферистів. *Стопкор*. URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-u-kievi-oruduyut-shahrajski-kol-tsentri-yaki-e-shemi-obmanu-i-yak-ne-potrapiti-na-gachok-aferistiv-04-08-2023.html> (дата звернення: 09.11.2024).

СТЕЦЮК Богдан Романович завідувач кафедри права та правового забезпечення авіаційної діяльності Української державної льотної академії, доктор юридичних наук, професор.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЇ ЗАСАДИ МІСІЇ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів до них 1977 р. Міжнародний комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ) наділений найбільшими та найдієвішими повноваженнями щодо реагування на політичні, соціальні, а в окремих випадках і на економічні наслідки конфліктів [1].

МКЧХ у своїй діяльності керується такими принципами, як:

нейтральність – не підтримує жодну зі сторін конфлікту з метою забезпечення доступу до всіх постраждалих без упереджень;

незалежність – організація не підкоряється політичним або військовим інтересам держав і здійснює свою діяльність без впливу зовнішнього втручання;

безумовний гуманізм – збереження людських життів і забезпечення гуманітарних потреб є пріоритетом у діяльності організації.

МКЧХ, окрім пропагування дотримання гуманітарних принципів, повинен виступати своєрідним гарантом норм міжнародного гуманітарного права у сфері забезпечення захисту та допомоги жертвам збройних

конфліктів, безладів та насильств усередині країни [2].

Особливість місії МКЧХ виражається не тільки в суворому дотриманні принципів нейтральності та неупередженості, але й обов'язковому виконанні покладених на неї функцій. Відповідно до Женевських конвенцій та Додаткових протоколів організація повинна:

- надавати медичну допомогу через організацію лікарень та медичних пунктів для лікування поранених та хворих;

- забезпечувати гуманітарну допомогу у формі постачання продуктів харчування, води, ліків та інших необхідних товарів;

- охороняти права військовополонених з обов'язковим відвідуванням та забезпеченням дотримання їх прав;

- проводити моніторинг гуманітарної ситуації щодо виконання державами своїх зобов'язань згідно з міжнародним гуманітарним правом [3].

Основною місією МКЧХ є захист людської гідності та надання гуманітарної допомоги тим, хто постраждав від конфлікту. Організація виконує кілька основних функцій.

Отже, МКЧХ, опираючись на Женевські конвенції, де кодифіковано правила поведінки ворогуючих сторін у збройному конфлікті, повинен сприяти покращенню становища жертви війни у правовому відношенні. Однак у контексті російсько-українського конфлікту, який триває з 2014 року та переріс у повномасштабну війну в 2022 році, це стало серйозним викликом для міжнародної гуманітарної системи, включаючи місію МКЧХ. Ключовими аспектами цієї організації є:

- обов'язковість забезпечення цивільного населення гуманітарною допомогою, особливо в зонах активних бойових дій та в районах лінії фронту, де інші гуманітарні організації мають обмежений доступ;

- обов'язковість захисту прав військовополонених шляхом моніторингу дотримання їх прав, організацією візитів до місць утримання, перевіркою умов утримання та забезпечення основних прав;

- обов'язковість роботи з пораненими, хворими військовими та цивільними через їх забезпечення медичною допомогою, роботою спеціалізованих мобільних медичних команд у прифронтових зонах та здійсненні евакуації поранених;

- підтримка у відновленні родинних зв'язків у випадку розлуки між сім'ями, сприяння встановленню контактів та відновленню зв'язку між членами родин, які опинилися по різні сторони лінії фронту [4].

Діяльність МКЧХ у російсько-українській війні стикається з такими серйозними викликами, як:

- безпека співробітників, адже активні бойові дії та високий рівень небезпеки для медичних і гуманітарних працівників МКЧХ часто призводить до проблемам забезпечення їх безпеки;

- обмежений доступ до зон конфлікту; через умови активних військових дій доступ до багатьох постраждалих територій може бути обмеженим або заблокованим;

- політичний тиск, оскільки МКЧХ у своїй діяльності дотримується принципу нейтральності, то інколи це викликає труднощі при взаємодії з державами, які беруть участь у конфлікті, а також при отриманні дозволів на діяльність у зонах бойових дій.

Водночас МКЧХ нині переживає репутаційну кризу через свою позицію в російсько-українській війні. Українське суспільство та представники української влади на різних рівнях не раз висловлювали своє критичне ставлення до найавторитетнішої гуманітарної організації за недотримання її основоположних принципів «неупередженість, нейтральність, незалежність». МКЧХ показав себе зі сторони неготовності як фахово, так й інституційно до оперативної місії особливо на початку війни в лютому 2022 року. Проявлялися факти загравання з росією та використання риторики більш притаманної російській пропаганді ніж міжнародній гуманітарній організації. Особливо це проявилось під час захисту Маріуполя, де МКЧХ не провів достатньої роботи для запобігання гуманітарної катастрофи.

МКЧХ свою позицією пояснює положеннями міжнародного гуманітарного права, відповідно до якого на території України не йде війна, а відбувається збройний конфлікт, викликаний агресією російської федерації. Якщо кваліфікація агресії виходить за межі компетенції зазначеної організації, чому тоді вона не застосовує поняття «міжнародний збройний конфлікт», що дозволяється ст. 2 Женевської конвенції про захист жертв війни. Адже така позиція МКЧХ грає на руку російській стороні щодо проведення «спеціальної операції» на території України; більше того, це ставить під сумнів принцип нейтральності як один з найголовніших принципів діяльності організації.

У перші гарячі тижні російсько-української війни організація свідомо чи не свідомо гальмувала діяльність місії як нейтрального посередника, підтвердженням того є факт евакуації мирного населення на Київщині переважно співробітниками Товариства Червоного Хреста України, українськими державними чиновниками та волонтерами.

З іншого боку, дії МКЧХ, посиляючись на принцип нейтральності, залежать від згоди сторін конфлікту і організація не має імперативного впливу на них та не може змусити дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права.

Насправді історія «загравань» МКЧХ тягнеться з часів СРСР, що використовував організацію (як тепер російська федерація) у власних політичних цілях.

Загалом місія МКЧХ в умовах російсько-української війни є важливим елементом підтримки міжнародного гуманітарного права і забезпечення гуманітарної допомоги. Незважаючи на численні виклики, організація продовжує виконувати свою основну функцію у збереженні людського життя та гідності, захисті прав постраждалих від війни та наданні допомоги тим, хто її потребує. Діяльність МКЧХ підкреслює важливість збереження принципів нейтральності, незалежності та гуманізму у війні, що є базовими для

забезпечення ефективного гуманітарного реагування в умовах сучасного збройного конфлікту.

Список використаної літератури.

1. Статут Міжнародного комітету Червоного Хреста від 24.06.1998 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/991_002
2. About the International Committee of the Red Cross. URL: <http://www.icrc.org/eng/who-we-are/>
3. History of the ICRC. URL: <http://www.icrc.org/eng/who-we-are/history/>
4. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_151

ФЕСЕНКО Олеся Сергіївна, студентка групи ПО24-1М Університету митної справи та фінансів.

Науковий керівник: ДОНЕНКО В.В., професор кафедри публічного та приватного права Університет митної справи та фінансів. д.ю.н., професор.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СПРИЙНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА: ЧОМУ ЗВИНУВАЧЕННЯ ЖЕРТВ НЕ Є ВИРІШЕННЯМ ПРОБЛЕМИ

Тема звинувачення жертв у випадках сексуального насильства залишається критично актуальною у сучасному суспільстві через глибоко вкорінені гендерні стереотипи, які виправдовують насильство, зокрема, через зовнішній вигляд або поведінку жінок. Такі стереотипи не тільки перешкоджають ефективному розслідуванню та судовому розгляду злочинів, але й створюють небезпечну атмосферу, яка посилює безкарність агресорів і підриває справедливість. Дослідження цієї проблеми сприятиме боротьбі з упередженнями в суспільстві та підвищить підтримку жертв, допомагаючи сформуванню більш справедливих підходів до розслідування й судового розгляду справ про сексуальне насильство.

Постановка проблеми. Проблема звинувачення жертв сексуального насильства є серйозною перешкодою на шляху до справедливого правосуддя. Звинувачення жертви часто спирається на поширені гендерні стереотипи, які виправдовують насильство через зовнішній вигляд або поведінку жертви, підриваючи її довіру до правової системи та створюючи атмосферу безкарності для злочинців. Такі стереотипи сприяють тому, що відповідальність частково покладається на жертв, а не на агресорів, що значно ускладнює процес розслідування і розгляду справ про сексуальне насильство [1][3].

Дослідження показують, що в суспільствах із глибоко вкоріненими гендерними нормами подібні випадки звинувачення жертв набувають системного характеру, посилюючи стереотипи й упередження [2]. Крім того, відсутність належної підтримки жертв у судових процесах знижує їхню

готовність звертатися за допомогою, що негативно впливає на ефективність правосуддя та боротьбу з насильством [4][5].

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень показує, що проблема звинувачення жертв у випадках сексуального насильства залишається актуальною та має значний вплив на ефективність правосуддя. А.В. Москаленко зазначає, що гендерні стереотипи, які впливають на сприйняття насильства, стають перешкодою для захисту жертв і їхньої підтримки у правових процедурах, особливо в умовах воєнного стану. Це створює додаткові бар'єри для жінок, які прагнуть отримати захист і справедливість [5].

Науковець ФуЛей Тетяна Іванівна також вказує на те, що в багатьох країнах існують культурні та інституційні гендерні норми, які призводять до формування упереджень щодо жертв сексуального насильства. Її дослідження наголошує на важливості усунення цих стереотипів як серед правозастосовних органів, так і в суспільстві в цілому, адже саме ці упередження стають підґрунтям для покладання провини на жертву, що підриває саму ідею справедливості [6].

Загалом, сучасні дослідження підкреслюють необхідність зміни підходів до питань сексуального насильства та перегляду суспільних установок і правових норм, що дозволить підвищити рівень захисту жертв та сприятиме справедливому розгляду таких справ.

Виклад основного матеріалу. Звинувачення жертв сексуального насильства є глибокою соціальною проблемою, яка значною мірою посилює гендерну нерівність. Жертви часто стикаються з тим, що їхнє оточення, а іноді й представники правоохоронних органів чи суддів, схильні шукати провини саме в їхніх діях або поведінці, а не в діях насильника. Такий підхід формує додаткові бар'єри на шляху до правосуддя, оскільки від жертви очікують "правильних" дій або "відповідної" поведінки, яка начебто могла б уникнути насильства. Це явище тісно пов'язане із соціально закріпленими гендерними стереотипами, які впливають на те, як суспільство сприймає гендерні ролі і взаємодію між ними [7; 8].

Гендерні стереотипи мають значний вплив на суспільне ставлення до жертв сексуального насильства та сприяють поширенню культурного феномену, відомого як "культура звинувачення жертви". Такі стереотипи відтворюють дискримінаційні установки, що створюють психологічний тиск на жертву і можуть призводити до почуття провини, страху та сорому, що, у свою чергу, негативно позначається на її емоційному стані. Часто жертви сексуального насильства уникають звернення до правоохоронних органів або суду саме через страх бути звинуваченими або підданими осуду з боку суспільства [9].

Вплив гендерних стереотипів на правосуддя виявляється в тому, що вони можуть впливати на процес розслідування та результати судових справ, створюючи потенційно дискримінаційні умови для жертв. Наприклад, у випадках сексуального насильства захисники злочинця часто

використовують стереотипні аргументи для послаблення позиції жертви, що ускладнює досягнення справедливого правосуддя. Відомо про випадки, коли судові рішення були винесені з урахуванням упереджень, що посилювало недовіру до правової системи та сприяло відчуттю безкарності для злочинців [10].

Законодавчі зміни та соціальні реформи є ключовими у боротьбі з гендерними стереотипами, що впливають на правосуддя та сприйняття сексуального насильства в суспільстві. Деякі країни вже розпочали процес реформування законодавства з метою забезпечення захисту прав жертв. В Україні, зокрема, передбачено низку ініціатив, спрямованих на викорінення стереотипного підходу до жертв насильства, хоча є потреба у подальших кроках для вдосконалення правозахисної бази. Такі зміни мають на меті не лише захист прав жертв, а й зміну суспільних поглядів щодо відповідальності за насильство [11; 12].

Підсумовуючи наше дослідження, можемо сказати, що проблема звинувачення жертв сексуального насильства є серйозною перешкодою для досягнення справедливості в правосудді. Вплив гендерних стереотипів на суспільне ставлення до жертв насильства значно погіршує їх становище, змушуючи потерпілих мовчати та відмовлятися від надання свідчень через страх бути звинуваченими. Звинувачення жертв, часто спричинене соціальними уявленнями про те, як повинні вести себе жінки чи чоловіки, тільки зміцнює нерівність у суспільстві. Така практика підриває довіру до правосуддя та забезпечує безкарність для винуватців, що є серйозною загрозою для справедливості.

Незважаючи на певний прогрес у зміні законодавчих норм, ефективно подолання цієї проблеми вимагає системної роботи на різних рівнях. Важливо не тільки удосконалювати законодавчі акти, але й працювати над змінюваним ставленням до жертв насильства через освітні програми та медіа. Також необхідно зміцнювати підтримку жертв на всіх етапах розслідування та судових процесів, створюючи безпечне середовище, в якому вони зможуть отримати справедливий розгляд своїх справ.

Список використаної літератури:

1. Учасники проектів Вікімедіа. Звинувачення жертви – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Звинувачення_жертви (дата звернення: 09.10.2024).
2. Department of Management, University of Bergamo. The Cultural Roots of Violence against Women: Individual and Institutional Gender Norms in 12 Countries. *MDPI*. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0760/12/3/117> (date of access: 07.10.2024).
3. New study sheds light on stereotypes and victim blaming in sexual assault cases. *PsyPost - Psychology News*. URL: <https://www.psypost.org/new-study-sheds-light-on-stereotypes-and-victim-blaming-in-sexual-assault-cases/> (date of

access: 07.10.2024).

4. Вплив гендерних стереотипів на поширення насильства - Посмішка ЮА. *Посмішка ЮА - Починайте цей тиждень з нових можливостей*. URL: <https://www.posmishka.org.ua/vplyv-hendernykh-stereotypiv-na-poshyrennia-nasylstva/> (дата звернення: 09.10.2024).

5. А.В Москаленко. Протидія гендерно зумовленому насильству до жінок в умовах воєнного стану. *Кваліфікаційна робота бакалавра, Запорізький національний університет*. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/19422/1/Москаленко%20Кваліфікаційна%20робота%20До%20друку.pdf>.

6. Фулей Т.І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя.. Київ : – К.: ваїте,, 2016. 180 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/5/249271.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).

7. Ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства до жінок. Київ : UNFPA, 2018. 128 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Сучасне%20розуміння%20маскулінності_Звіт%20дослідження.pdf.

8. Кравченко Максим Володимирович, Кучів Оксана Миколаївна, Лапчевська Олена Федорівна. ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ. Київ : Canada, 2021. 150 с. URL: https://nsj.gov.ua/files/1632139702FINAL%20Overcoming%20Gender%20Stereotypes%20_0109.pdf.

9. Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Особливості генезису гендерного насильства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2020/17.pdf (дата звернення: 09.10.2024).

10. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. *Програма розвитку ООН в Україні Програма рівних можливостей ПРООН*. URL: https://gender.org.ua/images/lib/genderni_stereotypy_ta_stav.pdf (дата звернення: 09.10.2024).

ЯВОРСЬКА Надія Олександрівна, здобувачка кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторка філософії з галузі «Право».

THE IMPACT OF THE HUMANITARIAN CRISIS CAUSED BY THE WAR ON THE LEVEL OF SOCIAL SECURITY OF THE POPULATION

The social security landscape in modern Ukraine remains in a critical situation, having been weakened by the long-term (however, ended in 2023) COVID-19 pandemic and ongoing military operations. Currently, there are significant difficulties in fully implementing the social function of the state, which naturally negatively affects the social security of the population of Ukraine.

Analyzing the current situation and research on the problems of social security during the war [see, for example: 1; 2; 3; 4], we can conclude that the key problems include: the humanitarian crisis, economic crises (especially in the labor market), legal and institutional challenges in the social security system and statehood, crises of social cohesion, and the psychological exhaustion of citizens.

As part of this scientific research, we will examine the impact of the humanitarian crisis caused by the war on the level of social security of the population of Ukraine. In this regard, it is important to emphasize that the current humanitarian crisis significantly complicates the implementation of the state's social function, thereby greatly reducing the level of social security for individuals and citizens. This conclusion is confirmed by the following circumstances of the current situation:

1) As a result of the war and the temporary occupation of territories, many internally displaced people have emerged in the country, forced to leave their homes, property, work (or businesses), and often family members. These individuals require psychological support, safe shelter, food assistance, medical care, and the opportunity to continue their education. Finding housing for internally displaced persons poses a significant challenge. Additionally, the urgent and massive demand for housing often leads to rising prices for rental apartments and houses in regions where displaced people are concentrated. At the same time, providing internally displaced persons with temporary housing for collective living (temporary displaced persons camps) can lead to overcrowding in certain areas and expose people to numerous associated risks. These risks are exacerbated if careful work is not carried out to improve the psychophysiological state of the displaced individuals. Additionally, it is particularly challenging to ensure a stable supply of medicines, drinking water, and quality food for the displaced population. Many displaced people require emergency medical care, treatment for chronic diseases, and psychological support, which can strain the local health and social service systems that were already under-resourced before the war. This situation can potentially lead to a staffing crisis in these essential services;

2) Increased burden on the healthcare system. In the context of the current military operations in Ukraine, the healthcare system faces a significant increase in burden, exacerbated by the deaths of doctors and damage to medical facilities. Firstly, this is due to the growing number of internally displaced persons for whom the local healthcare system was not fully prepared. Secondly, the number of victims of military operations is rising, including wounded military personnel, civilians affected by shelling, and individuals whose health is deteriorating due to prolonged stress and an uncertain future. It is also important to consider that those injured at the front or as a result of shelling require urgent medical care, specialized treatment, and long-term rehabilitation. This situation increases the need for medical personnel, medicines, and additional funding for the healthcare system by the state;

3) The deterioration of the physical accessibility of medical, educational, and other institutions that guarantee human social security is a serious problem. This

issue is primarily associated with damage to or limitations of the transport infrastructure, which, in pre-war times, provided the population with access to important institutions necessary for the implementation of key social rights. The fighting has also led to the damage, destruction, or evacuation of many medical and educational facilities, further limiting their availability. Additionally, the personnel crisis in combat-affected regions and in areas where the social security system was not adapted to the increasing needs of the population exacerbates the problem of access to social services, assistance, and benefits needed by the local population, particularly military personnel.

It can therefore be concluded that the current humanitarian crisis caused by the war in Ukraine is multifaceted in nature and impact, affecting basic human needs for shelter, food, health, and education. This, in turn, undermines the country's social security and complicates the fulfillment of its social function. Addressing these challenges requires concerted efforts by the government, the international community, non-governmental organizations, and civil society. It is important to understand that the humanitarian crisis caused by war creates a complex set of interconnected problems that will have long-term consequences for the social security of the state. In particular, children who find themselves in difficult living conditions due to the war are often unable to reach their full educational potential. This can negatively affect their future career opportunities and their contribution to the social security of the state and society.

References

1. Герлах І.В., Українець Л.А. Демографічна ситуація в Україні на сучасному етапі: виклики та загрози. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. С. 617-624. doi:10.32782/2524-0072/2022-39-83.
2. Іванов А.В. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Механізми публічного управління*. 2023. Т. 34, № 2 (73). С. 61-65. doi:10.32782/TNU-2663-6468/2023.2/10.
3. Кравець Н.О., Климук Н.Я. Особливості запровадження соціальних програм в умовах військового стану в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. № 3. С. 76-79. doi:10.11603/1681-2786.2023.3.14226.
4. Формування державної політики забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни / Варналій З.С., Нікитенко Д.В., Микитюк О.П., Плєшакова Н.А. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія: Економічні науки*. 2023. Вип. 3 (103). С. 96-115. doi:10.31713/ve3202310.

СЕКЦІЯ №3: РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД І ГРОМАДЯНСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.

***БАХМАТ Володимир Григорович** курсант навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ рядовий поліції.*

***Науковий керівник: ІВАНЦОВ Володимир Олександрович,** начальник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури професор кафедри адміністративної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент, майор поліції.*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики у сфері захисту прав людини, пов'язані з військовими конфліктами, обумовлюють необхідність удосконалення механізмів взаємодії між правоохоронними органами та громадянським суспільством. Воєнний стан створює особливі умови, за яких держава повинна забезпечити баланс між дотриманням прав людини і захистом національної безпеки. У таких обставинах стає критично важливим тісне співробітництво між державними інституціями та громадянськістю для реагування на порушення прав і попередження кризових ситуацій.

Правоохоронні органи є основною силою, яка забезпечує правопорядок і стабільність у державі, особливо в умовах воєнного стану. Їхня діяльність у цей період зазнає значних змін через необхідність реагувати на численні загрози, пов'язані із забезпеченням безпеки населення та захистом державного суверенітету. Водночас громадянське суспільство, яке включає широкий спектр громадських ініціатив, правозахисних організацій і незалежних активістів, виконує роль партнера та наглядача, що сприяє підвищенню ефективності роботи державних структур у сфері захисту прав людини. В умовах воєнного стану правоохоронні органи зосереджують свою діяльність на запобіганні злочинності, яка може набувати особливих форм, таких як мародерство, диверсійна діяльність та інші види порушень, що загрожують життю і свободі громадян. Важливим аспектом їхньої роботи є розслідування воєнних злочинів, адже такі діяння мають глибокий вплив на права людини і суспільство загалом [1]. Крім того, вони зобов'язані забезпечити умови, за яких цивільне населення отримуватиме необхідний захист від фізичного та психологічного насильства, яке часто супроводжує військові конфлікти. З іншого боку, громадянське суспільство стає невід'ємною частиною процесу забезпечення дотримання прав і свобод,

навіть у складних обставинах. Правозахисні організації проводять моніторинг дій правоохоронців, документують порушення прав людини та привертають увагу до проблем, які можуть залишатися поза увагою офіційних органів. Важливою складовою їхньої діяльності є надання допомоги тим, хто постраждав від військових дій, включно із психологічною та юридичною підтримкою. Завдяки активній участі громадянського суспільства формується потужний суспільний контроль, що запобігає зловживанням і сприяє прозорості у роботі правоохоронних органів.

Ми вважаємо, що ефективна співпраця між правоохоронними структурами і громадськістю є ключовим фактором у досягненні спільної мети – захисту прав і свобод кожного громадянина. Обмін інформацією між цими суб'єктами дає змогу оперативно реагувати на загрози, попереджати їх і знижувати ризики масштабних порушень. Спільні дії дозволяють не лише підвищити якість реагування на злочини, але й створювати механізми, які враховують специфіку локальних потреб і умов. У цьому контексті важливо враховувати принципи взаємоповаги та прозорості, що сприяють зміцненню довіри між державними інституціями та громадянським суспільством.

В умовах воєнного стану співпраця між правоохоронними органами та громадянським суспільством стикається з багатьма труднощами, які ускладнюють забезпечення прав людини. Однією з основних перешкод є обмежений доступ до інформації, що впливає з вимог військової таємниці. Це може призводити до недостатньої прозорості в діяльності державних органів, що викликає занепокоєння у представників громадськості. Крім того, існує ризик зловживання становищем окремими суб'єктами, які можуть маніпулювати інформацією задля досягнення власних цілей. Недовіра між державними структурами і громадянськими ініціативами, що інколи має історичне підґрунтя, також перешкоджає конструктивному діалогу. Особливі труднощі виникають у контексті забезпечення прав людини у зонах активних бойових дій [2]. Тут навіть базові права можуть бути порушені через нестабільну ситуацію, відсутність належного доступу до інфраструктури чи небезпеку для цивільного населення. Правозахисні механізми часто виявляються недостатньо ефективними через брак ресурсів або обмеження у здійсненні своєї діяльності. Для досягнення балансу між прозорістю та збереженням безпеки необхідно створювати інноваційні підходи до обміну інформацією та моніторингу правопорушень [3]. Попри всі ці виклики, співпраця між державними органами та громадянським суспільством має значні перспективи. Одним із важливих напрямів є створення спільних платформ для моніторингу дотримання прав людини, які враховуватимуть специфіку воєнного стану та потребуватимуть адаптованих методик. Використання сучасних технологій, таких як цифрові платформи для обміну інформацією або геолокаційні системи для відстеження ситуації в зонах ризику, може значно підвищити ефективність взаємодії. Важливим є і залучення громадськості до процесів прийняття рішень, зокрема через формування дорадчих органів, які допомагатимуть враховувати інтереси

населення.

Ми дотримуємося позиції, що необхідно проводити навчальні заходи для працівників правоохоронних органів, що сприятимуть підвищенню їхньої обізнаності у сфері прав людини. Це не лише покращить якість роботи державних інституцій, але й зміцнить довіру між ними та громадськістю. Успіх взаємодії залежить від готовності сторін до діалогу, здатності адаптуватися до швидкоплинних змін і спільної мети – захисту основоположних прав навіть у найскладніших умовах. Зміцнення довіри між сторонами через прозорість, взаємоповагу та ефективну комунікацію стане запорукою подальшого вдосконалення цієї співпраці.

Можемо стверджувати, що в умовах воєнного стану забезпечення прав людини вимагає комплексного підходу, заснованого на співпраці між правоохоронними органами та громадянським суспільством. Взаємна підтримка, обмін інформацією та прозорість є ключовими чинниками, що сприяють мінімізації порушень прав і свобод. Для досягнення стійких результатів необхідно продовжувати роботу над створенням ефективних механізмів співпраці, які враховують специфіку воєнних викликів. Спільні зусилля мають на меті забезпечити баланс між безпекою та дотриманням фундаментальних прав людини навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Кузьмич В.О. Інституційні аспекти формування громадського суспільства в Україні: реалії сьогодення. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні. Дніпро. ДДУВС. 2024. С.200-203.*
2. Рибалкін А. О. Право і мораль як соціальні регулятори в контексті розвитку громадянського суспільства. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів. Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 290-292*
3. Тимофеев В.П. Громадський контроль за діяльністю Національної поліції. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід. Дніпро. ДДУВС. Ліра ЛТД. 2016. Ч. 1. С. 99-101*

БЕЛОУСОВ Володимир Дмитрович здобувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

THE IMPORTANCE OF SCIENTIFIC AND PRACTICAL RESEARCH IN THE SOCIAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE

Modern Ukraine, defined as a European social state, should feature a robust and efficient social security system. This system is essential for implementing social protection measures and safeguarding the social rights of individuals. The primary objective of this system is to establish conditions that ensure all individuals requiring social security receive the necessary level of protection [1,

c. 62]. In Ukraine, the provision of social security is a complex process facilitated through a legal mechanism and the collaborative efforts of the state, society, and individuals. This process is grounded in a legal framework that delineates the rights and duties of both the state and its citizens, supported by an institutional framework that encompasses human labor and outlines various forms of social protection. Key components of this process include the strategies, methods, and means of social protection. As such, the state's social security is integratively realized within the broader social protection system, which reflects the state's social, legal, and democratic nature. This system embodies principles of social responsibility, solidarity, and justice. It is pertinent to note that within the contemporary social law doctrine, the state's social security system represents a civilizational milestone and embodies a humanistic legal perspective. It is a legal construct composed of elements that signify the state's status as a social, legal, and democratic entity. This construct underscores a collective commitment to the social welfare of all society members, particularly those facing challenging life situations, ensuring the establishment and preservation of socially safe living conditions for all citizens. In Ukraine, under the democratization paradigm of the socio-legal regime of social security, the national social security system often emerges from constructive dialogues concerning social rights and interests, the collective good, and the social functions of the state. These discussions also cover the components of the state's social security framework, legal regulation of social security (especially involving actors from civil society), and state policies in the social sphere that reflect the population's will and interests. Consequently, the social security system in Ukraine, emblematic of a legal, social, and democratic state, is structured and operates not through the imposition of state will but through democratic deliberation on vital issues related to the state's social security.

However, despite the critical importance of the social security system as a key element of the socio-legal regime ensuring the state's social security, its essence and structure remain insufficiently studied within the framework of modern Ukrainian social law doctrine. This represents a significant theoretical and practical problem, given the following three circumstances.

Firstly, a comprehensive understanding of the essential content of the state's social protection system allows us to adequately assess whether the state and society have correctly set priorities in the accumulation and distribution of resources. This is particularly relevant in the context of the ongoing war in Ukraine, during which it is essential to properly analyze the balance between meeting urgent human needs in the field of security and long-term obligations to ensure the state's social security. Such an approach forms the foundation for the sustainable development of society and the state, enabling the evaluation of socio-economic policy effectiveness in the context of long-term goals for sustainable development. Secondly, a comprehensive understanding of the essential content of the state's social protection system is crucial because it contributes to a clear vision of this system and ensures its reliability, especially during wartime. A well-defined and reliable social protection system is a key indicator of the state's resilience,

allowing it to effectively respond to challenges and maintain social security even under the most difficult conditions.

Thirdly, a comprehensive understanding of the essence of the state's social protection system allows us to create a categorical basis for assessing how fairly the state treats socially vulnerable groups. This not only aids in evaluating the moral guidelines of the state at a given time and its adherence to principles of human-centrism, and its status as a legal, social, and democratic state, but also helps identify the risks of critical situations of social danger that can be destructive during both war and peacetime. Particularly during war, adequate social protection of the population contributes to the preservation of social cohesion and national unity, which, in turn, enhances the state's ability to effectively resist the aggressor.

So, the social security system in a legal, social, and democratic state is a complex socio-legal phenomenon that reflects the collective will to protect and respect the human dignity of every member of society. Moreover, especially under war conditions, this system not only provides significant support to the population, which is the foundation of a democratic state, but also serves as an important subject of scientific research. This research enables us to better understand the state's stability, its real priorities, and the social riskiness of state policies that can have detrimental effects not only on the social well-being of the population but also on the future of the state itself.

Given the importance of the social security system, the study of its various aspects has long attracted administrative lawyers, public administration specialists, political scientists, economists, and other scholars [see, for example: 2; 3]. The social security system has also been examined within the socio-legal context [see, for example: 4; 5]. However, these scientific developments usually either do not reflect the modern concept of social protection of the state, leading to an incomplete analysis of the social security systems of Ukraine and other countries. Additionally, they often reveal the content of the social protection system only in fragments.

Consequently, summarizing the above, it should be noted that scientific and practical research into the social security system of Ukraine is extremely important for ensuring the stability and development of the state, especially in the context of modern socio-economic challenges and threats that occur in today's Ukraine. An integrated approach to the study of social security, including analysis of legal, economic, and social aspects, allows not only for the identification of existing problems but also the development of effective tools for solving them.

Social security, as a multifaceted socio-legal phenomenon, reflects the collective will to protect and respect the human dignity of every member of society. In times of war and other emergencies, the social security system provides essential support to the population, helping to maintain social cohesion and national unity. The proper functioning of this system is critical to preserving democratic values and the principles of the rule of law.

Given the importance of the social security system, its study is a key task for lawyers, public administration specialists, political scientists, economists, and other

scholars. An in-depth analysis of various aspects of social security allows for the formulation of effective government policies aimed at ensuring social justice, reducing social tension, and improving the quality of life of the population. Thus, scientific and practical research into the social security system of Ukraine contributes not only to the theoretical understanding of social processes but also to the practical implementation of innovative solutions that ensure the stability and prosperity of the state in the long term.

References

1. Hladky V.V. The impact of welfare state policies on social security. *Creative Space*. 2023. Vol. 11. P. 62-64. doi:10.5281/zenodo.7495112.
2. Багмет М.О., Деріга В.В. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: політологічний аналіз. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 17. С. 250-258.
3. Приймак І.І., Вишивана Б.М. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення України. *Світ фінансів*. 2019. № 3. С. 121-138.
4. Безусий В.В. Рівні (види) соціального захисту державних службовців в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 57, Т. 1. С. 124-128.
5. Гудзь А.О. Система соціального захисту України та місце в ній недержавного соціального забезпечення. *Науковий Вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 40. С. 106-109. doi:10.32841/2307-1745.2019.40.24.

ПАЩИНСЬКИЙ Олександр Сергійович, аспірант Науково-дослідного інституту публічного права.

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ФОРМА ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України зростає значущість громадського контролю за діяльністю органів публічної влади. Це пояснюється тим, що вимушені обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах правового режиму воєнного стану потребують постійного моніторингу з боку громадськості з метою збереження демократичних цінностей та ідеалів як основи функціонування українського суспільства і держави. Вказане обумовлює важливість громадської експертизи, яку розглядають як одну з існуючих форм громадського контролю за функціонуванням органів публічної влади, що є ефективним механізмом узгодження різноманітних (подекуди суперечливих) інтересів держави, територіальних громад та населення з загально-соціальними потребами розвитку держави й суспільства [1, с.22]. При цьому С.О. Тіщенко підкреслює, що громадська експертиза, передусім,

спрямована на визначення соціального ефекту управлінських рішень на різних рівнях і стадіях управлінського процесу, оцінюючи соціальні чинники й наслідки прийнятих рішень і використовуючи соціальні механізми участі громадян у громадському управлінні [2, с. 67].

Громадська експертиза – це інструмент, який надає право інститутам громадянського суспільства: 1) проводити експертизу та давати оцінку діяльності органів місцевого самоврядування; 2) оцінювати ефективність прийняття і виконання такими органами рішень; 3) надавати пропозиції щодо вирішення проблем територіальної громади. Громадська експертиза вигідна для громадських об'єднань, оскільки це доступ до інформації місцевої ради; спосіб зобов'язати владу розглянути пропозиції; можливість впливати та контролювати діяльність місцевої ради [3, с.44-45]. Порядок проведення громадської експертизи регламентується Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» № 976 від 5 листопада 2008 р. [4], а для органів місцевого самоврядування носить рекомендаційний характер, через що місцевими радами мають бути затверджені Положення «Про порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування».

Слід погодитися з думкою, що громадська експертиза уявляє собою потенційно ефективну форму контролю за діяльністю органів публічної влади з боку інститутів громадянського суспільства. Завдання, які може вирішити громадська експертиза під час повномасштабної російської збройної агресії, полягають у зниженні впливу корупційних ризиків в системі публічної влади, попередженні нераціонального або неправомірного використання органами влади людських, матеріальних, часових та інших ресурсів, у тому числі й наданих в якості благодійної допомоги, розвитку прогресивних форм та методів публічного адміністрування [5].

Отже, громадська експертиза уявляє собою форму громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, в якій потенціал громадського суспільства використовується для підвищення ефективності функціонування системи публічної влади, попередження зловживань та порушення правових приписів, а також для оптимізації розподілу ресурсів, що набуває особливого значення в умовах правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Іжа М., Радченко О. Громадська експертиза як форма суспільного контролю органів публічної влади в демократичній державі. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1(73)-2018. С.19-23.
2. Тіщенко С. О. Місце громадської експертизи в системі гарантій демократичного розвитку відкритого суспільства. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 67–72.
3. Казмеркевич П., Коваленко О., Гвоздік О., Тітаренко І. Громадська участь:

підготовка аналітики, адвокація та втілення змін. Київ, ФОП Ямчинський О.В., 2019. 64 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» № 976 від 5 листопада 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.11.2024).

5. Шопіна І.М. Особливості проведення громадської експертизи благодійними та волонтерськими організаціями. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 4. С.191-195.

ПРАВДЕНКО Владислав, курсант 1-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Донецький державний університет внутрішніх справ.

Науковий керівник: ХИТРОВСЬКИЙ Дмитро Володимирович, викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ.

ВИКЛИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Україна як ніколи переживає досить важкі часи боротьби із агресією з боку російської федерації. Перед українським суспільством виникають все нові й нові виклики, такі як порушення прав людини, прояви насильства на територіях воєнного конфлікту та ін. Людина та її життя – найцінніше, тому кожен із нас повинен це знати й пам'ятати. Сприйняття і толерантність у ставленні до особистостей та до їхніх світоглядів є базовою цінністю демократичного суспільства. Та це не означає, що повага й терпіння є однаковими поняттями. Бути толерантним – це, у першу чергу, мати повагу до людей, їх прийняття та розуміння. Також на формування толерантності можуть впливати знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Її повинні виявляти люди та держави.

У сучасному світі, на превеликий жаль, вчиняються злочини, котрі становлять загрозу безпеці не лише окремим державам, а й всьому людству. Дана ситуація відбувається і в російсько-українській війні. Країна-агресор не дотримується багатьох міжнародних нормативно-правових актів, порушуючи права та свободи як військовополонених, так і цивільного населення України. Відповідно до ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року військовополоненими є особи,

які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій:

1. Особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил.
2. Членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам:
 - а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
 - б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнавальний на відстані;
 - в) вони носять зброю відкрито;
 - г) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни.

Наступні статті цієї угоди наголошують, що:

- 1) стаття 13. З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції. Зокрема, жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах;
- 2) стаття 14. Військовополонені за всіх обставин мають право на повагу до їхньої особи й честі. Із жінками необхідно поводитися з усією повагою, зумовленою їхньою статтю, й у всіх випадках з ними необхідно поводитися так само прихильно, як і з чоловіками. Військовополонені повністю зберігають свою цивільну правоздатність, яку вони мали на момент взяття в полон. Держава, що тримає в полоні, не може обмежувати здійснення прав, які забезпечує така правоздатність, за винятком того, наскільки такого обмеження вимагають умови полону.

Зазначені вище стандарти поводження з військовополоненими, на жаль, порушуються на практиці. Звільнені з полону українські військовослужбовці надають свідчення про нелюдські умови тримання, фізичні та моральні тортури, погане харчування та неякісна або ж взагалі відсутня медична допомога. Переважна більшість військових стверджують, що при взятті їх в полон вони піддаються побиттю, допитуванню із застосуванням фізичного насилля, триманню у підвалах, ямах або в тимчасових таборах для військовополонених. Так звану «процедуру прийомки», тобто переміщення з вантажівок до камер у місці утримання,

зазнаючи потужних і масових ударів з боку російських військових, проходять усі, незалежно від віку, статі чи стану здоров'я, навіть полонені з серйозними пораненнями чи з ампутаціями. Однією із цілей допитів, що супроводжується насильством над українськими військовими, є змушення взяти на себе вину, заздалегідь визначену тим, хто проводить допит, що значно пригнічує їх як і моральний, так і фізичний стан. Наведені факти свідчать про порушення багатьох статей Женевської конвенції, крім вищевказаних ст. 13 та ст. 14, це:

- 1) стаття 15. Держава, що тримає в полоні, зобов'язана забезпечувати безоплатне утримання їх, а також надавати їм безоплатну медичну допомогу, якої вимагає їхній стан здоров'я;
- 2) стаття 16. З урахуванням положень цієї Конвенції, що стосуються звання й статі, держава, що тримає в полоні, повинна поводитися з усіма військовополоненими однаково, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, національності, релігії чи віросповідання, політичних переконань, або за іншими аналогічними ознаками, за винятком випадків привілейованого режиму, який вона могла б установити для військовополонених з причини стану їхнього здоров'я, віку чи професійної кваліфікації;
- 3) стаття 17. Будь-які фізичні чи моральні тортури та будь-яка інша форма примусу не можуть застосовуватися до військовополонених для одержання від них будь-яких відомостей. Військовополоненим, які відмовляються відповідати, не можна погрожувати, не можна їх ображати, переслідувати або вдаватися до обмежень їхніх прав.

Так, у 2024 році було зафіксовано 80% страт українських військовополонених, але ця тенденція стала з'являтися ще в листопаді 2023 року. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала достовірні повідомлення про страту щонайменше 32 українських військових у полоні, в 12 окремих випадках в період з грудня 2023 до лютого 2024 року, що значно більше, ніж за будь-який з попередніх періодів, але таких і подібних ситуацій жорстокого поводження значно більше.

На відміну від російської федерації, Україна дотримується міжнародних стандартів поводження з військовополоненими. Як приклад, особливістю табору «Центр-5» є спеціальні умови для тримання російських військовослужбовців із пораненнями. Умови в колонії традиційно відповідають усім вимогам міжнародного гуманітарного права. Так, російські військовополонені мають: окремі спальні місця, триразове гаряче харчування, душіві з гарячою водою та доступ до медичної допомоги.

Згідно з Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими, підписаною у тому числі й росією, полоненим мають бути гарантовані життя і гуманні умови утримання. Страти або жорстоке поводження з військовополоненими належать до воєнних злочинів та особи,

які вчиняють дані правопорушення, мають підлягати кримінальній відповідальності. Виходячи з даної ситуації, можна зробити висновок, що не всі групи людей та держави дотримуються толерантного ставлення один до одного, не зважаючи на те, що це значно шкодить сучасному суспільству.

Список використаних джерел:

- 1) Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [Електронний ресурс]// zakon.rada. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
- 2) ООН заявляє, що Росія продовжує катувати та страчувати українських військовополонених [Електронний ресурс] // – 2024. –Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/qucxvx>
- 3) Військові РФ стратили 93 українських полонених – ОГП[Електронний ресурс] //radiosvoboda. – 2024. –Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vijskovi-rf-strata-polonenyh-ogp/33146559.html>
- 4) В Україні відкрили новий табір для тримання російських військовополонених[Електронний ресурс] //zaxid.net. – 2024. –Режим доступу до ресурсу: https://zaxid.net/v_ukrayini_vidkrili_noviy_tabir_dlya_rosiyskih_viyskovopolonenih_n1595881

***САФРОНОВА Ганна Володимирівна**, старший викладач кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності, факультет №2, Криворізький науково-навчальний інститут, Донецький державний університет внутрішніх справ.*

***ДАЦЮК Тетяна Кузьмівна**, доцент кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності, факультет №2, Криворізький науково-навчальний інститут, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент.*

ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІСВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Упродовж часу існування України як незалежної держави перед суспільством постають різні виклики, у результаті яких воно знову чітко засвідчує свій європейський вибір та орієнтацію на відповідні цінності. Враховуючи пріоритетне значення євроінтеграційного курсу для нашої держави, зокрема, якісне виконання положень Угоди про асоціацію [1], вивчення ролі громадянського суспільства у захисті прав людини є особливо актуальним. Ефективний розвиток громадянського суспільства є необхідним

та винятковим елементом європейської інтеграції України. У 2022 році, у контексті підтримки України в боротьбі з державою-агресором під час повномасштабного вторгнення, її було визнано кандидатом на вступ до Європейського Союзу. Таким чином, особливого значення набула своєчасна реалізація необхідних реформ у політичній, соціальній, економічній сферах, що дало б змогу наблизитися до відповідності європейським стандартам. Зміцнення демократії, особлива увага до захисту прав людини та розвиток громадянського суспільства є пріоритетними для України в процесі євроінтеграції.

Для зближення законодавства України зі стандартами та принципами ЄС необхідно приділити увагу питанню взаємодії держави з громадянським суспільством, здійсненню права громадян на об'єднання, діяльності об'єднань громадянського суспільства та їхньої участі в ухваленні рішень. Україна приймала окремі стратегічні документи щодо сприяння розвитку громадянського суспільства, однак аналіз досвіду їхньої реалізації вказує на необхідність удосконалення державної політики в цьому контексті [2, с. 81].

Одним з основних аспектів ролі громадянського суспільства у захисті прав людини є площина зайнятості, соціальної політики, рівних можливостей та стану соціального діалогу. В умовах реалій сьогодення, а саме збройної агресії проти України, необхідним є створення умов для повернення українських біженців та забезпечення їм гідних умов життя та праці. Проте, оскільки багато українців із різних причин можуть не повернутися, то зміцнення діаспори матиме особливе значення для України. У цьому контексті члени ПГС одним із важливих напрямків діяльності визнали необхідність посилення співпраці з діаспорою [3].

Напрямок діяльності, який передбачає практичні законодавчі зміни та нововведення у сфері покращення захисту прав людини на шляху до євроінтеграції, є адаптація законодавства України у сфері гендерно зумовленого розриву в оплаті праці до законодавства ЄС. Так, у 2023 році Рада ЄС прийняла нову Директиву про прозорість оплати праці [4], у якій ідеться про компенсацію жертвам дискримінації. Також введено покарання, включно зі штрафами, для роботодавців, що нехтують правилами. Якщо за результатами звіту буде з'ясовано, що розрив в оплаті становить понад 5%, а також те, що його не можна пояснити будь-якими незалежними, гендерно нейтральними критеріями, роботодавцям доведеться вжити певних заходів і переоцінити рівень оплати праці спільно з представниками від працівників [4].

Ще одним нововведенням, запропонованим у Директиві, є обов'язок роботодавця інформувати кандидата на кожну вакансію про початковий рівень заробітної плати. Передбачено можливість відразу публікувати у вакансії відомості про рівень оплати праці або повідомляти про це перед початком співбесіди. Також роботодавець не матиме права цікавитися у кандидатів на вакансію про попередній рівень їхньої заробітної плати [4]. Вважаємо, що ці законодавчі новели є прогресивними для захисту прав осіб,

які перебувають у пошуках роботи, адже забезпечують рівні стартові умови для кожного з кандидатів у питанні оплати праці.

Ще одним важливим аспектом є необхідність визнання в Україні ролі профспілок як суб'єктів, що мають право вести колективні переговори від імені найманих працівників відповідно до вимог документів ЄС, Ради Європи та МОП у сфері прав людини, у тому числі відповідно до Директиви про адекватну мінімальну заробітну плату в ЄС. Це залишається одним із пріоритетних напрямків для запровадження нововведень в Україні згідно з рекомендаціями членів ПГС у 2023 році [3]. Другим важливим напрямком є сфера охорони здоров'я. Вона є особливо актуальною для України в умовах сьогодення, враховуючи нагальну потребу у відбудові та вдосконаленні системи охорони здоров'я після війни. У цьому контексті неможливо переоцінити роль громадянського суспільства, у тому числі неурядових організацій, беручи до уваги важливість інвестування в інфраструктуру системи охорони здоров'я, включаючи лікарні, поліклініки та заклади медичного обслуговування, щоб забезпечити їх відповідне оснащення. Важливим є покращення доступу до якісних медичних послуг для всіх українців, зокрема для мешканців територій, що постраждали від конфлікту, та вразливих груп населення.

Одним із яскравих прикладів є спільна діяльність благодійних фондів із медичними працівниками щодо створення мобільних медичних амбулаторій. Вона передбачає закупівлю відповідних автомобілів та медичного обладнання. Значна кількість таких закладів уже працює в прикордонних регіонах та віддалених селах, де мешканці позбавлені повноцінного доступу до медичних послуг.

Особливо актуальною також є сфера освіти, науки та інновацій. Враховуючи темпи реалізації освітньої реформи «Нова українська школа», доцільним є її продовження та забезпечення підготовки до введення профільної середньої освіти.

В Україні необхідно звернути увагу на екологічну обізнаність, реалізовувати це в освітніх програмах та враховувати під час проведення навчальних заходів, сприяючи вихованню кліматично дружньої поведінки.

Отже, основними напрямками, у яких винятковою є роль громадянського суспільства для захисту прав людини в умовах сьогодення, є сфера зайнятості, соціальної політики, рівних можливостей; охорони здоров'я; освіти, науки та інновацій. Необхідним також є визнання ролі профспілок як суб'єктів, що мають право вести колективні переговори від імені найманих працівників. У площині охорони здоров'я пріоритетним є покращення доступу до повноцінних медичних послуг для громадян, які мешкають на особливо постраждалих від війни територіях, а також у віддалених селах. Винятковою у цьому контексті є роль благодійних фондів та інших неурядових організацій. У сфері освіти, науки та інновацій доведено доцільність розвитку «зелених» компетентностей у рамках приєднання до Європейського зеленого курсу.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Андрійчук Т. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства: проблеми організаційно-функціонального забезпечення. *Політичні дослідження*. 2021. № 2. С. 80-93.
3. Костецька Т.А. Громадянське суспільство в Україні: деякі шляхи оптимізації розвитку та його євроінтеграційна обумовленість. *Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 06 жовтня 2022 р. Київ, 2022. С. 176-180.
4. European Parliament resolution on strengthening social dialogue 2023/2536(RSP). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0259_EN.html

СЛАВІНСЬКА Аліна, курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Донецький державний університет внутрішніх справ.

Науковий керівник: ХИТРОВСЬКИЙ Дмитро Володимирович, викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ.

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЮ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна як ніколи переживає досить тяжкі часи боротьби із агресією з боку російської федерації. Перед українським суспільством виникають все нові й нові виклики, такі як порушення прав людини, прояви насильства на територіях воєнного конфлікту, поява пропаганди тощо. Правовий статус людини, перш за все, залежить від соціального ладу, тобто в умовах якого він упорядковується і функціонує. Саме тому становлення інформаційного суспільства зумовлює необхідність державного гаранту та юридичного закріплення правового статусу людини на ефективному рівні.

Міжнародне співтовариство сформулювало політико-правові принципи, які віднайшли закріплення в Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті», серед яких є: принцип інклюзивного, загального і недискримінаційного доступу до інформаційного суспільства – інформації, ідей і знань; принцип справедливого розподілу благ, привнесених інформаційно-комунікаційним технологіям, між розвиненими і країнами, які розвиваються, а також всередині країн; принцип збереження спадщини і культурного надбання;

принцип цифрової солідарності, партнерства і співробітництва між органами державного управління, приватним сектором, громадянським суспільством та міжнародними організаціями; принцип багатостороннього співробітництва в управлінні розвитком глобальної інформаційної інфраструктури.

Вперше на міжнародному рівні про право на інформацію було задекларовано в ст.19 Загальної декларації прав людини, де визначається свобода шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї, що є складовою частиною права кожної людини на свободу переконань і на їх вільне виявлення. Також аналогічне закріплення права на інформацію є у Європейській Конвенції про захист прав людини і основних свобод (п. 1 ст. 10) та в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. (п. 2 ст. 19). Тому на основі цього можна зробити такий висновок: права на свободу інформації, свободу думки і слова належать до громадянських і політичних прав, які ще від початку вважаються невід'ємною частиною людини як особистості.

Під час дії воєнного стану на території України питання інформаційного забезпечення є неабияк важливим. Так, у п.1 ст. 5 Закону України «Про інформацію» зазначено, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Та у теперішній час поширення інформації має ретельно контролюватися для уникнення не потрібної пропаганди, що значно може понижувати громадський дух, пригнічувати людей тощо.

В умовах воєнного стану дуже важливошвидко і вчасно отримувати точну та об'єктивну інформацію, але при цьому гостро постає питання забезпечення балансу між правом доступу до публічної інформації та безпекою держави, правом громадян на оперативне отримання достовірної інформації й захистом життя інших людей. Відповідно до положень ст. 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть бути обмежені деякі конституційні права і свободи громадян, зокрема право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації в будь-який спосіб. При цьому, право громадян на звернення до суб'єктів владних повноважень та отримання відповіді не може бути обмеженим навіть в умовах воєнного стану. Під час дії правового стану органи державної влади стежать за обігом інформації та приховують або обмежують доступ до певної інформації задля національної безпеки та унеможливлення її розповсюдження серед ворогів. У п.2 ст. 6 Закону України «Про інформацію» закріплюється, що право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Наприклад, це може бути оприлюднення не точної статистики загиблих українських

військовослужбовців, які загинули, захищаючи наші життя і територіальну цілісність України, або ж це пряма заборона щодо поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, оскільки за такі дії Законом України від 24 березня 2022 року № 2160-IX встановлено кримінальну відповідальність. Публікування таких даних дозволить країні-загарбнику аналізувати та використовувати дану інформацію в своїх цілях. Також юридичне закріплення обмеження прав на інформацію міститься і в п.2 ст. 34 Конституції України.

Збройна агресія проти України ще більше посилила питання необхідності захисту персональних даних. За таких умов витік таких даних може мати наслідки не тільки через втручання у приватне життя особи, але і спричинити загрозу її особистої безпеки, що визначається ст. 32 Конституції України.

Отже, під час дії воєнного стану права людей на доступ до інформації можуть обмежуватись з метою національної безпеки, збереження життя і здоров'я як цивільного населення, так і посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військовослужбовців. Захист персональних даних та інформації від випадкових втрат або знищення, від незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних, захист державних інформаційних ресурсів, ІТ-систем об'єктів критичної інфраструктури, державних реєстрів, які містять персональні дані є вкрай важливими. Обробка персональних даних та інформації, яка містить обмежений доступ, має здійснюватися з урахуванням положень законодавства України. Така обробка має бути пропорційною та здійснюватися для конкретних і законних цілей.

Список використаних джерел:

1. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» від 12 грудня 2003 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_c57#Text
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Європейська Конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n346
4. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст.650.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n49>
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. №254/96 ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4976>

***СЯГІНА Вероніка Олегівна**, курсантка факультету Правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України.*

***Науковий керівник: ВИЧАВКА Валерій Іванович**, доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.*

ВИКРИВАЧІ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТІЇ: ДОСВІД США ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Корупція – далеко не нове явище в історії. На мою думку, вона виникла тоді ж, коли й суспільні інституції. Її завжди було складно виявити, а ще складніше – довести провину злочинця. Саме тому основну надію покладали на громадян, які повідомляли про прояви корупційних правопорушень. Я б хотіла розкрити завжди актуальну тему корупції, а саме історію її виникнення.

Варто звернути увагу, що у багатьох країнах світу викривати можна не тільки корупцію, але й інші протиправні дії, які відбуваються всередині організації. Це можуть бути порушення у сфері прав людини, екології, безпеки харчових продуктів та предметів побуту чи суспільних інтересів. Однак в Україні викривачем вважають лише того, хто повідомив про корупцію. [1]

Чи знали ви, що винагорода для викривачів була передбачена ще в перших державних статутах? Фактично держава віддавала їм частину грошей, які вони їй зекономили. Цей принцип містить і сучасне українське законодавство про викривачів. Ті, хто допомагають запобігти корупції, отримують винагороду.

Загалом практика викривання є дуже важливою для демократичного суспільства, тому що вона дає змогу розвивати культуру громадської відповідальності.

На прикладі історії США розглянемо, як розкривалась практика викриття. Вважається, що Бенджамін Франклін, один із батьків-засновників США, був також одним із перших американських викривачів. Викрив він не абиякого, а губернатора свого штату Томаса Гатчистона. Бенджамін Франклін опублікував конфіденційні листи, за допомогою них довели, що губернатор штату Массачусетс ввів в оману британський парламент. Чиновник вимагав від представників парламенту посилити повноваження виконавчої влади та збільшити кількість британських військ на континенті. Після того, як листи губернатора оприлюднили, його звільнили та відправили у заслання. Ці події стали частиною американської боротьби за незалежність держави. Законодавчі основи захисту викривачів у США були закладені у XVIII ст. [3].

Під час громадянської війни зросли випадки розкрадання золота та

грошей. Тому 1863 р. в державі ухвалили закон, який захищав і матеріально заохочував викривачів повідомляти про корупцію, а саме «Закон Лінкольна». Розглянемо як саме. Він передбачав право викривача отримати відсотки від стягнення, яке держава наклала на корупціонера.

Під час Другої світової війни в США більшість корупційних схем стали розглядати як кримінальні справи, а не цивільні. Але тоді ж за ініціативою генерального прокурора практику виплати винагород скасували, а повернули її лише 1986 року. За 3 роки Закон про захист викривачів (Whistleblower Protection Act), який чинний і досі. Він гарантує захист і анонімність для співробітників державних структур, які вирішили заявити про відомі їм можливі факти правопорушень [2].

Існує декілька версій походження цього терміну. А саме:

- За першою з них, «Whistleblower» походить від порівняння викривача зі спортивним суддею. Адже під час футбольного матчу суддя подає сигнал свистком, щоби зупинити гравців, які порушують правила. За цією аналогією «Whistleblower» - це особа, що сповіщає про порушення закону.

- За іншою версією, термін походить від звички поліцейський свистіти, коли вони намагаються затримати злочинця. Тому поведінка осіб, які повідомляють про незаконну діяльність в установах, де вони працюють, певною мірою нагадує поліцейський свист.

- В українських публікаціях термін «Whistleblower» вживається як викривач чи викривальник.

Але повернімося до історії. Ми зупинилися на 1980-х. Відтоді за останні 30 років у понад 30-х країн світу розробили та ухвалили спеціальні закони, що захищають викривачів. Серед таких держав: Канада, Австралія, Велика Британія, Франція та багато інших.

У підсумку, практика викриття корупційних та інших правопорушень стала невід'ємною частиною демократичного суспільства, сприяючи формуванню культури громадянської відповідальності. Історія розвитку законодавства про захист викривачів у США показує, що від перших кроків Бенджаміна Франкліна до ухвалення сучасного «Закону про захист викривачів» цей механізм заохочував громадян відстоювати справедливість. В Україні, де статус викривачів здебільшого обмежується боротьбою з корупцією, є приклад країн, які поширили захист на ширше коло правопорушень. Оскільки дедалі більше держав ухвалюють спеціальні закони, спрямовані на захист викривачів, світ наближається до загальноприйнятої норми, що захищає тих, хто відкрито протистоїть порушенням.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про запобігання корупції" (зокрема положення щодо викривачів).
2. Сайт :[<https://nazk.gov.ua/en/whistleblowers/>]
3. Сайт:[https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Franklin]

ЦАЦЕНКО Олексій Вікторовіч, аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

ГРОМАДЯНСЬКА АДВОКАЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Значущість феномену громадянської солідарності неможливо переоцінити, оскільки вона має як поведінковий, так і ціннісний виміри. В умовах цифрової комунікаційної революції потребує переосмислення досвід розвитку громадських рухів та політичні перспективи країн, які вже реалізували власні проєкти демократизації.

В умовах російського вторгнення в Україну актуалізується питання солідарності в рамках функціонування волонтерських проєктів підтримки Збройних Сил. В період післявоєнного відновлення для України спроможність громадських спільнот підтримувати сталість функціонування громадських мереж та волонтерських організацій буде вважатися однією з основ європейської ідентичності. Таким чином, громадянська солідарність виступає як академічною, так і прикладною проблемою. Вона потребує розв'язання в контексті понять інституційний спроможності, інституційної достатності рівня демократичних перетворень, поглиблення процесів демократичної політичної участі тощо.

Важливість громадянської співпраці вбачається насамперед у забезпеченні стабільності суспільства. Хоча в суспільстві існують різні думки та інтереси, важливо досягти спільної згоди та взаєморозуміння. Така співпраця сприяє збереженню миру та безпеки.

Громадянська солідарність на макрорівні підвищує потенціал розвитку суспільства. Адвокаційні акції (кампанії) є шляхом прояву взаємопідтримки громадян, волонтерських рухів та громадських організацій, які допомагають органічно вирішувати соціальні проблеми. Наприклад, адвокаційні ініціативи у сфері освіти, охорони здоров'я та навколишнього середовища є результатом саме органічної (природної) громадянської співпраці.

Крім того, громадянська солідарність зміцнює демократичні цінності. Головним показником демократії є інституалізація репрезентативної потреби суспільства, в рамках якої громадські адвокаційні актори ведуть відкритий діалог з владою, висловлюють свою думку та беруть участь у прийнятті рішень. Цей процес дозволяє надійно захистити права і свободи громадян, які потребують конкретних здобутків від політичного ладу демократії.

В контексті проведення адвокаційних кампаній, громадянська згуртованість є невід'ємною частиною громадянського суспільства. Вона забезпечує стабільність, розвиток і справедливість суспільства та сприяє підвищенню якості життя кожної людини. Тому розвиток громадянської солідарної співпраці є близьким (досяжним) опціоналом для кожного свідомого громадянина.

Основним підґрунтям концепції демократії участі є побудова збалансованої системи управління через участь людей, прозорість і справедливість. Але в багатьох випадках демократична структура є спотвореною у своєму функціонуванні, що відоме як «спотворена демократія». У цій ситуації влада посилюється, прозорість і підзвітність знижуються, права громадян звужуються. Солідарна мобілізація громадян може бути потужним інструментом корекції дій влади у цій ситуації.

Політичні процеси в трансформаційних демократіях часто служать інтересам можновладців, ігноруючи потреби та права простих людей. У цій ситуації громадянська мобілізація може створити сильну позицію проти чинної влади. Об'єднаний рух народу тисне на правителів і змушує їх направляти їх у вірне русло. Наприклад, масові протести чи мирні протести часто відіграють важливу роль у зміні політики.

У демократичних суспільствах такі інституції, як судова система, законодавча влада та засоби масової інформації, відіграють життєво важливу роль у відстоюванні демократичних цінностей і захисті свобод, необхідних для ефективної адвокатури.

Локальна демократія сприяє діалогу та співпраці, що є основними компонентами успішних кампаній з адвокації. За допомогою демократичних процесів, зокрема таких, як вибори, громадські слухання та консультації, громадяни можуть впливати на політичні рішення та формувати напрямок свого суспільства. Демократичний етос інклюзивності на локальному рівні гарантує, що маргіналізовані групи та меншини мають право голосу в процесі громадсько-політичної адвокації. Цим вона сприяє соціальній згуртованості та усуває системну нерівність соціальних груп.

Громадянська адвокація та демократія є взаємозалежними основами, які підтримують інститути спільного врядування та соціальної справедливості. Розширюючи повноваження окремих осіб, заохочуючи демократичні принципи та інституціоналізуючи практики адвокації, локальні суспільства можуть використовувати трансформаційний потенціал залучення громадян. Оскільки людство стикається зі складними глобальними проблемами, синергія між громадською адвокацією та демократією залишається важливою для побудови інклюзивних, відкритих і сталих суспільств.

Список використаних джерел:

4. Mahdavi Y. Volunteerism's Diversity Problem. *Stanford Social Innovation Review*. 2024. 22(3). 67–68.
5. McAfee M. Love Is the Key to Democracy. *Stanford Social Innovation Review*. 2024. URL:<https://doi.org/10.48558/NMPA-XE98>
6. Sen G. Social Needs and Public Accountability: The Case of Kerala. In *Development Policy and Public Action*, edited by Wuyts et al., Oxford: Oxford University Press. 1992. 253 –278.

СЕКЦІЯ №4: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

АМАНГЕЛДІЄВА Анна Анатоліївна, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 262 Правоохоронна діяльність, Донецький державний університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна, доцент кафедри оперативної-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3, Донецький державний університету внутрішніх справ. доктор філософії, доцент.

ОМБУДСМАН УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах повномасштабної агресії росії проти України, що супроводжується масштабними порушеннями фундаментальних прав людини, роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман) набуває особливої важливості. Забезпечення захисту прав людини стає одним із пріоритетних завдань, що вимагає оперативної та ефективної діяльності цієї інституції для реагування на численні виклики сучасного воєнного часу.

Омбудсман – це незалежний орган, покликаний захищати права і свободи людини та громадянина [1].

Відповідно до закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» особа може звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, якщо її права та свободи порушено органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами, а також юридичними та фізичними особами.

Абсолютно кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (стаття 55 Конституції України).

Відповідно до ст. 101 Конституції України, Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [2].

Омбудсман України виконує низку важливих функцій:

– моніторинг дотримання прав людини: систематично відстежує порушення прав людини внаслідок військових дій, окупації, обстрілів та інших злочинів, вчинених російськими окупантами;

– документування порушень: збирає докази воєнних злочинів, які використовуються для притягнення винних до відповідальності на міжнародному рівні, таких як катування, вбивства цивільних осіб,

руйнування цивільної інфраструктури;

- захист прав військовополонених: захищає права українських військовополонених, які утримуються на території Росії та тимчасово окупованих територій України;

- забезпечення гуманітарної допомоги: сприяє наданню гуманітарної допомоги постраждалим від війни цивільним особам, зокрема, забезпеченню доступу до води, їжі, медичних послуг;

- міжнародне співробітництво: співпрацює з міжнародними організаціями з прав людини, інформує міжнародну спільноту про ситуацію з в Україні та закликає до посилення міжнародного тиску на Росію;

- захист прав внутрішньо переміщених осіб.

Робота Омбудсмана України має вирішальне значення для захисту прав людини в умовах війни. Це незалежний голос, який піднімає питання порушень прав людини на найвищому рівні.

Завдяки його діяльності:

- збільшується тиск на Росію для припинення агресії;

- захищаються права мільйонів українців;

- зміцнюється міжнародний імідж України як держави, яка бореться за демократичні цінності;

- привертає увагу міжнародної спільноти до злочинів, вчинених Росією в Україні;

- допомагає жертвам війни отримати необхідну допомогу та захист;

- сприяє відновленню справедливості та притягненню винних до відповідальності;

- зміцнює довіру до державних інституцій.

Діяльність омбудсмана в умовах війни пов'язана з низкою викликів, таких як обмежений доступ до інформації, адже окупанти часто ускладнюють доступ до інформації про ситуацію на тимчасово окупованих територіях. Співробітники омбудсмана працюють в складних і небезпечних умовах, ризикуючи своїм життям. Кількість звернень та скарг зростає, що вимагає мобілізації всіх ресурсів.

Інституція Омбудсмана України є важливим елементом забезпечення справедливості та захисту прав людини. Вона виступає ключовим інструментом у механізмі захисту прав і свобод громадян, особливо в умовах війни, коли порушення прав набувають масштабного та системного характеру. Діяльність Омбудсмана спрямована на зміцнення демократичних засад, правопорядку та забезпечення дотримання принципів верховенства права, що є невід'ємною складовою відновлення держави. Підтримка роботи Омбудсмана України є не лише підтримкою інституції, але й підтвердженням прагнення кожного громадянина до життя у вільній, правовій та демократичній країні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>(дата звернення: 20.11.2024).
2. Конституція України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4601>(дата звернення: 19.11.2024).

АНТОНОВА Олена Ростиславівна, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри права та правового забезпечення авіаційної діяльності Української державної льотної академії, м. Кропивницький.

СПИВАК Семен Євгенович, студент 4 курсу, спеціальність 081 «Право», Української державної льотної академії, м. Кропивницький.

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН З ІНОЗЕМЦЯМИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН ЄС – АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ВОЄННОГО ЧАСУ

Війна, яку розпочала російська федерація у лютому 2022 року внесла зміни у соціальне життя громадян України та корективи у нормативно-правову базу нашої та інших держав. Одним із актуальних соціальних викликів стало збільшення одружень громадян України із громадянами Європейського Союзу (далі – ЄС) на території країн учасниць ЄС. Це ставить перед правниками і нормотворцями країн ЄС ряд викликів, зокрема необхідність в адаптації законодавства до нових умов, що сталися через масовий наплив українців у країни Європи.

Розуміння цієї проблеми є важливим для успішної реалізації даного процесу та уникнення можливих труднощів. Тому важливо розглянути основні аспекти реєстрації шлюбу з іноземцями в окремих країнах ЄС.

Реєстрація шлюбу з іноземцями в країнах ЄС регулюється низкою правових норм та законодавчих актів. Кожна країна має власні вимоги та процедури, які необхідно дотримуватись, аби офіційно зареєструвати шлюб із громадянином іншої держави. Загалом, процес реєстрації передбачає подання відповідних документів, проходження встановленої законом процедури та отримання необхідних дозволів.

Зосередимо увагу на Польщі, як найбільшому партнері України, яка прийняла під свій захист біля мільйону громадян України. Такий потік біженців з України створив виклики щодо укладення шлюбів між українцями та поляками.

Дослідження варто розпочати з аналізу положень статті 48 Закону Польщі про міжнародне приватне право, в якій зазначено, що при укладенні шлюбу на території будь якою держави його форма регулюється законодавством тієї держави, де він був укладений, незалежно від того, хто такий шлюб оформлює: «Можливість укладення шлюбу визначається для

кожної сторони її національним законодавством на момент укладення шлюбу» [1]. Далі, зміст статті 49 цього ж нормативно-правового акту уточнює, що для визнання шлюбу укладеного за територією Польщі, треба лише зберегти та надати необхідну форму: «яка вимагається національним законодавством обох з подружжя або загальним правом місця проживання чи постійного проживання подружжя на момент укладення шлюбу» [1].

Відповідно до Сімейного та опікунського кодексу та Закону про акти цивільного стану, які регулюють сімейні відносини у Польщі, зокрема порядок укладення шлюбу, існують два способи укладення шлюбу: цивільний та конкордатний. Цивільний шлюб укладається в органах реєстрації актів цивільного стану (далі – РАЦС), а конкордатний – за релігійним обрядом у храмі. Обидва типи шлюбів мають однакові правові наслідки, зокрема щодо прав на спільну власність подружжя, взаємних обов'язків, а також інших юридичних прав і обов'язків, які виникають після укладення шлюбу.

Зокрема, порядок укладання шлюбу визначено статтями 1 та 3 цього кодексу: «Шлюб вважається укладеним, якщо одночасно присутні чоловік і жінка подають керівнику органу РАЦС у заяві про вступ у шлюб. Шлюб є укладеним також, якщо чоловік і жінка, які одружуються відповідно до внутрішнього права церкви чи іншого релігійного об'єднання, у присутності духовної особи виявляють бажання одночасно укласти шлюб відповідно до польського законодавства. При дотриманні вищевказаних умов шлюб вважається укладеним з моменту волевиявлення в присутності священнослужителя. Ці положення застосовуються, якщо ратифікована міжнародна угода чи закон, що регулює відносини між державою та церквою чи іншою релігійною організацією, передбачає можливість шлюбу, який регулюється внутрішнім правом цієї церкви чи іншої релігійної організації, що спричиняє наслідки укладення шлюбу перед головою державної канцелярії. Чоловік і жінка, які є громадянами Польщі, які перебувають за кордоном, можуть також укласти шлюб перед польським консулом або перед особою, призначеною виконувати функції консула» [2].

Уточнимо, що перший варіант укладення шлюбу в Польщі – це спосіб, при якому одна зі сторін є громадянином Польщі. У такому випадку іноземець повинен особисто прибути до органу РАЦС, який знаходиться в Польщі. Особливістю реєстрації шлюбу з громадянином України на території Польщі є те, що Польща спростила процедуру реєстрації шлюбу для громадян України, зокрема шляхом ослаблення вимог до документів, що складно отримати в умовах війни. Загальні вимоги для реєстрації шлюбу поляка з громадянином іншої країни передбачає наявність всіх необхідних документів для реєстрації шлюбу, серед яких, зокрема, повинна бути довідка про відсутність обставин, що можуть завадити укладенню шлюбу. Це можуть бути документи, що підтверджують відсутність діючих шлюбних зобов'язань, наявність чи відсутність родинних зв'язків, а також інші документи, що підтверджують юридичну можливість укласти шлюб. Зазначена довідка

зазвичай видається компетентними органами країни, громадянином якої є іноземець. Крім цього, особа повинна подати свідоцтво про народження та, у разі необхідності, інші документи, які підтверджують особистість та правовий статус. Після подачі всіх документів до органу РАЦС, визначається дата реєстрації шлюбу. Ця дата призначається не раніше ніж через кілька днів після подачі всіх документів, адже органи РАЦС повинні мати час для перевірки наданої інформації і можливих юридичних перешкод для укладення шлюбу. Реєстрація шлюбу в органах РАЦС проводиться за присутності наречених.

Якщо іноземець не може прибути до Польщі, існує альтернативний варіант – укладення шлюбу в країні проживання іноземця (як приклад, в Україні). Для цього громадянин Польщі повинен звернутися до відповідного органу ДРАЦС і укласти шлюб відповідно до законодавства України. Навіть якщо шлюб укладається за кордоном, польське законодавство визнає його за умови дотримання всіх формальних вимог і правил країни, де він був зареєстрований. Після укладення шлюбу за кордоном громадянин Польщі зобов'язаний повідомити польські органи РАЦС про факт укладення шлюбу. Для цього він має подати до польського органу РАЦС офіційно перекладені на польську мову копії документів, що підтверджують факт одруження. Переклад повинен бути виконаний присяжним перекладачем, щоб гарантувати юридичну точність і визнання документів польськими органами. Важливою особливістю є те, що ці документи після реєстрації не повертаються заявнику, а залишаються в архіві польських органів цивільного реєстра. Після реєстрації такого шлюбу в польському органі РАЦС, шлюб автоматично отримує юридичну силу на території Польщі. Втім, важливо зазначити, що шлюб, укладений за кордоном, може бути оскаржений або визнаний недійсним у разі, якщо він не відповідає вимогам польського законодавства. Це може стосуватися випадків, коли шлюб укладається в умовах, які суперечать польському законодавству, наприклад, шлюб між особами, які перебувають у родинних стосунках, або укладення шлюбу з особою, яка не має правової здатності на це через попередні шлюбні обов'язки чи інші юридичні перешкоди.

Отже, процедура укладення шлюбу між громадянином Польщі та іноземцем, як у Польщі, так і за її межами, має чітко визначені кроки, які допомагають забезпечити законність та правову чистоту шлюбних відносин. До таких відносяться: необхідність підготовки та подачі документів з офіційним перекладом на польську мову; можливість реєстрації шлюбу, укладеного за кордоном, в польському реєстрі актів цивільного стану. Всі ці кроки мають на меті забезпечити юридичну силу шлюбу на території Польщі, незалежно від того, де саме він був укладений. При цьому, «шлюб громадянина Польщі з особою, яка не є громадянином Польщі, не призводить до зміни громадянства подружжя». (Закон «Про польське громадянство») [3].

Окрім Польщі, з початком війни в Україні, більшість країн ЄС адаптували своє законодавство до нових викликів, зокрема щодо реєстрації

шлюбів між українськими громадянами та іноземцями. Ось кілька важливих змін та нововведень: В Німеччині запроваджено зміни, що дозволяють українцям, які перебувають у країні на підставі тимчасового захисту (згідно з Директивою 2001/55/ЄС), укласти шлюб з громадянами Німеччини або інших іноземців за спрощеною процедурою. Закон про тимчасовий захист від 2022 року дозволяє українцям реєструвати шлюб в умовах війни та отримувати правове визнання на території Франції. Великобританія дозволила реєстрацію шлюбу через консульства без особистої присутності на території країни. Італія організувала правові консультаційні центри для українців, де надається підтримка щодо реєстрації шлюбів та інших адміністративних процедур. Австрія внесла зміни до законодавства, що дозволяють реєстрацію шлюбів між українськими громадянами та іноземцями, що перебувають на території країни та спрощує процес апостилювання документів

Зазначений вище аналіз підтверджує той факт, що процес реєстрації шлюбу між українськими громадянами та іноземцями в країнах ЄС, особливо в умовах воєнного часу, є надзвичайно важливим питанням, яке потребує гнучкості та уваги до специфічних потреб біженців. Важливою складовою реєстрації цього юридичного факту є постійна підтримка з боку держав ЄС та міжнародних організацій у вирішенні правових питань біженців і їх адаптації в нових умовах.

Список використаних джерел

1. Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe. *Dziennik Ustaw*. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-prywatne-miedzynarodowe-17699007> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy *Dziennik Ustaw*. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-16785962> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Про польське громадянство : Закон Республіки Польща від 02.04.2009 р. URL: <https://lexlege.pl/ustawa-o-obywatelstwie-polskim/rozdzial-1-przepisy-ogolne/7234/> (дата звернення: 01.12.2024).

БОНДАР Віталій Петрович, ад'юнкт Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ШЛЯХИ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Концепція цивільно-військового співробітництва сформувалася у західноєвропейських та американських військово-правових дослідженнях за останні кілька десятиліть. Концептуальні підходи, вироблені в межах НАТО, розуміли Civil-Military Cooperation як діяльність на території інших держав,

які потерпають від збройних конфліктів. Україна була першою країною, яка розпочала проєкт цивільно-військового співробітництва на власній території. Цінність отриманих при цьому організаційно-управлінських та військово-тактичних напрацювань підтверджується тим, що представники Північноатлантичного Альянсу з різних країн прискіпливо збирають, узагальнюють та аналізують досвід цивільно-військового співробітництва в Україні [1].

Слід сказати, що досліджувана категорія розуміється як системна, планомірна діяльність Збройних Сил України та інших складових сил оборони: командувачів (командирів), начальників, органів військового управління, штабів всіх рівнів, військових частин (підрозділів) та/або військовослужбовців для взаємодії з об'єктами цивільного середовища з метою створення сприятливих умов для виконання визначених їм завдань з використанням військових та невійськових сил та засобів [2]. В Північноатлантичному Альянсі цивільно-військове співробітництво розглядається в якості однієї із функцій військової компоненти, як невід'ємна частина сучасних багатовимірних операцій (multidimensional operations), що охоплює усі сторони, задіяні у вирішенні конфлікту, та покликана сприяти взаємній підтримці цивільного та військового компонентів. В НАТО визначають головним завданням такої взаємодії досягнення поставленої мети, на яку очікують всі сторони, з урахуванням інтересів місцевого населення, усіх цивільних акторів (представників міжнародної спільноти, міжнародних та неурядових організацій), і, в тому числі, самого Альянсу. Сили і засоби ЦВС під час участі національного контингенту в міжнародній операції об'єднані в організаційні структури на тактичному рівні управління: центр цивільно-військових операцій, центр ЦВС, група ЦВС. Тактичний рівень ЦВС передбачає організацію безпосередньої взаємодії між військовим командуванням і цивільним сектором. Основні зусилля ЦВС на тактичному рівні спрямовуються на моніторинг ситуації у регіоні, надання необхідної інформації командуванню національного контингенту, організацію зв'язку з цивільним населенням, підтримку створення нових демократичних інститутів влади, проведення оцінки стану і розвитку цивільної інфраструктури, в першу чергу систем водопостачання, каналізації, електропостачання, транспорту, забезпечення паливом [3].

Не зважаючи на інтенсифікацію підзаконної та військово-відомчої нормотворчості, науково-практичної та законотворчої нормопроектної роботи у напрямку удосконалення суспільних військово-правових відносин у сфері ЦВС Збройних Сил України, до цього часу легалізувати вказану діяльність на рівні закону України так і не вдалося [4, с.71]. У червні 2015 року до Верховної Ради України було подано законопроект «Про внесення змін до Законів України «Про Збройні Сили України» та «Про оборону України» (щодо здійснення Збройними Силами України цивільно-військового співробітництва)» (реєстраційний номер 2153а від 23.06.2015). У Пояснювальній записці до нього зазначалося, що з метою недопущення

створення передумов гуманітарної катастрофи у районах проведення антитерористичної операції, виникнення соціальної напруги на іншій території України, формування позитивної громадської думки щодо діяльності Збройних Сил України під час дії особливого періоду, ведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, у операціях з підтримання миру та безпеки, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій існує необхідність впровадження системи цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України. Для цього було запропоновано частину четверту статті 1 Закону України «Про Збройні Сили України» доповнити повноваженням останніх брати участь у цивільно-військовому співробітництві, а до частини третьої статті 11 Закону України «Про оборону України» включити функцію Генерального штабу Збройних Сил України здійснювати в межах своєї компетенції цивільно-військове співробітництво з іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, органами виконавчої влади та іншими державними органами, міжнародними, благодійними та гуманітарними організаціями, військовими та дипломатичними представництвами іноземних держав, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та цивільним населенням. Однак Комітет з питань запобігання і протидії корупції своїм рішенням від 15.09.2015 р. визначив, що у проекті акта виявлено корупціогенні фактори, тому він не відповідає вимогам антикорупційного законодавства [5, с.79]. Легітимація правового статусу ЦВС відбулася на рівні підзаконних правових актів, але досі питання його законодавчого правового статусу залишається невирішеним.

Широкомасштабна збройна агресія проти України обумовила інтенсифікацію та зміну деяких векторів цивільно-військового співробітництва, яке нині залишається важливим елементом взаємодії цивільних та мілітарних структур. Перспективи розвитку цього важливого виду діяльності Збройних Сил України потребують закріплення поняття, мети та основних функцій цивільно-військового співробітництва на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Ноздрачов О. О. Адміністративно-правове забезпечення цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби в Україні: Реферат ...дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2024. 20 с.
2. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво: Затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 1 липня 2020 року. URL: <https://sprotyvg7.com.ua>
3. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади. Київ : Леся, 2016. 412 с.
4. Коропатнік І.М. Проблеми побудови системи цивільно-військового співробітництва в Україні в умовах проведення антитерористичної операції. Наука і правоохорона. 2014. № 4(26). С. 90-94.

5. Шульгін В.В. Правова основа функціонування цивільно-військового співробітництва Збройних сил України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021є №11. С.67-72.
6. Шопіна І.М. Цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України: проблеми правового регулювання. *Розвиток юридичної науки: проблеми і перспективи*: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кошице, Словаччина, 3-6 травня 2016 року). Кошице, 2016. С.79-80.

БРАЙЧЕНКО Вероніка студентка факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: КУЗЬМЕНКО Сергей, професор, кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор наук з державного управління, професор.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ НОРМ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Дослідження цього впливу важливе для розуміння, як глобальні тенденції формують національні правові системи.

Метою дослідження є вивчення впливу міжнародних правових норм на національне законодавство, питання про 1) співвідношення міжнародного та національного права, 2) пошуку оптимальних підходів для забезпечення ефективного функціонування правових систем у глобалізованому світі.

Особлива увага приділяється механізмам впровадження міжнародних норм у правову систему України, а також визначенню ролі міжнародних договорів у формуванні національного законодавства, зокрема в умовах глобалізації та інтеграційних процесів.

Взаємозв'язок міжнародного та національного права та питання їх узгодження.

У контексті сучасних глобалізаційних процесів міжнародні правові системи мають вагомий вплив на національне право. При цьому концепція співвідношення між ними визначається самими державами. Взаємозв'язок міжнародного та національного права полягає в інтеграції міжнародних норм у національну правову систему. У багатьох країнах міжнародні норми автоматично стають частиною національного законодавства, тоді як в інших вони потребують спеціального прийняття.

Коли виникають конфлікти між національними законами та міжнародними зобов'язаннями, важливо визначити, яке право має пріоритет, що може залежати від конституційних норм країни. Судова практика, як національних, так і міжнародних судів, грає ключову роль у тлумаченні та застосуванні цих норм.

Дотримання міжнародних зобов'язань часто вимагає змін у національному законодавстві, що сприяє підвищенню рівня правового захисту. Взаємодія між міжнародним і національним правом також веде до розвитку правових норм у різних сферах, таких як права людини, екологія та міжнародна торгівля. Таким чином, узгодження міжнародного та національного права є важливим для підтримання правопорядку та міжнародного співробітництва [1].

Способи узгодження норм національного права з нормами міжнародного права.

Питання щодо співвідношення норм міжнародного і національного права, їх юридичної сили, а також узгодження між собою має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Концептуальне дослідження цієї проблеми в теорії права має свою історію, яка відображає еволюцію ідей, що стосуються співвідношення міжнародного й національного права. Норми міжнародного права впливають на норми національного права завдяки тому, що нові держави вступають до різних міжнародних організацій. Як зазначають В. Є. Гулієв і О. В. Колесніков, вступ національних держав до міжнародних організацій вимагає певних змін чинного законодавства [2]. Вступ до міжнародних організацій, а також підписання міжнародних договорів і конвенцій зумовлює добровільну правову зв'язаність держави взятими на себе відповідними зобов'язаннями, що призведе до обмеження суверенітету національної держави. Разом з тим, ця ситуація дозволяє національним державам реалізувати свої функції, спираючись на нові можливості міжнародного характеру, засновані на узгоджених рішеннях інших держав і міжнародних організацій. Із приводу ступеня взаємовпливу національного і міжнародного права деякі науковці висловлюють оптимістичне бачення такої динаміки. Зокрема, К. Осакве вказує на можливе злиття національного права з правом міжнародних організацій [2].

Встановлено, що на науковому полі виділяються дві основні теорії, які визначають співвідношення між міжнародним і національним правом, - дуалістичну і моністичну. З'ясовано, що дуалістична теорія передбачає самостійні сфери застосування міжнародного та національного права, де міжнародне право регулює відносини між державами, а національне право - внутрішні відносини кожної окремої держави. У свою чергу, визначено, що відповідно до моністичної теорії міжнародне і національне право утворюють одну єдину правову систему, де правові норми мають однакову силу та важливість, а конфлікти між ними вирішуються шляхом узгодження та інтерпретації. В контексті глобалізації самостійність і розмежування між міжнародним і національним правом стають менш чіткими, що спонукає до пошуку нових підходів у врегулюванні їх взаємозв'язку. Вона також наголошує на тому, що динаміка інтеграційних процесів вимагає розробки нових концепцій для вивчення взаємодії міжнародного і національного права. У статті зазначається, що деякі конституції визнають пріоритет міжнародного права над національним, тоді як інші законодавства практично

реалізують дуалізм у правовому регулюванні суспільних відносин. Завершуючи, підкреслюється важливість пошуку нових підходів для врегулювання взаємозв'язку міжнародного і національного права в контексті сучасних глобальних викликів [3].

Співвідношення норм міжнародного та національного права розглядається в двох аспектах: з точки зору їх сили та взаємодії в процесі створення й реалізації правових норм. Досліджуються моделі цього співвідношення в національній правовій системі, а також способи взаємодії на стадії нормотворчості — через відсилку та інкорпорацію. Основними напрямками трансформації національної правової системи є універсалізація національного права та посилення впливу міжнародного права. Визначено шляхи впливу національного права на міжнародне, серед яких використання суверенних прав держави, участь у створенні міжнародних структур, вплив на інститути та галузі міжнародного права, а також задоволення стійких правових потреб. Вплив міжнародного права на національне право здійснюється через механізми узгодження та імплементації. Розроблено пропозиції щодо удосконалення механізмів впровадження норм міжнародного права в правову систему України [4].

З початку розбудови незалежності України постала необхідність створення власної моделі співвідношення міжнародного та національного права. Основною тенденцією став відхід від радянського дуалізму та наближення до моделі примату міжнародного права. Офіційна відмова від радянської традиції була закріплена Декларацією про державний суверенітет України (1990), в якій проголошено «пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права». Визначення місця міжнародних договорів у правопорядку України було закріплено Законом «Про дію міжнародних договорів на території України» (1991) та пізніше у Законі «Про міжнародні договори України» (1993), що визначив міжнародні договори як частину національного законодавства[5].

Вплив міжнародних договорів на національне законодавство України полягає в необхідності дотримання міжнародно-правових зобов'язань, що вимагає інтеграції міжнародних норм у внутрішній правопорядок. Це може здійснюватися через імплементацію, яка передбачає спеціальні механізми для врахування міжнародних норм в національному законодавстві. Законодавство визначає, як і за яких умов міжнародні норми стають частиною внутрішніх правовідносин.

Міжнародно-правові норми, що самоздійснюються, можуть мати пряму дію у національному праві без потреби у додатковій конкретизації. Наприклад, норма статті 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що гарантує право кожної людини на визнання її правосуб'єктності, є самоздійснювальною і може безпосередньо застосовуватися в Україні. Однак багато міжнародних норм потребують додаткової імплементації в національне законодавство.

Вплив міжнародних правових норм на національне законодавство є

важливим аспектом правових систем сучасних держав, що відображає процеси глобалізації та інтеграції. Зокрема, у контексті європейського права чітко спостерігається тенденція до пріоритету міжнародних норм. Це зумовлює необхідність узгодження норм міжнародного та національного права, що здійснюється через механізми імплементації та інкорпорації.

На прикладі України можна побачити, як процеси глобалізації та інтеграції вимагають перегляду традиційних підходів до співвідношення міжнародного та національного права.

Таким чином, питання співвідношення міжнародного та національного права є динамічним і багатоаспектним, що потребує подальшого дослідження та пошуку оптимальних підходів для забезпечення ефективного функціонування правових систем у глобалізованому світі.

Список використаних джерел:

1. Національне законодавство чи міжнародне право: кому пріоритет? - Кабінет. Кабінет. URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/nacionalne-zakonodavstvo-chi-mizhнародне-pravo-komu-prioritet/> (дата звернення: 21.10.2024).
2. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2013/32.pdf
3. ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З НАЦІОНАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ | Наукові записки. Серія: Право. Наукові записки. Серія: Право. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/304> (дата звернення: 21.10.2024).
4. Репозитарій НУ "ОЮА" - eNUOLAIR. DSpace Repository :: Головна. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/89119df5-40f2-4eeb-845d-54679692d865> (дата звернення: 21.10.2024).
5. URL: <https://arm.naiou.kiev.ua/books/enforcement/info/lec8.html>
6. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/mishnarod-pravo/45-byromensk/821-s-3-----.html>

***БРЕДІХІНА Марія Валеріївна** здобувачка освітнього ступеня «магістр Права» факультету №1 Донецький державний університет внутрішніх справ, старший лейтенант поліції.*

***Науковий керівник: ТУРЕНКО Олег Станіславович** професор кафедри загальноправових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор.*

МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ

Найважливіше, що є в сучасному світі — це права людини. Вони закріплюються нормативно-правовими актами та міжнародними угодами, що гарантують захист прав і свобод людини. В умовах війни основні права можуть бути порушені, адже бойові дії підривають основні принципи

міжнародного гуманітарного права. Таким чином, міжнародне право передбачає систему механізмів, покликаних захищати права людини, навіть в умовах конфлікту. Але на практиці забезпечення цих прав залишається проблемою, та вимагає постійного вдосконалення міжнародної правової системи. В умовах війни важливо пам'ятати, що права і свободи людини — пріоритет, а міжнародні органи повинні підтримувати та забезпечувати їх захист. Зокрема, Міжнародний кримінальний суд (МКС), ООН та Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є важливими інструментами у цьому процесі.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) – це галузь міжнародного публічного права, яка застосовується під час збройних конфліктів з метою обмеження засобів та методів ведення воєнних дій. Ця галузь права спрямована на захист цивільного населення від впливу збройного конфлікту та тих, хто припинив брати участь у воєнних діях. МГП покликане обмежити наслідки конфліктів, виходячи з міркувань гуманності. Принцип гуманності є основним у міжнародному гуманітарному праві і об'єднує всі положення в єдину систему норм[1].

Серед основних міжнародних документів, що охоплюють правила ведення війни, є Женевські конвенції 1949 р. Ці конвенції складаються з чотирьох частин:

- Женевська конвенція (I) про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях;
- Женевська конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі;
- Женевська конвенція (III) про поводження з військовополоненими;
- Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни.

Основною є Женевська конвенція III, яка регулює умови поводження з військовополоненими, забороняючи їх катування та жорстоке поводження. Вона також вимагає забезпечення належних умов утримання полонених, зокрема надання медичної допомоги та можливості для зв'язку з родиною. Конвенції передбачають, що незалежно від того, до якої сторони конфлікту належить особа, її права, як цивільного населення чи військовополоненого, не можуть бути порушені.

Окрім цього, міжнародні правові акти, такі як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який було прийнято 16 грудня 1966 р., а набув чинності він 23 березня 1976 р., забезпечує правову основу для захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Пакт гарантує право на життя (ст. 6), заборону катування (ст. 7), свободу (ст. 9), а також право на справедливий суд (ст. 14). Цей документ закріплює міжнародний обов'язок держав захищати своїх громадян, права яких можуть бути порушені під час збройних конфліктів, і міжнародна спільнота повинна реагувати на такі порушення, вживаючи належні заходів. Зокрема, у таких випадках важливим

є залучення Міжнародного кримінального суду для притягнення винних до відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності, що є важливим кроком у забезпеченні міжнародної справедливості[2].

Розглядаючи Міжнародний кримінальний суд (МКС) можна зазначити, що регулюється він Римським статутом, є першим постійним заснованим договором міжнародним кримінальним судом, що був створений для того, щоб допомогти покласти край безкарності осіб, які вчиняють найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства [3]. Однак його юрисдикція поширюється лише на держави, які підписали і ратифікували Римський статут, або є членами суду. Тобто лише ті країни, які стали сторонами Римського статуту, зобов'язані підкорятися його рішенням. Для держав, які не ратифікували статут, МКС не має юрисдикції, якщо не відбувається спеціальне передання справи від Ради Безпеки ООН або якщо країна не дає згоду на судовий розгляд. МКС ключовим інструментом для розслідування порушень міжнародного гуманітарного права, зокрема воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Одним із прикладів є справа Томаса Лубанга, колишній лідер збройної групи в Демократичній Республіці Конго, засуджений за використання дітей-солдатів. Він був обвинувачений у тому, що вербував і використовував дітей у збройних конфліктах як солдатів, що є порушенням міжнародного гуманітарного права. Цей вирок став історичним, оскільки це була перша завершена справа МКС, що продемонструвала здатність суду притягати до відповідальності за порушення прав людини. Його дії порушували основні норми міжнародного гуманітарного права, які забороняють використання дітей у збройних конфліктах [4].

Міжнародний кримінальний суд (МКС) вже розпочав розслідування щодо порушень прав людини, під час збройного конфлікту між Україною та Росією, що також є важливим прецедентом для міжнародної правової системи. У майбутньому це дозволить не лише притягнути до відповідальності порушників, а й зменшити рівень безкарності у міжнародних конфліктах.

Ключову роль у забезпеченні прав людини під час збройних конфліктів відіграють міжнародні органи, зокрема ООН та Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). ООН, через Раду з прав людини та Офіс Верховного комісара ООН з прав людини, активно аналізує порушення прав людини в зонах конфліктів, надаючи державам звіти та рекомендації. Наприклад, у звітах ООН щодо війни в Україні фіксувалися численні порушення, зокрема вбивства, катування та тортури, скоєні під час бойових дій [5]. Міжнародні зобов'язання щодо захисту прав людини під час збройних конфліктів є важливим елементом сучасного міжнародного права. Інституції, такі як Женевські конвенції, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний кримінальний суд, ООН та Європейський суд з прав людини, мають важливу роль у забезпеченні цього захисту. Вони повинні гарантувати, що права людини залишаються невід'ємною частиною міжнародного

правопорядку, навіть в умовах війни. Однак, незважаючи на існування цих механізмів, порушення прав людини в умовах війни, зокрема в Україні, залишаються великою проблемою, що вимагає активної реакції міжнародних органів та правосуддя. Справедливість для тих, хто зазнав шкоди від війни потрібно забезпечити не лише в теорії, але й на практиці, що потребує зусиль, ефективного співпраці міжнародних органів та підтримки національних судів.

Список використаних джерел:

1. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: “Міжнародне гуманітарне право” Міжнародне гуманітарне право – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966). [Міжнародний пакт про громадянські і по... | від 16.12.1966](#)
3. МКС з першого погляду. [ICCAAtAGlanceUKR-rgb.pdf](#)
4. Томас Лубанга. Рішення Міжнародного кримінального суду (2012). [Lubanga | International Criminal Court](#)
5. Управління ООН з прав людини в Україні презентувало доповіді щодо поводження з військовополоненими та загальної ситуації з правами людини в Україні. Управління ООН з прав людини в Україні презентувало доповіді щодо поводження з військовополоненими та загальної ситуації з правами людини в Україні | Організація Об'єднаних Націй в Україні

***БРЕСЛАВЕЦЬ Яна Олександрівна**, студентка Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ.*

***Науковий керівник: ВЕСЕЛОВ Микола Юрійович** професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.*

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) відіграє важливу роль під час збройних конфліктів. Воно захищає цивільних, поранених, полонених і тих, хто не бере участі у бойових діях в якості комбатантів (наприклад, волонтерів), встановлюючи чіткі правила, які обмежують жорстокість війни. Також воно сприяє збереженню основних прав людини у складних умовах, нагадуючи, що людяність має залишатися пріоритетом у будь-яких умовах.

Норми міжнародного гуманітарного права покликані не допустити найстрашніших проявів збройних конфліктів. Вони регулюють поведінку сторін, що воюють, обмежують жорстокість війни, встановлюючи певні заборони щодо методів, а також засобів ведення війни. Правила війни

покликані захищати тих осіб, хто не бере або припинив брати участь у бойових діях, забезпечуючи дотримання прав поранених і хворих військових та цивільних, військовополонених, цивільного населення та осіб, що користуються особливим захистом – медичного, духовного персоналу та гуманітарних працівників [1].

Головними міжнародними документами, що регулюють правила війни, є Гаазькі конвенції 1907 р., чотири Женевські конвенції 1949 р., додаткові Протоколи до них 1977 та 2005 років. А також низка документів, що обмежують чи забороняють використання певних видів зброї, та норми звичаєвого МГП.

Цілком очевидно, що міжнародна спільнота завжди підтримуватиме ту сторону в конфлікті, яка дотримується міжнародних норм. Від дотримання основних принципів міжнародного гуманітарного права прямо залежатимуть фінансова підтримка та постачання додаткових засобів і зброї. Слідування нормам МГП напряду впливає на репутацію країни та її армії, а також кожного військовослужбовця. Наприклад, катування полоненого, добивання пораненого є прямим порушенням МГП – воєнним злочином, за який обов'язково настане відповідальність як особисто виконавця, так і вищого командування, яке потурало вчиненню подібних злочинів. МГП базується на кількох фундаментальних принципах, покликаних регулювати поведінку сторін, що воюють, задля зменшення жертв серед цивільних і шкоди цивільним об'єктам, а саме:

– *принцип розрізнення* вимагає розрізняти воюючих (комбатантів і цивільних, які почали брати безпосередню участь у воєнних діях) і невоюючих (поранених, хворих, військовий медперсонал, капеланів, військовополонених, цивільне населення) та зосереджуватися виключно на військових цілях;

– *принцип пропорційності* вимагає планувати атаки на військові цілі так, щоб здобута внаслідок нападу військова перевага переважала випадкову супутню шкоду, яку ймовірно може бути завдано цивільним особам та об'єктам;

– *принципи гуманності та вжиття запобіжних заходів під час здійснення нападу* – є базою для формування правильного розуміння серед військових усіх можливих ризиків бойових дій (їхнє знання та неухильне дотримання якраз і покликане берегти цивільне населення, але і притому ефективно виконувати свої бойові завдання) [1].

Міжнародні конвенції містять ряд положень, які мають дотримуватись сторони з самого початку конфлікту або окупації, серед них, зокрема:

– з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, мають поводитись гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії;

– сторони конфлікту мають підбирати поранених і хворих та надавати їм допомогу;

- поранені та хворі, а також інваліди та вагітні жінки перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням;
- цивільні лікарні, організовані для надання допомоги пораненим, хворим, інвалідам та породіллям, за жодних обставин не можуть бути об'єктом нападу, натомість вони завжди користуються повагою сторін конфлікту й перебуватимуть під їхнім захистом;
- сторони конфлікту мають вживати усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин, догляд за ними, виконання обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням, та їхню освіту;
- жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність;
- особи, що перебувають під захистом, які внаслідок воєнних дій втратили свій заробіток, повинні бути забезпечені можливістю отримати оплачувану роботу;
- окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту;
- особи, що перебувають під захистом, не можуть бути примушені виконувати будь-яку роботу, що передбачала б їхню участь у воєнних операціях;
- окупаційна держава зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичним матеріалами [2].

МГП складається з двох галузей:

1) «Право Женеви» – це комплекс норм, що захищають жертв збройних конфліктів, наприклад, військовослужбовців, які вийшли зі строю, і цивільних осіб, які не беруть або перестали брати безпосередню участь у військових діях

2) «Право Гааги» – комплекс норм, які встановлюють права і обов'язки воюючих сторін під час військових дій та обмежують вибір засобів і методів ведення війни [3, с. 5].

Ці дві галузі МГП отримали свою назву від назви міст, де вперше були кодифіковані їхні норми. Після прийняття 8 червня 1977 року Додаткових протоколів до Женевських конвенцій, в яких обидві галузі було об'єднано, ця різниця становить інтерес лише з історичної та наукової точки зору.

Отже, міжнародне гуманітарне право продовжує і далі діяти наразі під час введення військового стану. Військові конфлікти досить часто підпадають під правила МГП, що забезпечують захист цивільних осіб. Тому досить важливо, щоб навіть під час воєнного стану зберігалися основні принципи захисту цивільних осіб та обмеження застосування насильства [3, с. 5].

Список використаних джерел:

1. Правила війни. закони та звичаї ведення воєнних дій, що в міжнародній правовій системі є нормами міжнародного гуманітарного права (МГП), воно ж право збройних конфліктів (ПЗК). *Gazeta.ua*. URL: <https://projects.gazeta.ua/wars-1181077> (дата звернення: 17.11.2024).
2. Що таке міжнародне гуманітарне право і кого воно захищає? *Юрфем.ua*. URL: <https://jurfem.com.ua/mizhnarodne-humanitarne-pravo-koho-zachyschae/> (дата звернення: 17.11.2024).
3. Міжнародне гуманітарне право: відповідаємо на ваші запитання (переклад на укр., мова оригіналу: англійська). Женева, Швейцарія: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, 2020. 112 с. URL: <http://surl.li/hjhqxl> (дата звернення: 17.11.2024).

ВАСИЛЬЄВ Сергій Володимирович, завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки, факультету №4. Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

НАДНАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

1. У юридичній літературі *наднаціональність* визначається як якість певних міжнародно-правових норм, що виникає під впливом процесів глобалізації і полягає в наділенні державами інших суб'єктів міжнародного права здатністю створювати норми права, що характеризуються не тільки загальнообов'язковістю для самих держав, а й верховенством та прямою дією щодо суб'єктів, які перебувають під юрисдикцією держав [1].

Як правило, поява автономного від держав наднаціонального інституту потрібно тоді, коли для просування загального блага недостатньо самостійних зусиль самих держав, будь то окремо взятих або їхніх колективів. У свою чергу, наднаціональність є проявом юрисдикційної компетенції міжнародних організацій, і в міру поглиблення співпраці держав у рамках наднаціональних структур міжнародна юрисдикція поступово набуватиме пріоритетного значення у вирішенні глобальних проблем сучасності.

Тобто у міжнародному масштабі підвищення рівня глобалізації та взаємозалежності як головної складової цього процесу є передумовою переходу до глобальних структур регулювання із застосуванням наднаціональних форм співпраці.

2. *Наднаціональний механізм* у міждержавних відносинах визначається як сукупність правил і процедур, порядок/спосіб функціонування економічних та/або політичних систем у процесі їх взаємодії в межах міжнародної структури/організації, схвалений суверенними державами, та який за їх згодою виходить з-під національного контролю первісно тією

мірою, що заздалегідь фіксується відповідними домовленостями та угодами [2].

Як правило, виділяють такі ознаки наднаціонального механізму: (1) формується на основі компромісу між державами; (2) функціонує незалежно від волі якоїсь конкретної держави, на користь об'єднання в цілому; (3) в ієрархії структур управління та практичного втілення економічних та політичних процесів, що знаходяться у сфері спільного регулювання, займають провідне становище над державою; (4) безпосередньо впливає на внутрішньодержавний розвиток економіки, соціальної, культурної та інших значущих сфер, часом усупереч поточним перевагам національного рівня.

На наш погляд, ідея (концепція) наднаціонального механізму у міждержавних відносинах дає можливість конкретизувати (ідентифікувати) таке явище, коли породжений державою механізм впливає на політику цієї держави, відповідно до інтересів більш високого порядку - організації в цілому, які у конкретному історичному відрізку часу можуть конкурувати і не обов'язково повністю узгоджуватимуться з національними інтересами поточного моменту цієї держави.

Особливої підтримки викликає позиція, що наслідками розвитку наднаціонального механізму може бути (а) застосування наднаціонального механізму для досягнення інтеграційного ефекту і (б) поява наднаціональних структур як наслідок інтеграційного розвитку. Тому, саме у застосуванні наднаціонального механізму полягає головна відмінність відповідної наднаціональної структури від типових міжнародних організацій, побудованих на принципі «міждержавності», які виникають, коли цього вимагають інтереси національних держав, і розпадаються, коли ці інтереси змінюються.

Крім того, ідея (концепція) наднаціонального механізму у міждержавних відносинах передбачає розробку відповідної конструкції чи архітектури такого механізму, що формується залежно від мети дослідження та відповідних критеріїв оцінки.

Оскільки ми говоримо про зближення права різних країн, то, виходячи з аналізу практики такої діяльності, до механізмів слід віднести: (1) міжнародна договірна правотворчість, суть якої полягає в укладанні на міжнародному рівні юридично обов'язкових угод з їх подальшою імплементацією у національне право; (2) наднаціональна правотворчість, що полягає у прийнятті особливим об'єднанням, наділеним необхідною компетенцією, певного акту, що має безпосередню дію щодо учасників цього об'єднання і стає свого роду «законом»; (3) прийняття наддержавними судами постанов, що мають прецедентний характер і містять тлумачення певних норм, які при цьому стають обов'язковими для всіх наступних випадків щодо всіх, на кого поширюється юрисдикція таких судів; (4) розробка та прийняття тими чи іншими органами актів, що не мають примусової сили, націлених на втілення їх приписів у національному праві та добровільно реалізованих державами (модельна нормотворчість); (5) неформальний обмін думками,

ідеями, який здійснюється за межами перерахованої діяльності, але що призводить до засвоєння єдиних цінностей (допоміжне зближення) [3].

Вибір конкретного механізму зумовлено поставленим завданням – бажанням досягнення повної єдності або лише часткової схожості певних правовідносин. Крім того, на вибір впливають і такі фактори, як політична ситуація, обсяг повноважень відповідних суб'єктів, культурно-історичні передумови, початкова нормативна відмінність об'єктів зближення. У кожному конкретному випадку вибір способу буде виправдовуватися і доцільністю його використання, потенційними витратами та одержуваною вигодою.

Слід нагадати, що в умовах правової глобалізації сферою розповсюдження наднаціонального права є не окрема територія (держава), а світ у цілому, тому воно володіє рядом переваг перед національним правом і конкурує, як правило, на рівних умовах з правом національним (внутрішньодержавним).

Наднаціональне право сприяє вдосконаленню і перетворенню інститутів та відносин у різних сферах національного права, що значною мірою усуває встановлення колізійних правил та процедур, а це дозволяє долати протиріччя між нормами національного та міжнародного права.

Можна говорити про паралельність розвитку внутрішнього (національного) та міжнародного (наднаціонального) права, що завжди поєднується з оцінками їхнього взаємного впливу. Тобто, у процесі правотворчості та правозастосування, тлумачення права необхідно повністю та коректно враховувати відповідні принципи та норми міжнародного (наднаціонального) права. Але при цьому, вказані міжнародні норми повинні застосовуватися не ізолювано, а у контексті національної правової системи. Отже, гармонізуючого ефекту можна досягти через розвиток механізмів взаємодії національного та наднаціонального права (судових юрисдикцій) на основі не лише централізованого та вертикального правопорядку, а на основі кооперації, співробітництва та горизонтального правопорядку.

3. Наднаціональний механізм захисту прав людини на рівні ЄС забезпечується Хартією ЄС про фундаментальні права, прийнятої 12.12.2007, Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, загальними принципами права ЄС, які гуртуються на спільних конституційних традиціях держав-членів та міжнародних договорах у сфері захисту прав людини, учасниками яких, як правило, є всі держави-члени.

Аналіз вказаних джерел дозволяє виокремити три категорії фундаментальних прав: власне права, свободи та принципи. Розподіл на права і свободи є умовним, не має суттєвих правових наслідків, тому привертають увагу істотні відмінності між принципами та рештою категорій. Метою запровадження такого розподілу є виокремлення, з одного боку, прав і свобод, що підлягають повноцінному судовому захисту, а, з іншого, –

принципів, які можуть бути захищені у суді лише в окремих випадках.

Викладене вказує на можливість паралельного функціонування міждержавної і наднаціональної форм співробітництва, беззастережною умовою реалізації яких є їх відповідність основним принципам міжнародного права, зокрема принципу поваги до прав людини та основоположних свобод. Наднаціональний механізм здатний діяти, не заручаючись згодою держав-членів у кожному окремому випадку, що змінює усталені уявлення про спектр стратегій і тактик захисту національних інтересів держав.

Список використаних джерел:

1. Вишняков О. К. Наднаціональне право як феномен. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*: зб. наук. праць. Одеса: Юрид. л-ра. 2014. Т. 14. С. 119-124.
2. Кривоус В. Наднаціональний механізм в інтеграційних процесах. *Вісник Тернопільського національного університету*. 2012. Вип. 5-1. С. 77-88.
3. Terekhov V. Globalization and Regionalization of the civil process: European and Eurasian aspects. Vilnius. 2018. p. 83, 84.

ВЕРНИГОРА Марина Володимирівна, здобувачка освітнього ступеня «магістр» факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: ТУРЕНКО Олег Станіславович професор кафедри загальноправових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ. доктор філософських наук, професор.

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасне інформаційне суспільство суттєво впливає на всі аспекти державного управління, зокрема на формування та розвиток законодавства. Цифровізація стимулює трансформацію правової системи, адаптуючи її до нових викликів і можливостей, які створюють технологічні інновації. Зміна форм взаємодії між державою, громадянами та бізнесом вимагає впровадження нових підходів до нормотворення, орієнтованих на швидкість, прозорість і доступність. У цих умовах актуальними стають питання захисту даних, регулювання цифрових технологій та забезпечення кібербезпеки. Тема дослідження спрямована на аналіз впливу інформаційного суспільства на законодавчі процеси та визначення перспектив їх подальшого розвитку.

За тлумаченням Легіна Л., законотворчий процес включає у себе процес розробки законопроектів та умови, що передують йому, законодавчий процес і процес оцінки ефективності прийнятих законодавчих механізмів [1].

За думкою автора, законотворчий процес включає в себе не лише

законодавчий процес, але й етапи, які передують офіційній реєстрації законопроекту в парламенті. Це включає обговорення законопроектів громадськістю та оцінку ефективності законів. Законотворчий процес, за словами автора, є значно більшим і складнішим, ніж просто законодавчий процес. Він охоплює процес вивчення, аналізу та оцінки правостворюючих факторів, діяльність державних органів з розробки законопроектів, прогнозування та планування законодавства, а також інші аспекти, які завершуються прийняттям та підписанням закону [2].

Також можна сказати, що у відміну від законодавчого процесу, законотворчий процес не має чіткої регламентації в Конституції та законах України. Іншими словами, на етапах, що передують офіційній реєстрації законопроекту, учасники законотворчого процесу мають вільність у своїх діях. Це суттєво творчий процес. У цьому процесі беруть участь різні суб'єкти, які не мають спеціальних правових повноважень. Наприклад, це можуть бути дослідницькі та соціологічні центри, які збирають інформацію для майбутніх законопроектів або "групи тиску" [3].

Щоб мати можливість використовувати свої права і виконувати обов'язки, а також маючи можливість впливати на законодавчий процес у майбутньому, громадяни України повинні бути ознайомлені з цими правами та обов'язками. У статті 57 Конституції України зазначено, що закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права та обов'язки громадян, мають бути опубліковані для загального відома населення відповідно до встановленого законом порядку. Якщо закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, не опубліковані у встановленому законом порядку, вони вважаються недійсними [4].

Розвиток інформаційного суспільства потребує не лише чіткої внутрішньої регламентації діяльності парламенту, але й відповідності законодавства України міжнародним нормам і стандартам. Членство України у різних міжнародних інституціях вимагає гармонізації внутрішніх нормативно-правових документів з міжнародними стандартами. Для удосконалення своєї законотворчої практики і законодавчого процесу необхідна аналіз законодавчої діяльності та процесів в інших країнах. Інформаційна база залишається неорганізованою та містить протиріччя до прийняття Інформаційного кодексу України. Також відсутній моніторинг та оцінка ситуації в сфері розвитку ІКТ та інформаційного суспільства в Україні, що підсилює необхідність створення Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства [5].

Основна мета Національної програми інформатизації полягає у створенні сприятливих умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією за допомогою широкого застосування інформаційних технологій. Проте більшість завдань програми спрямовано на інформатизацію саме органів державної влади. Програму інформатизації слід розглядати не тільки як механічне збільшення кількості комп'ютерної техніки. У суспільстві, яке перейшло до інформаційного

формату, повинен бути доступ до інформації – зокрема, до процесу створення та обговорення законопроектів. Цей доступ має бути взаємним – лише тоді може відбутися стійкий розвиток суспільства та покращиться якість законів, зменшаться зміни і доповнення до законів, зменшиться витрати на законодавчий процес. Закони мають не тільки прийматися – вони повинні відповідати насущним потребам суспільства згідно з нормами Конституції та міжнародних стандартів [6].

Розвиток інформаційного суспільства стимулює зміну підходів до формування законодавчої бази, спрямованої на регулювання цифрових відносин. Сучасні технології зумовлюють необхідність інтеграції інновацій у процес нормотворення, забезпечення прозорості та доступності законодавства. Це сприяє підвищенню ефективності державного управління та зміцненню правової основи для взаємодії держави з громадянами та бізнесом [7].

Адаптація законодавства до умов цифровізації державного управління вимагає переосмислення традиційних юридичних концепцій і запровадження нових механізмів регулювання. Зокрема, це стосується захисту даних, кібербезпеки, електронного урядування та правового забезпечення штучного інтелекту. Така еволюція потребує підвищення компетенцій державних органів і юристів, а також міждисциплінарного підходу до створення нових нормативно-правових актів [8].

Інформаційне суспільство сприяє інтеграції України у світовий правовий простір шляхом гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Удосконалення законодавчих процесів з урахуванням цифрових тенденцій дозволяє забезпечити конкурентоспроможність національної правової системи та підвищити її здатність адаптуватися до швидких змін. Це створює підґрунтя для ефективного функціонування державного управління в умовах глобалізованого цифрового середовища [9].

Інформаційне суспільство має суттєвий вплив на формування та ухвалення правових актів, надаючи швидкий доступ до інформації для законодавців і громадськості, що сприяє обґрунтованому прийняттю рішень. Однак, збільшення обсягу інформації може призвести до інформаційного перенасичення, що ускладнює процес визначення та розробки ефективних законодавчих ініціатив. Також, інформаційне суспільство відкриває шлях для нових форм участі громадськості у законодавчому процесі через інтернет-платформи та соціальні мережі. Загалом, вплив інформаційного суспільства на законодавчий процес є важливим етапом у розвитку сучасного демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Лєгін Л.М. Теорія та історія держави і права : історія політичних та правових вчень. К. 2009. (дата звернення: 05.12.2024).
2. Погорєлова З.О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Національна

- юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2004. С. 11. (дата звернення: 05.12.2024).
3. Горда І. М. До питання удосконалення законотворчого процесу України. 2014. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21081/1/%D0%94%D0%9E%20%.pdf> (дата звернення: 05.12.2024).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
5. Інформаційне суспільство в Україні : глобальні виклики та національні можливості : аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень 2010. URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/dubov_infsus-31058.pdf (дата звернення: 05.12.2024).
6. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 74/98-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1998. № 27-28. Ст. 181. (дата звернення: 05.12.2024).
7. Штець Т.Ф. Державне регулювання розвитку сектора цифрової економіки України. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/Aspirantura/Rady/Spec_vchena_rada/Anotaciji/SHtec_Disertacija.pdf (дата звернення: 05.12.2024).
8. Дрига Д.А. Механізм формування важелів регулювання правових норм в умовах цифровізації. Сучасний науковий журнал. 2024. № 3 (1). С. 101-107. (дата звернення: 05.12.2024).
9. Шморгун А.І. Інформаційне суспільство в Україні в контексті європейської інтеграції: стан та перспективи розв'язання. 2022. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2869> (дата звернення: 05.12.2024).

ДЖУРА Христина Юрївна, здобувачка кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторка філософії з галузі «Право».

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Інструменти забезпечення використовуються для впливу на поведінку усіх учасників відносин із втілення соціальної функції держави заради встановлення дозволених меж діяльності, запобігання неправомірним діям та заохоченню дотримання норм права. Н. І. Бурятинська зауважує, що інструментами забезпечення є правові засоби, як дії та їх поєднання, що

проводяться суб'єктами залежно від ступеня дозволеності заради досягнення соціально корисних цілей. При цьому такі дії є змодельованими та забезпеченими у нормах права [1, с. 190]. Рівень дозволеності обумовлює й різноманіття дій учасників відносини та їх свободу під час прийняття певних рішень. Зрозуміло, що передбачити у нормах права усі ситуації та поведінку учасників неможливо, тому важливо, щоб інструменти забезпечення були універсальними та пристосовувалися до напрямів соціального забезпечення чи навіть конкретних соціальних прав. Відповідно, можливо виділити наступні інструменти забезпечення соціальної функції держави:

1. Заборони, як інструменти забезпечення соціальної функції держави;
2. Зобов'язання, як інструменти забезпечення соціальної функції держави;
3. Гарантії, як інструменти забезпечення соціальної функції держави.

Досліджуючи заборони в дії механізму правового забезпечення соціальної функції держави насамперед слід зауважити їх кількість та обумовленість вживання. Так, використання заборон позитивно впливає на забезпеченість, оскільки із їх змісту одразу чітко зрозуміло, які саме дії є недопустимими та приведуть до юридичної відповідальності. Водночас, надмірне й необґрунтоване застосування заборон для забезпечення соціальної функції держави може означати надмірне втручання держави, втрату гнучкості правового регулювання, виникнення прогалин та навіть недостатності соціального захисту. Тому, основним принципом використання заборон, як інструменту забезпечення є пропорційність та правова обумовленість встановленні обмеження. Прикладом може слугувати ст. 39 Закону України «Про зайнятість населення», де визначено, що суб'єкту господарювання забороняється направляти працівників на робочі місця до такого роботодавця, що скорочував протягом року штат працівників, не дотримується нормативної чисельності працівників, що задіяні на технологічних процесах виробництва; залучає працівників до праці у шкідливих, важких умовах праці [2]. Тобто, заборона, як інструмент забезпечення соціальної функції може поширюватися на поведінку не лише посадових осіб органів публічної влади, але будь-яких суб'єктів, які певним чином впливають на соціальну сферу та реалізацію соціальних прав. Дотримання заборони визначає пасивність діянь суб'єктів, на яких вона поширюється.

Зобов'язання же, як інструмент забезпечення навпаки вимагає проведення активної діяльності для дотримання законодавчої вимоги. До прикладу, у ст. 8 Закону України «Про соціальні послуги» визначено, що надавачі соціальних послуг зобов'язанні: забезпечувати найкращі інтереси отримувачів соціальних послуг; проводити оцінювання потреб особи чи сім'ї; забезпечення навчання працівників, які надають соціальні послуги [3]. Тобто, зобов'язання стосуються саме осіб, які активно сприяють втіленню соціальної функції держави, а не користуються своїми права, а отже вони поширюються на органи публічної влади, надавачів соціальних послуг,

профспілкові та інші громадські організації, що надають захист певним категоріям осіб. Ще однією відмінністю зобов'язань є те, що їх виконання може мати різний ступінь належності, а сам зміст залежати від тлумачення. Тому, важливо уточнити юридичну відповідальність за недотримання того чи іншого зобов'язання, а також й уникати оцінних понять під час їх формулювання у нормах права.

Гарантії, як інструменти забезпечення соціальної функції уже в більшій мірі стосуються соціальних прав та інтересів усього населення та визначають межі, обов'язкові дії з боку держави в питаннях реалізації соціальної функції. До прикладу, у ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлено, що кривднику, уповноваженими підрозділами Національної поліції України виноситься терміновий заборонний припис у випадку існування безпосередньої загрози життю та здоров'ю постраждалої особи задля негайного припинення домашнього насилля та недопущення його продовження або ж повторення [4]. Для гарантій характерним є деталізованість та обов'язкова участь органів публічної влади. При цьому, така участь може бути і активною, як в даному випадку, так й пасивною щодо не створення перешкод, оперативності прийняття заяв, безумовності надання соціальної допомоги. Гарантії найбільше пов'язані із соціальними правами та застосовуються у тих випадках, коли існують ризики у їх втілення пов'язані із повільністю чи зловживання повноваженнями.

Таким чином, до особливостей інструментів забезпечення у правовому механізмі забезпечення соціальної функції держави можемо зарахувати:

1. Інструменти забезпечення соціальної функції держави конкретизуються в нормах права. Тобто, забезпечення певного соціального права чи інтересу особи повинно бути чітко та однозначно встановлено у нормі права. Вибір засобу забезпечення не може покладатися на посадову особу, що надає соціальні чи адміністративні послуги, оскільки може призвести до порушень та свавілля. Конкретизація полягає у виборі способу впливу на поведінку учасників та оцінюванні впливу на правомірність, свободу діяльності та легкість реалізації соціальних прав.

2. Інструменти забезпечення соціальної функції держави є варіативними. Така особливість прямо пов'язана із попередньою, оскільки обумовлює можливість конкретизації. Варіативність інструментів обмежується нормами права, адже самостійно забезпечувати свої права учасники відносин можуть лише в межах норм права. Також, варіативність сприяє гнучкості правового регулювання та більшій адаптивності держави до тих завдань, що перед нею ставить соціум.

3. Метою використання інструментів забезпечення соціальної функції держави є щонайбільша ефективність дій усіх державних механізмів у соціальній сфері щодо задоволення соціальних потреб. Використання заборон сприяє досягненню такої мети через запобігання протиправним діянням. Зобов'язання сприяють постійному розвитку та підтриманню

реалізації соціальної функції держави. Гарантії ж забезпечують виконання своїх обов'язків державою за будь-яких економічних чи політичних умов.

Список використаних джерел:

1. Бурятинська Н. І. Правові засоби: поняття та види. Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського. С. 190-192
2. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24. С. 1284.
3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. С. 5.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. №5. С. 32.

***ЕРМОЛЕНКО-КНЯЗЄВА Лілія Станіславівна**, доцент кафедри права та правового забезпечення авіаційної діяльності, Української державної льотної академії кандидат юридичних наук, доцент.*

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ІНСТИТУТІ АВІАЦІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Договори страхування в авіації – самостійні види правочинів, що укладаються з метою покриття збитків та обмеження негативного впливу в разі настання авіаційних подій та пригод під час здійснення авіаперевезень.

Страхування спрямовано на захист майнових інтересів і безпеку як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання.

С. Осадець вказує, що система авіаційного страхування становить комплекс особистого, майнового страхування та страхування відповідальності, що виникає з приводу експлуатації повітряного транспорту і спрямована на захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб в разі настання подій, визначених договором страхування або чинним законодавством [1; с. 413]. Дану позицію та спосіб тлумачення слід вважати обґрунтованими, адже вони виходять згідно з визначень національного авіаційного законодавства. Так ЗУ «Про страхування» відносить авіаційне страхування до переліку видів обов'язкового страхування, що зумовлено підвищеним ступенем відповідальності та небезпеки сфери авіаційної діяльності, а також наявності великої кількості ризиків, в першу чергу - особистого характеру, що чинять значний вплив на рівень безпеки повітряної галузі [2].

Особливості відповідальності авіаційного перевізника, в тому числі й у разі настання страхових випадків під час провадження повітряних перевезень пасажирів, багажу, вантажу регулюються на міжнародному рівні численними угодами та конвенціями, серед яких виділяють:

1) Варшавська конвенція (1929), в якій визначено межі відповідальності перевізника стосовно нанесення тілесних ушкоджень або смерті пасажира; втрати, пошкодження та знищення багажу і вантажу [3].

2) Римська конвенція (1952) – встановила межі відповідальності експлуатанта повітряного судна перед третіми особами на поверхні, принцип виключення відповідальності (школа завдана з вини інших осіб, у разі бойових дій та від інших обставин, незалежних від волі експлуатанта) та гарантування відповідальності у вигляді страхування, шляхом внесення депозитної суми до держави, в якій зареєстровано повітряне судно або наданням гарантії банком державі-реєстратору [4];

3) Гвадалахарська конвенція (1961) – включає положення, які регулюють проблему страхового відшкодування у разі спільної експлуатації повітряного судна кількома перевізниками, а також здійснення міжнародних повітряних перевезень фактичними перевізниками (не виступають) стороною договору перевезення) [5];

4) Монреальська конвенція (1999) –уніфікація положень попередніх міжнародно-правових угод в галузі авіаційних перевезень та авіаційного страхування (в першу чергу – Варшавської конвенції) задля забезпечення захисту споживачів у міжнародних повітряних перевезень та встановлення справедливої компенсації за принципом найбільш повного відшкодування [6].

Як зазначає О. Шереметьєва, значними перевагами Монреальської конвенції 1999 р. по відношенню до попередніх міжнародних угод є можливість подавати позов про відшкодування у зв'язку із травмуванням або смертю пасажира у країні його основного або постійного місця проживання на момент авіаційної пригоди, а також можливість відшкодування шкоди без довготривалих судових розглядів. Окрім цього, в порівнянні з Варшавською конвенцією 1928 р. ліміт відповідальності за багаж та ручну поклажу відповідно до Монреальської конвенції був збільшений [7; с. 68-69].

Великим успіхом в контексті визначення відповідальності за авіаційним страхуванням стало прийняття Повітряного кодексу України 2011 р. та приєднання до Конвенції «Про уніфікацію деяких правил повітряних перевезень» 1999 р., що посприяло узагальненню міжнародних соціально-економічних стандартів відповідальності авіаперевізника.

Отже, ключовими елементами, що розкривають питання відповідальності за договорами авіаційного страхування є правовий статус учасників зобов'язальних відносин (страховика та страхувальника), об'єкт та предмети страхування, настання страхового випадку та межі страхового відшкодування у разі його настання.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України ринок страхування, так як і інші сфери взаємовідносин, зазнали корективи.

Положення страхування різних страхових компаній на випадок війни відрізняються в залежності від умов конкретного договору. І як правило, всі договори страхування в тій чи іншій формі містять пункт про те, що збиток,

заподіяний внаслідок військових дій, не є страховим випадком. Важливо розуміти, що існування причинно-наслідкового зв'язку між військовими діями та повідомленими втратами тут має вирішальне значення. Це означає, що сам по собі факт введення воєнного стану не повинен бути підставою для невизнання випадку страховим і відмови у виплаті страхового внеску.

Форс-мажор завжди передбачений у договорах страхування, і сторони можуть посилається на це положення як на підставу для звільнення від відповідальності у разі невиконання умов договору.

Проте дані аспекти не звільняють ні одну зі сторін від виконання договірних зобов'язань. Форс-мажор можна розглядати лише як правову підставу для прострочення виконання зобов'язання без відповідальності за це, наприклад, у вигляді штрафу чи пені.

Це означає, що страхова компанія, яка посилається на форс-мажорні обставини, може відкласти виплату, але здійснити її зобов'язана, як тільки ці обставини перестануть на неї впливати.

Посилаючись на форс-мажор, застрахована особа може не робити страхові внески, але зрештою їх доведеться сплатити.

Резюме: Отже, договори страхування є чинними незалежно від введення в Україні воєнного стану, зі стандартними форс-мажорними застереженнями, які застосовуються і в інших видах договорів.

Список використаних джерел:

1. Осадець С. С. Страхування : підручник / керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
2. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 18. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96_%D0%B2%D1%80#Text.
3. Конвенція про уніфікацію деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень, підписана у Варшаві 12.10.1929 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_181#Text.
4. Конвенція про збитки, завдані іноземними повітряними суднами третім особам на поверхні, підписана у Римі 07.10.1952 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_231#Text.
5. Конвенція, додаткова до Варшавської конвенції про уніфікацію деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень, здійснюваних особою, яка не є перевізником за договором, підписана у Гвадалахарі 18.09.1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_130#Text.
6. Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень, підписана у Монреалі 28.05.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_594#Text.
7. Відповідність законодавства України міжнародно-правовим нормам у сфері страхування пасажирів та членів екіпажу повітряного судна [Електронний ресурс] / О. Шереметьєва // Юридична Україна. - 2013. - № 10. - С. 64-71.

ЗОЗУЛЯ Євген Вікторович, професор кафедри державноправових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету №2 Криворізького науково-навчального інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МВС УКРАЇНИ У СФЕРІ ДОТРИМАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі перед Міністерством внутрішніх справ України (далі МВС України) постають нові завдання спрямовані на ефективне виконання ним завдань в умовах правового режиму воєнного стану. Відповідно до Положення про Міністерство внутрішніх справ України одним з основних завдань МВС є забезпечення формування державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг [1].

Акцентуючи увагу на завданнях у сфері охорони прав і свобод людини, необхідно зазначити, що в умовах широкомасштабної агресії російської федерації проти України важливим напрямом їх реалізації є організація міжнародної взаємодії МВС України з представництвами міжнародних організацій в Україні, представниками правоохоронних органів іноземних держав, відповідними органами іноземних держав.

В структурі МВС України реалізація цього завдання більшою мірою покладається на Департамент міжнародних зв'язків та Управління моніторингу дотримання прав людини МВС, а серед центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр - Департамент головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України.

Зокрема, Управління моніторингу дотримання прав людини МВС за даним напрямом забезпечує в межах компетенції МВС формування державної політики у сфері дотримання прав і свобод людини, у тому числі у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, торгівлі людьми, захисту прав та інтересів дитини, формування безпечного дитячого середовища.

В умовах правового режиму воєнного стану однією з дієвих форм міжнародного співробітництва у цій сфері є співпраця з міжнародними організаціями, які опікуються проблемами захисту прав та основоположних свобод. Однією з таких глобальних ініціатив є Програма розвитку ООН (далі ПРООН) - агентство в структурі ООН, яке надає допомогу країнам, що розвиваються, у справі їхнього національного розвитку. Зокрема, за підтримки

цієї міжнародної організації, за ініціативи Управління моніторингу дотримання прав людини МВС України спільно з Національною поліцією України за підтримки ПРООН в Україні, в рамках проєкту «Спільна програма для України з питань СНПК» (фінансується Європейським Союзом) реалізуються тренінгові програми щодо виявлення, кваліфікації та розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), з дотриманням підходу, орієнтованого на постраждалу особу.

Як відомо, злочини СНПК мають подвійну природу, з одного боку це порушення міжнародного права, а з іншого – це порушення таких основоположних прав людини, як право на життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. І саме слідчі та оперативні підрозділи Національної поліції України (далі НПУ) відіграють першочергову роль у виявленні та документуванні злочинів СНПК, що своєю чергою потребує постійного удосконалення їх навичок у цій сфері, особливо під час досудового розслідування таких злочинів, що є запорукою підвищення довіри суспільства, особливо постраждалих осіб від СНПК.

Під час проведення зазначених тренінгівпредставники трьох основних підрозділів Національної поліції України - слідчі, психологи та оперативні працівники підвищують свою кваліфікацію щодо основ міжнародного гуманітарного права та його застосування під час розслідування СНПК. Зокрема, щодо проведення процесуального інтерв'ю з використанням підходу, орієнтованого на постраждалу особу, наслідків СНПК та його впливу на постраждалу особу (психотравмуючі фактори), взаємодії слідчого й оперативного співробітника з психологом у рамках кримінального провадження щодо СНПК [2].

При цьому необхідно зазначити, що МВС України в питаннях міжнародної співпраці на зазначеному напрямку забезпечує спрямування і координацію діяльності Національної поліції України.

Зазначене зумовлено тим, що відповідно до Закону «Про Національну поліцію», одним із завдань поліції є охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [1, ст. 2]. Важливість цього завдання обумовлена також тим, що дотримання прав і свобод людини згідно чинного законодавства є основоположним принципом діяльності поліції [1, ст. 7].

До цього необхідно зазначити, що в умовах правового режиму воєнного стану діяльність органів і підрозділів НПУ щодо забезпечення прав і свобод людини здійснюється з урахуванням положень Закону України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану». Закон визначає, що «під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3, п.1].

В цьому контексті важливим чинником є подальший розвиток міжнародного співробітництва органів Національної поліції з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями.

Умови правового режиму воєнного стану формують нові напрямки міжнародної взаємодії органів НПУ з правоохоронними органами інших держав. Зокрема, невід'ємною складовою діяльності НПУ щодо забезпечення прав і свобод людини в умовах коли Україна протистоїть військовій агресії з боку російської федерації, є удосконалення правової бази та напрацювання алгоритмів практичної взаємодії органів Національної поліції з правоохоронними органами держав-партнерів, пов'язаної з фіксацією, документуванням та розслідуванням скоєних військовослужбовцями РФ злочинів проти мирного населення України.

Зазначений напрямок є важливою складовою забезпечення реалізації спеціального механізму правосуддя для притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу про необхідність створення якого третього квітня 2022 року оголосив Президент України. «Суть цього механізму – спільна робота національних та міжнародних фахівців: слідчих, прокурорів та суддів. Цей механізм допоможе Україні та світу притягнути до конкретної відповідальності осіб, які розв'язали або будь-яким чином брали участь у цій страшній війні проти українського народу та у злочинах проти наших людей», - повідомив у зазначеному зверненні Глава держави. Президентом України визначено, що Міністерство закордонних справ, Офіс Генерального прокурора, Національна поліція, Служба безпеки, розвідка та інші структури згідно зі своєю компетенцією мають спрямувати всі зусилля на те, щоб цей механізм запрацював негайно [4].

Відтак, слідчі Національної поліції після повномасштабного вторгнення займаються певною мірою невластивими функціями, а саме розслідують величезний масив воєнних злочинів. Хоча ця стаття у підслідності Служби безпеки України, слідчі підрозділи НПУ взяли на себе лівову частку документування. Слідчі поліції проводять комплексні процесуальні, слідчі дії, призначають судові експертизи, які у переважній більшості є складними за обсягом і масштабністю досліджень.

Важливість цієї масштабної роботи обумовлена тим, що це доказова база, яка стане основою для роботи органів міжнародного й українського правосуддя щодо засудження злочинів росії, скоєних під час агресивної війни на території України. Про величезний обсяг роботи, який виконують слідчі підрозділи НПУ за цим напрямом свідчать цифри офіційної статистики НПУ. Зокрема, станом на 02.11.2024 з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну слідчі НПУ розпочали 136 529 кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів військовослужбовцями збройних сил російської федерації та їхніми пособниками. [5].

У зв'язку з цим важливим кроком на цьому шляху стало створення НПУ міжвідомчої інформаційної підсистеми «Воєнний злочинець», яка станом на

листопад 2024 року містила інформацію відносно 680 тисяч громадян, які тим чи іншим чином причетні до збройної агресії [6].

До цього необхідно додати, що у заходах зі збору доказів воєнних злочинів росії приймали участь працівники відповідних підрозділів з Франції, Словаччини, окрема спеціалізована група розслідувачів Литовської республіки.

В контексті міжнародної співпраці необхідно зазначити, що за підтримки Ради Європи Головне слідче управління та управління організації розслідування злочинів учинених в умовах збройного конфлікту НПУ здійснюють роботу над створенням стратегічної моделі управління розслідуванням воєнних злочинів. Її результатом має стати напрацьована модель управління розслідуванням воєнних злочинів в НПУ, яка дозволить підвищити ефективність роботи та покращити управління процесами. Зусилля за цим напрямком є частиною проекту Ради Європи «Посилення правоохоронних органів України під час війни та у повоєнний період» [7].

Треба також наголосити, що суттєвим чинником підвищення ефективності діяльності органів НПУ за цим напрямком є організація взаємодії в рамках співробітництва з Європоллом. Зокрема, з квітня 2022 року на базі Аналітичного проекту Європолу щодо розслідування основних міжнародних злочинів, функціонує Єдина платформа для збору, зберігання й аналітичної обробки оперативних даних про воєнні злочини рф [7]. Відтак цей безпрецедентний досвід взаємодії українських і іноземних слідчих потребує узагальнення і впровадження в практику діяльності слідчих підрозділів НПУ.

Необхідно додати, що в умовах воєнного стану актуальним напрямком міжнародного співробітництва НПУ є взаємодія з правоохоронними органами іноземних держав країн у забезпеченні безпеки, охорони прав і свобод громадян України, які були вимушені покинути територію країни внаслідок повномасштабної російської агресії. Важливою формою роботи на цьому напрямі є вивчення та впровадження в практику діяльності найкращих практик того, як поліцейські підрозділи інших країн надають умови для перебування і проживання українських біженців в регіонах цих держав, забезпечують безпеку, захист прав і свобод біженців з України.

В якості підсумка зазначимо, що збройна агресія рф проти нашої держави поставила перед МВС України, органами і підрозділами НПУ абсолютно нові завдання, суттєво розширила функції поліції. Але мета залишилася єдиною – зберегти життя людей та забезпечити їм максимально можливу безпеку, захистити їх права і свободи.

Список використаних джерел:

1. Положення про Міністерство внутрішніх справ України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>
2. МВС України. Українські поліцейські проходять навчання з реагування та

документування злочинів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. URL:<https://mvs.gov.ua/news/ukrayinski-policeiski-prohodiat-navcannia-z-reaguvannia-ta-dokumentuvannia-zlociniv-seksualnogo-nasilstva-poviazanogo-z-konfliktom>

3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2123-IX URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

4. Інформація офіційного інтернет-представництва Президента України від 03.04.2022. URL:<https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-iniciyuje-stvorennia-specialnogo-mehaniz-74057> (дата звернення: 10.02.2023).

5. Національна поліція. Офіційний веб-портал. URL: <https://www.npu.gov.ua/>

6. У базі даних «Воєнний злочинець» наразі є інформація про понад 680 тисяч осіб – Нацполіція. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3930246-u-bazi-danih-voennij-zlocinec-narazi-e-informacia-pro-ponad-680-tisac-osib-nacpolicia.html>

7. Офіс Ради Європи в Україні. Триває розробка системи управління розслідуванням воєнних злочинів для Національної поліції України. URL:<https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/ongoing-development-of-war-crimes-investigation-management-system-for-the-national-police-of-ukraine>

***ІВАНЕНКО Дмитро Дмитрович**, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.*

ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВИХ ЦЕНТРІВ БВПД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» визначає зміст права на безоплатну правничу допомогу, суб'єктів, підстави та порядок надання безоплатної правничої допомоги. Одним із суб'єктів надання такої допомоги є місцеві центри з надання безоплатної правничої допомоги (надалі – місцеві центри БВПД).

Відповідно до ст. 14 Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», право на безоплатну вторинну правничу допомогу мають близько тридцяти категорій фізичних осіб. Наприклад, малозабезпечені сім'ї; внутрішньо переміщені особи, громадяни які проживають на тимчасово окупованій території або території громад що розташовані в районі проведення воєнних дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні); ветерани війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України,

особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною тощо. Суб'єкти права на безоплатну вторинну правничу допомогу мають право на отримання такої допомоги не більше шести разів протягом бюджетного періоду та одночасно не більше ніж за шістьма рішеннями про надання безоплатної вторинної правничої допомоги, прийнятими місцевими центрами БВПД [1].

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року повністю змінило ситуацію з доступом до правосуддя та адміністративних послуг. Масштаби порушення прав та запит на правові послуги є непорівнюваним із правовими проблемами 2014–2021 рр. Вимушена міграція створила додаткове навантаження на місцеві центри БВПД [2]. За оцінками Міжнародної організація з міграції (МОМ), станом на квітень 2024 року, фактична чисельність ВПО в Україні складає 3 548 000 осіб [3]. За даними Єдиного реєстру ветеранів війни, чисельність учасників бойових дій, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, станом на квітень 2024 року становила 980193 осіб [4].

Наведена кількість суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу тільки по двом категорія з тридцяти, свідчить про масштабні виклики перед системою місцевих центрів БВПД. Забезпечити стабільність діяльності місцевих центрів БВПД можливо за рахунок належного фінансування. Практика діяльності засвідчила про недостатність виділених коштів, оскільки працівники місцевих центрів БВПД перевантажені кількістю виданих доручень, видані доручення адвокатам фінансуються на мінімальному рівні. Це негативно впливає на стандарти якості надання правової допомоги згідно затверджених стандартів [5].

У підсумку, якість роботи місцевих центрів БВПД працівників, адвокатів що здійснюють представництво та захист прав потребують належного фінансування. Недотримання даного принципу призводить до втрати мотивації, порушення стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Список використаних джерел:

1. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
2. Доступність правової допомоги в контексті воєнного стану. Комплексне дослідження / Координаційний центр. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/dostupnist-compressed.pdf> (дата звернення: 02.12.2024).
3. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд, 16 квітень 2024 / Міжнародна організація з міграції (МОМ). URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 02.12.2024).

4. Набір містить інформацію про ветеранів війни, внесених до Єдиного реєстру ветеранів війни Міністерства у справах ветеранів України / Портал Дія. URL: <https://data.gov.ua/dataset/034f43a4-133a-498f-8478-6076ed1013e4> (дата звернення: 02.12.2024).

5. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України; Стандарт, Протокол, Форма типового документа, Акт, Перелік від 21.12.2017 № 4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17#Text> (дата звернення: 02.12.2024).

***КЛИМЕНКО Данііл Романович** здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Право» Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

***Науковий керівник: ПРОХАЗКА Ганна Анатоліївна** викладач кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ КОРИСТУЮТЬСЯ ТИМЧАСОВИМ ЗАХИСТОМ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Правовий статус осіб, які отримують тимчасовий захист у країнах ЄС, стає дедалі важливішим через зростання кількості міграційних хвиль унаслідок збройних конфліктів і різних криз.

Актуальний характер тимчасового захисту в ЄС підкреслюється необхідністю швидкого реагування на надзвичайні гуманітарні ситуації, коли вкрай важливо негайно запропонувати фундаментальні права та гарантії особам, які рятуються від конфліктів і небезпек. Наявність спеціального механізму тимчасового захисту дозволяє країнам ЄС запобігти перевантаженню своїх національних систем надання притулку, одночасно надаючи гуманітарну допомогу тим, хто її потребує.

До відомих дослідників, які досліджують тему тимчасового захисту та умов перебування мігрантів і біженців у Європі, належать такі експерти, як О.А. Швагер, С.В. Лозінська, О.М. Поліванова, І.В. Бойко, серед інших.

Отримання статусу особи, яка має право на тимчасовий захист, не відбувається автоматично після перетину кордону; це вимагає дотримання певної процедури. Щоб отримати тимчасовий захист, необхідно подати заяву до відповідних органів країни ЄС, які займаються цими справами. Після розгляду заявки особа має отримати документ, який підтверджує її статус у країні та описує пов'язані з цим статусом права. Важливо зазначити, що конкретне відомство, до якого необхідно подати заяву, а також унікальні

аспекти процедури отримання тимчасового захисту можуть відрізнятися залежно від країни-члена Європейського Союзу, де знаходиться особа [3].

С. В. Лозінська правильно підкреслює, що тимчасовий захист є найбільш придатним правовим механізмом для держав під час міжнародного збройного конфлікту, оскільки він має на меті полегшити реалізацію узгоджених прав у межах Союзу, забезпечуючи при цьому належний рівень захисту. Ця форма тимчасового захисту зменшує терміновість негайного звернення за міжнародним захистом, оскільки забезпечує видачу дозволу на проживання в безпечних районах разом із різноманітними пов'язаними соціальними правами [4, с. 238].

Важко не погодитися з твердженням, що під час міжнародного збройного конфлікту пошук тимчасового захисту є, як правило, найбільш практичним підходом, а не подання заяви на отримання статусу біженця. Це пояснюється тим, що на відміну від статусу біженця, який можна отримати лише в першій безпечній країні, куди ви потрапили, тимчасовий захист можна отримати в будь-якій державі-члені ЄС, яка вважається безпечною. Крім того, особи, яким надано тимчасовий захист, користуються більшими правами та можливостями порівняно з тими, хто отримує статус біженця, що передбачає більш тривалий і складний процес.

Управління механізмом тимчасового захисту регулюється принципом солідарності між державами-членами ЄС. Коли одна або кілька держав відчують надмірний тягар, особи, які потребують захисту, можуть бути перерозподілені, щоб зменшити тиск на ці конкретні країни. Крім того, чинна Директива забезпечує право на возз'єднання сім'ї, яке є важливим аспектом соціальної підтримки осіб, які потребують тимчасового захисту [1].

Принцип *Acquis communautaire* (*acquis* ЄС) дозволяє надавати тимчасовий захист особам, які були змушені покинути зони конфлікту. Доречним прикладом є ситуація в Україні, де масштабне вторгнення Російської Федерації суттєво вплинуло на життя та добробут українців, що призвело до помітного збільшення кількості мігрантів у межах ЄС. Цей принцип детально викладено в різних правових документах, у тому числі в Директиві від 20 липня 2001 р. № 2001/55/ЄС, яка визначає мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту під час масового напливу переміщених осіб і має на меті сприяти збалансованому реагуванню серед членів держав у пристосуванні цих осіб і вирішенні пов'язаних із ними проблем. Крім того, Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 р. підтверджує факт масового припливу переміщених осіб з України, як це визначено у статті 5 Директиви 2001/55/ЄС, і встановлює рамки для надання тимчасової захисту.

Незважаючи на наявність нормативної бази, фактичне застосування Директиви 2001/55/ЄС стикається з проблемами. Деяким державам-членам, особливо тим, які не мають достатніх ресурсів для розміщення значної кількості мігрантів, важко дотримуватися стандартів тимчасового захисту. Ця ситуація вимагає перегляду директиви для включення більш адаптивних

систем для розподілу та підтримки біженців разом із покращенням координації між державами-членами.

Норми ЄС приділяють значну увагу співпраці між Європейським агентством з питань притулку та національними урядами щоб запобігти потенційним кризам. Тим не менш, обмеження бюджетів держав-членів і попит на додаткові ресурси часто призводять до недостатньої допомоги для мігрантів, тим самим погіршуючи соціальні проблеми [3].

Крім Директиви 2001/55/ЄС, ще одним ключовим нормативним документом є Регламент ЄС № 604/2013, який визначає критерії та механізми визначення відповідальності держав-членів щодо розгляду запитів про притулок. Відомий як Дублінський регламент, цей регламент покладає обов'язок надання захисту на країну, де особа вперше в'їхала до ЄС. Це часто накладає значний тягар на периферійні країни в Союзі, такі як Польща, Румунія та Угорщина. Однак нормативні аспекти цього нормативно-правового акту більше схиляються до класифікації біженця, а не особи, яка потребує тимчасового захисту [3].

Зараз ЄС працює над новими ініціативами в рамках Європейського пакту про міграцію та притулок, який спрямований на реформування міграційної системи.

Відповідно до розглянутих теоретичних і практичних висновків, питання тимчасового захисту для переміщених осіб, які потребують такої підтримки в межах ЄС, продовжує бути актуальною проблемою в європейському законодавстві. У той час як успішне застосування сучасних міжнародних норм і відповідної законодавчої бази полегшує тимчасовий захист для тих, хто рятується від насильства або катастроф, постійний потік біженців і мігрантів вимагає додаткових реформ цих механізмів.

Список використаних джерел:

1. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тим-часового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf (дата звернення: 15.11.2024 р.).
2. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. 4.3.2022. Офіційний вісник Європейського Союзу. L 71/1. URL: <http://surl.li/fibkvz> (дата звернення: 15.11.2024 р.).
3. Тимчасовий захист та статус біженця як форми міжнародного захисту для громадян України в країнах Європейського Союзу. URL: <http://surl.li/cuibu> (дата звернення: 15.11.2024 р.).
4. Лозінська С. В. Тимчасовий захист та статус біженця в умовах

збройного конфлікту. Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 238-241 (дата звернення: 15.11.2024 р.).

КОЛОМІЄЦЬ *Олександра Едуардівна*, студентка 081 «Право» Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Науковий керівник: **ІВАНИЦЬКИЙ Андрій Миронович**, доктор філософії з галузі знань «Право», доцент кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор філософії з галузі знань «Право», доцент.

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ, СОВІСТІ І РЕЛІГІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Свобода думки, совісті та релігії є фундаментальним правом людини, що визнається як національними, так і міжнародними правовими актами. Відповідно до ст. 35 Конституції України кожна людина має право на свободу світогляду та віросповідання. Це право охоплює можливість сповідувати будь-яку релігію або залишатися нерелігійною, здійснювати релігійні культи та обряди як індивідуально, так і спільно з іншими, а також провадити релігійну діяльність без перешкод [1].

У контексті міжнародного права ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод також гарантує право на свободу думки, совісті і релігії, підкреслюючи важливість забезпечення цього права як в особистому, так і в суспільному житті.

У сучасному суспільстві, де співіснують різноманітні релігійні, світоглядні та атеїстичні позиції, держава повинна забезпечувати баланс між правом на свободу віросповідання та правами інших осіб. У цьому контексті позитивні зобов'язання держави виходять за межі простого утримання від втручання у права громадян. Вони передбачають створення умов для реалізації цих прав, включаючи активні заходи щодо запобігання дискримінації, насильству чи примусу на релігійному ґрунті [2, с. 4].

Свобода думки, совісті та релігії не є абсолютною. Її реалізація може бути обмежена виключно за умов, передбачених законом, зокрема для захисту громадського порядку, моралі, здоров'я чи прав і свобод інших людей. Водночас держава має позитивні зобов'язання, спрямовані на забезпечення цієї свободи в повному обсязі. Це означає, що держава повинна створювати сприятливі умови для її реалізації, забезпечуючи правові

механізми, інфраструктуру та належну охорону від дискримінації чи переслідування.

Одним із прикладів ефективного забезпечення права на свободу релігії є зобов'язання держави запроваджувати систему альтернативної служби для тих, чий релігійні переконання суперечать військовій службі. Наприклад, у справі *Aduan та інші проти Вірменії* Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) констатував, що держава не забезпечила можливість заявникам проходити службу, яка б відповідала їхнім релігійним переконанням. Суд підкреслив, що альтернативна служба повинна мати дійсно цивільний характер і враховувати інтереси осіб, які користуються своїм правом на відмову від військової служби з релігійних міркувань [3, с. 106].

Особи, які реалізують своє право на свободу релігії, мають враховувати, що це право не звільняє їх від критики чи несприйняття з боку інших. Проте держава не може залишатися осторонь, якщо такі ситуації переходять межі толерантної критики й створюють загрозу для свободи релігійного самовираження. Згідно з практикою ЄСПЛ, держава може бути відповідальною за захист релігійних прав у випадках, коли діяльність інших осіб ускладнює чи унеможлиблює реалізацію права на свободу релігії

Наприклад, у справі *Коккінакіс проти Греції* Суд визнав, що право на релігійну свободу включає можливість поширювати свої переконання, але в межах, які не порушують прав інших осіб. Суд розмежував легітимну пропаганду релігії від маніпулятивних чи агресивних дій, спрямованих на примусове звернення до віри [4].

Держава має забезпечувати умови для релігійного виховання дітей відповідно до переконань їхніх батьків, як це передбачено міжнародними стандартами. Крім того, важливим аспектом є організація альтернативних форм служби для тих, чий переконання не дозволяють виконувати обов'язки, які зазвичай покладаються на громадян, наприклад, військову службу [5, с. 64].

Отже, свобода думки, совісті та релігії є основоположним правом, яке забезпечується як національним, так і міжнародним правом. Водночас її реалізація вимагає активних зусиль держави для створення сприятливих умов, запобігання дискримінації та захисту від неправомірного втручання. Позитивні зобов'язання держави охоплюють як забезпечення можливості індивідуального і колективного вираження релігійних переконань, так і захист від примусу чи насильства на релігійному ґрунті. Практика ЄСПЛ підтверджує, що держава повинна активно підтримувати баланс між правами громадян та інтересами суспільства, забезпечуючи реальну дієвість цього права навіть у складних суспільних умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

2. Свобода релігії та віросповідання в Україні в контексті дотримання міжнародних стандартів з прав людини та основних свобод / ред. В. Яворський. Харків : Фоліо, 2005. 92 с.
3. Стецюк С. С. Невиконання обов'язку захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності VS релігійні переконання особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. С. 103–108. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.15> (дата звернення: 21.11.2024).
4. Юридичний захист прав людини. *Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights> (дата звернення: 21.11.2024).
5. Довідник із застосування статті 9 Свобода думки, совісті і релігії. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2015. 81 с.

***КОРОЛЬ Михайло Олексійович**, доцент кафедри адміністративної діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ ПІД ЧАС ЇХ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

За даними ООН, у 2024 році кількість міжнародних мігрантів перевищила 280 мільйонів осіб, що становить близько 3,6% від загальної кількості населення планети. Серед них значну частку становлять нелегальні мігранти, які залишають свої країни без відповідних документів або з порушенням порядку виїзду. Таким випадкам сприяють війни та насильство, які змушують мільйони людей покидати свої домівки в пошуках безпеки, прикладами є ситуації в Сирії, Афганістані, Ємені та війна росії проти України. Іншим чинником є економічна нерівність, а саме, регіональна економічна диспропорція, бідність і відсутність робочих місць у країнах «Глобального Півдня», що спонукають людей мігрувати до економічно розвинених країн (у більшості випадків з порушенням правил в'їзду або перебування) [1].

Держава, намагаючись захистити насамперед свої національні інтереси, може застосувати до таких осіб різні види примусу (наприклад, примусове повернення, примусове видворення, реадмісію, тощо [2]).

Досить часто до таких осіб держави застосовують процедуру ідентифікації яка, насамперед, є важливим етапом міграційного контролю та включає в себе: встановлення особи та країни її походження (громадянства); перевірку (за наявності) документів та їх чинність; збір біометричних даних (відбитки пальців, фотографії, сканування райдужки ока); проведення з особою інтерв'ювання для визначення її статусу (наприклад, біженець, економічний мігрант тощо).

Варто відмітити, що хоча процедура ідентифікації нелегальних мігрантів є необхідною для підтримання національної безпеки та правового порядку, її реалізація часто супроводжується ризиками порушення основоположних прав людини.

Першим з таких прав є право на гідність, яке є фундаментальним і невід'ємним правом кожної людини, закріпленим у міжнародних документах, зокрема: статті 1 Загальної декларації прав людини «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [3] та статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Заборона нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження» [4].

Це право передбачає шанобливе ставлення до кожної особи, незалежно від її юридичного статусу, національності чи обставин міграції. Разом з тим трапляються наступні прояви порушення права на гідність особи при здійсненні процедури ідентифікації, а саме: принизливі умови утримання (перенаселені центри для утримання мігрантів, відсутність належного харчування, медичної допомоги та базових санітарних умов); неналежне поводження з боку персоналу місць утримання (фізичне або психологічне насильство під час затримання чи проведення ідентифікації, дискримінація за ознакою національності, раси або релігії, що принижує гідність мігрантів); ігнорування прав вразливих категорій осіб (недостатній захист прав жінок, дітей, людей похилого віку та осіб із інвалідністю, тощо); примусовий збір біометричних даних, тощо.

З огляду на такі порушення слід наголосити, що повага до гідності особи є основою всіх інших прав людини та запорукою гуманного поводження. З таких позиції можна стверджувати, що дотримання права на гідність особи під час процедури ідентифікації нелегальних мігрантів є не лише юридичним обов'язком держав, але й етичною вимогою.

Стаття 12 Загальної декларації прав людини закріплює право людини на приватність [3]. В контексті здійснення процедури ідентифікації особи недопустимим є примусовий збір біометричних даних без належного інформування особи, або недостатній захист зібраних даних, що може призвести до зловживання ними, наприклад, для дискримінації.

У процесі використання баз даних та інформаційних систем для ідентифікації нелегальних мігрантів виникає гостра потреба забезпечити належний захист персональних даних. Збирання, зберігання та обробка великих обсягів інформації підвищують ризики несанкціонованого доступу, витоків даних та їх використання з метою, що суперечить законодавству.

Міжнародні стандарти, зокрема Загальний регламент про захист даних (GDPR) [5], вимагають суворого дотримання принципів конфіденційності, прозорості та законності обробки даних. Це створює виклики для розробників інформаційних систем, які повинні інтегрувати ефективні механізми безпеки, зокрема: шифрування даних, багаторівневу автентифікацію доступу, аудит дій користувачів, обмеження термінів зберігання даних.

Досить часто під час процедури ідентифікації нелегальних мігрантів постає питання стосовно дотримання права на справедливий процес (процедуру) (ст. 10 Загальної декларації прав людини [3]). У контексті ідентифікації мігрантів право на справедливий процес означає, що всі дії, пов'язані з визначенням їхнього статусу, затриманням чи висланням, мають бути прозорими, неупередженими та враховувати індивідуальні обставини справи.

Порушення права на справедливий процес під час здійснення процедури ідентифікації може проявлятися у відсутності доступу в особи до правової допомоги, недостатності часу для підготовки захисту, відсутності перекладача, використання скорочених процедур (fast-track processes), коли рішення про вислання приймається без індивідуального розгляду обставин, включно з існуючими ризиками для життя чи здоров'я, тощо.

Можемо стверджувати, що судова практика, діяльність міжнародних та національних правозахисних організацій дозволяє нам виокремити окремі шляхи вирішення проблематики дотримання прав нелегальних мігрантів під час їх ідентифікації, а саме: запровадження в практику діяльності відповідних органів міжнародних стандартів дотримання прав людини; розробка та імплементація універсальних правил ідентифікації під егідою ООН; навчання персоналу, який задіяний в процедурі ідентифікації (роботі з нелегальними мігрантами) з питань етики та прав людини; надання особам, стосовно яких проводиться процедура ідентифікації, чіткої інформації про їхні права та процедури зрозумілою мовою та ін.

Таким чином, можна дійти висновку, що процедура ідентифікації є необхідною, але її реалізація має враховувати основоположні права та свободи людини. Дотримання принципів гуманізму, прозорості та відповідальності є запорукою зменшення порушень і підвищення ефективності міграційної політики.

Список використаних джерел:

1. World Migration Report 2024. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/> (дата звернення: 26.11.2024).
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 26.11.2024).
3. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 26.11.2024).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.11.2024).
5. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС

(Загальний регламент про захист даних): регламент Європейського парламенту і ради (ЄС) від 27.04.2016 № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 26.11.2024).

КРАМАРЕНКО Катерина Сергіївна, студентка Спеціальність 081 «Право» Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Науковий керівник: ПРОХАЗКА Ганна Анатоліївна, викладач кафедри теоретико – правових дисциплін, Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права та свободи людини є основними цінностями, що забезпечують гідність, автономію і розвиток кожної особи. Вони створюють умови для формування особистості та її соціалізації, надаючи можливість вільно виражати свої думки, переконання та ідеї, а також обирати життєві цілі та способи їх досягнення. Проблематика прав людини під час воєнного стану є складною. Воєнний стан виникає через серйозні загрози безпеці або агресію. Війна Росії проти України з 24 лютого 2022 року стала переломним моментом, вплинувши на всі сфери життя. У таких умовах змінюються пріоритети, виникають нові виклики, що потребують ефективних механізмів захисту прав людини. Актуальність цієї проблеми зумовлена необхідністю забезпечення справедливості, розвитку демократії та відновлення миру в Україні під час війни. Дотримання прав і свобод людини є однією з основних проблем сучасного світу, яку активно вивчають у наукових працях. Проте ця тема потребує подальших досліджень, особливо в контексті введення воєнного стану в Україні. Деякі аспекти забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану знайшли відображення в дослідженнях наступних вітчизняних науковців, таких як: Маркович Х. М., Дорошенко В. А., Лазарєв В. В., Малиновська Т. М., Благута Р. І. та ін.

Обмеження основних прав і свобод в особливих умовах правових режимів визначаються відповідно до Конституції України [1], законів «Про правовий режим надзвичайного стану» [2] та «Про правовий режим воєнного стану» [3], а також інших законів України.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який встановлюється в державі або окремих її регіонах. Він надає особливі повноваження органам влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування, створюючи умови для оборони держави та концентрації ресурсів для цього [4, с. 10]. Запровадження воєнного стану може загрожувати основним правам і свободам людини, тому українське законодавство передбачає гарантії захисту цих прав. Обмеження прав, передбачені Законом у надзвичайних

ситуаціях та воєнному стані, є вичерпними і не можуть бути розширені. Їх застосування має тривати тільки під час надзвичайного або воєнного стану. Згідно з частиною 2 статті 64 Конституції України [1, с. 382; 2], права людини не можуть бути обмежені в таких умовах. Науковці Лазарєв В. В. і Малиновська Т. М. підкреслюють важливість чіткої взаємодії державних органів для забезпечення виконання обов'язків без зловживань, що є запорукою мінімальних обмежень прав громадян та запобігання внутрішній кризі.

Під час війни права людини захищаються міжнародним гуманітарним правом, яке обмежує застосування сили. Воєнні дії мають бути спрямовані на ослаблення військового потенціалу противника, а цивільне населення, інфраструктура та ті, хто вийшов з бою, повинні бути захищені від насильства. Заборонено катування, жорстоке поводження, голод та депортація цивільних осіб [5, с. 287]. Сучасне міжнародне гуманітарне право базується на гаазькому та женецькому праві, яке регулює правила ведення бойових дій та обмежує застосування шкідливих засобів.

Основу Женевського права сучасності складають чотири конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. Всі чотири Женевських конвенції ратифіковані Україною у 1954 р. із застереженнями, які пізніше були зняті; Додаткові протоколи I та II, ратифіковані у 1989 р., а Протокол III – у 2009 р. Сукупність цих норм створює систему захисту прав людини під час будь-якого збройного конфлікту. Вони встановлюють обов'язкові правила для всіх сторін конфлікту, спрямовані на зменшення страждань цивільного населення та інших жертв війни [6, с. 128-129]. Ратифікація Женевських конвенцій надає юридичні підстави для застосування ст. 438 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за воєнні злочини. Згідно з міжнародними зобов'язаннями, Україна повинна розслідувати ці злочини та притягувати до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні.

Європейський суд з прав людини, тлумачачи Конвенцію про захист прав людини, сформулював принцип, що держави повинні проводити ефективні розслідування порушень прав людини, зокрема воєнних злочинів, у межах обов'язку гарантувати право на життя та заборону нелюдського поводження. Кримінальна складова цього процедурного обов'язку також безпосередньо згадується в рішеннях Суду: «Суд багато разів зазначав, що ефективна судова система, якої вимагає ст. 2, за певних обставин повинна включати звернення до кримінального права» [7, с. 5] Для Європейського суду з прав людини факт збройного конфлікту є підставою для застосування Конвенції. Таким чином, Європейський суд з прав людини застосовує лише міжнародне право захисту прав людини і, згідно з Конвенцією, не зобов'язаний визначати, чи діяла держава відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни (1949 р.) або Додаткових протоколів до них [8, с. 141]

Отже, війна не призупиняє дію прав людини. Існують як національні, так і міжнародні механізми, які дозволяють захистити права людей, які постраждали від збройного конфлікту. Важливо розуміти необхідність

забезпечення прав людини за будь-яких обставин, особливо коли населення стає найбільш уразливим через масштабні військові дії. З метою фіксації всіх порушень прав людини під час російської агресії, українська влада утворила спеціальну платформу для збору доказів. Це дозволить спростити процес звернення громадян за захистом своїх прав та створити міцну доказову базу для міжнародного розслідування. Такий крок є важливим для євроінтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 02.12.2024).
2. Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення 02.12.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 02.12.2024).
4. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. Наука і оборона. 2019. № 2. С. 9-16.
5. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. №4 (22). 2022. С. 280–291.
6. Т. Л. Сироїд. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Харків: Право, 2019. 494 с.
7. Гнатовський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні. Застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. Київ: 2017. С. 22. URL: https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/ss91068423?from_action=save (дата звернення: 02.12.2024).
8. Розумовський О. С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Вип. 70. 2022. С. 141–145.

КУЗУБ Катерина курсантка 3-го курсу факультету № 3 Донецький державний університет внутрішніх справ.

Науковий керівник: ВОЛОБОЄВ Артур Олегович, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецький державний університет внутрішніх справ, доктор філософії.

СТАТЕВА НЕДОТОРКАНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ:

ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ

Статева недоторканість в умовах військового конфлікту є надзвичайно важливим питанням, що охоплює правові, соціальні та психологічні механізми захисту особистості від сексуального насильства. У сучасних умовах – в умовах військових дій, суттєво зростає ризик вчинення таких злочинів через послаблення державних інституцій, безкарність злочинців та загальну дестабілізацію правопорядку.

У міжнародному праві сексуальне насильство під час військових конфліктів класифікується як серйозний злочин, що, залежно від обставин, може бути прирівняний до воєнних злочинів, злочинів проти людяності або геноциду[1]. Основними документами, які регламентують відповідальність за такі дії, є Женевські конвенції з додатковими протоколами[2], Римський статут Міжнародного кримінального суду[1] та резолюції Ради Безпеки ООН, зокрема резолюція №1325[3], яка акцентує увагу на захисті жінок і дітей у період військових конфліктів.

Національне законодавство України також передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти статевої недоторканості, особливо в період воєнного стану. Однак ефективна реалізація цих норм значною мірою залежить від здатності держави забезпечувати правопорядок у зонах конфлікту. Оскільки ослаблення інституційного контролю ускладнює процес притягнення винних до відповідальності, а потерпілі часто стикаються з психологічними та соціальними бар'єрами, такими як страх осуду, стигматизація або недовіра до правоохоронних органів.

Слід відзначити, що в багатьох випадках сексуальне насильство під час військових конфліктів набуває систематичного характеру і використовується як метод терору або інструмент геноциду. Міжнародні організації, зокрема ООН та Міжнародний комітет Червоного Хреста, відіграють важливу роль у протидії таким злочинам, забезпечуючи підтримку постраждалим і документуючи випадки насильства. Тут психологічна та медична допомога є критично важливими для реабілітації жертв і їхньої соціальної інтеграції.

Не менш важливим напрямом є розробка і впровадження програм підтримки постраждалих. Наприклад, сучасні технології значно розширюють можливості боротьби з сексуальним насильством – мобільні додатки дозволяють оперативно викликати допомогу, цифрові платформи сприяють документуванню фактів насильства, а гарячі лінії забезпечують анонімнесупроводження жертв.

До того ж, ефективна протидія сексуальному насильству в умовах військових конфліктів потребує інформаційно-просвітницьких кампаній, спрямованих на формування суспільної нетерпимості до таких злочинів, а також спеціальних програм для роботи з агресорами з метою запобігання рецидивам. Особливу увагу слід приділяти захисту біженців і внутрішньо переміщених осіб, які є особливо вразливими до сексуального насильства. Навчальні програми для військовослужбовців, які охоплюють аспекти

дотримання норм міжнародного гуманітарного права, відіграють значну роль у профілактиці подібних злочинів [4].

Документування злочинів є фундаментальною умовою забезпечення правосуддя. Для цього використовуються сучасні технології, зокрема дрони та зашифровані платформи для збереження доказів. Співпраця з міжнародними організаціями сприяє збиранню й аналізу об'єктивних даних. Однак, через обмежений доступ до окупованих територій, страх жертв перед репресіями та ризик знищення доказів злочинцями, процес документування залишається складним [4].

В умовах окупації правовий вакуум створює додаткові ризики. На цих територіях національне законодавство часто не діє, а міжнародні правові механізми можуть ігноруватися окупаційною владою, що сприяє безкарності злочинців і ускладнює забезпечення правосуддя.

Таким чином, ефективна боротьба із сексуальним насильством під час військових конфліктів вимагає комплексного підходу, який об'єднує правові реформи, міжнародну співпрацю, соціальну підтримку постраждалих та освітні ініціативи. Лише через активну взаємодію державних структур, міжнародної спільноти й громадянського суспільства можна досягти зниження рівня насильства, забезпечення справедливості та відновлення миру.

Список використаних джерел:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. Міжнародний документ, Поправки від 17.07.1998. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. Угода, Положення від 12.08.1949. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

3. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Міжнародний документ. *Вебпортал Національної соціальної сервісної служби України*. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325>.

4. Сексуальне насильство. *Матеріали вебпорталу Human Rights Watch*. URL: <https://www.hrw.org/topic/womens-rights/sexual-violence>.

5. Звіт ООН про документування злочинів. *Вебпортал Офісу спеціального представника Генерального секретаря ООН*. URL: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/>.

МАКСИМЕНКО Альбіна, студентка спеціальності 081 Право Криворізький Навчально-Науковий Інститут Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: МАКАРЕНКО Олександр Юрійович, професор кафедри державно-правових дисциплін, Криворізький Навчально Науковий

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародно-правовий захист прав дітей в умовах воєнного стану ґрунтується на нормах міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини. Підвищення ефективності механізмів захисту прав дітей в Україні в умовах воєнного стану потребує системного підходу та в співпраці з міжнародними організаціями, у тому числі неурядовими. Можна виділити низку проблем, які потребують нагального вирішення.

1. Задля вдосконалення національного законодавства щодо захисту прав дітей необхідно запровадити спеціальні процедури для швидкого надання статусу дітям, які постраждали від війни (сиротам, переселенцям, дітям, позбавленим батьківського піклування); посилити відповідальність за незаконне переміщення дітей з окупованих територій. Конвенція ООН про права дитини (ст. 38) вимагає від держав-учасниць забезпечувати захист дітей у збройних конфліктах [1]. Насильницьке переміщення дітей, депортації, зокрема з окупованих територій, є грубим порушенням ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни [2]. Такі дії мають ознаки воєнного злочину та злочину проти людяності відповідно до статей 7, 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду [3].

2. Посилення системи соціального захисту через створення кризових центрів, розвиток мобільних груп допомоги та посилення захисту дітей-переселенців, для чого необхідно розгортати мережі центрів для надання допомоги дітям, які втратили домівки чи опікунів; забезпечувати соціальних працівників, психологів та медиків для оперативної допомоги дітям у зонах бойових дій та розширити програми реабілітації для дітей, які зазнали стресу чи травм під час війни; надавати пріоритетний доступ до освіти, медицини та житла дітям, переміщеним із зони конфлікту; прискорити процес встановлення опіки над дітьми, які залишилися без батьківського піклування.

3. Впровадження та розвиток державних освітніх програм, які базуються на онлайн-освіті для навчання дітей, які перебувають у небезпечних зонах; інклюзивній освіті для забезпечення доступу до освіти дітям із особливими потребами або з травмами війни.

4. Розширення міжнародної співпраці задля реалізації спільних проектів допомоги дітям, для розслідування злочинів проти українських дітей. Наразі існує значний брак міжнародної допомоги для дітей у кризових ситуаціях.

5. Поглиблення моніторингу та обліку для документування злочинів проти дітей, таких як викрадення, депортація чи вербування через запровадження спеціальних механізмів, для чого необхідно створити бази даних для ефективного управління допомогою, наприклад, зробити Єдиний

реєстр дітей, постраждалих від війни. Необхідна регулярна публікація звітів про виконання заходів із захисту прав дітей, що дозволить простежити відповідну статистику та запровадить прозору звітність на постійній основі.

6. Посилення механізмів запобігання та боротьби з порушеннями прав дітей; виявлення та притягнення до відповідальності причетних за такі правопорушення; посилення контролю на кордонах та моніторинг переміщення дітей.

7. Залучення громадськості через реалізацію просвітницьких кампаній, ініціатив, створення платформ для координації дій держави та громадських організацій спрямованих на допомогу дітям.

Внесення змін та доповнень до законодавства України, а також впровадження відповідних державних програм значно підвищить рівень захисту дітей у складних умовах воєнного стану. Реалізація цих заходів може забезпечити більш ефективний захист дітей в умовах війни, мінімізуючи негативні наслідки для їхнього життя, здоров'я та розвитку. Ефективна реалізація цих механізмів можлива лише за умови комплексного підходу та залучення міжнародної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН про права дитини від 20 лист. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 02.12.2024).
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 02.12.2024).
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.12.2024).

***МАНЬКО Денис Григорович**, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет доктор юридичних наук, професор.*

ЮРИДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ Е-ПЕТИЦІЇ

Електронна петиція – це сучасний інструмент взаємодії громадян із владою, що дозволяє швидко і зручно донести свої вимоги, пропозиції або скарги до органів влади в електронному форматі. Вона є важливим механізмом громадської участі в прийнятті рішень, оскільки надає можливість кожному громадянину впливати на суспільно значущі процеси, незалежно від його місця перебування.

Згідно із Законом України «Про звернення громадян», це особлива форма колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона

адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції.

В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського об'єднання, що здійснює збір підписів, обов'язково зазначаються дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію.

Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [2].

Електронні петиції є публічними, що дозволяє громадянам слідкувати за їх перебігом та результатами, кожен громадянин може ініціювати петицію або підписати вже існуючу, маючи доступ до інтернету.

Петиції як елемент електронної демократії у світі вперше запрацювали 1999 року, коли на сайті парламенту Шотландії з'явився розділ "E-Petitioner". Там у спеціальній формі громадяни могли відправити депутатам свої побажання та зауваження. Україна впровадила е-петиції в закон у липні 2015 року. Вже в кінці серпня того ж року громадяни змогли подавати петиції Президенту на спеціальному сайті. Він і досі є найпопулярнішим за кількістю оприлюднених звернень [1].

Електронна петиція подається та розповсюджується через інтернет-платформи, що спрощує процес збирання підписів та охоплює ширшу аудиторію. Петиції можуть мати офіційний статус, за умови дотримання певних умов, наприклад, збирання певної кількості підписів та зобов'язують владу розглянути звернення.

Технології створення Е-петицій.

По-перше, «технологія-підвідомості», складається із сукупності правил та методик визначення, до якого органу влади або установи повинна бути адресована електронна петиція, щоб забезпечити її розгляд та прийняття відповідних рішень. Така технологія є важливою частиною процедури подання петицій, оскільки визначення підвідомості дозволяє точно направити звернення в ту установу, яка має повноваження розглядати конкретне питання.

На першому етапі автор петиції визначає тему та сутність питання, яке він хоче підняти. Чітке формулювання предмета петиції полегшує подальший процес визначення підвідомості.

Після визначення предмета петиції слід з'ясувати, який орган влади або структура мають компетенцію вирішувати відповідне питання. Залежно від підвідомості органу влади, обирається відповідна платформа для подання електронної петиції. Наприклад, для звернень до Президента України використовується офіційний сайт електронних петицій до Президента, а для

місцевих органів – платформи, що діють на регіональному рівні.

По-друге, «технологія-затребуваності», складається із сукупності правил та методик підготовки та просування петицій, спрямованих на привернення уваги громадян і спонукання їх підтримати конкретне звернення. Затребуваність петиції визначається її актуальністю, суспільним інтересом до порушеного питання, а також рівнем підтримки з боку суспільства. Успіх петиції залежить від того, наскільки вона відповідає потребам громадськості та залучає підписантів.

В основі будь-якої успішної петиції лежить питання, що резонує з великою кількістю громадян. Автори петиції мають ретельно обирати теми, які викликають суспільний інтерес і відповідають актуальним проблемам, наприклад, у сфері прав людини, соціального захисту чи екології.

Третє, «технологія-конкретизації», складається із сукупності правил та методик спрямованих на формування чіткого, точного та зрозумілого змісту петиції. Конкретизація дозволяє відобразити проблему та ціль так, щоб вони були максимально ясними для підписантів і тих, хто ухвалює рішення. Петиції, що використовують конкретизацію, зазвичай мають більше шансів на розгляд, оскільки вони містять конкретні пропозиції й аргументацію.

Петиція має містити конкретне та однозначне завдання, яке пропонує вирішити, що дозволяє підписантам і адресатам зрозуміти очікуваний результат.

Крім вказівки на проблему, важливо додати чіткі кроки для її вирішення. Конкретні пропозиції підвищують ефективність звернення, оскільки дозволяють органам влади зрозуміти, що саме від них очікується. Наприклад, не лише заклик до «збільшення фінансування освіти», а й зазначення конкретних сум або заходів.

Четверте, «технологія правовідповідності», складається із сукупності правил та методик встановлення рівня врахування визначених законодавством вимог. Зміст петиції повинен відповідати правовим нормам та не порушувати законодавство. Це включає перевірку на наявність відповідності Конституції, основним законам та нормам права. Юридична перевірка може також включати перегляд тексту для запобігання порушенню авторських прав або особистих прав громадян.

П'яте, «технологія-перевірки», складається із сукупності правил та методик які забезпечують якість, точність та законність петиції, перш ніж вона буде опублікована для підписантів або направлена до адресата. Цей етап є важливим для того, щоб уникнути поширення неправдивої, некоректної або суперечливої інформації, а також для забезпечення відповідності петиції лінгвістичним та стилістичним нормам та вимогам платформи. Правильна мова, логічність викладу та відсутність орфографічних помилок сприяють кращому розумінню петиції. Змістовний та структурований текст робить петицію більш професійною та переконливою. Варто також перевірити, чи не було вирішене порушене питання раніше.

Шосте, «технологія-обнародування», складається із сукупності правил та

методик які забезпечують доступність петиції для громадськості. Цей етап має вирішальне значення, оскільки завдяки публічному оприлюдненню петиція набуває підтримки та збирає підписи, а також може викликати суспільний резонанс, що підвищує ймовірність її розгляду державними органами.

Для того щоб петиція стала офіційною, вона повинна бути опублікована на визнаних державних або офіційних електронних платформах, що мають юридично визначений статус. Це забезпечує її юридичну силу та правову значимість.

Після публікації петиції важливо, щоб якомога більше людей дізналися про її існування. Це досягається шляхом поширення інформації в соціальних мережах, медіа, на новинних сайтах та через цільову рекламу.

Співпраця з громадськими організаціями та лідерами думок сприяє поширенню інформації про петицію та залученню більшої кількості підписантів. Таке обнародування допомагає донести важливість ініціативи до ширшої аудиторії.

У місцях великого скупчення людей, таких як зупинки транспорту, магазини та державні установи, можна розміщувати інформацію про петицію у вигляді плакатів із QR-кодами або короткими посиланнями для легкого доступу до петиції.

Розміщення петиції на публічних форумах і платформах дозволяє обговорювати її з громадськістю, надаючи інформацію про її значення, цілі та можливі наслідки. Це підвищує довіру до петиції та сприяє створенню активного обговорення.

Петиція може набрати популярності через допомогу волонтерів та партнерських організацій, які сприяють поширенню інформації серед своїх аудиторій.

Е-петиції стимулюють громадян до активної участі у державному управлінні, сприяють формуванню правової культури та політичної обізнаності бо дозволяють громадянам висловлювати свої позиції з різних питань, а владі – отримувати інформацію про потреби та інтереси суспільства. Електронна петиція є важливим елементом електронної демократії, що сприяє розвитку комунікації між владою та громадянами, забезпечує зворотний зв'язок і підвищує рівень відповідальності влади перед суспільством.

Список використаних джерел:

1. Електронні петиції: інструкція з використання. URL: <https://ti-ukraine.org/news/elektronni-petytsiyi-instruktsiya-z-vykorystannya/>
2. Про звернення громадян. Закон України від 02.10.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

МІХЄВА Вікторія Олексіївна, студентка спеціальність 262

“Правоохоронна діяльність” Криворізький Навчально-Науковий Інститут Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: МАКАРЕНКО Олександр Юрійович, професор кафедри державно-правових дисциплін, Криворізький Навчально Науковий Інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини – це фундаментальні свободи та гарантії, які належать кожній людині від народження і є невід’ємною частиною людської гідності. Захист цих прав є однією з найважливіших умов для побудови справедливого та демократичного суспільства. Проте, в реальному житті права людини часто порушуються, що вимагає створення ефективних механізмів їх захисту.

Ця робота присвячена аналізу національних та міжнародних механізмів захисту прав людини. Метою дослідження є систематизація знань про існуючі механізми, виявлення їх сильних і слабких сторін, а також визначення перспектив їх подальшого розвитку. Актуальність теми зумовлена постійною необхідністю забезпечення дотримання прав людини в умовах глобалізації, міграційних процесів та нових технологічних викликів.

У роботі будуть розглянуті такі питання:

- Конституційні гарантії прав людини та їхня роль у національних правових системах.

- Законодавчі акти, що регулюють сферу прав людини на національному та міжнародному рівнях..

Очікується, що результати цього дослідження сприятимуть кращому розумінню сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини та розробці ефективних стратегій для їх забезпечення.

1. Конституційні гарантії прав людини та їхня роль у національних правових системах.

Конституційні гарантії прав людини – це не просто абстрактні поняття, а реальні механізми, які забезпечують фактичну реалізацію та захист прав і свобод кожної людини. Вони діють як своєрідний щит, що оберігає нас від свавілля держави та інших осіб.

Система конституційних гарантій традиційно поділяється на дві основні категорії:

1. Загальні гарантії: створюють загальний правовий режим для реалізації прав і свобод. До них належать економічні (економічна свобода громадян, соціальна орієнтація ринку) та політичні гарантії (право на об’єднання, свобода слова).

2. Юридичні гарантії: безпосередньо закріплені в нормативно-правових актах. Це можуть бути такі гарантії, як право на судовий захист, презумпція невинуватості, заборона дискримінації тощо.

В Україні конституційні гарантії прав людини мають міцну правову основу. Конституція України проголошує, що права і свободи людини є невід'ємними і належать кожній людині від народження. Крім того, існують численні закони, які деталізують та розвивають конституційні положення.

Важливу роль у захисті прав людини відіграють такі інститути, як:

- Президент України: є гарантом Конституції та прав і свобод людини.
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: здійснює парламентський контроль за дотриманням прав людини.

- Конституційний Суд України: вирішує питання про відповідність законів Конституції.

Однак, незважаючи на наявність міцної правової бази, існують певні проблеми, які перешкоджають повноцінній реалізації конституційних гарантій:

- Недостатня правова культура населення.
- Корупція та неефективність державних органів.
- Слабка координація між різними рівнями захисту прав людини.

Для подолання цих проблем необхідно:

- Посилувати правову освіту населення.
- Боротися з корупцією та забезпечувати прозорість діяльності державних органів.

- Вдосконалювати законодавство та практику його застосування.

- Підвищувати ефективність роботи судової системи.

- Залучати громадянське суспільство до захисту прав людини.

На міжнародному рівні також існують механізми захисту прав людини. Міжнародні договори та конвенції встановлюють мінімальні стандарти прав людини, дотримання яких є обов'язковим для всіх держав-учасниць.

Підсумовуючи, хочу підкреслити, що конституційні гарантії прав людини є фундаментом демократичної держави. Вони забезпечують рівність усіх перед законом, захищають індивідуальність кожної людини і створюють умови для її всебічного розвитку. Однак, для того, щоб ці гарантії працювали ефективно, необхідні спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародного співтовариства.

2. Законодавчі акти, що регулюють сферу прав людини на національному та міжнародному рівнях

В Україні права людини визначені в Конституції України. Розділ II Конституції містить багато важливих прав людини.

На додаток до прав, гарантованих Конституцією, звичайні закони також можуть гарантувати основоположні права. Заборона дискримінації гарантується Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Існують також багато інших законів, які, хоча й не є самі по собі документами у сфері прав людини, все одно захищають різні аспекти прав людини.

Наприклад : Кримінальний процесуальний кодекс містить положення, які гарантують дотримання прав людини під час кримінального судочинства. Закон України «Про медіа» регулює питання свободи вираження поглядів у медіа.

Європейські та міжнародні документи

Україна приєдналася до низки важливих міжнародних документів у сфері прав людини й тому вони мають для неї обов'язкову силу.

Деякі документи мають загальний характер і містять широкі переліки прав людини. Це такі документи:

Європейська конвенція з прав людини

Європейська конвенція з прав людини і Протоколи до неї містять широке коло громадянських і політичних прав. Нагляд за виконанням Конвенції державами-членами здійснює Європейський суд з прав людини, і ви як приватна особа можете звернутися до нього.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Так само як і Європейська конвенція, цей Пакт містить широкий перелік громадянських і політичних прав. На відміну від Європейської конвенції, цей документ має обов'язкову силу для багатьох країн в усьому світі. За виконанням цього Пакту слідкує Комітет ООН з прав людини, і ви як приватна особа можете також звернутися до нього.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

Як це можна зрозуміти з назви документа, він містить широке коло економічних, соціальних і культурних прав. Цей Пакт також має обов'язкову силу для багатьох країн в усьому світі. За виконанням цього Пакту стежить Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, куди загалом можуть також звертатися приватні особи. Утім, оскільки Україна не ратифікувала новий Факультативний протокол, що надає можливість таких звернень, скарги проти України подавати до Комітету не можна.

Захист прав людини є фундаментальним принципом сучасного світу. Система гарантій прав людини, що склалася на національному та міжнародному рівнях, є результатом тривалої еволюції і відображає загальнолюдські цінності.

Національні механізми захисту прав людини базуються на конституційних гарантіях, законодавстві та діяльності державних органів. Конституції більшості країн містять розділи, присвячені правам людини, встановлюючи їхню невід'ємність та гарантуючи захист державою. Однак, ефективність національних механізмів значною мірою залежить від політичної волі, рівня розвитку правової системи та економічних умов країни.

Міжнародні механізми захисту прав людини доповнюють національні та забезпечують універсальність і неподільність прав людини. Міжнародні договори, такі як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, встановлюють міжнародні стандарти в цій сфері.

Міжнародні організації, зокрема ООН і Рада Європи, відіграють важливу роль .

Список використаних джерел:

1. <https://zolo.gov.ua/konsty-tutsijni-garantiyi-zahy-stu-ta-prakty-chnogo-zdijsnennya-prav-i-svobod-lyudy-ny-i-gromadyany-na/>
2. Конституція України
3. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод
4. Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права

ПЕКАРСЬКА Євгенія Олегівна, студентка факультету підготовки фахівців права, управління та економічної безпеки, Донецький державний університет внутрішніх справ.

Науковий керівник: БОНДАРЕНКО Ольга Олегівна, доцентка кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення факультету підготовки фахівців права, управління та економічної безпеки, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидатка юридичних наук.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО ДЕТЕКТИВА

Розвиток демократичних інституцій, реформування різних сфер суспільного життя характеризуються взаємодією різних підсистем – публічного права та приватного права. Досліджуючи головні критерії розмежування права на приватне та публічне Дараганова Н. В. зазначила: «Різниця у суб'єктах правовідносин виявляється у тому, що у публічному праві суб'єктом є особа, яка вступає у них для здійснення наданих їй публічно-владних повноважень, натомість у приватному праві особа може реалізувати право вступати у правовідносини на власний розсуд, а зміна чи припинення приватноправових відносин, як правило, повністю залежить від волі їх учасників [1, с. 14]. На думку шановної науковиці: «Публічне та приватне право є дві сторони однієї медалі, які існують у нерозривній єдності та взаємозалежності» [1, с. 14].

Зазначений висновок цілком підходить до реалізації повноважень приватних детективів. Вінгловська О. І. зазначає: «Приватна детективна діяльність почала розвиватися у сфері правоохоронної практики наприкінці попереднього століття. Суспільство прийшло до висновку, що здатність виконувати правоохоронні функції не обмежується лише державними органами, навіть тими, що традиційно відповідали за цю сферу» [2].

При цьому зазначаємо те, що чинним цивільним законодавством України регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні

відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Тому, констатуємо те, що договірні зобов'язання регулюються нормами чинного Цивільного кодексу України (далі – ЦК України, прим. автора) від 16 січня 2003 року № 435-IV [3]. Для прикладу, у главі 63 ЦК України зазначено те, що за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [3, гл. 63]. Положення глави 63 ЦК України можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання [3]. Це підтверджується і положеннями статті 3 ЦК України, яка визначає загальні засади цивільного законодавства. Однією із засад цивільного законодавства є свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом [3, ст. 3]. А, однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є договори та інші правочини [3, ст. 11, ч. 2, п. 1]. Одним із таких договорів і є договір про надання детективних послуг.

В умовах сучасної України питання розвитку приватної детективної діяльності знаходиться в правовій площині та у науковому дискурсі. Верховною Радою України прийнято до розгляду проєкт Закону України «Про приватну детективну діяльність» № 3010 від 04.02.2020[4]. В преамбулі законопроєкту зазначено, що даний закон визначає правові засади організації та здійснення приватної детективної діяльності, спрямованої на забезпечення захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом надання приватних детективних послуг, встановлює права та обов'язки суб'єктів правовідносин, а також особливості державного контролю в цій сфері [4].

Мосьондз С. О. у своєму дослідженні [5] сформулював аргументи на користь розвитку детективної діяльності в Україні:

1. Легалізація та контроль;
2. Підвищення рівня розкриття злочинів;
3. Ефективний розшук зниклих безвісти;
4. Використання досвіду колишніх правоохоронців;
5. Надходження до бюджету[5].

Мосьондз С.О. констатує про те, що розвиток детективної галузі в Україні визначається як важливий крок у напрямку покращення правопорядку та забезпечення безпеки громадян, що може стати ключовим фактором у боротьбі зі злочинністю та зміцненні правової системи країни [5]. Слушним є його висновок і про те, що завдяки правомірній детективній діяльності державний бюджет поповниться додатковими надходженнями, а ухвалення ж закону про детективну діяльність не потребуватиме додаткових бюджетних витрат – навпаки, воно буде причетне до формування нових об'єктів оподаткування [5]. Відповідно будуть розвиватися додаткові механізми щодо забезпечення дотримання прав людини.

Отже, на тепер постало актуальне питання щодо законодавчого регулювання приватної детективної діяльності, та чіткого визначення механізму реалізації договору про надання детективних послуг. Це у свою чергу забезпечуватиме дотримання прав громадян як у публічній так і у приватній сферах.

Список використаних джерел:

1. Дараганова Н. В. Головні критерії розмежування права на приватне та публічне. *Аналітично-порівняльне правознавство*. ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2022. №1. С. 10-14.
2. Вінгловська О. І. Шляхи імплементації кращого зарубіжного досвіду у сфері регулювання діяльності інституту приватних детективів. *Проблеми сучасних трансформацій (фаховий електронний науково-практичний журнал з права, публічного управління та адміністрування)*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 10. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_10_2023.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 3 вересня 2024. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» № 3010 від 04 лютого 2020 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=3010&conv=9>.
5. Мосьондз С. О. Аргументи на користь розвитку детективної діяльності в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій (фаховий електронний науково-практичний журнал з права, публічного управління та адміністрування)*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 10. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_10_2023.

ПОПОВИЧ Павло Олександрович, адвокат.

РОЛЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕ ПОІМЕНОВАНИХ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, У СФЕРІ ЗОВНІШНЬО ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯК МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні, в умовах воєнного стану та боротьби за територіальну цілісність в нашій державі, у сфері правовідносин зовнішньоекономічної діяльності (далі ЗЕД) виникло багато євроінтеграційних процесів розвитку напрямків нормативного регулювання виконання договірних зобов'язань по зовнішньоекономічним контрактам, які продиктовані часом, що в свою чергу зумовило необхідність у вивченні даного питання та визначенні окремих інститутів права, які потребують додаткового законодавчого регулювання, в тому числі і щодо не поіменованих законодавством України способів

забезпечення договірних зобов'язань за вказаних негативних умов.

В першу чергу, для висвітлення даної проблематики, необхідно враховувати складність впливу умов воєнного стану на процес регулювання правовідносин із забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД, в частині дотримання визначеної законодавством письмової форми правочинів, їх державної реєстрації та забезпечення фактичних/не ілюзорних гарантій їх виконання, які застосовуються при забезпеченні таких зобов'язань, з урахуванням регуляторних норм національного та міжнародного законодавства.

Постановою Кабінету Міністрів України (Далі КМУ) від 24 червня 2022 року №719 (набрала чинності 29.06.2022 року), прийнято ряд регуляторних норм щодо запровадження обмежень вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану, що не надає суб'єктам господарювання - резидентам в повній мірі застосовувати способи забезпечення договірних зобов'язань в зовнішньоекономічній діяльності, як наслідок є причиною підвищення ризиковості таких господарських взаємовідносин з нерезидентами.

Дане визначення тематики дослідження тенденцій розвитку господарського приватного права у сфері ЗЕД, насамперед пов'язане з тим, що більшість найефективніших способів забезпечення договірних зобов'язань в даній сфері, пов'язано із укладенням нотаріально посвідченої письмової форми правочину та здійснення їх реєстрації у відповідних державних реєстрах, що ускладнює правозастосування таких норм в умовах воєнного стану, адже відповідно до цивільного законодавства України наслідком недотримання обов'язкової письмової форми – є нікчемність правочину.

Однак, на даний час розвитку законодавства в Україні, просліджуються тенденції удосконалення норм регулювання діяльності нотаріату, що надасть можливість розширити правозастосування способів забезпечення договірних зобов'язань у сфері ЗЕД, в тому числі за умов впливу негативних чинників воєнного стану.

Так, відповідно до Постанови КМУ №1444 від 29.12.2021 року прийнято рішення стосовно реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату, завданням якого є створення та впровадження в експлуатацію державної електронної автоматизованої системи нотаріальної діяльності.

Аналогічні правові механізми діджиталізації вже діють в багатьох правових системах країн Євросоюзу, Грузії та інших правових сімей, однак в Україні лише знаходиться на стадії впровадження, що не надає можливість в повній мірі оперативно пристосувати правові інститути до регулювання правовідносин в умовах воєнного стану.

Для більш детального аналізу проблематики дотримання форми нотаріального посвідчення правочину в умовах воєнного стану, що є нерозривно пов'язаним із способами забезпечення виконання договірних

зобов'язань в сфері ЗЕД, в першу чергу необхідно визначитись із важливістю і проблемами її дотримання при застосуванні певного способу забезпечення виконання умов договору, адже за таких умов виникає багато перешкод у перетині кордону уповноваженими сторонами правочину, митного чи податкового контролю, здійсненні державної реєстрації правочинів, обмеженням банківських розрахунків та підтвердженні сторонами своєї правоздатності щодо вчинення правочинів.

В зв'язку з тим, що деякі способи забезпечення виконання договірних зобов'язань реалізуються через укладення правочинів у письмовій формі, деякі з яких навіть підлягають обов'язковій державній реєстрації, важливим в умовах воєнного стану є розвиток законодавства щодо регулювання дії автоматизованих систем нотаріальної діяльності «е-нотаріат», «Дія бізнес» та імплементації цих норм у відповідності із сформованими нормами регулювання зарубіжних країн. Саме застосуванням систем «е-нотаріат» та «Дія бізнес» можливо усунути багато перешкод впливу умов воєнного стану на забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД.

З урахуванням вказаного, для більш детального аналізу тенденцій розвитку законодавства, в частині регулювання забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД, в першу чергу теоретично необхідно розмежувати способи такого забезпечення на певні групи, в залежності від форм правочинів, суб'єктів, предмету/об'єкту забезпечення, правової системи регулювання.

Розмежовуючи способи забезпечення в сфері ЗЕД, за письмовою формою укладення правочинів, важливо враховувати, що в умовах воєнного стану найбільш ефективними залишаються застава, резервування права власності, порука, факторинг та страхування комерційних ризиків. Однак, за таких негативних чинників реалізувати забезпечення виконання в такій формі має певні складнощі, які пов'язані з необхідністю їх укладенням в письмовій формі та як наслідок набуття сторонами прав і обов'язків, виконання яких забезпечене майном. За практикою здобутою функціонуванням вище вказаного пілотного проекту щодо запровадження е-нотаріату, виникла важлива дискусія щодо нормативного врегулювання е-нотаріатом не лише механізмів дистанційного оформлення довіреностей як інституту наділення правами та обов'язками, але й необхідністю передбачення можливості дистанційного реєстрування правочинів, в тому числі тих, що використовуються для забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД. Саме, передбачення можливості дистанційного досягнення консенсусу при укладенні даних видів правочинів шляхом використання механізмів е-нотаріату та застосунку «Дія бізнес», набуття прав і обов'язків сторонами, обтяження майна для забезпечення виконання договірних зобов'язань в майбутньому, є саме тією позитивною тенденцією розвитку нормативного врегулювання даних правовідносин в умовах воєнного стану, за рахунок впровадження якого можливо усунути багато ризиків і перешкод в досягненні очікуваних сторонами правових ефектів в сфері ЗЕД.

Запровадженням е-нотаріату та застосунку «Дія бізнес» можливо досягнути позитивні результати регулювання правовідносин в сфері ЗЕД, не лише в частині дотримання законодавчо визначеної письмової форми правочину забезпечення договірних зобов'язань, але й визначити дистанційні механізми забезпечення зобов'язань шляхом регулювання правового статусу предмета/об'єкта за рахунок якого забезпечуються такі зобов'язання. Наприклад обтяженням резидентом України нерухомого майна чи майнових прав, які знаходяться чи набуваються сторонами за межами території України.

Надаючи оцінку тенденціям розвитку даного роду правовідносин з урахуванням суб'єктивного складу, в умовах воєнного стану, важливо враховувати участь третіх сторін – нерезидентів в забезпеченні виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД, що регулюється нормативними способами забезпечення виконання договірних зобов'язань передбаченими порукою, страхуванням комерційних ризиків, факторингом, акредитивом. Непоодинокими випадками в сфері ЗЕД є забезпечення договірних зобов'язань резидента України третіми особами – нерезидентами, які не є сторонами правочину зовнішньо економічної діяльності, але які виступають поручителями, страховиками, банками – емітентами чи факторами.

Вище вказане регулювання правовідносин в сфері ЗЕД, за умов воєнного стану, можливо досягнути шляхом реалізації проекту е-нотаріат та «Дія бізнес», яким можливо забезпечити дистанційне наділення сторін правами та обов'язками, узгодження договірних зобов'язань та забезпечення їх виконання.

З урахуванням вище сказаного, прийняття регуляторних норм застосування е-нотаріату та диджаталізації «Дія бізнес», як позитивних тенденцій розвитку правозастосування в умовах воєнного стану, надасть можливість реалізувати норми забезпечення виконання договірних зобов'язань у сфері ЗЕД по взаємовідносинам з різними правовими сім'ями. Це пов'язане з тим, що забезпечувальні договірні норми, в деяких системах права, застосовуються лише у формі зобов'язальних норм щодо певного майна, як гарантії виконання договірного зобов'язання. Наприклад, в Англійській правовій системі забезпечення (Security) тлумачиться як титул щодо власності боржника, за яким, у разі порушення боржником свого зобов'язання, кредиторіві надається право на отримання відшкодування за рахунок майна боржника. В США, забезпечувальні правовідносини в договірному праві регулюються роз. 9 Уніфікованого комерційного кодексу (УКК США - Uniform Commercial Code). Після прийняття комерційного кодексу в США було врегульовано правове поняття «забезпечувальний інтерес», яке тлумачиться як право на майно, яке виступає забезпеченням договірних зобов'язань. Відповідно, такі способи застосування забезпечувальних норм в англосаксонській правовій сім'ї здебільшого реалізуються лише шляхом застави нерухомості (the mortgage), права притримання (the contractual lien) та обтяження (the charge), які у випадку

забезпечення виконання договірних зобов'язань у сфері ЗЕД нерозривно пов'язані із нотаріатом. Натомість, такі види забезпечення виконання договірних зобов'язань як неустойка, порука, гарантія розцінюються в англосаксонській правовій сім'ї лише як стимулюючі та такі, що не можуть забезпечити інтерес кредитора «Security Interest», як основоположний критерій забезпечувального права в договірних правовідносинах.

Тому, тенденції розвитку е-нотаріату та системи цифрового застосування «Дія бізнес» в Україні (в умовах воєнного стану), саме як правового інструменту застосування забезпечувальних норм в договірних правовідносинах, в тому числі і під час укладання контрактів в сфері ЗЕД, має важливе значення для покращення ситуації зовнішньо економічної діяльності суб'єктів господарювання резидентів, оскільки надасть нерезидентам механізм застосування гарантії виконання договірних зобов'язань, не тільки за рахунок стимулюючих норм, але й за рахунок майна чи майнових прав, що зменшує ризиковість таких правовідносин.

Але, все-таки в сфері диджиталізації забезпечення ЗЕД, в першу чергу необхідно інплементувати та узгодити багато норм та інститутів різних правових сімей, які регулюють ці правовідносини по різному, що є дуже об'ємним та відповідальним процесом нормотворення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
2. Господарський кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.
3. Постанова правління Національного Банку України №514 від 03.12.2003 р. «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за акредитивами»: Офіційний вісник України, 2003, № 52, том 1, стор.342 , стаття 2831.
4. Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте): http://www.oas.org/juridico/mla/sp/gtm/sp_gtm-mla-leg-cdip.pdf.
5. Осика С.Г., Оніщук О.В., Осика А.С., Пятницький В.Т., Штефанюк О.В. Інституціональні та процедурні механізми системи ГАТТ/СОТ у регулюванні світової торгівлі /Українська академія зовнішньої торгівлі. — К.: УАЗТ, 2000. — 286с.
6. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів 10СОТ: Монографія / Кер. авт. кол.Т.М. Циганкова. - К: КНЕУ, 2003.
7. Warren F. Cook. United States of America. Norton Rose on Cross-Border Security / ed. by Norton Rose. P. 475–513.

СВИРИДЕНКО Олександра Олександрівна здобувачка освітнього ступеня «магістр Права» факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції.

Науковий керівник: ТУРЕНКО Олег Станіславович професор кафедри загальноправових дисциплін, доктор філософських наук, професор Донецького державного університету внутрішніх справ.

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В СИСТЕМІ РОЗСЛІДУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СТАНІ НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИН

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є суверенною, незалежною, демократичною, правовою держава із 1996 року. Але до цього часу керується Кодексом про адміністративні правопорушення 1984 року, що характеризується своєю несистемністю, має численні недоліки та потребує реформування.

У зв'язку з тим, що постійно збільшується перелік адміністративних проступків шляхом доповнення тексту законодавства новими складами протиправних діянь, Кодекс про адміністративні правопорушення перетворився на найбільший розбалансований і несистематизований нормативний акт в правовій системі нашої держави. Аналізуючи вищезазначене, складається враження, що всі діяння, які за своїм ступенем тяжкості не можуть вважатися злочинними, мають визнаватися адміністративними порушеннями.

Вважається, що для вирішення багатьох питань у сфері реформування адміністративного законодавства, необхідно провести вивчення досвіду європейських країн. Хоча як кримінальному, так і адміністративно-деліктному законодавству країн Європи притаманна надзвичайна різноманітність регулювання, яка знаходить своє відображення у самих назвах адміністративних деліктів, їх співвідношення з кримінально-караними діяннями, суб'єктами, суб'єктивною стороною та наслідками їх вчинення.

Якщо звернути увагу на спільні риси, які об'єднують адміністративно-деліктне законодавство всіх держав, можна виділити наступні:

1. Історичне походження адміністративних порушень з кримінального права;
2. Визнання суб'єктами відповідальності фізичних та юридичних осіб;
3. Грошовий штраф - основний вид стягнення;
4. Існування додаткових, крім адміністративних стягнень, заходів за вчинення порушення;
5. Відсутність повної систематизації складів порушень в межах одного нормативного акту [1, с. 183].

В Європі існують дві основні системи права про проступки, а саме:

1. Відокремлене право про адміністративні порушення (Франція, Нідерланди, Іспанія, Греція, Австрія, Польща, Чехія, Словаччина), яке характеризується тим, що на нього не поширюються положення кримінальних законів; основним стягненням є штраф; порядок накладення

стягнення регулюється адміністративно-процедурними законами; перелік обмежувальних заходів, які проводяться без санкції суду є незначним.

2. «Широке» кримінальне право (ФРН, Швейцарія, Італія, Португалія, Словенія, Сербія, Хорватія, Болгарія, Естонія) характеризується поширенням положень кримінальних законів та дії кримінально-процесуальних законів на відповідні провадження; Перелік обмежувальних заходів є більшим, ніж у відокремленому і вони здійснюються лише на підставі санкції кримінального суду. Так, у законодавстві Німеччини, Швейцарії, Бельгії, Італії та Португалії адміністративні делікти є різновидом кримінально-караних діянь і підпадають під дію загальних положень кримінальних законів. Така модель законодавства про адміністративні правопорушення відображає німецький підхід до розуміння адміністративного права [1, с. 184].

Шлях країн до вибору моделі права про адміністративні делікти був різним: австрійське і голландське перейшло від кримінальних проступків до відокремлених адміністративних порушень, а адміністративно-деліктне право Франції, Греції та Іспанії сформувалося виключно внаслідок активної діяльності судової влади [4, с.1].

Незвичайною серед країн з «широким» кримінальним правом (Естонія, Болгарія, Словенія, Сербія, Хорватія) була реформа в Естонській Республіці, яка полягала у перетворенні адміністративних деліктів у кримінальні проступки, яким зараз присвячена окрема частина Кримінального кодексу. В інших державах «німецької» моделі нинішня система є історично зумовленою та сформованою в Болгарії з 1960 – х років, у балканських країнах – з часів існування єдиної Югославської Республіки і характеризується наявністю одного виду протиправних караних діянь у загальному кримінальному праві, і ще одного виду діянь (проступків) – в особливому проступковому праві [2, с.3].

В таких країнах «молодої демократії» як Литва, Латвія, Польща, Чехія та Словаччина законодавство про адміністративні проступки майже повністю відокремлене від кримінального права, так само як польське законодавство. А Литва та Латвія досі зберігають у себе радянські кодекси про адміністративні делікти, що характеризуються наявністю значної кількості проступків в одному законодавчому акті. Основним нормативно-правовим актом Латвії, що регулює відносини у сфері адміністративної відповідальності є Кодекс про адміністративні правопорушення [1, с.184].

Естонія після скасування Кодексу про адміністративні правопорушення, адміністративні делікти перетворила у кримінальні проступки, яким зараз присвячено частину Кримінального кодексу.

Аналіз українського законодавства засвідчує існування великої кількості протиправних діянь, не віднесених до сфери кримінального законодавства, але які можуть бути охарактеризовані Європейським судом як кримінальні правопорушення. Зокрема, використовуючи критерій суворості покарання за вчинення порушення вже визначено, що адміністративне

правопорушення, санкція за визначення якого у Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративний арешт, визнається кримінальним правопорушенням у розумінні Європейської Конвенції. Такі санкції за вчинення адміністративних правопорушень як оплатне вилучення або конфіскація майна, позбавлення спеціального права, зокрема права керування транспортними засобами, мають суворий обмежувальний характер [1, с.184].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки, в жодній з країн Західної Європи немає консолідованого законодавчого акту про адміністративну відповідальність, адміністративні правопорушення або адміністративні покарання, подібних до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Такі акти діють тільки в постсоціалістичних державах, причому в Латвії, Литві та Польщі вони були прийняті ще в період соціалістичного розвитку, а потім зазнали суттєвих змін. В окремих державах законодавство про адміністративні делікти є, за прикладом ФРН, частиною кримінального кодексу (Естонія). В інших державах (Латвія, Польща) законодавство про адміністративні проступки майже повністю відокремлене від кримінального права. Такий стан зумовлюється існуванням старих кодексів про адміністративні делікти, які регулюють відмінні від кримінального права діяння. У кримінальному законодавстві усіх вищезазначених країн існує поділ кримінальних правопорушень на злочини та проступки.

Список використаних джерел:

1. Банчук О.А. Адміністративно-деліктне законодавство в Європейських державах і пропозиції щодо його реформування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал «Науковий вісник»*. 2016. №2. С. 183-185. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/53.pdf
2. Пенькова К. *Огляд європейського законодавства щодо поділу правопорушень на злочини, кримінальні проступки та адміністративні правопорушення*. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. «Європейський інформаційно-дослідницький центр». URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29291.pdf>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Павловська Н. В. *Адміністративно-деліктне законодавство та шляхи його удосконалення*. Наукові записки. Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Право. 2019. С. 232-236.

СТАНКО Андрій Петрович, аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТРУКЦІЇ З ДІЛОВОДСТВА В МІСЦЕВИХ ТА АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДАХ ТА ЇЇ ВИКОНАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану гарантоване Конституцією України право на судовий захист не припиняється та не обмежується, проте може здійснюватися з певними особливостями.

З Дня проголошення Незалежності України в сфері правосуддя яке забезпечувалось раніше радянськими нормативно-правовими актами існувала правова прогалина яка потребувала більш детальної регламентації з боку законодавця.

Так, основоположним актом закріплюючим діяльність судової гілки влади без сумніву є Конституція України – яка своїми положеннями в ст.124-131 дала точку відліку для легітимізації в рамках українського законодавства термінів та судових інститутів зазначаючи основні механізми функціонування судочинства завдяки яким захищаються законні права та інтереси людини.

Наступним кроком правового будівництва норм які регулюють діяльність судів та суддів створення таких законів як ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» визначившим правові засади здійснення судочинства та окресливши повноваження суддів та порядок правозастосування.

Слід зазначити що в практиці правозастосування місцевими та апеляційними судами в питаннях діловодства звісно існували нормативні акти на яких будувалась процесуальна діяльність.

Кожен з них додавав передумови та створював фундамент для створення Державною судовою адміністрацією наказу від 20.08.2019 №814 «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України».

При створенні наказу переслідувалась головна мета – вдосконалення ведення діловодства як в місцевих так і в апеляційних судах України.

Наказ був створений на базі минулих нормативно-правових актів які регулювали діловодство в судах, але не буде зайвим підкреслити що його впровадження в діяльність припинило дію його попередників.

Наказ від 20.08.2019 №814 був створений на базі пункту 6 частини першої статті 152 та частини п'ятої статті 153 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Варто також зазначити що фундаментальною базою є також Положення про Державну судову адміністрацію» яке затверджено Вищою радою правосуддя від 17.01.2019 №141/0/15-19

Інструкція з діловодства містить в собі XXI розділ.

Загальні положення містять в собі перелік термінів які вживаються в інструкції з описом тлумачення в якому сенсі слід сприймати те чи інше визначення

В розділі також присутні відсилки на інші нормативно-правові акти на основі яких функціонує Інструкція, а саме до Законів України «Про

електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», Наказ Мініюста від 11.11.2014 №1886/5 «Про затвердження порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання», «Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» - яке затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021.

В аспекті принципової новизни Інструкція не претендує на пальму першості. Досить тісно її положення переплетені з іншими нормативними актами, але цей факт не зменшує її цінність для здійснення правосуддя. Навпаки – завдяки її існуванню виступає на перший план чіткий за ієрархією алгоритм дій для працівників судової системи який виключає двійне тлумачення її норм та завдяки синтезу з іншими нормативними актами створює ефективну систему забезпечення правосуддя.

Наприклад, синтез Інструкції з Законом України «Про доступ до публічної інформації» формулює порядок роботи в суді із запитами на отримання публічної інформації, а врахування норм Закону України «Про державну таємницю» виражає в Інструкції порядок роботи з документами що містять державну таємницю.

Взагалі, організацію діловодства в суді як функцію поглинає в свої повноваження канцелярія, а керівництво за канцелярією забезпечує керівник апарату суду. У судах періодично (але не рідше раз на рік) діють перевірки стану діловодства в підрозділах апарату суду. Варто зазначити що вимоги Інструкції обов'язкові для виконання усіма працівниками суду. Порушення вимог Інструкції, а також недбале зберігання, псування, безпідставне знищення, підроблення, приховування, розкрадання та незаконна передача іншій особі службових документів у тому числі електронних, а також незаконний доступ до них тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством.

Вимоги Інструкції не поширюються на процесуальні документи, порядок оформлення та розсилка яких регламентується законодавством України

Це створює межі правозастосування для працівників суду.

Мовне питання також не обійшло стороною Інструкцію. Усі документи суду складаються державною мовою. У випадках передбачених міжнародним договором України, суд складає процесуальний документ мовою, передбаченою відповідним міжнародним договором України або додає до нього завірений відповідно до законодавства України переклад на таку мову.

Інструкція затверджує приймання та реєстрацію документів. Канцелярія щоденно протягом робочого часу суду забезпечує цей процес. Формат документів які подаються до канцелярії може бути паперовий, а також в електронній формі.

Порядок надіслання документів в електронній визначається процесуальним законодавством та Положенням про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС.

Реєстрації підлягають вхідні, вихідні та внутрішні документи (довідки, протоколи судових засідань, доповідні записки, заяви. Реєстрація в системі АСДС здійснюється відповідно вимог Положення про автоматизовану систему документообігу суду.

Документи пов'язані з розглядом справ у суді можуть подаватись до суду в електронній формі виключно з використанням підсистеми «Електронний суд».

При надходженні до суду електронного документа, засвідченого кваліфікованим електронним підписом, оригінал такого документа вноситься до АСДС разом з відповідним кваліфікованим електронним підписом та звітом про результати перевірки дійсності цього підпису.

Інструкція регламентує також порядок передавання процесуальних документів (судових справ) для розгляду. Встановлює порядок проходження процесуальних документів у суді.

Визначення судді для розгляду справи здійснюється відповідно до вимог Положення про АСДС. Реєстри справ зберігаються в окремих справах за номенклатурою

Позовні заяви, справи які надійшли з інших судів, подання, апеляційні скарги, заяви про перегляд судових рішень реєструються в день їх надходження згідно Розділу II Інструкції.

Інструкція в розділі V регулює порядок приймання, обліку та зберігання речових доказів. Для роботи з речовими доказами керівник апарату суду визначає відповідального працівника апарату суду. Речові докази приймаються одночасно з процесуальним документом (позовною заявою, відзивом на неї, заявою про залучання речового доказу до справи, супровідним листом про надання доказу, судовою справою яка надходить з іншого суду.

Реєстрацію речових доказів, отриманих під час судового засідання, може здійснювати секретар судового засідання або інший працівник апарату суду.

Огляд положень Інструкції дає впевненість що реалізація принципу верховенства права при здійсненні правосуддя залежить від неухильного виконання її змісту

Список використаних джерел:

1. Конституція України ст. 124-131
2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів»
3. Наказ від 20.08.2019 №814 «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах»
4. Положення про Державну судову адміністрацію України
5. Закон України «Про електронні документи та документообіг»
6. Закон України «Про електронні довірчі послуги»
7. Закон України «Про доступ до публічної інформації»
8. Постанова КМУ від 19.10.2016 № 736 «Типова інструкція про порядок ведення обліку, зберігання, використання та знищення документів та інших

матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію»
9. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 27.07.2024

***ХИТРОВСЬКИЙ Дмитро Володимирович** викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ.*

***Науковий консультант: ВОЛОБОЄВ Артур Олегович** завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ., доктор філософії*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ: ОКРЕМИЙ АСПЕКТ

Міжнародний студентський обмін є соціально-культурним явищем, що посідає ключове місце у формуванні глобального освітнього простору. Цей процес не лише сприяє розвитку академічної мобільності, але й виступає важливим інструментом дипломатії, слугуючи засобом встановлення міжкультурних зв'язків, зміцнення міждержавних відносин і сприяння взаєморозумінню між народами. Програми студентського обміну створюють унікальні можливості для інтелектуального обміну, обміну досвідом та культурним збагаченням учасників, забезпечуючи водночас сталий розвиток міжнародного співробітництва. Однак, розширення масштабів таких ініціатив породжує нові виклики, зокрема в контексті забезпечення національної безпеки, адже існує ймовірність використання таких програм кримінальними елементами для здійснення протиправної діяльності.

Сучасні реалії та геополітичні трансформації, особливо в період дії правового режиму воєнного стану, суттєво ускладнюють функціонування міжнародної академічної мобільності. Україна, як держава, що прагне інтеграції до європейського освітнього простору, змушена впроваджувати новітні підходи до забезпечення безпеки у сфері студентських обмінів. Ці заходи включають не лише посилення контролю за учасниками програм, але й розробку динамічної системи превентивних дій, здатної оперативно реагувати на потенційні загрози. У контексті підвищення безпеки особливу увагу слід приділяти механізмам ідентифікації ризиків, а також їх ефективному нейтралізуванню.

Комплексний підхід до реагування на виклики, що виникають у цій сфері, вимагає активної участі уповноважених правоохоронних органів та застосування сучасних методів оперативно-розшукової діяльності, зокрема кримінальної розвідки, що дозволяє забезпечити цілеспрямований моніторинг потенційних каналів протиправної діяльності. Паралельно важливу роль відіграє впровадження новітніх технологій, які дають змогу

ефективно здійснювати спостереження за ключовими об'єктами. При цьому такі дії мають бути суворо регламентовані законодавством, аби мінімізувати ризики порушення прав і свобод громадян.

Аналіз законодавчої бази України свідчить про наявність низки проблем у регулюванні здійснення кримінальної розвідки, основа з яких це відсутність відповідного законодавчого акту та чіткої процедури впровадження в структуру правоохоронних органів. Як наслідок, термінологічні невідповідності та недостатня чіткість механізму реалізації створюють передумови для правових колізій і ускладнюють процес правозастосування. На сьогодні доцільним є вдосконалення такого методу оперативно-розшукової діяльності з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав людини, що сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної діяльності та забезпеченню законності.

Зауважимо, що забезпечення балансу між національною безпекою та захистом прав людини є складним завданням, але вкрай важливим у сфері міжнародного студентського обміну. Наприклад, обстеження приватних місць має проводитися виключно на підставі ухвали слідчого судді із дотриманням встановлених процедурних гарантій. Такий підхід гарантує легітимність оперативних заходів і водночас запобігає зловживанням з боку правоохоронних органів.

Особливу увагу співробітників уповноважених правоохоронних органів мають привертати ключові простори та комунікаційні канали, які можуть використовуватися для протиправної діяльності. Це, зокрема:

- студентські гуртожитки, де концентрується велика кількість молоді з різних країн;
- орендовані помешкання, де часто невідоме коло мешканців;
- об'єкти нерухомості, які можуть бути пов'язані з організованою злочинною діяльністю;
- службові приміщення університетів, що можуть використовуватися для координації протиправних дій;
- транспортні засоби, залучені до реалізації складних злочинних схем, тощо.

Для ефективного вирішення цих питань необхідно чітко розмежувати діяльність кримінальної розвідки залежно від сформованих ситуації, а також враховувати специфіку об'єктів моніторингу. Такі пропозиції сприятимуть не лише покращенню правозастосовної практики, але й підвищенню безпеки учасників міжнародних студентських програм.

Зрештою, досягнення оптимального балансу між потребами національної безпеки та захистом прав людини є фундаментальним викликом у сфері міжнародного студентського обміну. Успішне вирішення цього завдання матиме значний вплив на міжнародну репутацію України, розвиток академічної мобільності, а також на формування позитивного іміджу держави як учасника глобального освітнього простору. Основним пріоритетом є створення системи моніторингу, як окремого напряму кримінальної розвідки

уповноважених правоохоронних органів, яка ефективно попереджатиме потенційні загрози, не порушуючи фундаментальних прав і свобод учасників обміну, забезпечуючи тим самим стабільний розвиток міжнародного співробітництва.

ШОПІНА Ірина Миколаївна, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Необхідність забезпечення ефективної відсічі повномасштабній російській збройній агресії обумовлює потребу у зміцненні боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань. У свою чергу, це ставить на порядок денний питання про удосконалення системи підготовки до військової служби, важливими елементами якої виступають національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання. Як свідчать недоліки у проведенні мобілізаційної політики, протягом десятиліть ці питання не були предметом уваги з боку держави, наслідками чого стали відсутність у багатьох громадян усвідомлення своєї відповідальності за захист України, ухилення від військового обліку та військової служби.

Формування особистості соціально відповідального громадянина, якій усвідомлює і свої права та свободи, і свої обов'язки перед суспільством, потребує активної цілеспрямованої роботи багатьох суб'єктів, цілі та завдання яких для досягнення запланованого результату мають бути узгодженими. Таке узгодження відбувається на рівні правового регулювання, яке дозволяє досягти як єдиного розуміння термінів та понять у певній сфері суспільних відносин, так і виробити спільну позицію стосовно запланованих заходів та критеріїв їх оцінювання. При цьому дуже важливим уявляється забезпечення інформаційної безпеки виховного процесу, з тим, щоб уникнути можливого деструктивного впливу на нього з боку держави-агресора.

13 грудня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації вказаної політики як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері [1]. Вказаний правовий акт містить два визначення базових понять у досліджуваній сфері. Національно-патріотичне виховання розуміється у Законі як наскрізний виховний процес, спрямований на

утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України. Військово-патріотичне виховання тлумачиться як наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, підвищення суспільної значущості та поваги до військової служби, мотивації громадян до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони [1].

Підтримуючи в цілому означені цілі, зауважимо, що їх досягнення потребує консолідованої діяльності суб'єктів, які здійснюють виховні заходи, і, головне – продуманого підходу до їх проведення, який включає відстеження та оцінювання ефекту кожного з них. Як свідчить Звіт про стан виконання операційного плану заходів з реалізації у 2023–2025 роках Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, підготовлений Міністерством освіти і науки України, у кількісному відношенні ситуація у сфері національно-патріотичного виховання більш ніж позитивна. За звітний період було проведено тисячі заходів, до участі в яких було залучено здобувачів освіти. Так, лише до Дня захисників і захисниць України було проведено: уроки мужності «Герої рідного краю», виховні години, години спілкування, бесіди з тем: «Завжди на варті Батьківщини», «Вони захищають рідний край» та ін. [2].

Зупинимося на сутності та змісті наведених заходів детальніше. Уроки мужності уявляють собою розроблену у рамках радянської педагогіки форму патріотичного виховання, метою якої було формування у дітей та юнацтва відданості ідеалам комуністичної партії, їх готовності боротися до останньої краплі крові за ідеали соціалізму-комунізму, при цьому в якості противника у такій боротьбі розумілися теперішні союзники України – країни НАТО. Уроки мужності були взяті на озброєння у сучасній російській пропагандистській роботі, і вже кілька десятиліть є обов'язковими у російських закладах середньої освіти. У теперішній час на тимчасово окупованих територіях України постійно проходять уроки мужності за участі учасників так званої СВО. Метою таких заходів є реідеологізація українських дітей та юнацтва в контексті кремлівської доктрини.

Використання вказаної форми патріотичного виховання в українських школах уявляє, на наш погляд, певну небезпеку з точки зору спільності не тільки назви, а й загальних методичних підходів до проведення уроків мужності. Зустрічаються і прямі запозичення з російської пропагандистської практики: так, тема уроку мужності «Про тих, хто йшов дорогами війни» уявляє собою український переклад рядка із вірша російської пропутінської поетеси-пропагандистки В. Орлової. Тема уроку «Завжди на варті

Батьківщини» - назва газети Західного військового округу держави-агресора. У радянській та російській пропагандистській роботі нам вдалося знайти й інші збіги з українською практикою патріотичного виховання. Зрозуміло, що зміст наративів при цьому має відмінності. Разом з тим, слід згадати, що запозичення форми часто тягне за собою й запозичення змісту, оскільки ці категорії пов'язані між собою нерозривними зв'язками. Як справедливо вказує з цього приводу У. Хамар, відношення увідповіднення між змістом і формою є стійким, повторюваним, необхідним, об'єктивним відношенням, при цьому таке відношення, такий зв'язок треба кваліфікувати як закон [3, с.175]. Отже, українська практика національно-патріотичного виховання потребує очищення від радянських рудиментів, взятих на озброєння у російській ідеологічній роботі.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення 20.11.2024).
2. Звіт про стан виконання операційного плану заходів з реалізації у 2023–2025 роках Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Patriotychne_vyhovannia/Zvity/2024/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0.pdf (дата звернення 20.11.2024).
3. Хамар У. Аналіз відношення між категоріями зміст і форма. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. № 1. С.170-176.

СЕКЦІЯ №5:
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БЕРЕЗА Юлія, курсантка навчального взводу факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: ГОРОДЕЦЬКА Марина професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на діяльність Національної поліції, зокрема, у сфері кримінального провадження. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" надав правоохоронним органам додаткові повноваження для забезпечення безпеки держави та громадян, водночас обмеживши деякі права і свободи.

Відбулися наступні важливі зміни в кримінальному провадженні.

Розширення повноважень слідчих:

- Спростення деяких процесуальних дій. Так, з метою пришвидшення розслідування та реагування на нові злочини можуть бути спрощені деякі процесуальні дії.

- Можливість проведення слідчих дій в дистанційному режимі. Це дозволяє ефективніше збирати докази та проводити розслідування в умовах обмеженого доступу до місця події.

- Розширення підстав для проведення обшуків, затримань та інших слідчих дій. Для забезпечення безпеки та запобігання вчиненню нових злочинів.

Особливості доказування:

- Допускаються нові види доказів. Можуть бути допущені нові види доказів, які раніше не використовувалися в кримінальному провадженні.

Особливості повідомлення про підозру:

- Можливість повідомлення про підозру в заочній формі.

Відповідно до статті 1 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” визначено воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дій цих обмежень”[1]. Відповідно до норм вказаного Закону майже до всіх нормативно-правових актів вводяться зміни або доповнення, що не оминуло Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК). Закон України "Про правовий режим воєнного стану" передбачає тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян, які є необхідними для забезпечення національної безпеки та відсічі збройної агресії [3].

Введення воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на функціонування правоохоронної системи, зокрема на кримінальний процес. Зміни, внесені до кримінально-процесуального законодавства, були спрямовані на забезпечення ефективного розслідування злочинів в умовах воєнного стану, захист прав і свобод громадян, розслідування ряду кримінальних правопорушень, таких як колабораціонізм, державна зрада, повалення конституційного ладу, диверсія тощо.

Основні зміни процедури кримінального провадження полягають у наступному.

Особливий режим досудового розслідування:

✓ Спрощення деяких процесуальних дій з метою пришвидшення розслідування.

✓ Можливість проведення слідчих дій в дистанційному режимі.

✓ Зміни в порядку огляду місця події та фіксації доказів.

Зміни строків:

✓ Скорочення строків проведення деяких слідчих дій.

✓ Подовження строків тримання під вартою для осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів.

✓ Розширення підстав для застосування запобіжних заходів:

✓ Збільшення кількості підстав для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Посилення відповідальності за колабораційну діяльність:

- Введення нових кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораціонізмом.

- Посилення покарання за вже існуючі злочини.

- Обмеження деяких процесуальних прав:
- Тимчасове обмеження деяких процесуальних прав з метою забезпечення національної безпеки.

Конкретними частинами та статтями КПК України що регулюють впровадження заходів забезпечення кримінального провадження є ті, що пов'язані з тимчасовим доступом до речей і документів триманням під вартою.

Під час дії надзвичайного або воєнного стану на території України тимчасовий доступ до речей і документів, а саме пункти 2, 5, 7, 8 частини першої статті 162 Кримінального процесуального кодексу України, здійснюється на підставі постанови прокурора, затвердженої керівником прокуратури. Зазначена стаття визначає перелік охоронюваної законом інформації, яка може міститися у відповідних речах і документах, зокрема тієї, що охоплює різні види конфіденційних даних [5].

Таким чином, під час воєнного стану прокурор на підставі власної постанови, погодженої в установленому порядку, має право отримати доступ до таких видів інформації:

- даних, що становлять лікарську таємницю, включаючи інформацію про стан здоров'я, надані медичні послуги та результати лікування;
- відомостей, що підпадають під банківську таємницю, таких як дані про рахунки, фінансові операції та інші банківські послуги;
- інформації від операторів та провайдерів телекомунікацій, що стосується зв'язку, абонентів, тривалості та змісту послуг, маршрутів передавання даних тощо;
- персональних даних особи, які можуть зберігатися у володінні самої особи, у фізичних або юридичних осіб чи у базах даних володільців персональних даних.

Додатково, в умовах воєнного стану можуть бути застосовані спрощені процедури отримання доступу для забезпечення оперативного реагування на загрози національній безпеці, обороноздатності держави чи громадському порядку. Зазначене потребує дотримання вимог законодавства щодо забезпечення захисту конфіденційної інформації від неправомірного використання чи розголошення.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення : 17 .11.2024)
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 17.11.2024)
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

Відомості Верховної Ради України. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Кодекс кримінальний процесуальний, Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI Відомості Верховної Ради України . 2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

БЛОУС Даниїл Євгенійович, студент 3 курсу факультету слідчої та детективної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: *ГОРБАЧЕВСЬКА-КОНСТАНКЕВИЧ Тамара Ігорівна*, асистентка кафедри прав людини та юридичної методології, докторка філософії в галузі права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Важливим в контексті забезпечення функціонування Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) в умовах повномасштабної війни в Україні виступає право на свободу пересування. Зокрема, стаття 2 Протоколу №4 гарантує свободу вільного пересування та вибору місця проживання, а також свободу виїзду за межі території країни [1]. Право на свободу пересування не є абсолютним і може бути обмежене за конкретних обставин. Сьогодні найбільш оспорюваним аспектом права на свободу пересування є право на вільний виїзд за межі України.

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), будь-яке обмеження права на свободу пересування має відповідати вимогам закону [2, с. 367]. Закон повинен точно та детально визначати категорії осіб, до яких можуть бути застосовані обмеження, типи поведінки та інші фактори, що можуть спричинити застосування таких обмежень, а також орган, уповноважений дозволяти таке обмеження (*De Tommaso v. Italy*, [3, §125]). Обмеження повинні не лише бути передбачені законодавством, а й переслідувати легітимну мету [4].

Конституція України не передбачає спеціального порядку обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану, тому обмеження права на свободу виїзду може встановлюватися лише спеціальним законом. Такі обмеження можуть бути впроваджені виключно Указом Президента України (далі – ПУ), який має бути затверджений Верховною Радою України. Проте Указ ПУ від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», а також усі подальші укази про продовження воєнного стану не містять конкретних обмежень конституційних прав і свобод, а лише допускають можливість їх встановлення в майбутньому. Водночас ці обмеження викладені в інших нормативно-правових актах.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон) у п. 6 ст. 8 передбачає можливість обмеження права громадян, іноземців та осіб без громадянства на свободу пересування під час дії воєнного стану. Стаття 8 не деталізує таких обмежень, а звертається до положень Постанови Кабінету Міністрів України (далі - КМУ) від 29.12.2021 року № 1455 «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан». 29 березня 2022 року КМУ також вніс зміни до Постанови №57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України», які формалізували заборону виїзду з України. Проте, Правила не відповідають вимогам передбачуваності, ясності та точності. Як наслідок, Держприкордонслужба здійснює масові порушення прав і свобод людини, гарантовані Конвенцією. У цьому контексті порушується питання вимоги щодо якості закону, особливо в частині положень, які допускають винятки з обмежень на перетин кордону, зокрема для військовозобов'язаних чоловіків, що підлягають призову на військову службу під час мобілізації у віці від 18 до 60 років.

Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень показує, що багато громадян зіткнулися з проблемами невизначеності та труднощами у розумінні положень законодавства [5]. Запроваджені винятки мають необґрунтований характер. Зокрема, Правила передбачають пропуск через державний кордон громадян України чоловічої статі віком від 18 до 22 років, які є учасниками програм академічної мобільності для навчання за кордоном. Водночас обмежується право на вільний виїзд за межі України для інших категорій чоловіків, які мають відстрочку від призову під час мобілізації. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» передбачає відстрочку для здобувачів вищої освіти, які навчаються за денною формою навчання, незалежно від віку. Таким чином, розбіжності регулювання права на виїзд за кордон для різних категорій осіб у ряді нормативно-правових актів не узгоджуються з цілями воєнного стану та необґрунтовано надають перевагу окремим групам громадян України чоловічої статі, що викликає соціальну напругу та сумніви у справедливості введених обмежень.

У контексті України загроза національній безпеці, яка існувала на початку повномасштабного вторгнення, суттєво відрізняється від ситуації сьогодні. Забезпечення справедливої рівноваги між захистом права на свободу пересування та загальними інтересами суспільства потребує ретельного підходу. Держава виправдовує обмеження права на виїзд для військовозобов'язаних чоловіків, щоб провести належну мобілізацію людських ресурсів, які покликані забезпечити обороноздатність держави під час війни. Постає питання щодо необхідності застосування даного обмеження у XXI столітті. Наразі передові країни світу проводять мобілізацію без

запровадження суворих обмежень на свободу пересування. Наприклад, на відміну від України, Ізраїль не закривав кордони для військовозобов'язаних після початку війни з ХАМАС [6]. Держава повинна знайти рівновагу між забезпеченням своїх оборонних потреб та дотриманням прав громадян. Тому рішення про обмеження пересування повинні бути ретельно обґрунтовані й виправдані в контексті актуальних загроз і викликів.

Обмеження права на свободу пересування має ґрунтуватися на чітких правових підставах та відповідати критеріям необхідності та пропорційності. Зокрема правила виїзду за межі країни під час воєнного стану, має відповідати вимогам законності, ясності, передбачуваності та пропорційності. Виходячи з практики ЄСПЛ, навіть якщо обмеження свободи пересування було виправданим з точки зору легітимної мети та бути передбаченим законом, захід може стати непропорційним і порушити права особи, якщо він продовжується автоматично протягом тривалого часу. Національні органи влади повинні гарантувати, що обмеження передбачені статтею 2 Протоколу № 4 є виправданими та пропорційними як на момент їх запровадження, так і протягом усього періоду їх дії, з урахуванням конкретних обставин (Battista проти Італії, [7, § 41]). Відсутність чіткої законодавчої бази, яка регулює такі обмеження, викликає суттєві занепокоєння щодо порушення прав громадян, гарантовані Конвенцією. Для військовозобов'язаних чоловіків, що підлягають призову на військову службу під час мобілізації у віці від 18 до 60 років обмеження має бути обґрунтованим і співвідноситися з актуальними загрозами національній безпеці. Досвід інших держав свідчить, що мобілізація може бути здійснена без обмежень на свободу пересування, що ставить під сумнів необхідність подібних заходів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 16.09.1963 р. № 4 : станом на 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text (дата звернення: 21.10.2024).
2. Продивус С.В. Правомірне обмеження права на свободу пересування: міжнародно-правові стандарти та практика Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. Т. 2, № 78. С. 367.
3. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі De Tommaso v. Italy від 23 лютого 2017 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-171804>.
4. Суд скасував відмову прикордонної служби випустити чоловіка за кордон, перелічивши власні відповіді на питання, які поставив ЄСПЛ у скаргах на заборону виїзду. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310420-sud-otmenil-otkaz-pogranichnoy-sluzhby-vypustit-muzhchinu-za-granitsu-perechisliv-sobstvennyye-otvety-na-voprosy-kotorye-postavil-espch-po-zhalobam-na-zapret-vyezda> (дата звернення:

21.10.2024).

5. Holovach M., Lavrichenko L. Обмеження прав під час війни: пошук рівноваги між необхідністю та свободою. Lexology. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2746266a-2bdb-46cf-9374-3fe528329ad4> (дата звернення: 21.10.2024).

6. «Людей без досвіду на війну не беруть»: чому Ізраїль не заклав кордони в перші дні війни. UKR.NET. URL: <https://www.ukr.net/news/details/world/103982953.html> (дата звернення: 21.10.2024).

7. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Battista v. Italy від 2 грудня 2014 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-148683>.

***БОТНАРЕНКО Олексій Миколайович**, докторант Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.*

ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ МІННОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Відповідно до статті 3 Конституції України «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Забезпечення безпеки громадян в широкому розумінні є фундаментальною передумовою дотримання прав та свобод людини, мінна ж небезпека у свою чергу створює суттєву загрозу життю та здоров'ю людей, можливості вільного пересування та прямо пов'язаних з цим прав на освіту, працю, власність, соціальне забезпечення, інформацію тощо.

Обмеження реалізації ряду прав та свобод людини у зв'язку з мінною загрозою впливає на різні аспекти життєдіяльності у постраждалих регіонах. Ці обмеження можуть мати як прямий, так і опосередкований характер, можуть бути спричинені як безпосередніми протиправними діями так і пов'язані з необхідністю здійснення безпекових заходів.

Як приклад, одним із безпекових заходів мінімізації шкоди від дії мін є обмеження вільного пересування в зонах потенційно забруднених або забруднених вибухонебезпечними предметами.

Право людини на свободу пересування визначено статтями 13 та 14 Загальної декларації прав людини, згідно з якими кожна людина має право на свободу пересування і вибір місця проживання в межах кордонів кожної держави, право залишати будь-яку країну, включаючи також її власну, і повертатися до своєї країни, право шукати притулок від переслідувань (за винятком таких, які викликані вчиненням не політичного злочину або діяннями, що суперечать цілям і принципам ООН) в інших країнах і

користуватися цим притулком [3].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», громадяни України, а також іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, гарантуються свобода пересування та вільний вибір місця проживання на її території, за винятком обмежень, які встановлені цим Законом [2].

Свободою пересування в розумінні зазначеного вище закону є право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом ст. 12 цього закону визначено, що свободу пересування може бути обмежено:

у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; на приватних земельних ділянках; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на тимчасово окупованих територіях.

Водночас, ми цілком погоджуємося з позицією Кохановської О. В. яка зазначає, що на здійснення права на свободу пересування не може бути встановлено жодних обмежень, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб [4, с. 159]. У розрізі протимінної діяльності, потенційні обмеження стосуються, в першу чергу, запобігання ризиків для життя та здоров'я людей.

Із змісту ст.12 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» можна виокремити ряд позицій, що прямо чи опосередковано можуть бути пов'язані з мінною небезпекою, зокрема це можливість обмеження пересування у прикордонній смузі, на територіях військових об'єктів та на територіях щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан.

Особливої уваги, на нашу думку, потребує останній випадок. Надзвичайний та воєнний стани мають різні правові підстави для введення, різні цілі та режими дії. Оскільки кожен з них передбачає особливі умови діяльності органів влади, обмеження прав і свобод громадян та інші правові наслідки, одночасне введення надзвичайного та воєнного станів законодавством України не передбачене. В разі виникнення обставин, які можуть вимагати введення обох станів, органи влади мають приймати рішення про введення одного з них, залежно від характеру та ступеня

загрози.

Водночас, ключовою рисою спорідненості обох станів, як можна побачити із наведених визначень, є прямий зв'язок з ризиком чи наявністю небезпек заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людини. У свою чергу, саме це споріднення є визначальним у випадку з мінною небезпекою, що прямо впливає на характер та особливості подальших дій відповідних суб'єктів.

Мінна небезпека є важливим аспектом, який регулюється правовими режимами воєнного та надзвичайного станів в Україні, адже ці режими передбачають спеціальні заходи та обмеження, спрямовані на забезпечення безпеки населення, ефективну роботу державних органів і мінімізацію ризиків, пов'язаних з мінною небезпекою.

В обох випадках (воєнного та надзвичайного станів) важливу роль відіграє координація дій між різними державними органами, місцевою владою, військовими підрозділами та спеціалізованими службами для ефективного управління ситуацією та мінімізації ризиків для населення.

Для прикладу, пунктом 6 частини 1 статті 8 Закон України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів [5].

Особливий режим встановлюється шляхом видання наказу військовим командуванням разом з військовою адміністрацією (у разі її утворення), яким призначається комендант, а також визначаються конкретні безпекові заходи. Такий наказ є важливим елементом організації та управління в умовах воєнного стану, що дозволяє оперативно реагувати на загрози та запобігати ризикам для населення пов'язаних в тому числі і з мінною небезпекою.

Протимінна діяльність, у свою чергу, вимагає від держави не лише обмеження пересування в зонах мінної небезпеки, але й організації системи інформування населення, виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, забезпечення медичної допомоги та реабілітації постраждалих. Це також включає в себе заходи з маркування небезпечних зон, встановлення фізичних бар'єрів, запровадження особливих режимів в'їзду-виїзду тощо.

Держава, виконуючи свої обов'язки, повинна забезпечити комплексний підхід до вирішення питань безпеки, зокрема шляхом обмеження пересування у небезпечних зонах та проведення заходів з мінімізації ризиків для населення. Це сприяє збереженню життя, здоров'я та інших основоположних прав громадян в умовах загроз, що виникають через мінну

небезпеку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.11.2024). – Назва з екрана.
2. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : [Електронний ресурс] : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV : станом на 28 берез. 2024 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 29.11.2024). – Назва з екрана.
3. Загальна декларація прав людини (рос/укр) [Електронний ресурс] : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.11.2024). – Назва з екрана.
4. Кохановська О. В. Проблеми реалізації права на свободу пересування в Україні і практика Європейського суду. Часопис цивілістики. Вип. 18. С. 157–163.
5. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс] : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.11.2024). – Назва з екрана.

***БРЕДІХІНА Марія Валеріївна** магістр 1-го курсу факультету № 1 Донецький державний університет внутрішніх справ, старший лейтенант поліції.*

***Науковий керівник: ВОЛОБОЄВ Артур Олегович**, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецький державний університет внутрішніх справ, доктор філософії.*

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Дотримання прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є ключовим аспектом сучасної правової системи, що потребує комплексного підходу, базованого на нормативно-правових засадах, міжнародних стандартах та глибокому усвідомленні фундаментальних принципів правозахисту. Адже в умовах постійної еволюції злочинності, зростаючої складності правопорушень та посилення глобалізаційних процесів використання негласних методів розслідування стає дедалі більш невід'ємним і важливим інструментом ефективної діяльності правоохоронних органів. Проте, цей процес має здійснюватися винятково в межах чітко визначеного

законодавчого поля, забезпечуючи непорушний захист основоположних прав і свобод громадян, недопущення свавілля та дотримання принципів правової держави.

Регулювання інституту негласних слідчих (розшукових) дій в Україні здійснюється через складну, багаторівневу систему взаємопов'язаних нормативно-правових актів, які формують комплексний механізм правового захисту. Конституція України закріплює основоположні права особи, зокрема фундаментальне право на недоторканність особистого життя (ст. 25) [1], яке є базовою гарантією індивідуальної свободи. Кримінальний процесуальний кодекс України детально регламентує порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 248) і встановлює чіткі, виважені умови отримання дозволу на потенційне втручання в приватне життя (ст. 249) [2]. Водночас міжнародні правові акти, передусім Європейська конвенція з прав людини (ст. 8) [3], забезпечують додаткові, уніфіковані на міжнародному рівні гарантії правового захисту, створюючи надійний механізм захисту прав громадян.

Тут слід зазначити, що процедура проведення негласних слідчих (розшукових) дій має неухильно дотримуватися двох ключових, взаємопов'язаних принципів: судового контролю та пропорційності. Судовий контроль передбачає, що такі дії проводяться виключно на підставі мотивованого, детально обґрунтованого судового рішення, яке ґрунтується на ретельно наданих, перевіренних фактичних даних про необхідність втручання, що унеможливорює необґрунтоване обмеження прав особи. Принцип пропорційності обмежує втручання в особисте життя лише тими виключними випадками, коли таке втручання є цілком виправданим, збалансованим і становить найменше можливе обмеження прав особи щодо інтересів конкретного розслідування.

Міжнародна практика, зокрема резонансні рішення Європейського суду з прав людини, передусім справа «Сабо і Віші проти Угорщини» (2016), переконливо демонструє, що навіть у надзвичайно складних випадках, пов'язаних із державною безпекою та потенційними загрозами, права людини залишаються непорушним пріоритетом [4]. Така послідовна позиція міжнародних судових інстанцій підтверджує визначальну важливість впровадження ефективних національних механізмів, які не лише декларативно, а реально дозволяють особам оскаржувати потенційно протиправні дії, що можуть порушувати їхні конституційні права, і забезпечують прозорий контроль за законністю проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Незважаючи на розроблені правові механізми, сучасна правозастосовна практика продовжує стикатися з численними викликами, які потребують негайного, комплексного вирішення. Зокрема, недостатня прозорість процедур створює реальні ризики потенційних зловживань, а стрімкий, випереджаючий розвиток цифрових технологій, поява нових форм комунікації та технічних засобів збору інформації суттєво ускладнюють

контроль за дотриманням прав людини. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність перманентного вдосконалення законодавчої бази, запровадження більш ефективних, адаптивних механізмів нагляду та постійної адаптації процедур до динамічних технологічних умов сучасного світу.

Отже, дотримання прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно складним, динамічним процесом, що вимагає постійного, виваженого балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та непорушним забезпеченням прав і свобод громадян. Постійне, системне вдосконалення правових механізмів, послідовне підвищення рівня судового та інституційного контролю, а також запровадження інноваційних, прогресивних підходів до захисту прав людини є не просто бажаними, а життєво необхідними для забезпечення справедливості, правопорядку та непорушності основоположних прав особи в демократичному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012 № 4651-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Звіт ООН про дотримання прав людини у сфері правопорядку. *Офіційна вебсторінка ООН. Управління Верховного комісара*. URL: https://www.ohchr.org/ru/ohchr_homepage.

ВОЛОБОЄВ Артур Олегович, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецький державний університет внутрішніх справ, доктор філософії.

ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ, З ОГЛЯДУ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ З ОБ'ЄКТАМИ ОЗБРОЄННЯ

У контексті забезпечення національної безпеки та участі громадян у захисті держави, важливим аспектом є регулювання поведінки з вогнепальною зброєю та бойовими припасами до неї.

Відповідно до частини 2 статті 2 Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» та абзацом 3 пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 20 серпня 2024

року № 3899-IX «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю», встановлюються вимоги до використання вогнепальної зброї та бойових припасів до неї (далі *авт. ред.* – об'єкти озброєння) цивільними особами, які залучені до відсічі та стримування збройної агресії з боку Російської Федерації або інших держав [1].

Прийнятий Міністром внутрішніх справ України наказ від 18.11.2024 № 770 «Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації або інших держав» (далі – правила) [1] покликаний регулювати порядок володіння та використання об'єктів озброєння цивільними особами, які беруть участь у збройному конфлікті або мають відповідні повноваження у сфері забезпечення обороноздатності країни. Важливою метою цієї правової ініціативи є не лише посилення обороноздатності, але й належне врегулювання поводження з об'єктами озброєння, що безпосередньо впливає на дотримання прав людини та правову безпеку громадян, які вступають в такі ролі в умовах збройної агресії.

Між тим, системно-структурний аналіз дав можливість виявити низку суттєвих прогалин, що можуть призвести до порушень прав людини. Ці недоліки підкреслюють важливість вдосконалення нормативної бази з метою її гармонізації з міжнародними стандартами прав людини.

Так, однією з основних проблем є відсутність чітких механізмів захисту прав громадян у випадках, пов'язаних із носінням, зберіганням або перевезенням об'єктів озброєння. Наразі правила не передбачають ефективних процедур оскарження рішень чи дій правоохоронних органів, що створює значні ризики для цивільних осіб. Наприклад, під час перевірок чи вилучення об'єктів озброєння можуть відбуватися порушення, обумовлені недостатньо визначеними правовими рамками. Відсутність положень, які гарантують право громадян на юридичну допомогу у таких ситуаціях, додатково ускладнює захист їхніх інтересів, особливо у випадках зловживання владними повноваженнями.

Окремою проблемою є ризик дискримінації, який виникає через нечіткість процедур, пов'язаних із правами на володіння об'єктами озброєння для іноземців і осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах. Неврегульованість таких питань створює простір для суб'єктивного тлумачення норм з боку уповноважених органів. Крім того, правила не враховують ситуацій, у яких окремі категорії осіб позбавлені можливості забезпечити відповідні умови для зберігання об'єктів озброєння. Це може призводити до дискримінаційних практик і суперечить загальноновизнаним принципам рівності.

Наступною важливою проблемою є недостатнє врегулювання процедур перевірок дотримання правил зберігання об'єктів озброєння. Повноваження

правоохоронних органів у цій сфері не мають чітко визначених меж [2], що може призводити до надмірного втручання у приватне життя громадян. Перевірки житлових приміщень, особливо які мають ознаки обшуку, є порушенням принципу правової визначеності та суперечать міжнародним нормам, зокрема статті 8 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на приватність [3].

Невизначеність у формулюваннях правил також створює ризики необґрунтованого позбавлення майна. Вимога здати зброю у разі «неможливості забезпечення належного зберігання» [1] не має чітких критеріїв і може використовуватися для суб'єктивного трактування норм, що ускладнює дотримання права на власність. Крім того, відсутність врегульованих процедур повернення зброї після її вилучення створює додаткові ризики порушення прав громадян, гарантованих статтею 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини [3].

Обмеження, накладені на носіння зброї в громадських місцях, хоча й мають на меті забезпечення суспільної безпеки, можуть спричинити необґрунтовані утиски прав осіб, які мають дозвіл на володіння об'єктами озброєння. Особливо це стосується випадків, коли такі обмеження ускладнюють виконання професійних або особистих обов'язків громадян.

Серйозною прогалиною встановлених правил є невизначеність у регулюванні умов і меж застосування об'єктів озброєння цивільними особами. Відсутність чітких правил щодо правомірності використання об'єктів озброєння, наприклад, у випадках самооборони, створює ризики зловживань, помилок або неоднозначного тлумачення норм як з боку громадян, так і правоохоронних органів.

Враховуючи вищезазначені проблеми, пропонуємо низку змін для вдосконалення законодавства. Зокрема, необхідно чітко регламентувати межі перевірок уповноваженими органами (підрозділами) поліцією, а також розробити положення, які враховують потреби всіх категорій громадян, включно з тими, хто не має доступу до спеціального обладнання для зберігання об'єктів озброєння.

Встановлені правила мають передбачати ефективні механізми оскарження рішень про вилучення чи реєстрацію об'єктів озброєння та забезпечити право громадян на юридичну допомогу у спірних ситуаціях.

Крім того, необхідно уточнити критерії належного зберігання об'єктів озброєння, запровадити процедури їх повернення після вилучення, а також чітко визначити умови правомірного використання об'єктів озброєння у випадках самооборони.

Вважаємо, що запровадження зазначених змін сприятиме гармонізації законодавства з міжнародними стандартами прав людини, посиленню правових гарантій для цивільних осіб і виконанню Україною своїх зобов'язань, передбачених Європейською конвенцією з прав людини та іншими міжнародними документами. Це дозволить зменшити ризики порушень прав громадян і забезпечити баланс між суспільною безпекою та

захистом фундаментальних прав людини.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав. Наказ МВС України від 18.11.2024 № 770. *Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України*. URL: <http://surl.li/ffzxxn>.

2. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Наказ МВС України від 21.08.1998 № 622. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

ГАВРИЛЮК Володимир Олегович, здобувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук.

ВИДИ ТА АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНИХ ОЗНАК СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Соціальна сфера безпосередньо пов'язана з людиною, її потребами та духовним світом, проте у суспільстві, очевидно за інерцією, досить поширеним є погляд на цю сферу як на щось другорядне, менш важливе, ніж економічна та політична, що логічно призводить до дефіциту державної уваги до неї. Звісно, соціальні відносини безпосередньо пов'язані з економічними та політичними. Вони часто визначають останні, адже саме на рівні соціальних зв'язків і взаємовідносин формується менталітет суспільства, який у цілому формує ставлення людей до економічного та політичного життя [1, с. 11].

Загальними є ті ознаки, які є характерними для соціального захисту громадян загалом, проте у контексті соціального захисту працівників публічної служби все ж характеризуються своєю специфікою. Загальними ознаками соціального захисту працівників публічної служби є:

1) гарантованість – статтею 46 Конституції України [2] визначено гарантію соціального захисту кожного громадянина нашої держави, а

публічним службовцям при цьому мають право на додаткові гарантії соціального захисту, визначені у нормах спеціального захисту;

2) крайність – соціальний захист надається тим громадянами України, на які негативним чином вплинули фактори соціального ризику та у них відсутні можливості забезпечити своє існування та існування членів своєї сім'ї самостійно, проте варто враховувати, що у контексті публічних службовців додатковою мотивацією законодавця є забезпечення публічним службовцям гідного рівня життя для належного здійснення ними своїх службових обов'язків;

3) доцільність – соціальний захист задовольняє базові мінімальні потреби громадян, і у громадян (у тому числі й публічних службовців) відсутня можливість накопичення матеріальних та соціальних благ за рахунок соціального захисту.

Так, ознака гарантованості полягає у тому, що право на соціальний захист громадян гарантоване статтею 46 Конституції України [2]. Зокрема, її положеннями передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Таке право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. У свою чергу, відповідні гарантії також передбачені і на рівні спеціального законодавства. Наприклад, звертаючись до положень Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [3], статтею 54 передбачено, що державному службовцю може надаватися службове житло та матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань. У свою чергу, Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII [4] передбачено значно ширше коло гарантій соціального захисту. Наприклад, частиною 1 статті 83 даного нормативно-правового акту встановлено гарантію забезпечення прокурора, який потребує поліпшення житлових умов, службовим житлом за місцем знаходження прокуратури. Звернемо увагу на те, що службовим житлом забезпечується не кожен прокурор, а лише той, який цього потребує. Частина 2 цієї ж статті передбачає, що прокурор та члени його сім'ї користуються безоплатним медичним обслуговуванням у державних закладах охорони здоров'я. Інші зазначені нами раніше нормативно-правові акти також містять норми, присвячені соціальному захисту публічних службовців, роз'ясненню їх сутності та умов, за яких публічний службовець може претендувати на соціальний захист (наприклад, існування необхідності поліпшення житлових умов). Таким чином, гарантованість соціального захисту працівників публічної служби означає, що кожному публічному службовцю гарантоване надання передбачених

чинним законодавством України видів соціального захисту – як тих, як може отримати кожен громадянин України (наприклад, забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності чи в старості), так і тих, на які може претендувати лише публічний службовець та які визначені у нормах спеціального законодавства.

Ознака крайності полягає у тому, що не зважаючи на те, що метою соціального захисту працівників публічної служби є встановлення гідного рівня життя для них та членів їх сімей, претендувати на соціальний захист від держави вони можуть лише у тому випадку, якщо для цього існує крайня необхідність як загального характеру - повна, часткова або тимчасова втрата працездатності або старість, так спеціального характеру – відсутність житла за місцем знаходження прокуратури (особливо це актуалізується у разі переведення прокурора на посаду до іншого органу прокуратури). У тому випадку, коли прокурор є працездатним, його вік не є достатнім для отримання пенсії по старості, або ж він не потребує поліпшення житлових умов з об'єктивних причин, він не може претендувати на отримання соціального захисту. Для цього в чинному законодавстві передбачені спеціальні порядки для отримання публічними службовцями соціального захисту. Наприклад, стаття 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [5] містить посилання на «порядок, визначений Кабінетом Міністрів України» для забезпечення суддів службовим житлом. Отже, крайність соціального захисту працівників публічної служби означає, що публічний службовець може претендувати на отримання соціального захисту лише у тому випадку, коли для цього існує крайня необхідність – зокрема, публічний службовець зазнав обставин, за яких він об'єктивно потребує соціального захисту від держави. В усіх інших випадках публічний службовець не може бути суб'єктом соціального захисту.

Ознака доцільності соціального захисту працівників публічної служби полягає у тому, що соціальний захист не може здійснюватися з метою накопичення матеріальних та соціальних благ публічними службовцями за рахунок соціального захисту. Наприклад, якщо прокурор має житло за місцем знаходження прокуратури, і воно є таким, яке забезпечує потреби його сім'ї (зокрема, кількість кімнат є достатньою для комфортного проживання усіх членів сім'ї), він не може претендувати на забезпечення службовим житлом за місцем знаходження прокуратури за рахунок держав. Так само, працездатний публічний службовець не може отримувати допомогу від держави за повну, часткову або тимчасову втрату працездатності. Як на рівні законодавства про соціальний захист населення, так і на рівні спеціального законодавства, визначено перелік випадків, за умови настання яких публічний службовець може претендувати на забезпечення за коштів державного бюджету чи фонду соціального страхування, і отримання соціального захисту без настання відповідних умов є неможливим. А отже, доцільність соціального захисту працівників публічної служби можна

пояснити, як надання публічним службовцями соціального захисту у формі та розмірах, які відповідають потребі у ньому.

Список використаних джерел

- 1.Князька Л.А. Адміністративно-правове регулювання в галузі соціального захисту населення. К., 2010. 187 с.
- 2.Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141
- 3.Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. ст.43.
- 4.Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. стор. 54. стаття 12
- 5.Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. ст.545.

ДЕМІЧЕВА Алла Валеріївна, фахівчиня з протидії гендерно зумовленого насильства, міжнародна НГО «ФНІЗ60», кандидат соціологічних наук, доцент.

ІНТЕРСЕКЦІЙНІСТЬ ЯК РАМКОВИЙ ПІДХІД ПРИ ПРОТИДІІ ТА ЗАПОБІГАННІ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Гендер, інвалідність, вік, етнічна належність, сексуальна орієнтація та інші ідентичності впливають на досвід кожної людини і в приватному, і суспільному житті. Залежно від контексту, ці соціальні ознаки можуть як сприяти доступу та залученню, так і створювати перешкоди та виключення. Взаємопов'язаність соціальних категорій раса, клас і гендер, які функціонують як взаємодіючі системи через комплексний вплив різних форм дискримінації або нерівності можна визначити терміном «інтерсекційність».

Вважається, що концепт «інтерсекційність» був вперше введений Кімберлі Креншоу у 1989 р. в контексті феміністських соціальних досліджень. Вона зазначила, що дискримінація за ознаками статі та раси розглядається як два окремі явища, однак, на думку Креншоу, аналізувати їх ізольовано немає сенсу. К. Кріншоу, аналізуючи досвід жінок з небілим кольором шкіри, які зверталися до прихистків, щоб захиститися від домашнього насильства, доходить висновку, що фактично, темношкірі жінки найчастіше переживають гендерне насильство, расове насильство та економічно-соціальне насильство. При цьому Креншоу прагнула показати, як білі феміністки, зосереджені на питаннях, актуальних для середнього класу, ігнорують проблеми афроамериканських жінок, виключають афроамериканських феміністок з руху, а також чому жінки стикаються з недостатнім визнанням в антирасистському русі через гендерні стереотипи [2]. З 2000-х років інтерсекційна теорія починає активно проникати в

європейські гендерні та феміністські дослідження, де вона швидко втрачає свою первісну специфічність і трансформується у всеосяжний теоретичний підхід. Наприклад, Ніна Лікке вводить термін «інтерсекційне мислення», яке вже не прив'язане до певної теорії чи феміністської політики, а стосується будь-якого аналізу, що враховує більше ніж один вимір утисків (більш детально про еволюцію терміну можна прочитати у статті М. Карбін та С. Еденхейм « The intersectional turn in feminist theory: A dream of a common language?», опубліковану в Європейському журналі жіночих студій) [1]. Отже, сьогодні цей концепт має достатньо широке, а відповідно, розмите наповнення, при цьому є доволі популярним, оскільки може використовуватися для позначення та дослідження значного спектру питань, претендуючи на репрезентацію різноманітності та комплексності соціуму. Інтерсекційність використовують в політичному дискурсі, причому, як зазначає Жильда Ле Дем, по-різному тлумачать з точки зору універсальності битв: або у вузькому сенсі, або, навпаки, в широкому сенсі, більш інклюзивному і пристрасному [3].

В площині практики роботи із запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство (ГЗН), інтерсекційність – це визнання того, що кожна людина має свій унікальний досвід дискримінації, насильства та упередженого ставлення, і ми повинні враховувати все, що може негативно вплинути на людей – стать, сексуальну орієнтацію, фізичні можливості тощо. Про інтерсекційність йдеться, коли певний досвід дискримінації взаємодіє з іншими формами утисків, підсилюючи або загострюючи одну чи кілька вже існуючих дискримінацій. У цьому випадку ми можемо казати про множинну дискримінацію [5, с. 12]. Суть інтерсекційності як методологічного підходу ілюструє метафора, використана Катрін Дігнен та Катарін Тайлер, яка порівнює цей процес із випіканням, під час якого основні інгредієнти змінюються під впливом один одного в гарячій печі. Це означає, що форми нерівностей не просто накладаються одна на одну, а створюють певну цілісність, яка постійно змінюється й трансформується [6, с. 193].

У Міжвідомчих мінімальних стандартах запобігання ГЗН та реагування на нього в умовах надзвичайних ситуацій зазначається, що інтерсекційність – це поняття, яке дозволяє зрозуміти, що люди зазнають різних форм пригнічення, дискримінації та маргіналізації, котрі співпадають (тобто перетинаються), на підставі їхніх ідентичностей, що співіснують (як, наприклад, нерівність за ознакою гендеру і (або) етнічного походження). Ефективна та відповідальна розробка і реалізація програм запобігання та протидії ГЗН повинна передбачати врахування перетину багатоманітних форм структурного пригнічення, дискримінації та нерівності, якої жінки та дівчата зазнають у даному контексті [4, с.7]. Тобто, численні прояви нерівності, їх поєднання та комбінації можуть спричиняти відповідні ризики та досвід ГЗН. Практичне застосування концепції інтерсекційності дозволяє краще зрозуміти, як сукупність бар'єрів для різних соціальних ідентичностей проявляється на індивідуальному або груповому рівнях. Наприклад,

Канадська мережа організацій жінок з інвалідністю надала уряду доповідь про проблеми, з якими стикаються жінки старшого віку, зокрема підкреслюючи непропорційно низькі показники відкриття кримінальних справ і притягнення до відповідальності за сексуальне насильство проти літніх жінок у закладах для людей похилого віку. Тобто спеціалізовані програмні заходи у сфері гендерної рівності, протидії та реагування на ГЗН повинні бути адаптовані до потреб осіб на основі інтерсекційного гендерного аналізу, який враховує підвищені ризики, пов'язані з їхнім віком, інвалідністю, етнічністю, сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, ВІЛ-статусом, соціальним класом або іншими соціально значущими характеристиками. Інтерсекційність ідеально підходить для виявлення прогалин та можливостей для розробки політик/програм у сфері ГЗН.

Таким чином, інтерсекційність виступає і як методологія, і як аналітичний інструмент для аналізу, адвокації та розробки політики, що оцінює множинну нерівність. Застосування інтерсекційного підходу до формування політики боротьби з насильством є ключовим для розуміння та врахування того, як різні фактори і системи влади взаємодіють, впливаючи на доступність та ефективність існуючих програм для окремих груп людей. При цьому визнається непридатність єдиного «шаблонного» підходу до постраждалих від ГЗН, оскільки існує безліч комбінацій соціально значущих ознак, а відповідно, особливого досвіду, ризиків, спроможностей тощо. У такий спосіб «інтерсекційність» може визначатися як «призма», яка допомагає виявити взаємодію між гендером та іншими соціальними категоріями відмінностей в індивідуальному житті, соціальних практиках, інституційних механізмах.

Список використаних джерел:

1. Carbin M., Edenheim S. The intersectional turn in feminist theory: A dream of a common language? *European Journal of Women's Studies*, 2013. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1350506813484723#:~:text=Today%20intersectionality%20has%20expanded>
2. Crenshaw, K. (1991 p.). Mapping the margins: intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, Т. 43, № 6, РР. 1241 - 1299.
3. Ле Дем Ж. Інтерсекційність: загроза чи надія? пер. Репа А. *Політична критика*, 2018. URL: <https://politkrytyka.org/2018/03/08/interseksijnist-zagroza-chi-nadiya/>
4. Міжвідомчі мінімальні стандарти запобігання гендерно зумовленому насильству та реагування на нього в умовах надзвичайних ситуацій. URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBV_Minimum_Standards_Ukrainian.pdf
5. Множинна дискримінація. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Кол. авт.; ред. А.Є. Фоменко. Дніпро: Видавець Біла КО, 2022. 236 с.

6. Динаміка сприйняття соціальної нерівності в Україні: за даними Міжнародної програми соціальних досліджень 2009 і 2019 рр.: колект. монографія. Київ: Ін-т соціології НАН України; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2020. 262 с.

ДЕРЕВ'ЯНЧЕНКО Юрій, начальник УКР ГУНП в Кіровоградській області, підполковник поліції.

КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ РОЗШУКУ ОСІБ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

На сьогоднішній день, питання розшуку осіб зниклих безвісти за особливих обставин є цілком актуальним, зважаючи на ті обставини, які оточують Україну, а саме: війна з російської федерації та як наслідок тимчасова окупація територій. Зазначені обставини досить суттєво впливають на своєчасне отримання інформації про осіб, зниклих безвісти, прийняття заяв, проведення досудового розслідування розшукових заходів у цілому.

В Україні правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, облік, розшук та соціальний захист таких осіб і членів їхніх сімей закріплено Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 травня 2015 року № 389-VIII[1]. Статтею 10 закону регламентована діяльність Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який є посадовою особою центрального органу виконавчої влади, реалізує державну політику у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України, виконує повноваження щодо координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та вирішує інші питання, пов'язані з цим [1]. Статтею 12, зазначеного закону, регламентовано ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Реєстр створено для накопичення та централізації відомостей та даних про таких осіб, а також обліку інформації, необхідної для їх ефективного розшуку. Відомості в Реєстрі накопичуються та зберігаються з метою обліку інформації, необхідної для розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [1, ст. 12].

Окрім того, 1 жовтня 2023 року Міністерство внутрішніх справ України запустило Гарячу лінію Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Оператори Гарячої лінії надають інформацію щодо роботи Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, консультують родичів зниклих безвісти та формують відповідні анкети.

Відповідно до предмету даного дослідження необхідно розглянути також і міжнародний досвід розшуку осіб, зниклих безвісти. Так, в США

створено національну пошукову електронну систему NAMUS, яка містить файли про всіх зниклих. Ці файли знаходяться у відкритому доступі. Користувач може шукати через систему зниклу людину за низкою ознак: за зростом, кольором шкіри, статтю, віком, татуюваннями [2]. У Німеччині питаннями розшуку осіб, зниклих безвісти займаються Служба розшуку Червоного Хреста Німеччини та Міністерство внутрішніх справ ФРН [3]. В Іспанії зниклими безвісти займаються як державні, так і різні некомерційні організації та асоціації. Функціонує велика некомерційна державна асоціація *Sosdesaparecidos*, що допомагає в пошуку рідним і близьким зниклих [4, с. 31].

У Боснії і Герцеговині для розшуку зниклих безвісти осіб створений Інститут зниклих безвісти. Більшість людей, яких вважають зниклими безвісти в Хорватії, були чоловіками, але серед них також були жінки і діти [5]. Своєю чергою у Мексиці Генеральна прокуратура та Міністерство внутрішніх справ цієї країни створили спеціальний орган, який буде займається роботою з пошуку зниклих безвісти осіб. Так, створення зазначеного відомства, спрямовано на те, щоб повернути до своєї діяльності експертів, які вже працюють над пошуком зниклих людей, щоб результати їхньої роботи не зникли. Крім того, влада Мексики має намір залучати до роботи родичів зниклих, тому що найчастіше вони у своїх розслідуваннях отримують набагато більше результатів, ніж урядові організації [6, с. 168].

Вирішення питання розшуку осіб, зниклих безвісти внаслідок війни в Сербії віднесено о компетенції Урядової комісії Сербії з питань зниклих безвісти. Даний орган займається обміном інформації, наданням допомоги з пошуку, ексгумації останків, залучення громадських організацій, які представляють родини зниклих безвісти, сприяють поверненню та ідентифікації зниклих безвісти осіб, пов'язаних з конфліктом у Косово, після виявлення поховань в Південній Сербії. Окрім того Міжнародна організація розшуку безвісти зниклих осіб займається питанням осіб, зниклих безвісти внаслідок конфлікту в Косово, а з 2003 року вона надає допомогу Косову шляхом ідентифікації на основі ДНК. Спочатку відбувалася співпраця з Місією ООН у Косово (UNMIK), а з грудня 2008 року у співпраці з Місією Європейського Союзу з питань верховенства права (EULEX). Робота Міжнародної організації з розшуку безвісти зниклих осіб у Косово зосереджена на забезпеченні повного застосування стандартів прозорості та прав людини під час визначення долі та місцезнаходження зниклих безвісти та підтримці зусиль з покращення діалогу між Белградом і Приштиною [7].

Узагальнюючи вище викладене, слід відмітити, що роль та значення державних органів щодо розшуку осіб безвісти зниклих за особливих умов є вкрай важливою. Влада несе основну відповідальність за з'ясування долі та місцезнаходження осіб, зниклих безвісти з особливих обставин. Згідно з міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом права людини, сім'я особи, зниклої безвісти має право бути поінформованою про долю та місцезнаходження зниклого безвісти родича. Але й не менш важливу роль

відіграють міжнародні організації, які вживають наступні заходи: заохочення та допомога органам влади у встановленні долі та місця перебування людей, які вважаються зниклими безвісти, а також у діалозі та обміні інформацією; підтримка сімей зниклих безвісти осіб тощо.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27 липня 2024 року. Вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення 03.12.2024).
2. Як у світі шукають зниклих безвісти. Довідка. Бигмир. URL: <http://news.bigmir.net/world/745421-Yak-y-sviti-shykaut-zniklih-bezvisti-Dovidka>.
3. German Red Cross under time pressure to find World War II missing. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/german-red-cross-under-time-pressure-to-find-world-war-ii-missing/1960713>.
4. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ : Москаленко О. М., 2013. 588 с.
5. Preliminary Observations from the Official Visit to Croatia by the Special Rapporteur on the Promotion of Truth, Justice, Reparation and Guarantees of Non-Recurrence, Mr. Fabián Salvioli. URL: <https://www.ohchr.org/en/taxonomy/term/986?page=1>.
6. Кличков А. О. Окремі аспекти врегулювання правового статусу безвісно зниклих осіб у діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 3. С. 166–171.
7. Вирішення проблеми зниклих людей у Боснії та Герцеговині: 1996-2019 рр. URL: <https://ihl-in-action.icrc.org/case-study/bosnia-and-herzegovina-identification-missing-persons>.

ДРОБАХА Максим Миколайович, курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Донецький державний університет внутрішніх справ.

Науковий керівник: ПЕКАРСЬКИЙ Сергей Петрович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення поліцейськими дотримання прав і свобод людини є основною вимогою до діяльності підрозділів Національної поліції України. Згідно вимог статті 7 Закону України «Про Національну поліцію України»

від 2 липня 2015 року № 580-VIII, під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації [1].

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються чинною Конституцією України найвищою соціальною цінністю. Саме тому права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відповідно, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2, ст. 3].

Зазначаємо, що обмеження щодо реалізації прав людини можливе лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку. Зазначена нами дефініція була реалізована в нашій державі після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Так, в Указі Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64 визначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3; 4].

Отже, слід зазначити, що на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34 Конституції України [3; 2;], а саме:

- недоторканність житла (ст. 30);
- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31);
- конфіденційність інформації про особу (ст. 32);
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання (ст. 33);
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34) [3; 2].

Окрім того, можуть бути обмежені право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними (ст. 38) та право збиратися мирно (ст. 39) [3; 2].

Необхідно зазначити і можливість обмеження щодо реалізації:

- права приватної власності (ст. 41);
- права на підприємницьку діяльність (ст. 42);
- права на працю (ст. 43);
- права на страйк (ст. 44);
- права на освіту (ст. 53).

Також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості

запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності тощо [3; 2].

Введення правового режиму воєнного стану обумовило і необхідність внесення змін в регламентацію повноважень поліцейських. Законом України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2123-IX [6] були внесені відповідні зміни, які регламентують виконання повноважень поліцейським в умовах правового режиму воєнного стану. Зокрема,

стаття 24 Закону України «Про Національну поліцію» була доповнена і викладена в наступній редакції:

«Стаття 24. Додаткові повноваження поліції.

1. Виконання інших (додаткових) повноважень може бути покладене на поліцію виключно законом.

2. У разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальної цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

3. У ході забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, області, міста Києва, можуть підпорядковуватися за рішенням керівника поліції відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві.

4. Під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій [6, ст. 24].

Також були внесені і інші доповнення в зазначений законодавчий акт, аналіз яких потребує додаткового дослідження та обговорення.

Наведене вище дозволяє дійти до висновку про регулювання питання обмеження політичних, соціальних, громадянських, економічних, культурних прав тощо в умовах правового режиму воєнного стану. Обмеження прав та свобод фізичних та юридичних осіб, в умовах правового режиму воєнного стану, спрямовані на забезпечення функціонування системи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових

адміністрацій, сектору сил безпеки та оборони України, а також на забезпечення правоохоронної функції.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 16 серпня 2024 року. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Дата оновлення: 1 січня 2020 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. Дата оновлення: 7 листопада 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27 липня 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 21 листопада 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2123-IX. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

СМЕЛЬЯНОВ Роман, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Неповнолітні, які вчинили кримінальне правопорушення є вразливою категорією учасників кримінального процесу, оскільки в силу відсутності життєвого досвіду, недостатніх знань, несформованої психіки вони не в змозі правильно розуміти та сприймати усі процесуальні та слідчі (розшукові) дії, які відбуваються під час кримінального провадження.

При цьому як зазначено в Декларації прав дитини, "дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування,

включаючи належний правовий захист як до, так і після народження"[1]. Саме правовий захист є одним із ключових моментів ефективного та справедливого розслідування щодо неповнолітнього підозрюваного.

Національне законодавство України передбачило обов'язкову участь захисника щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою (п.1 ч.2 ст. 52 КПК України) [2]. Тобто, за відсутності документального підтвердження віку підозрюваного навіть мінімальні сумніви у тому, що особа є неповнолітньою, виступають підставою щоб залучити адвоката як захисника до участі у кримінальному провадженні [3, с. 149]. Саме участь адвоката у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього сприятиме ефективному захисту прав дитини та надасть можливість дотриматись усіх процесуальних процедур відповідно до закону.

На відміну від психолога, слідчого чи прокурора, у адвокатів відсутня спеціалізація ювенального захисника, що, на нашу думку, може негативно впливати на процес захисту прав дитини.

Відмітимо, що спеціалізація адвоката, який захищає права неповнолітньої особи у кримінальному провадженні, передбачена нормативними документами Франції, Італії, Нідерландів, Сполучених Штатів Америки, Великобританії та інших держав [4, с.331].

Погодимось із тим, що захисник (адвокат) повинен надавати юридичну допомогу неповнолітньому підозрюваному керуючись виключно за законом, а не за власним переконанням, бути неупередженим. Основним завданням повинно бути спростування підозри чи обвинувачення, виявлення обставин, які пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність неповнолітнього підозрюваного [5, с.77]. При цьому, адвокат має знайти спільну мову із неповнолітнім, який потрапив у кримінальне судочинство та роз'яснити останньому про свою задачу у справі дитини, а саме надати кваліфіковану допомогу та захистити від неправомірного впливу зі сторони інших учасників кримінального процесу. Переконані, що налагодження психологічного контакту з неповнолітнім є базовою передумовою ефективною роботи адвоката. Це дозволяє знизити рівень напруження, тривоги або страху, який може відчувати неповнолітній.

Варто погодитись із тим, що адвокат, який спеціалізується на захисті прав неповнолітніх має володіти спеціальними знаннями у сфері дитячої психології, педагогіки [6, с. 199]. Адвокату вкрай важливо розуміти особливості емоційного стану дитини та її здатність до взаємодії. Такий підхід сприяє формуванню довіри до захисника. Також дуже важливим є авторитет адвоката для неповнолітнього, це допоможе зробити захисника не лише юридичним представником, але й наставником у складній ситуації.

При цьому, варто погодитись із Я. Куц, яка зазначає, що в частині захисту неповнолітніх захиснику необхідно знайти спільну мову не тільки із підзахисним, а ще із його батьками (опікунами), бо для останніх їхня дитина

завжди «права», і в сенсі виправдання дій дитини схильні вчиняти як законні, так і незаконні дії [7, с. 74]. У разі розбіжностей у поглядах на лінію захисту між адвокатом та батьками неповнолітнього захист це може нашкодити дитині, саме тому важливо дорослим досягти компромісу та зосередити свої зусилля на ефективному захисті та мінімізувати травматизацію психіки неповнолітнього.

Ще одним проблемним питанням є корупційні дії з боку правоохоронців, які як правило, своє первинне спілкування з підлітком проводять без присутності батьків (опікунів) та захисника, що є не тільки грубим порушенням кримінального процесу, а й має страшний ефект навіювання і тяги до самооговору під тиском таких «правоохоронців» [7, с. 74]. Відмітимо, що у практичній діяльності не поодинокі випадки затулювання у залученні адвоката до зустрічі з неповнолітнім задля вчинення психологічного тиску з боку правоохоронців, або залучення «зацікавленого» в сторону правоохоронців адвоката. Зазначені випадки вкрай негативно впливають на психіку дитини, оскільки вона схильна до навіювання та може піддатись психологічного тиску, що в подальшому може впливати на ефективності кримінального процесу та долю неповнолітнього. Саме тому, задля уникнення порушень прав неповнолітнього, який потрапив у конфлікт із законом вважаємо доречним запровадити спеціалізацію ювенального адвоката.

Під ювенальним адвокатом, І.В. Ольшанецький розуміє адвоката, який на підставах та в порядку, що передбачені Законом, здійснює захист, представництво та надання інших видів правової допомоги неповнолітнім [8, с. 53]. Доповнюючи зазначене визначення, вважаємо за потрібне додати, що ювенальний адвокат має залучатись виключно через центри безоплатної вторинної правничої допомоги. На наш погляд, адвокати, які будуть залучатись із центру будуть навчатись ювенальній психології та особливості роботи з дітьми, не будуть перевантажені іншими справами, що сприятиме ефективному захисту прав дитини.

Стосовно участі «безкоштовних адвокатів» у справах за участі неповнолітніх підозрюваних, О.Г. Литвиненко зробила висновок про те, що захисники, які залучаються за рахунок держави найчастіше співпрацюють зі слідчими не на користь дитини [5, с. 80]. Із думкою вченої можна погодитись частково, оскільки дійсно, практиці відомі випадки неналежного виконання «безкоштовними адвокатами» своїх обов'язків. Однак, ми вважаємо, що якщо адвокат буде мотивований державою та здійснюватиме свої повноваження виключно із врахуванням правосуддя дружнього до дитини то його ефективність матиме високий результат.

Отже, підсумовуючи варто зазначити про те, що захист прав неповнолітнього, який потрапив у конфлікт із законом необхідно здійснювати виключно ювенальним адвокатом. Адвокат у роботі з неповнолітніми виконує не лише юридичну, але й педагогічну та психологічну функцію. Це накладає на нього додаткову відповідальність та

вимагає високого рівня професійної етики, емпатії та розуміння особливостей роботи з молоддю. Ефективна комунікація та підтримка з боку адвоката здатні стати ключовим фактором у виправленні та подальшій соціалізації неповнолітнього. Вважаємо, що ювенальний адвокат має спеціалізуватись тільки на захисті прав дітей, при цьому постійно підвищувати свою кваліфікацію у сфері вікової психології та педагогіки, що допоможе йому у налагодженні контакту з неповнолітніми і його законними представниками, сприятиме більш швидшому та ефективному роз'ясненні процесуальних особливостей тощо. На нашу думку, такі адвокати мають базуватись у центрах безоплатної вторинної правничої допомоги для того, щоб надати можливість більшій кількості неповнолітніх мати змогу звернутись за кваліфікованою допомогою саме до ювенального захисника.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 06.12.2024)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 06.12.2024)
3. Кожевніков Г.К., Романюк В.В. Особливості участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. Випуск 1. Том 4. 2015. С. 148-152
4. Ільченко О. В., Петренко В. О. Правові аспекти застосування міжнародного досвіду у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. Т. 2. 2017. С. 148–152.
5. Литвиненко О.Г. Досудове розслідування щодо неповнолітнього підозрюваного: монографія. Київ : ВД «Дакор», 2023. 220 с.
6. Холод Р.С. Правовий статус неповнолітнього обвинуваченого на досудовому розслідуванні. Запоріжжя. 2006. 259 с.
7. Куц Я.О. Обмеження прав захисника під час захисту прав та законних інтересів неповнолітнього на стадії досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. Том 13 число 1(35) 2016. С. 74-76.
8. Ольшанецький І.В. Ювенальна юстиція: проблеми законодавчого врегулювання її органів в Україні (ювенальний суддя, прокурор, слідчий, адвокат). *Правова держава*. №37. 2020. 45-56

ІВАНЦОВ Володимир Олександрович, начальник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури професор кафедри адміністративної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент, майор поліції.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики, пов'язані з агресією проти України, зумовлюють необхідність ефективного функціонування системи правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, для забезпечення громадського порядку та захисту прав громадян. Воєнний стан ускладнює традиційні підходи до підтримання правопорядку, що вимагає розробки нових стратегій, підвищення рівня професійної підготовки правоохоронців та тісної співпраці між органами влади та громадськістю.

У період воєнного стану діяльність Національної поліції зазнає значних змін, що зумовлено особливими умовами та викликами, які постають перед державою. Виконуючи базові завдання, передбачені законодавством, поліція одночасно стикається з необхідністю адаптації до нестабільного середовища. Це зумовлює впровадження нових функцій, які спрямовані на протидію загрозам, специфічним для кризових ситуацій. Одним із пріоритетів стає реалізація заходів, що сприяють підтриманню громадського порядку, зокрема контроль за виконанням таких обмежувальних заходів, як комендантська година. Забезпечення цього потребує чіткої координації дій, адже недотримання встановлених правил може призводити до посилення небезпеки як для громадян, так і для обороноздатності країни. Важливою складовою є організація безпечної евакуації населення із зон, що зазнають обстрілів чи перебувають під загрозою бойових дій. Ця функція поєднує безпосередній захист людей та співпрацю з іншими органами, що займаються координацією гуманітарних питань[1]. Крім цього, правоохоронці активно залучаються до запобігання і виявлення диверсійних та шпигунських дій, які можуть становити загрозу національній безпеці. У цьому контексті їхня діяльність стає частиною ширшої системи протидії ворогові, що охоплює як військові, так і цивільні аспекти. Робота в таких умовах потребує швидкої реакції, уміння приймати нестандартні рішення та постійної взаємодії з місцевими громадами.

Ми вважаємо, що складнощі, що супроводжують виконання цих завдань, включають дефіцит ресурсів, зокрема технічного забезпечення, а також фізичне і психологічне виснаження як поліцейських, так і цивільного населення. Зростання кількості злочинів, характерних для кризових періодів, додає навантаження. У цьому контексті важливо забезпечити довіру до правоохоронної системи, адже саме вона є фундаментом для збереження громадського порядку. Ефективна комунікація з громадянами, прозорість дій та оперативне реагування на запити населення сприяють створенню атмосфери взаєморозуміння і підтримки навіть у найскладніших умовах.

Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є важливим напрямом діяльності Національної поліції, що потребує особливої уваги та виваженого підходу. У таких обставинах правоохоронці стикаються з

необхідністю знаходити баланс між гарантуванням безпеки громадян та дотриманням їхніх основоположних свобод. Забезпечення цього балансу ускладнюється специфікою воєнного стану, який передбачає запровадження обмежень, зокрема щодо пересування, свободи зібрань чи доступу до інформації[2]. Це вимагає від поліції глибокого розуміння правових норм і чіткої координації своїх дій із дотриманням міжнародних стандартів. Одним із викликів для поліції є необхідність уникнення надмірного застосування сили в ситуаціях, коли громадяни можуть проявляти спротив або порушувати обмеження. Правоохоронці повинні зважувати кожен дію, аби мінімізувати ризик завдання шкоди та водночас забезпечувати порядок. Також особливої уваги потребує боротьба з можливими випадками незаконної поведінки з боку окремих співробітників поліції, адже такі інциденти підбивають довіру до системи та послаблюють її авторитет. Для підвищення ефективності захисту прав людини поліція активно впроваджує програми навчання, які акцентують увагу на міжнародних нормах гуманітарного права та етичних принципах роботи з громадянами в кризових ситуаціях. Особлива увага приділяється поводженню з вразливими категоріями населення, такими як діти, люди похилого віку чи особи з інвалідністю. Ці тренінги сприяють формуванню у працівників поліції навичок правильної оцінки ситуацій та прийняття гуманних рішень[3]. Прозорість діяльності поліції є ще одним важливим аспектом забезпечення прав людини. Тісна взаємодія з громадськими організаціями, міжнародними місіями та моніторинговими групами допомагає створити систему громадського контролю, яка сприяє підвищенню довіри та дозволяє оперативно реагувати на можливі порушення. Забезпечення механізму швидкого та ефективного розгляду скарг громадян дає можливість не лише виправляти помилки, а й вдосконалювати підходи до виконання завдань.

Можемо зробити висновок, що Національна поліція України відіграє ключову роль у забезпеченні громадського порядку та захисті прав громадян в умовах воєнного стану. Її діяльність базується на інтеграції традиційних функцій із новими викликами, що виникають у кризових умовах. Основними завданнями залишаються підтримання громадської безпеки, протидія злочинності та забезпечення дотримання прав людини. Для подальшого підвищення ефективності роботи поліції необхідно впроваджувати сучасні підходи до управління, розвивати професійну підготовку співробітників, посилювати співпрацю з громадськістю та міжнародними партнерами. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити стабільність, безпеку та дотримання прав громадян у надзвичайних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Захарченко О. В. Деякі питання щодо профілактики правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 253-254

2. Шевяков М.О. Деякі питання щодо профілактики правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку. *Дотримання прав людини у правоохоронній діяльності: стан та перспективи*. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 94-96

3. Шевяков М.О. Профілактика правопорушень, що посягають на громадський порядок в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану*. Дніпро. ДДУВС. 2022. С. 91.

ІСМАЙЛОВ Карен Юрійови, кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції Департамент кіберполіції Національної поліції України.

ГОНЧАРУК Олексій Миколайович аспірант докторантури та аспірантури (Одеський державний університет внутрішніх справ).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ МОДЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИЧНОЮ РОЗВІДКОЮ

В сучасній Україні забезпечення прав і свобод людини та громадянина є одним із основних завдань процесу реформування українського суспільства, що набуває особливого значення в контексті європейської інтеграції в загалі та реформування Національної поліції України зокрема. В останні 5 років питання впровадження сучасних інформаційно-аналітичних методів роботи в діяльність поліцейських постійно знаходять своє місце в керівних нормативних документах та стратегіях розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України.

Вже сьогодні ми спостерігаємо створення нових аналітичних підрозділів Національної поліції України (Департамент кримінального аналізу, Департамент стратегічних розслідувань, Бюро економічної безпеки) та поступовий перехід інших підрозділів поліції на використання сучасного інформаційно-аналітичного програмного забезпечення та методів розслідування (СОСТА [1], ІОСТА [2]), що безумовно підвищує ефективність діяльності органів і підрозділів поліції під час виконання завдань із забезпечення прав і свобод людини та протидії злочинності.

Таким чином, реалізуючи модель проактивної діяльності, яка приходить на заміну домінуючої парадигмі реактивної поліцейської діяльності. Так, наряду з цим впровадженням нових сучасних інформаційних технологій та високоінтелектуального програмного забезпечення в діяльність поліції виникає нова сфера, в якій ще недостатньо на науковому рівні обговорені та на законодавчому рівні закріплено питання забезпечення прав і свобод людини при моделі поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою (ILP), чим на сьогодні і набуває актуальність зазначене питання.

Певні аспекти застосування моделі аналітично-орієнтованої поліцейської

діяльності в роботі правоохоронних органів були досліджені у наукових працях С.В. Албул, В.А. Бурангулов, О.М. Заєць, К.Ю. Ісмайлов, В.П. Кицюк, О.Є. Користін, В.А. Некрасов, Е.В. Рижков та інші вчені.

Як зазначає керівник операційного департаменту Консультативної Місії Європейського Союзу Удо Моллер: «Деякі підрозділи Національної поліції України працюють згідно з деякими принципами правоохоронної діяльності, керованої аналітикою, але на даний момент це явище ще не є частиною інституційної культури в поліції України» [3].

В монографії «Організаційно-правове забезпечення аналітичної роботи в системі МВС України (правоохоронний та безпековий аспекти)» професор О.Є. Користін розглядає фундаментальні права, принципи та зміст основних елементів у системі аналітичної розвідки [4, с. 254-266].

Щодо національного законодавства України, яке регулює суспільні відносини в сфері захисту прав і свобод людей – це перш за все Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Стосовно спеціалізованих нормативно-правових актів, тут треба виділити Закон України «Про Національну поліцію», який в ст. 2 закріпив, що одним з основних завдань поліції є надання поліцейських послуг у сфері охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави. У розділі II «Принципи діяльності поліції» зазначеного закону перераховані основні принципи, якими поліція керується у своїй діяльності, а саме:

- *верховенство права*. Людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

- *дотримання прав і свобод людини*. Поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, які регламентовані законодавством України та обмежує права та свобод людини за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

- *законність*. Поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені законодавством України.

- *відкритість та прозорість*. Поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку.

- *політична нейтральність*. Поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності.

- *взаємодія з населенням на засадах партнерства*. Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб.

- *безперервність*. Поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань [5, ст. 2, ст. ст. 6-12].

Ми погоджуємось з думкою А.М. Колодія та А.Ю. Олійника, що діяльність поліції має зовнішній і внутрішній бік. Зовнішній бік -

забезпечення реалізації прав особи характеризується тим, що поліція: а) виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності із законом; б) поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення; в) захищає права людини і громадянина незалежно від походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань; г) не розголошує відомості, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов'язків не вимагають іншого; г) тимчасово, у межах чинного законодавства, обмежує права і свободи особи, якщо без цього неможливо виконати покладені на неї обов'язки; д) забезпечує право на захист та інші юридичні права затриманих і взятих під варту; є) створює умови для реалізації прав, охороняє і захищає особистість від правопорушення, вживає всіх передбачених законом заходів до поновлення порушеного права. Внутрішній бік діяльності характеризується тим, що поліція: а) у межах своїх завдань і функцій, своєї компетенції виконує свої обов'язки; б) застосовує заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на законних підставах; в) використовує правові та організаційні форми і методи при забезпеченні прав людини і громадянина; г) її працівники не повинні самі порушувати закони, права і свободи особи [6, с. 293].

Поліцейські, які здійснюють аналітичну діяльність вкрай важливим є дотримання Закону України «Про захист персональних даних», який регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних та поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів [7].

Основні норми прав людини викладені в міжнародно-правових документах і стандартах таких, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [8] та Конвенція Ради Європи про захист прав і основних свобод людини [9]. В рамках яких, однією з основних обов'язків поліції є захист громадян від дій, що ставлять під загрозу їх права як людини та дотримання цих прав правоохоронними органами.

Для забезпечення відповідності діяльності поліції, спрямованої на отримання розвідувальних даних (ІЛР), міжнародним стандартам з прав людини й уникнення негативного впливу на здійснення прав людини, під час розроблення та впровадження такого виду діяльності на національному рівні необхідно дотримуватися низки фундаментальних принципів [10, с. 57-59]:

- Правова, адміністративна та інституційна основа для впровадження діяльності, спрямованої на отримання розвідувальних даних. Зазначена діяльність поліцейських має базуватися на чітких і точних правових

положеннях, які визначатимуть умови, в яких вона має бути запроваджена, і гарантуватимуть, що це не ставитиме під загрозу права людини. Крім того, поліцейські, залучені до діяльності, спрямованої на отримання розвідувальних даних, мають бути належним чином навчені застосовувати ці закони, методи та правила відповідно до національних та міжнародних стандартів з прав людини.

- *Законність, необхідність та пропорційність обмежень прав людини.* Хоча ряд прав людини, як-то: заборона катувань та певні елементи права на справедливий суд - абсолютні й не можуть бути обмежені за будь-яких обставин, міжнародні договори про права людини дозволяють встановлювати обмеження на певні права, але виключно в рамках чітко визначених параметрів (такі права як свобода пересування, право на недоторканність приватного життя, свободу вираження поглядів, зібрань, свободу сповідувати свою релігію).

- *Рівність, недискримінація та толерантність.* Забезпечення права людини кожному без розрізнення за будь-якою ознакою, як-то: раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження чи іншого статусу. Захист рівності перед законом та заборона дискримінації є основними обов'язками поліції в демократичному суспільстві. Тому під час збирання, оброблення та аналізування інформації та розвідувальних даних правоохоронці мають, наприклад, утримуватися від дискримінаційного опитування. Аналогічним чином, в частині прийняття рішень на основі оперативних даних та інформації, співробітники поліції повинні проявляти належну увагу, щоб не допускати надмірно жорстких заходів щодо конкретних спільнот, що може привести до дискримінації. Особливу увагу слід також приділити різному впливу стратегічних рішень в області поліцейської діяльності, керованої аналітикою на жінок і чоловіків. Отже, різноманітність та гендерний підхід мають бути впроваджені в діяльність поліції, спрямовану на отримання розвідувальних даних, що мають регулярно перевірятися на предмет будь-якого дискримінаційного впливу, який вони можуть здійснювати на жінок і чоловіків або на конкретні громади.

- *Ефективні засоби правового захисту, нагляд та підзвітність.* Міжнародні стандарти в області прав людини передбачають право кожної людини, чиї права або свободи порушуються, на ефективні засоби правового захисту компетентним судовим, адміністративним або законодавчим органом. Оскільки діяльність поліції, спрямована на отримання розвідувальних даних, може призвести до потенційно надмірних втручання у права людини, важливими є ефективні та доступні засоби правового захисту від порушень прав людини, які можуть виникнути внаслідок цієї діяльності. Крім того, для забезпечення діяльності належних механізмів внутрішнього та зовнішнього нагляду, щоб забезпечити відповідальність установ та окремих правоохоронних органів, залучених до поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою [11, с. 25].

На сьогодні Національна поліція України впровадила сучасну управлінську модель, яка спрямована на забезпечення обґрунтованого розподілу ресурсів з урахуванням напрямів і сфер активності серійних злочинів та організованих злочинних угруповань. Ця модель передбачає інтеграцію аналітично-розвідувальної функції у загальну правоохоронну систему України. Водночас формується новий формат взаємодії поліції з суспільством, заснований на аналітичній розвідці, що включає низку особливостей, зокрема щодо забезпечення дотримання основоположних прав і свобод людини та громадянина. Процеси збору, обробки, аналізу та використання інформації, які є невід'ємною складовою діяльності, керованої аналітичною розвідкою, мають здійснюватися з чітким дотриманням прав людини. Це є ключовим фактором як короткострокової, так і довгострокової ефективності роботи Національної поліції. Порухення прав людини у правоохоронних заходах призводить до контрпродуктивності та втрати довіри суспільства до поліції, що унеможливує досягнення стратегічних цілей. Тому важливо, щоб оперативні методи збору інформації, які мають різний рівень втручання у права громадян, перебували під ефективним контролем судових чи інших незалежних органів. Попереднє отримання дозволу на проведення таких заходів забезпечує прозорість і відповідність законодавству, що є основою довіри суспільства до правоохоронної системи [7].

Список використаних джерел:

1. Національні реалії впровадження методології Європолу «SOCTA». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1/2. С. 109-114.
2. Internet Organised Crime Threat Assessment URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/iocta-report>
3. Правоохоронна діяльність, керована аналітикою: передова методика сучасної правоохоронної діяльності. URL: <http://www.euam-ukraine.eu/ua/news/opinion/intelligence-led-policing-the-cutting-edge-of-modern-law-enforcement/>
4. Організаційно-правове забезпечення аналітичної роботи в системі МВС України (правоохоронний та безпековий аспекти) : монографія / О.Є. Користін, І.В. Парубочий, Л.М. Доля та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М.Г. Вербенського. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 328 с.
5. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 № 580-VIII // Відом. Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посібник / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
7. Ismailov K.Y. Peculiarities of human rights and freedom while applying intelligence-led policing (ILP). *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2019. Special Issue № 1. P. 36-41.

8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. 16.04.1998 р. № 13 / 23.08.2006. № 32. С. 270. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101
10. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою / ІЛР : навчальний посібник / Користін О.Є., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А.; за заг. ред. Вербенського М.Г. Київ : «Видавництво Людмила», 2019. 120 с.
11. Керівництво ОБСЄ поліцейської діяльності на основі оперативних даних та інформації. ДТНУ/ОСВПД, вид 13, Вена, 2017. 108 с.

КАЛЮЖНИЙ Олексій Михайлович аспірант докторантури та аспірантури Одеського державного університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ НАРКООБІГУ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Радикальні зміни, які відбулись в Україні, у зв'язку із впровадження особливо правового режиму воєнного стану, призвели до помітного зростання злочинності, у тому числі й незаконного наркообігу рослинного походження. У сучасних умовах культивування наркотиковмісних рослин має масштаби, які прямо підірвують основи суспільства та загрожують здоров'ю громадян, економіці країни, порядку і безпеці держави. Поряд із цим, на тлі стрімкого зростання проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні відбувається зростання рівня корисливої злочинності, корупції, інфекційних захворювань, СНІДу, проституції та інших негативних явищ. Широкий розмах нелегального посіву або вирощування рослин наркотичного походження перетворився на високорентабельний бізнес, що приносить величезний прибуток наркоділкам. За оцінками фахівців, на наркотиках у світі щорічно заробляють близько 400 млрд доларів. За таких умов ступінь негативного впливу від незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, обумовлює необхідність подальших пошуків більш ефективних заходів запобігання цьому суспільно небезпечному явищу в умовах воєнного стану.

Військова агресія російської федерації проти України збільшила динаміку наркозлочинів, у тому числі й незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. І призвела до того, що вживання наркотиків стало загрозою не лише життю і здоров'ю людини, а й національній безпеці України. За даними Офісу Генерального прокурора у 2018 році в Україні

було зафіксовано 1555 кримінальних правопорушень у виді незаконного посіву або вирощування маку чи конопель; у 2019 році – 1610 (зростання на 4 %); у 2020 році – 1822 (зростання на 13 %); у 2021 році – 1419 (зменшення на 8 %); у 2022 році – 1716 (зростання на 10 %); у 2023 року – 1024 кримінальних правопорушення у цій сфері [1]. Ці виразні тенденції до подальшого зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері незаконного культивування або вирощування наркотиковмісних рослин є визначальним фактором для погіршення як наркотичної, так і криміногенної ситуації в цілому у державі.

Протидія незаконному наркообігу рослинного походження – це один із пріоритетів роботи Національної поліції України. Основними результатами роботи у 2023 році стали: відкриття 31 890 кримінальних проваджень; оголошено 15 330 підозр; вилучено понад 2,4 тонни наркотичних засобів і психотропних речовин; накладено арешт на майна наркоторговців майже на 60 млн. грн [2]. Яскравим прикладом виявлення та знешкодження кримінально протиправної діяльності у сфері незаконного наркотичного обігу рослинного походження виявився факт, за яким поліцією розпочато кримінальні провадження за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 310 КК України на Вінниччині. Так, 8 липня 2023 року на земельних ділянках жителів Гайсинського та Хмільницького районів працівники поліції виявили майже вісім сотень заборонених рослин маку (415 рослин) та коноплі (364 рослини) [3]. Ще одним прикладом є факт виявлення поліцейськими на Конотопщині незаконного посіву наркотиковмісних рослин. Так, у 2023 році на території господарства мешканки міста Путивль Сумської області зросло 650 кущів снотворного маку. Усі вилучені рослини направили на експертне дослідження [4]. У свою чергу, Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) у 2023 році розслідувало 728 кримінальних проваджень за фактами незаконного обігу наркотиків, до суду направлено 187 обвинувальних актів. За матеріалами розслідувань суди винесли вироки щодо 77 осіб, як брали участь у наркоторгівлі. Також під час організованих процесуальних дій було затримано 53 особи, про підозру повідомлено 217 особам. Зокрема, працівники ДБР вилучили понад 179 кг наркотичних засобів та психотропних речовин, серед яких опій, героїн, кокаїн, метадон, трамадол, макова соломка, PVP та інші речовини. Протягом усього 2023 року ними було знешкоджено декілька наркосиндикатів, припинено діяльність лабораторій з виготовлення наркотиків та перекрито канали потрапляння важких наркотичних речовин на територію України [5].

Російсько-українська війна та численні реформи правоохоронних органів, особливо в умовах воєнного стану, поки що не змогли якісно протистояти наркозлочинності, у тому числі й рослинного походження. На думку вченого І.Г. Богатирьова на цей процес вплинула гібридна війна 2014 року і широкомасштабне вторгнення 2022 року, що суттєво відзначилось на соціально-економічних перетвореннях в Україні, і тим самим, здійснило вплив на живлення наркозлочинності; неефективна діяльність

правоохоронних органів щодо виявлення, розкриття і розслідування наркозлочинів; складні умови життя людей в сучасній Україні; поява наркозлочинності в армійському середовищі [6, с. 97].

Ураховуючи специфічний набір детермінуючих факторів незаконного обігу наркотичних засобів рослинного походження в умовах воєнного стану стратегія загальносоціального запобігання кримінальним порушенням цієї категорії має базуватися на декількох пріоритетних напрямках. Перш за все, важливо досягти перемоги у війні та не допустити окупації територій України іноземними суб'єктами, особливо російською федерацією. Не менш важливими є післявоєнне відновлення економіки та мирного життя, а також відновлення зруйнованої інфраструктури. Надзвичайно важливо забезпечити соціальну, економічну та психологічну підтримку пораненим військовослужбовцям та особам, які постраждали від наслідків війни. Для досягнення цих цілей необхідно створювати нові робочі місця та забезпечувати житлом тих, хто втратив свої домівки. Крім того, необхідно забезпечити відповідність управлінських та правоохоронних структур європейським стандартам, що сприятиме зміцненню законності та зменшенню рівня злочинності. Лише за таких умов можна очікувати зменшення рівня пропозиції та попиту на наркотики як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні [7, с. 169-170].

Спеціально-кримінологічне запобігання наркообігу рослинного походження в Україні є невід'ємною складовою і, водночас, логічним продовженням загальносоціального запобігання. Зокрема, ці заходи включають в себе: інформаційно-аналітичне забезпечення, спрямоване на збір, аналіз та обробку інформації щодо незаконного обігу наркотиків рослинного походження; програмування та планування заходів, спрямованих на запобігання незаконному обігу наркотичних засобів рослинного походження; використання передового вітчизняного та зарубіжного досвіду протидії наркообігу рослинного походження; усунення причин та умов протиправної діяльності; профілактика протиправної діяльності серед різноманітних категорій осіб, потенційно схильних до незаконного обігу наркотиків; виявлення та припинення випадків порушень закону у сфері обігу наркотиків рослинного походження; притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні антинаркотичного законодавства; призначення покарання за вчинення незаконного наркообігу рослинного походження; забезпечення відбування покарання осіб, засуджених за досліджуванні кримінальні правопорушення; профілактика рецидиву кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків рослинного походження [7, с. 173].

Запобігання незаконному обігу наркотиків у воєнний період в Україні, на нашу думку, вимагає комплексного та виваженого підходу, оскільки конфліктна ситуація створює додаткові виклики для контролю над цим явищем. Представимо кілька ключових аспектів запобігання незаконному наркотичному обігу в умовах воєнного стану: 1) зміцнення контролю на

кордонах: важливо підвищити ефективність контролю на кордонах, враховуючи потенційний ризик незаконного ввезення наркотиків через непідконтрольні або неприкриті ділянки кордону. Це може включати посилення контролю митниці, використання технологій для виявлення та перехоплення контрабанди наркотиків; 2) моніторинг та розвідка: спеціалізовані служби мають вести постійний моніторинг та розвідку для виявлення потенційних точок поширення наркотиків рослинного походження, у тому числі в зоні конфлікту. Це допоможе уникнути зростання незаконного обігу наркотиків рослинного походження у воєнний період; 3) збільшення використання технологій: використання сучасних технологій, таких як супутникове спостереження та безпілотні літальні апарати для виявлення незаконних рослинних культур наркотичного походження; 4) підвищення обізнаності та освіти: важливо залучати громадськість до процесу запобігання наркотичному обігу, проводити інформаційно-просвітницькі заходи щодо небезпек вживання наркотиків та наслідків їх поширення в умовах воєнного конфлікту; 5) сприяння альтернативним джерелам доходу: у воєнний період важливо створювати можливості для людей заробляти гідні кошти законним шляхом, щоб зменшити їх мотивацію для залучення до незаконного обігу наркотиків; 6) співпраця з міжнародними партнерами: у боротьбі з незаконним обігом наркотиків в умовах воєнного стану важливо співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами з метою обміну інформацією, досвідом та ресурсами для підтримки спільних заходів.

В умовах воєнного стану запобігання незаконному обігу наркотичних засобів рослинного походження набуває вельми важливого значення для забезпечення громадської безпеки та збереження стабільності у країні. Запобігання незаконному обігу наркотичних речовин потребує комплексного підходу, що включає в себе співпрацю правоохоронних органів, урядових структур, громадських організацій та міжнародних партнерів. Важливою складовою успішної стратегії є не лише реагування на вже виниклі ситуації, але й активна профілактика та освіта громадськості щодо наслідків незаконного обігу наркотиків рослинного походження. Лише через спільні зусилля та системні заходи можна досягти успіху у боротьбі з цією складною проблемою в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018-2023 роки / Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 07.02.2024).
2. Підрозділи Національної поліції України вилучили понад 2,4 тонни наркотичних засобів і психотропних речовин у 2023 році. URL: <https://mvs.gov.ua/news/pidrozdili-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini-vilucili-ponad->

24-tonni-narkoticnix-zasobiv-i-psixotropnix-recovin-u-2023-roci (дата звернення: 08.02.2024).

3. Поліцейські Вінниччини вилучили майже вісім сотень заборонених рослин маку та коноплі. URL: <https://vinnitsa.info/article/politseys-ki-vinnychchynu-vyluchyly-mayzhe-visim-soten-zaboronenykh-roslyn-maku-ta-konopli> (дата звернення: 09.02.2024).

4. На Конотопщині поліцейські виявили незаконний посів нарковмісних рослин. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/na-konotopshhini-policeiski-viiavili-nezakonnii-posiv-narkovmisnix-roslyn> (дата звернення: 10.02.2024).

5. У 2023 році ДБР розслідувало 728 кримінальних справ про обіг наркотиків. URL: <https://suspihne.media/649314-u-2023-roci-dbr-rozslidovalo-728-kriminalnih-sprav-pro-obig-narkotikiv/> (дата звернення: 10.02.2024).

6. Богатирьов І.Г. Проблема наркозлочинності в умовах воєнного стану в Україні: протидія та запобігання. *Публічне право* № 3 (51), 2023. С. 93-99.

7. Мазуренко О.В. Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України: дис. ... доктора філософії: 081. Одеса: ОДУВС, 2023. 277 с.

8. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.

9. Бабенко А. М. Сучасний стан та тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: кримінологічний вимір та запобігання/ *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: науковий журнал. 2018. Спеціальний випуск №1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». Д.: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 16–26.

10. Бабенко А.М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис* № 1. 2021 С. 14-22.

11. Корнієнко М. В. Організаційно-тактичні засади проведення контрольної поставки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2021. № 67. С.278-283.

12. Корнієнко М. В., Головін Д. В. Контроль за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: організаційно-правові аспекти : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 188 с.

13. Бабенко А.М., Палій М.В., Чекмарьова І.М. Взаємодія поліції, прокуратури та державної прикордонної служби України у протидії організованим кримінальним правопорушенням, пов'язаним із контрабандою, незаконним обігом зброї та наркотиків, тероризмом і

протиправним перетином державного кордону України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. №1. 2023. С.436-440.

14. Бабенко А.М. Адміністративно-правові та кримінологічні заходи у роботі поліції із запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 34 (73) №3 2023. С.200-204.

КЛИМЕНКО Анастасія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України.

Науковий керівник: ПАСИНЧУК Кирило доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, кандидат педагогічних наук, доцент, полковник с.ц.з.

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збереження незалежності та територіальної цілісності стає найбільш суттєвим завданням для українського суспільства у контексті повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Поява викликів, пов'язаних із війною, створює серйозні проблеми для стабільності та безпеки суспільства, загрожуючи правовим інститутам, демократичним цінностям та принципам верховенства права. Окрім військового конфлікту, корупція лишається однією з найбільш складних та нерозв'язаних проблем в Україні, що також становить загрозу безпеці та стабільності держави, розвитку демократії та збереженню етичних цінностей [1].

В умовах збройної агресії РФ корупція – це глобальне явище, яке негативно впливає на значну кількість суб'єктів та сфер діяльності. Корупція, як поняття, містить у собі протиправні дії, що спрямовані на отримання особистої вигоди або незаконної грошової винагороди. Відповідно, рівень корупції – це сукупний показник незаконної діяльності, протиправних дій на рівні держави органу чи сфери. Для більш ґрунтовного розуміння рівня корупції, зазначимо, що головними його складниками є: особи, які привласнюють чуже майно, або вимагають хабар; об'єкт – всі цінності, що отримані незаконним шляхом (крадіжка, обман, вимагання тощо); фактори, що негативно впливають на рівень корупції в країні; нормативно-правові акти, які забезпечують чітке регулювання, зниження рівня корупції; рівень співробітництва державних антикорупційних органів з органами влади та міжнародними організаціями, фізичними та юридичними особами [2].

Для нашої країни, для її розвитку це має не аби яке значення, а особливо в контексті війни. Попри російське вторгнення, наша країна показала, що її прогрес

в боротьбі з корупцією це сталий процес, який продовжується навіть у надскладний період існування держави. Агресія з боку росії стала іспитом для усіх українських державних інституцій, у тому числі й для антикорупційних органів, створених уже після Революції Гідності. Робота антикорупційних органів, попри деякі обмеження, зумовлені воєнним часом, все одно відбувалася, а її результати були помітними. Також саме у 2022 році українська влада виконала низку обіцянок щодо антикорупційної сфери, які давала раніше [3].

Ефективна боротьба з корупцією вимагає наукової концепції її запобігання. Однією із основних засад такої концепції має бути розуміння корупції як соціально обумовленого явища. Виходячи з цього, необхідно розробити стратегію й тактику боротьби з нею, поставити відповідні цілі, визначити засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення. Стратегічною метою антикорупційної політики є протидія корупції на рівні державної влади та місцевого самоврядування шляхом підвищення прозорості в їх діяльності, додержання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення. Досягнення цієї мети можливе шляхом реалізації антикорупційної політики, яка передбачає поступове зниження рівня корупції в державі та налагодження дієвого механізму із запобігання та протидії корупції в Україні.

У цьому аспекті варто зауважити, що Законом України від 3 березня 2022 року № 2113-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» було доповнено статті 111 (Державна зрада), 113 (Диверсія) КК України ознакою, що обтяжує відповідальність – вчинення дій в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а також передбачено санкції за вчинення таких дій – позбавлення волі строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна [4].

Антикорупційна реформа протягом останніх восьми років залишається однією з найактуальніших в Україні, а проблема корупції визнається громадянами нашої держави третьою після війни та дорожчання вартості життя. Антикорупційна реформа в Україні була і залишається у фокусі уваги наших міжнародних партнерів. Її запровадження було передумовою надання Україні безвізового режиму з ЄС, а незворотність та подальше впровадження – залишається пріоритетом на шляху до членства в ЄС та НАТО.

Негативний вплив корупції додатково виявляється в падінні авторитету країни, органів державної влади, моральних цінностей у суспільстві, вона зумовлює проникнення кримінальної складової в державно-управлінські та суспільні відносини, а також підриває економічні й політичні засади держави, блокує надходження іноземних інвестицій, що призводить до тінізації економіки, тощо. Безперечно, після Перемоги над державою-агресором перед Україною постане низка економічних, політичних і соціальних проблем, викликаних війною та посиленіх корупцією. У зв'язку з цим наша держава має вже зараз формувати і здійснювати ефективну скоординовану політику протидії

корупції, встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції. Це потребує злагодженої роботи всіх державних органів і суспільства, діяльність яких має бути спрямована не лише на викорінення корупції як явища, а й запобігання умовам, що спричиняють її виникнення. Таким чином, поряд з відсіччю військової агресії не менш актуальним пріоритетом для всіх органів державної влади сьогодні має стати боротьба з корупцією [5].

Список використаних джерел:

1. Панасюк Я. В. Проблеми протидії корупції у військовій сфері у період правового режиму воєнного стану [Електронний ресурс] / Панасюк Я. В, Стрельченко О. Г. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-161-171](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-161-171).
2. Наталія Шевченко, Марта Копитко, Ірина Мігус. Напрями зниження рівня корупції в Україні в умовах кризових явищ та підвищення необхідності легалізації доходів / Вчені записки Університету «КРОК» №2. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/597/614>.
3. Нестеренко К. О. Антикорупційна політика України в контексті війни [Електронний ресурс] / Нестеренко К.О, Булгакова О.В. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283900/278073>.
4. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / Шило С.М // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273488>
5. Марченко А. В. Антикорупційна реформа в Україні в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / Марченко А.В.. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/36-2023/11.pdf>.

***КОЗАК Вячеслав Ярославович** аспірант докторантури та аспірантури Одеського державного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОШИРЕННЯ НАРКОПРИТОНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Проблеми наркоманії та наркозлочинності ніколи не існують ізольовано один від одного, вони найтіснішим чином взаємопов'язані і переплетені між собою і такими негативними «фоновими» явищами і процесами, як алкоголізм, токсикоманія, проституція, бродяжництво, безпритульність неповнолітніх. Суспільна небезпека наркоманії та кримінального наркотизму виражається в тому, що в даний час ростуть, множаться і розвиваються наркотичні клани, що втручаються в економіку і політику не тільки своєї, а й інших держав.

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» наркоманія визначається як явище, яке несе загрозу національним інтересам та національній безпеці України в соціальній сфері, а її лікування є одним з основних напрямків державної політики [1].

Згідно зі ст. 49 Конституції України кожна людина має право на охорону здоров'я, і, беззаперечно, держава має гарантувати їй це право. Забезпечення захисту здоров'я людей в межах кримінально-правового законодавства закріплено у статтях 305-327 Розділу XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» Особливої частини Кримінального кодексу України.

У суспільстві певний час надавали перевагу силовим методам розв'язання проблеми, пов'язаної з вживанням наркотиків, що негативно позначалося на правах хворих людей. Саме цим, зокрема, зумовлена наявність проблем, пов'язаних із забезпеченням доступу пацієнтів до наркотичних лікарських засобів, проявами в суспільстві стигматизації та дискримінації наркоспоживачів, особливо ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД, а також тенденцією підміни протидії наркозлочинності боротьбою зі споживачами наркотиків [2].

Слушно вказує Г. Піщенко, що «проблема незаконного обігу наркотичних засобів у нашому суспільстві сьогодні актуальна як ніколи. Аналіз ситуації, що склалася в державі, свідчить про те, що серед найнебезпечніших явищ та процесів, котрі загрожують майбутньому України, особливе місце посідає поширення наркоманії. Домінуючою тенденцією розвитку наркотичних проблем в Україні є постійне зростання зареєстрованої кількості хворих на наркотичну залежність кількість осіб, що були взяті на наркооблік, щороку збільшується. Особлива небезпека наркотизації населення пов'язана з тим, що, як правило, більшість наркоманів – це молодь. Саме вона з нестійкими ціннісними орієнтаціями та відсутністю усталеного інтегрального статусу стає основною жертвою наркоманії. Наркоман, враховуючи його емоційний та психологічний стан, виключений як із виробничих відносин, так й з репродуктивного процесу» [3, с. 74]

Наркозлочинність в Україні, як і у всьому світі, є гострою соціальною проблемою, що носить тривалий характер і має соціально-психологічні, соціально-медичні, кримінологічні, економічні передумови. При цьому слід зауважити, що обставини вчинення кримінальних правопорушень, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, передбачені статтями 305-320 Кримінального кодексу вирізняються мінливістю і високим рівнем адаптивності, що полягає в зміні умов виготовлення, винайдення більш дешевих синтетичних наркотичних речовин, прекурсорів та їх аналогів, впровадження різних способів транспортування (контрабанди) і розповсюдження серед споживачів.

В Україні з 2013 року по 2023 рік, незважаючи на загальну тенденцію

зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, зокрема 2013р. зареєстровано 563560 кримінальних правопорушень; 2014р. – 529139; 2015р. – 565182; 2016р. – 592604; 2017р. – 523911; 2018р. – 487133; 2019р. – 444130; 2020р. – 360622; 2021р. – 321443, 2022 р. – 362 636, 2023 р. - 475 595 р., однак при цьому спостерігається динаміка збільшення кількості зареєстрованих наркозлочинів.

Так у 2013р. зареєстровано 32861 наркозлочин, що становить 5,83% від загальної кількості вчинених (зареєстрованих) кримінальних правопорушень; 2014р. – 30494 і 5,76% відповідно, 2015р. – 25139 (4,45%); 2016р. – 22767 (3,84%); 2017р. – 28664 (5,47%); 2018р. – 26466 (5,43%); 2019р. – 28155 (6,45%); 2020р. – 27569 (7,64%); 2021р. – 28544 (8,88%), 2022р. – 34 398 (9,5%), 2023р. – 39 124 (8,2%) [4]. Таким чином протягом 10 років при загальній динаміці зменшення на 43% загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень питома вага кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних речовин збільшилась на 3%, але в кількісному відношенні зменшилась на 4 тис. і вони посідають третє місце у загальній структурі злочинності.

Повномасштабне вторгнення внесло відповідні свої корективи в усі сфери суспільного життя, в тому числі і в злочинну сферу. Злочинність, яка існує зараз вона видозмінилася, трансформувалася, набула дещо нової форми. Відповідно це тягне за собою суттєві зміни у статистичних даних, які на перший погляд здаються незначними. Досліджуючи криміногенну ситуацію в Україні, що склалася в умовах воєнного стану, ми спостерігаємо незначну тенденцією до збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Водночас слід зважати на той факт, що офіційна статистика не відображає в повній мірі реального стану вчинення таких діянь, оскільки їм притаманний здебільшого високий або середній рівень латентності, повномасштабне вторгнення збройного агресора до нашої держави, перебування частини території в окупації, а так само регіонів прямих бойових дій, прифронтових площ, де об'єктивно не можлива діяльність органів влади в цілому, та правоохоронних структур, зокрема.

Як зауважує І. Богатирьов, «при вивченні наркозлочинності в умовах воєнного стану акцент робиться на протиправності дій і спрямованості умислу з боку військовослужбовців збройних сил росії та колаборантів із числа громадян України, які вчинити воєнні злочини, оскільки саме вони можуть бути учасниками незаконного обігу наркотиків як головних чинників існування наркозлочинності, носіямим незаконної пропозиції і незаконного попиту на наркотики» [5, с. 94-95].

Можемо прийти до висновку, що сьогодні ситуація з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні залишається досить складною, оскільки на неї впливає досить велика кількість факторів, серед них – насамперед війна в Україні, по друге

врегулювання на законодавчому рівні задля забезпечення якнайшвидшого підвищення ефективності боротьби як з незаконним обігом наркотичних засобів в цілому, так і явищем наркопритонів, зокрема, та запобігання негативному впливу на зовнішню та внутрішню економічну ситуацію в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
2. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009-2013 роки): моногр. / [Блажівський Є.М., Козьяков І.М., Книженко О.О., Литвак О.М., Ярмиш О.Н. та ін.]. -К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 127 с.
3. Піщенко Г. Соціокультурні та геополітичні чинники поширення наркоманії та ВІЛ/Сніду в Україні. *Право України*. 2005. № 2. С. 73–77.
4. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>
5. Богатирьов І. Проблема наркозлочинності в умовах воєнного стану в Україні. *Публічне право* № 3 (51) (2023). С. 93-99.
6. Бабенко А.М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис* № 1. 2021 С. 14-22.
7. Бабенко А.М., Палій М.В., Чекмарьова І.М. Взаємодія поліції, прокуратури та державної прикордонної служби України у протидії організованим кримінальним правопорушенням, пов'язаним із контрабандою, незаконним обігом зброї та наркотиків, тероризмом і протиправним перетином державного кордону України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. №1. 2023. С.436-440.
8. Бабенко А.М. Адміністративно-правові та кримінологічні заходи у роботі поліції із запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 34 (73) №3 2023. С.200-204.
9. Корнієнко М. В., Головін Д. В. Контроль за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: організаційно-правові аспекти : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 188 с.
10. Корнієнко М. В. Організаційно-тактичні засади проведення контрольної поставки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2021. № 67. С.278-283.
11. Бабенко А.М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський*

КРИВКО Олена Вікторівна, курсантка 1-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Донецький державний університет внутрішніх справ.

Науковий керівник: ПЕКАРСЬКИЙ Сергій Петрович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ЕТИЧНА ТА ДОБРОЧЕСНА ПОВЕДІНКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО, ЯК ПРИКЛАД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ

Згідно положень Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII поліцейський – це громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу в поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції [1]. Для реалізації своїх повноважень поліцейський повинен мати моральні якості та ціннісні орієнтації на добродесну поведінку. Запорукою цьому є дотримання поліцейським, під час реалізації своїх повноважень, службової дисципліни.

Дисциплінарний статут Національної поліції України під службовою дисципліною визначає дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівників [2, ст. 1]. Необхідно зазначити, що службова дисципліна поліцейського ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально-економічних умов для чесного, неупередженого і гідного виконання обов'язків поліцейського, повазі до честі і гідності поліцейського, вихованні сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського шляхом зваженого застосування методів переконання, заохочення та примусу [2, ст. 1].

З метою запровадження стандартів етичної та добродесної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, Головного сервісного центру МВС, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, наказом МВС України від 9 листопада 2024 № 230 затверджені «Правила етичної та добродесної поведінки працівників Міністерства внутрішніх справ України» [3].

Зазначеним нормативним актом визначені основні принципи етичної та добродесної поведінки уповноважених суб'єктів, а саме:

- принцип патріотизму;
- принцип верховенства права та законності;

- принцип доброчесності та нульової толерантності до корупції;
- принцип неупередженості та чесності;
- принцип професіоналізму;
- принцип професійної етики;
- принцип корпоративної культури.

Обов'язок щодо реалізації даних принципів та проведення роз'яснювальної роботи з питань професійної етики та доброчесності покладено на керівника установи.

Окрім того, наказом МВС України від 9 листопада 2016 року № 1179 затверджені «Правила етичної поведінки поліцейських», які є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та спрямовані на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей [4]. Зазначаємо, що дотримання вимог цих Правил є обов'язком для кожного поліцейського незалежно від займаної посади, спеціального звання та місцеперебування. Метою цих Правил є урегулювання поведінки поліцейських з дотриманням етичних норм, формування в поліцейських почуття відповідальності перед суспільством і законом за свої дії та бездіяльність, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до поліції [4]. Згідно положень даних Правил керівник органу (підрозділу) поліції зобов'язаний запобігати проявам неетичної поведінки своїх підлеглих поліцейських шляхом організації роботи з розвитку професійної етики, у тому числі через проведення навчань, інформаційно-роз'яснювальної роботи.

Тобто аксіомою є те, що Закон України «Про Національну поліцію», Дисциплінарний статут Національної поліції України, Правила етичної та доброчесної поведінки працівників Міністерства внутрішніх справ України, які затверджені наказом МВС України від 09 квітня 2024 року № 230 та Правила етичної поведінки поліцейських, які затверджені наказом МВС України від 9 листопада 2016 року № 1179 становлять основу для системи нормативно-правових актів, які визначають актуальність етичної та доброчесної поведінки поліцейського.

На підставі викладеного, зазначаємо, що в сучасних умовах розвитку Національної поліції, реалізація своїх повноважень поліцейським повинно стати прикладом для цивільних громадян реалізації прав та обов'язків людиною під час життєдіяльності. Враховуючи те, що поліцейський виконує свої службові обов'язки в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямовує свою діяльність на задоволення їхніх потреб [4] зазначена нами аксіома є затребуваною та мотиваційною для реалізації поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і

держави;

3) протидії злочинності;

4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1, ст. 2].

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 16 серпня 2024 року. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
2. Дисциплінарний статут Національної поліції України: затв. Законом України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>.
3. Правила етичної та добросовісної поведінки працівників Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 09 квітня 2024 року № 230. Дата оновлення 15 травня 2024 року. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0596-24#Text>.
4. Правила етичної поведінки поліцейських: затв. наказом МВС України від 9 листопада 2016 року № 1179. Дата оновлення: 4 листопада 2022 року. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>

***ЛЮБЧИЧ Дар`я Олександрівна** інспектор з дотримання прав людини відділення поліції № 2 Криворізького РУПГУНП в Дніпропетровській області, лейтенант поліції.*

***Науковий керівник: ВЕСЕЛОВ Микола Юрійович**, професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ЗАВДАННЯ ІНСПЕКТОРА З ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ ПІДРОЗДІЛІ ПОЛІЦІЇ

Відповідно до ст. 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Таким чином, Україна як держава

закріпила за собою головний обов'язок – забезпечувати та захищати права і свободи людини [1].

В органах Національної поліції України (далі – НПУ) існують різні службові особи, на яких нормативно-правовими актами покладено обов'язки із забезпечення прав та свобод затриманих осіб. По-перше, це особи, відповідальні за перебування затриманих в органах досудового розслідування (ст. 212 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України) [2]. Втім, нормативне закріплення в нормах КПК України процесуального статусу особи, відповідальної за перебування затриманих, свідчить лише про декларативний характер даних положень. Пояснюється це тим, що такі особи підпорядковані та підзвітні керівнику органу досудового розслідування, що автоматично призводить до наявності конфлікту інтересів та не забезпечує гарантій захисту прав і свобод людини, які перебувають під контролем працівників поліції. По-друге, це оперативний черговий чергової частини органів НПУ (п. 19 розділу VI наказу МВС України від 23.05.2017 р. № 440 «Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань»). Однак, проведене дослідження показало, що покладення обов'язків із забезпечення прав затриманих у системі органів поліції на різних службових осіб призводить до значної плутанини, формального виконання обов'язків із забезпечення прав та свобод даної категорії осіб, а також ведення подвійного, а іноді й потрійного обліку затриманих осіб у територіальних органах та спеціальних установах НПУ. Неefективність наразі такого інституту службових осіб, відповідальних за перебування затриманих, та інші передумови (зокрема, недосконалість нормативно-правової бази щодо функціонування даного інституту, неналежне забезпечення прав затриманих) зумовили запровадження електронної форми обліку всіх дій щодо особи, починаючи з моменту її фактичного затримання.

Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо посилення ефективності функціонування інституту службових осіб, відповідальних за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих» від 21.03.2024 р. № 3623-IX до ст. 212 КПК внесено зміни, відповідно до яких в органі, до складу якого входить підрозділ органу досудового розслідування, мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих. Відповідальними за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих не можуть бути слідчі, дізнавачі, керівники органів досудового розслідування, керівники органів дізнання, інші співробітники підрозділу органу досудового розслідування та оперативних підрозділів [2].

Сучасний етап реформування органів НПУ характеризується тенденцією до оновлення підходів до організації діяльності поліції, створенням нових органів та підрозділів поліції. У рамках такого

реформування першочергова увага приділяється створенню належних умов для забезпечення дотримання прав і свобод громадян в діяльності поліцейських, недопущення випадків насильства, першочергово з боку поліцейських, недопущення необґрунтованих звинувачень поліцейських у перевищенні наданих їм повноважень. Тобто сьогодні особливої уваги потребує вирішення питання щодо забезпечення прав і свобод тих осіб, що звернулися до відділу поліції по допомогу, тих, що безпосередньо перебувають у відділах поліції в якості затриманих осіб, а також прав поліцейських, які виконують покладені на них завдання. До недавнього часу наявні письмові форми обліку фактів затримання осіб поліцейськими не повною мірою створювали умови для збору, накопичення, зберігання та аналізу інформації, що стосувалась контролю за дотриманням прав і свобод громадян в діяльності органів поліції, перебуванням осіб у приміщеннях поліції. Саме це і зумовило необхідність створення інформаційної підсистеми обліку затриманих осіб інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS»).

Інформаційну підсистему CUSTODY RECORDS утворює:

– Інститут службових осіб, відповідальних за затриманих *Custody officers* (для забезпечення дотримання прав людини, законності тримання під вартою, виявлення порушення процесуальних прав та гарантій);

– Єдина електронна база обліку всіх дій із затриманими особами (в системі «АРМОР» буде вестися електронне досьє щодо кожної затриманої особи, яка зберігається 25 років);

– Система зовнішнього контролю (система «розумної» відеофіксації з уникненням мертвих зон, ручного управління камерами, можливого знищення даних тощо. Для моніторингу безпечного поводження з особою можуть використовуватися різні пристрої, серед яких стаціонарні камери, поворотні камери, об'єктиви зі змінною фокусною відстанню, які підтримують аудіозапис тощо).

– «Custody Records» – система забезпечення безпеки як затриманих, так і представників правоохоронних органів, яка уможливорює фіксацію усіх дій, що відбуваються із затриманими особами [3].

Для роботи з електронною базою НПУ запроваджує нову штатну одиницю – інспектор з дотримання прав людини. Це особа, яка володіє спеціальними знаннями, для того щоб працювати з затриманими особами. Місія інспектора відображена в назві посади – *забезпечувати дотримання прав людини*. Безперечно, відповідальна особа повинна бути ретельно підготовленою та мати детальні посадові інструкції. Службова особа, відповідальна за перебування затриманих повинна: 1) роз'яснити затриманому підстави його затримання, права і обов'язки, здійснити опитування щодо обставин затримання, застосування уповноваженою службовою особою заходів примусу, повідомлення затриманого про підстави затримання та його права, повідомлення третіх осіб про факт затримання,

стан здоров'я затриманого; 2) звільнити затриманого негайно після зникнення підстави для затримання або спливу строку для затримання, передбаченого статтею 211 КПК України; 3) забезпечити належне поводження із затриманим та дотримання його прав, передбачених Конституцією України, КПК та іншими законами України; 4) забезпечити запис усіх дій, що проводяться із залученням затриманого, у тому числі час їх початку та закінчення, а також осіб, які проводили такі дії або були присутні при проведенні таких дій; 5) забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого; 6) у разі виявлення порушень дотримання прав затриманої особи, фактів катування, жорстокого або нелюдського ставлення до неї негайно вжити заходів щодо їх припинення та доповісти про такі факти керівнику органу, до складу якого входить підрозділ органу досудового розслідування, і письмово повідомити прокурора; 7) дотримуватись принципів діяльності поліції, таких як: верховенство права, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, безперервність, дотримання прав і свобод людини, взаємодія з населенням на засадах партнерства; 8) здійснювати моніторинг за дотриманням поліцейськими прав затриманих осіб та вжиття за фактами виявлених порушень заходів реагування; 9) здійснювати запобігання, виявлення та припинення фактів вчинення, сприяння, підбурювання чи терпимого ставлення до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання в поліцейській діяльності; 10) взаємодіє з органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правничої допомоги в установленому законом порядку [4].

Слід наголосити, що дана система є корисною не лише для затриманих осіб, а й для працівників структурних підрозділів поліції. Іноді підозрювані намагаються уникнути відповідальності шляхом звинувачення правоохоронців у порушенні їхніх прав, наприклад, у застосуванні протиправних методів досудового розслідування (катування, побиття, психологічний тиск, жорстокого або нелюдського ставлення), порушенні права на захист, погіршенні стану здоров'я тощо. За доволі короткий період функціонування системи вже зафіксовано випадки, коли завдяки належній фіксації в системі інформації щодо затриманої особи, у тому числі й за допомогою відеофіксації, працівникам правоохоронних органів вдалося запобігти обвинуваченню у незаконному поводженні із затриманим.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.12.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
3. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : Наказ МВС України від 24.05.2022 р. № 311. Дата оновлення: 12.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0629-22#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України : Наказ МВС України від 16.10.2024 р. № 699. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1589-24#Text> (дата звернення: 02.12.2024).

МЕТАШОП Ірина Сергіївна, студентка 3 курсу, групи 315, спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергей Миколайович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, ЩО ОБМЕЖУЮТЬ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯН

Питання обмеження конституційних прав громадян під час проведення оперативно-розшукових заходів є одним із найскладніших аспектів функціонування держави, яка прагне забезпечити баланс між свободою та безпекою. Сучасні суспільства стикаються з необхідністю впровадження обмежувальних заходів для захисту національної безпеки, громадського порядку і боротьби з кримінальною діяльністю. Однак такий підхід потребує значної уваги до дотримання прав громадян, зокрема права на приватність, свободу слова, недоторканність житла та іншого майна [1].

Оперативно-розшукові заходи є невід'ємною частиною діяльності правоохоронних органів. Вони спрямовані на виявлення, попередження та розслідування злочинів. Основна мета таких заходів – отримання доказів для кримінального процесу, виявлення злочинців і запобігання потенційним злочинам, які можуть загрожувати безпеці держави та громадян.

До таких заходів відносяться контроль за телекомунікаціями, спостереження, прослуховування, перевірка кореспонденції, а також негласне проникнення у житло чи інші приміщення. Кожен з цих методів потенційно зачіпає права громадян і викликає етичні та правові дилеми. Важливо розуміти, що, хоча ці заходи є необхідними для збереження громадської безпеки, їх застосування має відбуватися в межах закону та під належним контролем.

Конституція України, як і конституції більшості демократичних країн, гарантує громадянам основні права та свободи, такі як недоторканність приватного життя, таємницю листування, телефонних розмов, кореспонденції, а також право на захист від незаконного втручання в особисте життя. Однак Конституція також допускає можливість тимчасового обмеження цих прав у випадках, передбачених законом, зокрема у випадках, коли це необхідно для захисту суспільного порядку, здоров'я чи прав інших людей [2].

Так, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає порядок та підстави для проведення обмежувальних заходів. Закон встановлює чіткі рамки для проведення таких заходів, обов'язковість отримання санкції суду на здійснення певних видів діяльності, а також відповідальність правоохоронців за можливі зловживання. Це дозволяє, з одного боку, забезпечувати ефективність роботи правоохоронних органів, а з іншого – захищати громадян від можливих неправомірних втручань.

Незважаючи на наявність чітких законодавчих рамок, проблема зловживання оперативно-розшуковими заходами залишається актуальною. Наприклад, існує ризик використання інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукової діяльності, не за призначенням. Такі дії можуть призвести до порушення особистої та комерційної таємниці, маніпулювання громадською думкою чи навіть переслідування окремих громадян з політичних або інших мотивів.

Особливе занепокоєння викликає використання сучасних технологій для здійснення розвідки та збору інформації про громадян без їх згоди. Система відеоспостереження, масове прослуховування та аналіз даних з Інтернету створюють можливості для контролю над особистим життям громадян, що може підірвати принципи демократії та викликати недовіру до влади.

Для запобігання можливим порушенням прав громадян під час оперативно-розшукової діяльності важливим є встановлення чіткого контролю за роботою правоохоронних органів. Одним із варіантів може бути створення незалежного органу, що здійснюватиме нагляд за діяльністю правоохоронних структур у сфері оперативно-розшукової діяльності, а також запровадження системи звітності.

Крім того, необхідно удосконалювати законодавство, що регламентує оперативно-розшукову діяльність. Зокрема, слід передбачити додаткові запобіжники для захисту особистих даних громадян, посилити покарання за зловживання службовим становищем і забезпечити прозорість процедур [3].

Оперативно-розшукові заходи є необхідним елементом захисту безпеки держави та громадян. Однак їх проведення не повинно ставати приводом для порушення конституційних прав. Держава зобов'язана створювати умови для збереження прав людини, забезпечуючи надійний захист особистих даних і недоторканність приватного життя. Тільки тоді можливо досягти справжнього балансу між безпекою та правами людини, що є основою демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
2. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. / МВС України, Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка; Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, К.А. Гусєва та ін. Луганськ, 2014. 416 с.
3. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2022. 244 с.

***МИРОНЕНКО Валерія Юріївна**, студентка спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» Донецького державного університету внутрішніх справ.*

***Науковий керівник: ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергей Миколайович**, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.*

**СУТНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК
СПЕЦИФІЧНОГО ВИДУ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Оперативно-розшукова діяльність є одним із найважливіших інструментів держави у забезпеченні безпеки та правопорядку, особливо в умовах воєнного стану, коли зростає загроза національній безпеці, суспільству та державі. Це специфічний вид державно-правової діяльності, основною метою якої є виявлення, запобігання та розслідування злочинів, спрямованих проти національної безпеки, громадського порядку та прав громадян.

У мирний час основна увага оперативних підрозділів спрямована на боротьбу з організованою злочинністю, корупцією, незаконним обігом наркотиків, фінансовими злочинами та іншими загрозами, що підривають стабільність суспільства.

Однак із введенням воєнного стану пріоритети оперативно-розшукової діяльності змінюються, адже правоохоронні органи стикаються з новими видами загроз, які потребують особливої уваги та оперативного реагування [1].

Під час війни основною метою оперативно-розшукових заходів стає боротьба з такими злочинами, як диверсійна та шпигунська діяльність, терористичні акти, колабораціонізм, незаконне використання зброї, антидержавна діяльність і поширення дезінформації. Важливим завданням є виявлення осіб, що здійснюють диверсійно-розвідувальну діяльність на

користь іноземних держав. Наприклад, у разі загострення воєнного конфлікту правоохоронні органи мають завдання оперативно реагувати на спроби проникнення на територію нашої країни агентів ворожих сил, які можуть вести диверсійні операції проти критичної інфраструктури, військових і стратегічних об'єктів. Крім того, воєнний стан призводить до посилення контролю за інформаційними потоками для запобігання поширенню дезінформації та пропаганди, яка може підірвати моральний дух населення та дестабілізувати суспільство.

Однією з ключових особливостей оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану є зміна та підвищення правових гарантій і закріплення їх у нормативно-правових актах, що регулюють дії правоохоронців. У цей період правоохоронні органи можуть отримувати додаткові повноваження для оперативного реагування на загрози, зокрема, право на проведення обшуків, затримання підозрюваних осіб та відстеження інформації, що передається через комунікаційні канали, для отримання критичної інформації.

Ці заходи є необхідними для забезпечення безпеки, але водночас створюють ризики порушення прав людини, що підвищує важливість контролю за законністю дій правоохоронців. Законодавство у сфері оперативно-розшукової діяльності має залишатися збалансованим, щоб, з одного боку, ефективно захищати державу та суспільство, а з іншого – запобігати зловживанням владою та надмірному втручанням в приватне життя громадян [2].

Ще одним важливим аспектом є інтеграція міжвідомчої взаємодії, оскільки війна вимагає тісної співпраці між усіма силовими структурами – поліцією, Службою безпеки України, військовою розвідкою, прикордонною службою та іншими правоохоронними відомствами. Це дозволяє створити єдиний фронт боротьби проти зовнішніх та внутрішніх загроз. Ефективний обмін інформацією між відомствами сприяє оперативному реагуванню на ворожі дії, зокрема диверсії, підривну діяльність і загрози, які можуть негативно впливати на обороноздатність країни. Спільні дії дають змогу знизити ризики для стратегічно важливих об'єктів та підвищити ефективність забезпечення правопорядку в умовах збройного конфлікту.

В умовах воєнного стану важливим елементом оперативно-розшукової діяльності є також протидія антидержавній діяльності, включаючи діяльність осіб, які співпрацюють з ворожими силами або надають їм допомогу. Це може включати ідентифікацію та нейтралізацію колаборантів, що діють на шкоду інтересам нашої держави, як відкрито, так і приховано. Оперативно-розшукова діяльність спрямована на збір інформації про таких осіб, виявлення їхніх зв'язків, місць проживання та каналів комунікації. Для ефективного виконання цих завдань правоохоронні органи активно використовують такі методи, як агентурна розвідка, контроль комунікаційних мереж, спостереження, а також проведення спеціальних операцій по затриманню осіб, які співпрацюють з ворогом.

Особливої уваги під час воєнного стану вимагає питання дотримання прав людини та етичних норм під час проведення оперативно-розшукових заходів.

Військові дії, високий рівень напруги та надзвичайні обставини можуть провокувати порушення етичних стандартів з боку окремих правоохоронців, особливо у стресових ситуаціях, пов'язаних із виконанням завдань щодо забезпечення безпеки. Це робить необхідним додатковий контроль за дотриманням законності та відповідних підходів до забезпечення прав людини навіть у складних обставинах вищого рівня небезпеки загроз інтересам суспільства і держави. Втім, суспільство має бути впевнене, що державні органи діють виключно в рамках закону та заради захисту громадян, а не на шкоду їхнім інтересам.

Важливою складовою оперативно-розшукової діяльності у воєнний час є також використання сучасних технологій та аналітичних методів для збору й обробки даних. Цифрові технології дозволяють оперативно отримувати інформацію про місцезнаходження, переміщення осіб, аналізувати їхні зв'язки та поведінку, що значно підвищує ефективність дій правоохоронців.

Оперативно-розшукові підрозділи використовують сучасні методи моніторингу соціальних мереж, аналізу великих масивів даних, у тому числі даних з камер відеоспостереження, геолокаційних сервісів та інших джерел. Такі технологічні інструменти дозволяють виявляти потенційні загрози та оперативно реагувати на них, що має вирішальне значення для захисту стратегічних інтересів нашої країни [3].

Отже, оперативно-розшукова діяльність у воєнний час є надзвичайно важливим елементом забезпечення національної безпеки та правопорядку. Її ефективність залежить від збалансованості між посиленням правових гарантій законності діяльності правоохоронних органів і необхідністю дотримання прав людини та законності. В умовах війни оперативно-розшукова діяльність спрямована не лише на боротьбу з традиційними видами злочинності, але й на протидію новим викликам і загрозам, зокрема шпигунству, диверсіям, антидержавній діяльності та поширенню дезінформації. Тільки через інтегровану співпрацю всіх силових структур, використання сучасних технологій і суворе дотримання законності можна забезпечити ефективну оперативно-розшукову діяльність і підтримувати надійний захист інтересів держави та громадян у надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
2. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. / МВС України, Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка; Б.І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусєва та ін. Луганськ, 2014. 416 с.
3. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Підручник. Харків: Вид-

***МИРОНОВ Юрій Олексійович** старший викладач кафедри спеціальної фізичної та домедичної підготовки факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ.*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Згідно положень Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством [1, ст. 19]. Відповідно підрозділи Національної поліції України, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. На підставі положень Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII кримінальна поліція входить до системи структурних підрозділів поліції [2, ст. 13].

Принцип законності в діяльності поліції регламентований статтею 8 зазначеного нами законодавчого акту. Відповідно, поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази [2, ст. 13, ч. 2].

Необхідно зазначити те, що накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України [2, ст. 13, ч. 3]. Окрім того, під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2, ст. 13, ч. 4].

Дефініцією є те, що діяльність підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності регламентується і положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [3]. Стаття 9 даного законодавчого акту регламентує гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа [3, ст. 9].

Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається

порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства [3, ст. 9, ч. 5].

При наявності достатніх підстав дозвіл на проведення оперативно-розшукової діяльності дає керівник відповідного оперативного підрозділу, який несе відповідальність за законність здійснюваних заходів відповідно до чинного законодавства. При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки кримінально протиправних посягань та загрози інтересам суспільства і держави [3, ст. 9, ч. 7].

Окрім того, необхідно вказати те, що у випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, суб'єкти, які уповноважені на здійснення оперативно-розшукової діяльності зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі [3, ст. 9, ч. 9]. Дана вимога відноситься і діяльності підрозділів кримінальної поліції під час виконання ними своїх повноважень.

Також зазначаємо те, що одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені [3, ст. 9, ч. 12]. При цьому оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України [3, ст. 9, ч. 14].

Отже, висновуємо про те, що принцип законності в діяльності підрозділів кримінальної поліції Національної поліції має базисну основу в положеннях норм Конституції України та реалізується на підставі норм чинних законодавчих актів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Дата оновлення: 01.01.2020. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 16.08.2024. *Вебпортал Верховної ради України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. Дата оновлення: 09.08.2024. Вебпортал Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

НЕСТЕРЕНКО Катерина Олександрівна, доцент кафедри державно-правових дисциплін, факультету №2, Криворізького Навчально Наукового Інституту ДонДУВС. кандидат юридичних наук, доцент.

ЛИСИЦИНА Софія Денисівна, студентка факультету української філології Криворізького Державного Педагогічного Університету.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОКРЕМІЙ СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ОСВІТИ

Корупція в сфері освіти не тільки порушує саме право на освіту та вчить порушувати закон у майбутньому. Вона негативно впливає на правову культуру та підриває базові цінності та етичні норми цілого покоління. В сучасних умовах протидія корупції в досліджуваній сфері неможлива без дотримання норм академічної доброчесності, яка виступає важливим засобом запобігання будь-яким корупційним проявам. Її ігнорування у закладах освіти знижує довіру до результатів освітньої діяльності будь якого рівня та негативно впливає на будь яку сферу життя суспільства.

Відповідно ст. 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. що головною вадою діючого українського законодавства є відсутність конкретизованого переліку дій, які можна вважати корупцією в освіті, внаслідок чого відсутні чіткі межі дозволеного, що значно утруднює вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності [1]. Зазначимо, що одним з недоліків діючого національного законодавства виступає відсутність конкретного переліку дій, які кваліфікуватимуться як корупційні в сфері освіти, що унеможливує притягнення до відповідальності

На думку таких науковців як К. А. Бабенко, Н. Г. Діденко, М. В. Кондрашова, до корупційних дій в сфері освіти відносяться: хабарі, незаконна плата за іспити, академічне шахрайство, затримання зарплати освітянам, просування по службі й призначення на нові посади на основі особистих переваг [2. с. 84]. Наші ж європейські партнери корупційними проявами в освітній галузі називають фальсифікацію, шахрайство, спотворення інформації, різноманітні порушення професійної етики, порушення контрактних умов, невмотивовані витрати та непотизм [3 , 4].

Особливість академічної доброчесності як засобу запобігання та протидії

корупції у сфері освіти та науки виражається в інструментах, які вона використовує для недопущення будь-яких проявів академічній недоброчесності. Погоджуємось із думкою Буравської А. та Стадника І., що до таких інструментів варто відносити: встановлення чіткої та зрозумілої політики закладу освіти (далі – ЗО), стандартів та процедур академічної доброчесності, що доведені до відома здобувачів освіти та письмово закріплені відповідно в Кодексі академічної доброчесності; здійснення просвітницької діяльності, зокрема через проведення «круглих столів», семінарів, тренінгів, створення та поширення листівок, рекомендацій, відеороликів та надання доступу до ресурсів на сайтах бібліотек; здійснення постійного моніторингу з питань забезпечення якості освіти та академічної доброчесності; створення контролюючих органів, а саме комісій з академічної доброчесності, та здійснення моніторингу за дотримання академічної доброчесності у ЗО [5. С. 88–93.]. Ці засоби запобігання академічній недоброчесності є важливими й у системі запобігання та протидії корупції, адже відображають основні напрямки діяльності антикорупційних органів: просвітницька діяльність (інформування, семінари, тренінги); створення та оприлюднення Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) Антикорупційної стратегії на 2021–2025 рік, яка відображає політику держави у сфері протидії корупції; контроль та моніторинг корупційних проявів.

Таким чином, місце академічної доброчесності в системі засобів протидії корупції у сфері освіти можна визначити згідно:

- 1) об'єкту протидії;
- 2) елементному складу;
- 3) суб'єктному складу;
- 4) причин розвитку академічної недоброчесності;
- 5) відповідальності за порушення її вимог.

Зауважимо, що особливістю академічної доброчесності, як засобу запобігання та протидії корупції у сфері освіти виступають інструменти, використовувані для запобігання порушенням академічної доброчесності.

Академічна доброчесність відіграє надважливу роль в системі правових засобів протидії корупції, оскільки запобігає таким корупційним правопорушенням у сфері освіти та науки як хабарництво, фальсифікація, фабрикація, необ'єктивне оцінювання та надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання преференцій чи створення перешкод та іншим. А окрім того, академічна доброчесність сприяє формуванню високого рівня правової культури, закріпленню базових цінностей та етичних норм у свідомості громадян, що виконує превентивну функцію по відношенню до корупції у сфері освіти та запобігає корупційним практикам в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. №2145-VIII. Офіційний

вісник України. 2017. № 78

2. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія: навч.-мет. посіб. / К. А. Бабенко, Н. Г. Діденко, М. В. Кондрашова та ін. К.: Грамота, 2015. 184 с.
3. Fishman T. The Fundamental Values of Academic Integrity. Oakton : Oakton Community College, 2021. 20 p.
4. Foltýnek T., Dlabolová D., Anohina-Naumeca A., Razi S., Kravjar J., Kamzola L., Guerrero-Dib J., Çelik Ö., Weber-Wulff D. Testing of support tools for plagiarism detection. International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2020. Vol. 17. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41239-020-00192-4>
5. Буравська А. А., Стаднік І. В. Академічна доброчесність в системі правових засобів протидії корупції у сфері освіти та науки. Вісник студентського наукового товариства. 2021. Т. 2, № 13. С. 88–93.

ОЛІЙНИК Інеса Віталіївна, студентка 3 курсу, групи 315, спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергей Миколайович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОТИПРАВНІ ДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ – ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Додаткова інформація про протиправні дії кримінального характеру, як підстава для проведення оперативно-розшукової діяльності (ОРД), є важливим аспектом, який регулюється українським законодавством. Важливі характеристики, види, роль у процесі ОРД та правові аспекти наступні.

Зміст та значення додаткової інформації полягає у тому, що додаткова інформація розглядається, як сукупність нових даних, що доповнюють початкові відомості про протиправну діяльність. Вона підтверджує необхідність початку або продовження ОРД і дозволяє правоохоронним органам перевіряти попередні факти та підтверджувати наявність реальних ознак [1].

Інформація про конкретні правопорушення, свідчення очевидців, підозра щодо причетності певних осіб – є первинним джерелом інформації про злочини та адміністративні правопорушення (наприклад, заява про крадіжку, повідомлення про хуліганські дії та ін.).

Результати проведення оперативно-розшукових заходів, статистичні дані про злочинність, аналіз кримінальних ситуацій, кримінальний аналіз вважаються додатковою інформацією, що сприяє виявленню закономірностей в діяльності злочинних груп, допомагає спрогнозувати можливість вчинення

правопорушень (аналіз даних про вуличну злочинність в певному районі, звіт про результати операції з виявлення наркотиків).

Додаткова інформація може містити цінні відомості про злочинні дії, плани злочинців, місця зберігання доказів. Часто є єдиним джерелом інформації про серйозні злочини.

Проблеми що пов'язані з додатковою інформацією вимагають ретельної перевірки її достовірності, оскільки вона може бути помилковою або такою, що навмисно вводить в оману правоохоронців. Такою проблемою може бути, наприклад, анонімний дзвінок про закладену вибухівку, повідомлення про наміри вчинити терористичний акт тощо.

Додаткова інформація, як підстава для проведення ОРД, дозволяє розширити обсяг оперативно-розшукових заходів, що можуть охопити приховане спостереження, перехоплення комунікацій, використання агентурної мережі та інші методи. Однак такі дії повинні відповідати вимогам законодавства та принципам пропорційності [2].

Джерела та методи отримання додаткової інформації наступні:

- оперативні;
- аналітичні дослідження поведінкових моделей;
- інші інформаційно-аналітичні засоби, що дозволяють виявити зв'язок між особами та їх освідомленням з обставинами скоєння злочину.

Оцінка достовірності додаткової інформації викликана необхідністю її перевірки на належність і допустимість, оскільки неточні чи недостовірні відомості можуть призвести до порушення прав людини. Законодавство вимагає обережного та зваженого підходу до оцінки таких даних, особливо коли йдеться про застосування втручань у приватне життя громадян [3].

Володіючи додатковою інформацією, правоохоронні органи можуть сформулювати обґрунтоване переконання щодо визначення підстав для проведення подальших слідчих і розшукових дій. У процесі досудового розслідування виконується кримінальний аналіз характеру інформації, зокрема її відповідності ознакам конкретного кримінального правопорушення та можливого ступеня суспільної небезпечності вчиненого діяння [4].

Використання додаткової інформації, як підстави для ОРД іноді вимагає її судової оцінки, що виступає гарантією законності. Так, стосовно правового захисту осіб, які надають додаткову інформацію, то вони мають бути захищені законом. Це включає анонімність та конфіденційність, особливо якщо інформація надана добровільно або стосується суспільно небезпечних осіб [5].

Додаткова інформація дозволяє правоохоронцям точніше застосувати об'єкти ОРД, однак цей процес потребує зваженого підходу. Законодавство має забезпечувати баланс між ефективністю оперативних заходів та мінімізацією вірогідності заподіяння шкоди від втручання у приватне життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
2. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посібник / за заг. ред. О.М. Джужи. К.: НАВСУ, 2009. 564 с.
3. Погорецький М.А. Правовідносини в оперативно-розшуковій діяльності / М.А. Погорецький, В.О. Черков // Правові й організаційно-процедурні основи здійснення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ в Україні. Загальна частина: навч. пос. / [Б.І. Бараненко, Д.О. Бабічев, О.В. Бочковий та ін.; за ред. А.В. Іщенка, Б.І. Бараненка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 360 с.
4. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: науково-практичний коментар / В.Д. Берназ, А.М. Притула. О.: Фенікс, 2013. 190 с.

ПАВЛОВА Олександра, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право».

Науковий керівник: ЧУБАНЬ Вікторія, доцент Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, кандидат економічних наук, доцент.

ЕКОНОМІЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСУВАННЯ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Загальновідомо, що під час війни фінансова система держави зазнає значних фінансових збитків та потребує додаткових непередбачених витрат. Державна фінансова система забезпечує фінансування державних установ і організацій, а також державних органів, до яких належить центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту - Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

Робота ДСНС відіграє одну із ключових ролей під час війни, адже ДСНС реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

Саме рятувальники, працюючи в надзвичайно небезпечних умовах під час війни, ліквідують наслідки збройної агресії Російської Федерації проти України.

При цьому важливо зауважити, що своїм функціонуванням під час війни ДСНС зменшує негативні впливи на фінансову систему, тому що збереження

стабільності у фінансовій системі забезпечується, на нашу думку, такими критеріями: оперативна робота з відновлення інфраструктури; розмінування об'єктів матеріального виробництва, які впливають на економіку; евакуаційні заходи і надання гуманітарної допомоги населенню; зменшення рівня стресу та психічних потрясінь у населення, що в свою чергу може відобразитися на пониженні економічної активності суспільства; зменшення кількості витрат, завдяки ефективності діяльності; залучення міжнародних партнерів до фінансової допомоги.

Серед комплексу проблем забезпечення державної політики у сфері цивільного захисту однією з найголовніших є проблема забезпечення належного рівня фінансування. Сьогодні у сфері фінансування ДСНС України існує низка проблем, які негативно впливають на ефективність функціонування органів і підрозділів ДСНС. До таких проблем відносяться брак грошових коштів для оновлення матеріально-технічної бази органів та підрозділів ДСНС України, незадовільний стан фінансування в цілому, обмеженість джерел формування фінансових ресурсів та жорстка регламентація напрямків їх використання. Вирішення цих проблем є надзвичайно актуальним, оскільки вони в значній мірі обумовлюють забезпечення безпеки життєдіяльності людини і суспільства [1].

Діяльність ДСНС потребує збільшення грошового забезпечення рятувальників та підтримки від держави такими аспектами підтримки є додаткові та соціальні виплати, програми компенсації за втрачене майно чи розширення пільг для співробітників ДСНС в умовах війни.

Держава на дипломатичному рівні має подбати про залучення міжнародних партнерів задля підтримки з надання фінансової та гуманітарної допомоги, проте важливо не тільки отримувати грошову допомогу, а й забезпечити дієвий механізм ефективного використання і розподілу коштів і ресурсів та в результаті звітувати про результативне використання необхідної допомоги перед міжнародними спільнотами.

Також міжнародна спільнота підтримує співробітників ДСНС України у сфері міжнародного навчання та підвищення кваліфікації працівників ДСНС. Так, міжнародні партнери запрошують українських рятувальників до співпраці по передачі досвіду та знань у міжнародних проектах за кордоном, задля вдосконалення навичок і посилення можливостей України у сфері цивільного захисту.

Підписано чисельні меморандуми про співпрацю, наприклад, як «Про підписання Меморандуму між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про підтвердження отримання безоплатної допомоги» розпорядження КМУ 21.07.2021 № 827-р. Варто зауважити, що зарубіжні партнери відзначають важливість збільшення фінансового забезпечення у сфері цивільного захисту для розвитку системи ДСНС.

Досвід західних країн підтверджує необхідність збільшення видатків на виконання державою функції захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, їх запобігання та ліквідації. В умовах обмежених бюджетних

коштів збільшити фінансування ДСНС України необхідно за рахунок позабюджетних джерел фінансування [2].

Відтак, зменшення державних витрат на навчання та забезпечення грошових надходжень і гуманітарних ресурсів, що надходять від міжнародних організацій сприяє економії бюджетних коштів. Проте це не означає, що бюджетне фінансування має бути скороченим, а навпаки видатки з державного бюджету на фінансування у сфері цивільного захисту і безпосередньо ДСНС мають бути збільшені.

Слід зазначити про проблему підвищення рівня корупції в умовах війни. Для вирішення проблеми необхідно посилити контроль за протидією корупції, адже у зв'язку з наданням додаткової допомоги від зарубіжних партнерів або навіть отриманням видатків з державного бюджету під час війни зростає рівень корупційних схем та схем привласнення коштів. В таких випадках у фінансовій системі не зможе підтримуватися стабільність і це призведе до ряду інших фінансових проблем.

Отже, під час війни ДСНС потребує збільшення фінансування і постачання матеріально-технічного ресурсу для розвитку своєї діяльності, адже наразі бюджетний ресурс є недостатнім, а потреби у фінансуванні зростають і при цьому обсяг міжнародної допомоги також є недостатнім для закриття всіх проблем. Крім цього, у своїй роботі ДСНС має створити умови для забезпечення контролю та правильного розподілу наявних коштів та інших ресурсів. Слід зауважити, що на державному рівні в Україні має підтримуватися достатнє фінансування ДСНС, до прикладу, шляхом збільшення видатків державного бюджету, починаючи з 2025 року, а також шляхом створення нових програм по додатковим фінансовим позабюджетним грошовим виплатам і грантам для покращення якості роботи ДСНС.

Список використаних джерел:

1. Сучасні кризові явища в економіці і проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 червня 2015 р). / відп. ред. І.Б. Садовська. - Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. С.133-134. URL: <http://surl.li/qecqxl>
2. Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 трав. 2016 р.) / відп. ред.Л. Г. Липич. - Луцьк : Вежа-Друк, 2016.С. 123. URL: <http://surl.li/zntaiv>

***ПАЛЬОНА Яна Юрївна**, студентка 4 курсу, групи ІН16-9-21Б1ГП, спеціальність 081 «Право» Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом» м. Кропивницький.*

***Науковий керівник: ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергей Миколайович**, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки*

*факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВІДСТРОЧКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реалізація права на відстрочку від призову в умовах воєнного стану в Україні регулюється законодавством, зокрема Законом України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ «Про військовий обов'язок і військову службу» та іншими нормативно-правовими актами, які деталізують умови та підстави для отримання відстрочки.

Підстави для відстрочки передбачені Законом України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку», Постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 р. № 560.

Законодавство передбачає кілька категорій осіб, які мають право на відстрочку: сімейні обставини, утримання непрацевдатних батьків чи інших близьких родичів; багатодітність (трьох і більше дітей); наявність малолітньої дитини (до 18 років) або дитини з інвалідністю.

За станом здоров'я: особи, які тимчасово непридатні до військової служби за медичними показниками. Через навчання: студенти, аспіранти, докторанти, які навчаються на денній формі. Через професійну діяльність: працівники критичної інфраструктури, освітяни, медики, інженери, залучені до оборонного виробництва, і деякі інші категорії.

Порядок отримання відстрочки:

1. Подання заяви та документів: особа повинна подати до територіального центру комплектування документи, що підтверджують її право на відстрочку (довідки, витяги, акти медичних комісій тощо).

2. Розгляд документів: ТЦК ухвалює рішення на підставі поданих документів і створюється відповідний наказ.

3. Офіційне закріплення відстрочки: особа отримує документ, який підтверджує право на відстрочку.

3. Особливості в умовах воєнного стану. Посилення контролю:

В умовах воєнного стану запроваджено жорсткіший контроль за наданням відстрочок. Фальсифікація документів карається згідно із законодавством.

Скорочення категорій відстрочок: відстрочка може бути скасована, якщо обставини, на які посилалася особа, більше не існують (наприклад, закінчення навчання).

Мобілізаційні завдання: деякі категорії осіб, навіть за наявності підстав для відстрочки, можуть бути залучені до виконання завдань у межах оборонної роботи.

Судові спори: У разі відмови в наданні відстрочки особа має право звернутися до адміністративного суду.

Колізії законодавства: Часто виникають труднощі з визначенням

пріоритетності правових норм чи категорій громадян.

Неправомірне ухилення від призову, подання недостовірних даних для отримання відстрочки або ухилення від виклику до ТЦК можуть тягнути за собою: адміністративну відповідальність (штрафи); кримінальну відповідальність (ст. 336 КК України – ухилення від мобілізації).

Реалізація права на відстрочку в умовах воєнного стану потребує чіткого дотримання встановленого порядку та підготовки необхідних документів. Громадяни мають уважно стежити за оновленнями законодавства, оскільки умови можуть змінюватися в залежності від ситуації в країні.

Списоу використаних джерел:

1. Конституція України «[Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ «[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
3. Про затвердження Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 р. № 560 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text>

***ПЕКАРСЬКИЙ Сергій Петрович**, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Законодавством України визначено, що Національна поліція, як правоохоронний орган відноситься до сил безпеки та оборони [1]. Це покладає свій відбиток на реалізацію органами Національної поліції своїх повноважень в умовах правового режиму воєнного стану. Під воєнним станом законодавець визначає особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози

небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2, ст. 1].

Автором попередньо були досліджені питання діяльності Національної поліції в системі сил безпеки та оборони, а також нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану під час роботи над монографією «Протидія кримінальним правопорушенням Національною поліцією в особливий період», яка була виконана колективом авторів у 2024 році на базі Донецького державного університету внутрішніх справ [3]. Робота над монографією надала можливість автору зазначити дефініцію, згідно якої після впровадження в нашій державі Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 правового режиму воєнного стану були внесені зміни та доповнення до завдань та повноважень підрозділів Національної поліції [3, с. 9].

Згідно статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII встановлено, що у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження органів, зокрема тих, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування [2, ст. 10]. Зазначена вимога стосується і підрозділів кримінальної поліції, які входять до системи Національної поліції України [4, ст. 13].

Сучасний науковець вчений Юнін О. С. дійшов висновку про те, що в рамках реалізації поставлених перед Національною поліцією завдань напрями діяльності поліцейських не є характерними для поліції в мирний час [5, с. 98] Юнін О. С. зазначає: «Так, на деокупованих територіях, прифронтових територіях, поліцейські у взаємодії з іншими правоохоронними органами або законними воєнізованими формуваннями (взаємодія з якими також є не типовою у діяльності поліції у мирний час) протидіють диверсійним групам ворога (які є професійними військовими); займаються фіксацією воєнних злочинів росіян; розмінуванням; техніко-криміналістичним забезпеченням огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху. Водночас на території, яка є театром активних бойових дій, у прифронтових зонах поліцейські здійснюють евакуацію населення, доставляють гуманітарну допомогу. Окрім того, серед пріоритетних завдань на щойно деокупованих територіях та у прифронтових територіях є запобігання фактам мародерства тощо [2, с. 98]. Окремим напрямком діяльності підрозділів кримінальної поліції стало виявлення та документування фактичних даних про протиправну діяльність учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, відповідальність за що передбачена статтею 260 КК України [6].

Згідно положень статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову

діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ підрозділи кримінальної поліції Національної поліції відносяться до підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [7]. Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства [7, ст. 9]. Відповідно – спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також з метою отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави [7, ст. 9]. Окрім того, у разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [7, ст. 7].

Отже, згідно норм Конституції права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [7, ст. 3]. З метою виконання вимог статті 3 Конституції України, яка визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека найвищою соціальною цінністю [8, ст. 3] працівники кримінальної поліції Національної поліції України зобов'язані спрямовувати свої зусилля на дотримання прав людини при здійсненні оперативно-розшукової діяльності в умовах правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Дата оновлення: 9 вересня 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27 липня 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Протидія кримінальним правопорушенням Національною поліцією в особливий період : колективна монографія / А. Ф. Волобуєв, А. О. Волобоев,

- С. А. Германов, А. В. Крушеницький, О. В. Одерій, С. П. Пекарський, А. М. Удод; за заг. ред. О. В. Ковальової. Київ : Алерта, 2024. 298 с.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 16 серпня 2024 року. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
5. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки*. Серія: Право. 2023. вип. 14. С. 95-100. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/263/265>.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Дата оновлення: 21 листопада 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. Дата оновлення 9 серпня 2024 року. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
8. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Дата оновлення: 1 січня 2020 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>

***ПЕТРУК Ярослав Анатолійович**, аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ.*

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Нормотворча діяльність Міністерства внутрішніх справ України має важливе значення для забезпечення прав і свобод громадян, оскільки МВС України є одним з головних органів виконавчої влади, відповідальних за забезпечення правопорядку та безпеки, а також виконання законодавства, що стосується забезпечення, захисту прав і свобод людини та громадянина. Завдяки своїй нормотворчій діяльності, МВС України вносить зміни і доповнення в нормативно-правові акти, що регулюють діяльність правоохоронних органів, а також сприяє розвитку правової бази, що гарантує захист прав і свобод людини та громадянина.

Так, нормотворча діяльність Міністерства внутрішніх справ України регламентується зокрема Законом України «Про правотворчу діяльність» [1], який регулює процес створення, прийняття і реалізації нормативно-правових актів в Україні. Він забезпечує прозорість і ефективність правотворчого процесу, що є ключовим для захисту прав людини.

Цей закон встановлює основні принципи правотворчої діяльності, такі як верховенство права, законність, прозорість, участь громадян у правотворчому процесі та відповідальність суб'єктів правотворчості.

Слід зазначити, що центральним суб'єктом нормотворчої діяльності в ОВС є Міністерство внутрішніх справ України, підпорядковані йому місцеві

органи внутрішніх справ займаються переважно застосуванням правових норм [2, с. 103].

Міністерство внутрішніх справ України бере участь у розробці нормативно-правових актів та внесенні змін до вже існуючих законів, указів, постанов Кабінету Міністрів, а також різноманітних підзаконних актів, які регулюють діяльність органів внутрішніх справ. Така нормотворча діяльність МВС України має важливе значення для забезпечення прав і свобод громадян, оскільки визначають порядок роботи поліції, її взаємодію з громадянами, а також порядок дій у разі порушення правопорядку.

Міністерство внутрішніх справ України активно працює над вдосконаленням діяльності поліції, зокрема через реалізацію принципів законності, зокрема дотримання прав людини в роботі поліцейських.

На думку Кубаєнка А.В., який за результатами дослідження принципів організації та діяльності підрозділів поліції України зазначає, що принцип законності набуває особливого значення, коли йдеться про можливість застосування заходів державного примусу для протидії злочинним та іншим протиправним посяганням у процесуальних цілях, а також для захисту прав громадян [3, с. 102-103].

Також, Міністерство внутрішніх справ України активно працює над вдосконаленням процедури надання адміністративних та правових послуг громадянам, що безумовносприяє захисту прав громадян. Це включає реформи у сфері надання послуг в електронному форматі, що значно полегшує доступ громадян до необхідних документів та сервісів, таких як реєстрація транспортних засобів, отримання посвідчень водія, реєстрація місця проживання тощо.

На думку Танько А.В., становлення в Україні системи надання адміністративних послуг є сьогодні пріоритетом соціальної і соціально-правової політики України. Упровадження системи поліцейських послуг як методологічної основи та інструмента покращення правової взаємодії людини і держави забезпечує захист прав і свобод людини, пріоритет функціонування правової держави та її інституцій, забезпечує основу для популяризації діяльності служби Національної поліції серед населення [4, с. 82].

Крім того, Міністерство внутрішніх справ України удосконалює діяльність правоохоронних органів, що стосуються поліпшення стандартів поведінки правоохоронців, впровадження прозорості в діяльність поліції, підвищення рівня її професіоналізму, а також забезпечення ефективної роботи органів, які займаються захистом прав і свобод громадян. Безумовно, удосконалення діяльності правоохоронних органів супроводжується активною нормотворчою діяльністю, що виражається у зміні, створенні нових нормативно-правових актів.

Так, Законом України «Про Національну поліцію» було впроваджено Національну поліцію України, що дозволило зменшити рівень корупції в рядах правоохоронних органів і наблизити поліцію до громади.

На думку Кириченко О.Ю., зміни нормативної бази, що мають відбуватися зі змінами в структурі Міністерства внутрішніх справ України, повинні супроводжуватись великою кількістю змін до нормативних документів країни [5, с. 125].

Міністерство внутрішніх справ України також бере участь у Європейській інтеграції України, що виражається у виконанні міжнародних зобов'язань України в частині прав людини, зокрема через імплементацію міжнародних стандартів в національне законодавство, що потребує активної нормотворчої діяльності.

Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування усієї системи правоохоронних органів, яка гарантуватиме додержання прав і свобод людини. [6, с. 85].

Таким чином, нормотворча діяльність Міністерства внутрішніх справ України є невід'ємною частиною забезпечення прав і свобод громадян, оскільки через прийняття та реалізацію нормативно-правових актів відбувається конкретизація і захист основних прав громадян в умовах правопорядку. Постійне вдосконалення нормативної бази, спрямоване на адаптацію до змінюваних умов, є ключовим для ефективного функціонування правоохоронних органів та забезпечення безпеки і прав громадян в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
2. Рибалкін А. О., Криворучко Д. І. Окремі питання нормотворчості органів внутрішніх справ: проблеми та шляхи вирішення. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1 (75). С. 101–107.
3. Кубаєнко А. В. Принципи організації та діяльності підрозділів поліції в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 4. С. 101–103.
4. Танько А. В. Становлення в Україні системи надання поліцейських послуг – основа забезпечення державою прав і свобод людини. Наукові записки. Серія: Право. 2020. № 8. С. 78-84.
5. Кириченко О.Ю. Деякі аспекти становлення та реформування органів Національної поліції України. Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України. Харків, 2019. С.125-126.
6. Боровик А. В. Адміністративно-правові методи діяльності Національної поліції в умовах Євроінтеграції: навч. посіб./А. В. Боровик, М. М. Макаренко, О.Ю. Дрозд та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С.304.

***ПОТОЦЬКА Юлія Павлівна**, начальник сектору боротьби з незаконним обігом зброї та вибухівки управління карного розшуку Головного управління Національної поліції України у Волинській області,*

майор поліції.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі забезпечення прав людини є однією з найважливіших складових функціонування демократичної правової держави. Однак у періоди надзвичайних ситуацій, таких як воєнний стан, правовий порядок може зазнавати змін, оскільки в умовах війни та загрози національній безпеці виникають ситуації, що вимагають застосування спеціальних заходів і обмежень прав та свобод громадян.

Правоохоронні органи, як основні інститути забезпечення правопорядку, в умовах воєнного стану виконують важливу роль не лише у підтриманні законності, але й у забезпеченні прав і свобод людини.

Важливою є проблема збалансованості між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням прав людини, а також механізмами контролю за діями правоохоронних органів під час воєнного стану.

Правами людини є невід'ємні права та свободи, що належать кожній людині від народження. До основних прав людини відносяться право на життя, свободу, недоторканність особистості, свободу думки і вираження, право на справедливий суд і доступ до правосуддя, а також економічні, соціальні та культурні права. Однак у періоди надзвичайних ситуацій, таких як воєнний стан, деякі з цих прав можуть бути тимчасово обмежені.

Правоохоронні органи виконують важливу функцію щодо забезпечення правопорядку та захисту прав людини. Їх діяльність спрямована на попередження правопорушень, розслідування злочинів, захист прав громадян та дотримання законності. Однак в умовах воєнного стану на перший план виступає баланс між безпекою держави та захистом прав осіб [1, с.224].

Воєнний стан є надзвичайним правовим режимом, який може бути введений в країні в умовах війни або збройного конфлікту для забезпечення національної безпеки та охорони держави від зовнішніх загроз. В Україні правовий режим воєнного стану регулюється Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, зокрема Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, що дозволяє деякі тимчасові обмеження прав людини в умовах воєнного стану [3, с.1028].

Згідно зі статтею 64 Конституції України, під час введення воєнного стану можливе обмеження окремих прав і свобод громадян, таких як право на свободу пересування, право на свободу вираження поглядів, право на мирні збори. Проте такі обмеження повинні відповідати принципам необхідності, пропорційності та тимчасовості, тобто мати обмежену тривалість і бути прямо спрямованими на досягнення безпеки. Діяльність правоохоронних органів під час воєнного стану також регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких Закони України "Про воєнний стан" та "Про національну безпеку України", а також інші нормативні акти, що регулюють

функціонування правоохоронних органів в умовах надзвичайних ситуацій.

Особливості реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану В умовах воєнного стану правоохоронні органи мають обов'язок забезпечити порядок та безпеку, одночасно зберігаючи баланс між необхідністю виконання своїх функцій і дотриманням прав людини. Одним із основних аспектів є забезпечення контролю за законністю застосування заходів, які можуть впливати на права громадян.

Під час воєнного стану можуть бути введені такі обмеження, як заборона на проведення мирних зібрань, обмеження свободи пересування (наприклад, через комендантську годину), посилення контролю на пунктах пропуску, перевірки документів тощо. Усі ці заходи можуть бути здійснені правоохоронними органами для забезпечення безпеки, однак вони не повинні порушувати основних прав громадян.

В умовах воєнного стану роль силових органів, зокрема поліції, Національної гвардії та військових формувань, значно зростає. Вони мають право здійснювати додаткові заходи контролю, в тому числі щодо обшуків, затримань, перешкоджання терористичній діяльності або саботажу. Однак ці дії повинні бути піддані судовому контролю, щоб уникнути зловживань і захистити права людей.

Одним із важливих аспектів є доступ громадян до правосуддя під час воєнного стану. Хоча право на справедливий суд може бути обмежене деякими заходами, важливо, щоб право на доступ до суду залишалось гарантованим, зокрема через введення оперативних механізмів розгляду справ, пов'язаних з порушенням прав людини. [2, с.136]

Одним із серйозних викликів є порушення прав людини під час виконання правоохоронцями своїх обов'язків. Іноді в умовах воєнного стану можуть мати місце зловживання з боку правоохоронців

Часто в умовах війни можуть мати місце затримання без чітких доказів або без належного процесуального контролю, що порушує право на свободу та особисту недоторканність.

В умовах воєнного стану може бути обмежена свобода вираження поглядів, заборонено поширення інформації, що може бути сприйнята як антидержавна. Це може призвести до порушення прав журналістів і громадян.

В умовах зростання конфліктних ситуацій можливі випадки застосування насильства, включаючи тортури, при затриманні осіб або при проведенні обшуків, що є грубим порушенням прав людини. [4]

Для збереження балансу між забезпеченням національної безпеки та захистом прав людини, необхідно вжити певних заходів.

З метою запобігання зловживанням необхідно створити більш ефективні механізми контролю за діяльністю правоохоронців, зокрема через незалежні органи або моніторингові групи.

Необхідно забезпечити доступ до суду для кожної особи, яка вважає, що її права були порушені правоохоронними органами.

Важливим є проведення навчань для співробітників правоохоронних органів, які б сприяли розумінню ними необхідності збереження прав і свобод громадян, навіть в умовах війни.

Реалізація прав людини в діяльності правоохоронних органів під час воєнного стану є складною, але важливою задачею для держави. Забезпечення балансу між безпекою і правами громадян потребує чітких правових норм і ефективного контролю. Важливо, щоб дії правоохоронців не порушували основних прав людини, а також щоб існували ефективні механізми контролю за їхньою діяльністю, щоб запобігти зловживанням і порушенням прав громадян.

Збалансованість між захистом національної безпеки та правами особистості має бути гарантією демократичного функціонування держави навіть у умовах воєнного стану. Правоохоронні органи повинні діяти в межах законодавства, забезпечуючи правопорядок і безпеку, при цьому дотримуючись принципів гуманності, пропорційності та необхідності, оскільки недотримання цих принципів може призвести до серйозних порушень прав людини, що в свою чергу підриває довіру до правоохоронних структур і держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Тихонова Д.С. Поняття «правоохоронна діяльність» і функції правоохоронної діяльності. Проблеми сучасної поліцейстики. Х., 2022. С. 224–225.
2. Чорна І.І., Колесніков А. П. Концептуальні засади правоохоронної діяльності в Україні. Наукові праці Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. 2022. С. 136–139.
3. Євдокіменко С.А. Особливості діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю в Україні в умовах воєнного стану. The 12th International scientific and practical conference «Modern research in world science». 2023. С. 1028–1033.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 31 бер.2023 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 13.12.2023).

***СМІРНОВ Богдан Валерійович**, курсант 208 навчального взводу Донецький державний університет внутрішніх справ*

***Науковий керівник: ВОЛОШИНА Оксана Володимирівна**, старший викладач кафедри спеціальної фізичної та домедичної підготовки факультету №3, Донецького державного університету внутрішніх справ.*

**ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
НАВЧАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ**

ПРАВООХОРОНЦЯМИ

Суспільство часто сприймає правоохоронну діяльність, особливо пов'язану з тактичною медициною, як «чоловічу» сферу. Це формує певні очікування щодо ролей та здібностей жінок і чоловіків. Вважається, що жінкам бракує фізичної сили, витривалості, рішучості, необхідних для роботи в екстремальних умовах, а чоловіки, навпаки, недостатньо емпатичні та уважні до деталей, що важливо при наданні медичної допомоги.

Такі стереотипи, попри гарантії рівності в Законі «Про Національну поліцію» [1], створюють «невидимі бар'єри» для жінок:

При вступі на службу: відбіркові комісії можуть несвідомо віддавати перевагу кандидатам-чоловікам, вважаючи їх більш «придатними» для роботи в поліції.

Під час навчання: жінки можуть стикатися з зневажливим ставленням, сексистськими жартами, небажаною увагою з боку колег та інструкторів. Це створює психологічно некомфортне середовище, що заважає зосередитися на навчанні та впевнено відпрацьовувати практичні навички.

В кар'єрному зростанні: жінкам може бути важче отримати просування по службі, навіть маючи високу кваліфікацію та досвід. Їх часто «не бачать» на керівних посадах, вважаючи «занадто емоційними» або «недостатньо авторитетними».

Вплив стереотипів на ефективність навчання. Гендерні стереотипи можуть негативно впливати на мотивацію, впевненість у собі та успішність жінок під час навчання тактичній медицині: Страх невдачі: жінки можуть більше переживати через можливі помилки, боячись підтвердити стереотип про «жіночу некомпетентність». Недостатня увага з боку інструкторів: інструктори можуть несвідомо приділяти більше уваги чоловікам, давати їм більше можливостей для практики, що призводить до нерівномірного розвитку навичок.

«Синдром самозванця»: навіть досягаючи успіхів, жінки можуть сумніватися у своїх здібностях, вважаючи себе «недостатньо хорошими».

Вплив стереотипів на застосування тактичної медицини.

На етапі практичного застосування знань тактичної медицини жінки-правоохоронці можуть стикатися з такими проблемами:

Недовіра з боку колег: чоловіки-правоохоронці можуть сумніватися у професійних якостях жінок, не дослухатися до їх порад, не доручати їм відповідальних завдань.

Недовіра з боку постраждалих: постраждалі можуть відмовлятися від допомоги жінки-правоохоронця, вважаючи її «недостатньо компетентною».

«Подвійні стандарти»: до жінок можуть висувати вищі вимоги, ніж до чоловіків, очікуючи від них «ідеальної» роботи.

Шляхи подолання гендерних стереотипів. Для створення рівних можливостей та забезпечення ефективності тактичної медицини необхідно вживати комплексних заходів: Розробка гендерно-чутливих навчальних

програм: важливо враховувати фізіологічні та психологічні особливості жінок (наприклад, розмір бронежилетів, особливості використання турнікетів), а також приділяти увагу формуванню гендерно-рівних відносин у колективі. Забезпечення рівності можливостей у кар'єрному зростанні: впровадження прозорих механізмів просування по службі, заохочення жінок до зайняття керівних посад, створення програм менторства. Проведення інформаційних кампаній: розповсюдження інформації про успішних жінок-правоохоронців, які ефективно застосовують тактичну медицину, організація тренінгів з гендерної чутливості для всіх працівників правоохоронних органів. Впровадження ефективних механізмів моніторингу та оцінки: регулярний збір статистики про кількість жінок на різних посадах, аналіз випадків дискримінації, проведення опитувань серед працівників щодо їх ставлення до гендерної рівності.

Подолання гендерних стереотипів у сфері тактичної медицини та правоохоронних органів є важливим кроком на шляху до створення більш справедливого та ефективного сектору безпеки в Україні. Це сприятиме забезпеченню рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків, а також підвищенню якості надання медичної допомоги в екстремальних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 № 5081-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>.
3. Державна служба з надзвичайних ситуацій України. URL: <https://dsns.gov.ua>.
4. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua>.
5. Інститут державного управління у сфері цивільного захисту. URL: <http://iducz.dsns.gov.ua>.
6. Проект «Перший на місці події». URL: <https://emergency-medical-responder.org>.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 31 бер.2023 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 13.12.2023).
8. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua>.

TKACHENKO Daria cadet of Faculty № 3 Donetsk State University of Internetal Affairs

Scientific supervisor: VOLOBOIEV Artur Head of the Department of Operational Investigation and Information Security of Faculty № 3 Donetsk State University of Internetal Affairs , PhD in Law

SAFEGUARDING CONSTITUTIONAL HUMAN RIGHTS

IN ARMED CONFLICT: THE ROLE OF LAW ENFORCEMENT

Ensuring the protection of constitutional human rights in zones of armed conflict is a critical responsibility for the state, as it seeks to uphold the rights of citizens and maintain the rule of law under the most challenging conditions. Taking into account Ukraine's legal framework, including the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the National Police» as well as international obligations, the state must guarantee a high level of human rights protection even during times of war. In such circumstances, where constitutional rights are put at risk, law enforcement agencies must act in accordance with the principles of proportionality and necessity when implementing measures to ensure public safety.

Legal acts, particularly the Constitution of Ukraine, specify that any restriction of human rights in the context of armed conflict must be not only lawful but also justified. If these restrictions do not meet the requirements of legality, the fundamental principle of the rule of law is violated, which can lead to human rights violations and undermine public trust in state institutions. The protection of human rights by the police during wartime requires close coordination with other law enforcement bodies and adherence to international standards to which Ukraine is committed. It is essential that law enforcement agencies operate within the framework of the law, avoiding any form of arbitrary action or undue interference with citizens' personal rights.

In the context of armed conflict, where human rights violations are more likely to occur, effective internal mechanisms for monitoring police behavior – such as oversight bodies or complaint systems – must be fully functional. These mechanisms are necessary to detect, address, and prevent violations of rights. The police should actively collaborate with civil society organizations, non-governmental organizations (NGOs), and international bodies to identify and respond to potential human rights violations. Such cooperation helps ensure that there is high-level monitoring of law enforcement actions and guarantees that the actions of the police align with international human rights norms.

Constitutional protection, especially during wartime, requires an individualized approach to each situation in which the police are involved. While police officers must ensure public safety and order, they must also ensure that citizens' rights are not unjustly restricted. This means that police actions must be taken only when absolutely necessary and must be proportionate to the situation. In armed conflict, where tensions and violence can escalate quickly, it is critical that law enforcement officers have clear guidelines to prevent the abuse of power and ensure the protection of individual rights. The police must safeguard citizens' rights while ensuring their actions do not contribute to further human rights violations.

Moreover, law enforcement must work in partnership with the public and non-governmental organizations to detect and address any potential violations of human rights. Transparent communication and active collaboration with local communities, as well as participation from civil society, are essential in this

process. When implementing measures to ensure security during wartime, the police should take only those actions that are strictly necessary and consistent with international standards. For instance, the use of force should be considered a last resort, and any restrictions on citizens' rights should be carried out in accordance with established legal procedures and international human rights frameworks.

Effective oversight of police actions in conflict zones is essential to ensure the protection of human rights and accountability. This oversight must be thorough, transparent, and capable of identifying any misconduct or abuse. One way to achieve this is by implementing audit systems that track police actions, ensuring that they are regularly reviewed and scrutinized. Such systems will help restore public trust in law enforcement agencies, particularly in areas where security forces may have a history of overreach or abuse.

Equally important is adherence to the principles of non-discrimination and equality before the law, ensuring that all citizens, regardless of their background, are treated fairly and justly in times of armed conflict. These principles must be upheld by the police to ensure that no group is unfairly targeted or marginalized. Vulnerable populations, such as ethnic minorities or displaced persons, must not face disproportionate scrutiny or restrictions on their rights. Ukraine's legal framework guarantees important principles, such as the presumption of innocence and the right to a fair trial, which must be closely observed by the police in wartime. Any restriction of citizens' rights must be supported by clear and compelling evidence, ensuring that police actions comply with legal procedures and international human rights standards.

Ensuring access to legal aid and consultations is another key element of safeguarding the rights of individuals in conflict zones. Access to legal representation is a fundamental right, and during armed conflict, the police must ensure that individuals are not denied this right. This aligns with constitutional guarantees for a fair trial and access to justice. Additionally, the police must maintain proper documentation and records of their actions, ensuring transparency and accountability. Such records are essential for subsequent oversight and review, providing citizens with recourse if their rights are violated.

In conflict zones, where rapid responses are often required, the police must be ready to act quickly to address human rights violations and restore citizens' rights. This requires preparedness and appropriate training to ensure that police officers can respond effectively while upholding constitutional rights. Professional ethics guidelines for police officers should be tailored to the unique challenges of wartime, ensuring officers are aware of their duty to respect human rights in high-pressure situations. Furthermore, police officers should receive ongoing training on international human rights standards to ensure they are equipped to handle the complexities of armed conflict.

Finally, the implementation of effective reporting and monitoring systems for police actions in conflict zones is essential for promoting transparency and accountability. These systems allow for public oversight and ensure that police actions align with international legal standards. Transparency is crucial for

maintaining public confidence and ensuring that police are held accountable for their actions. These mechanisms not only guarantee compliance with the law but also help restore trust in the police during times of armed conflict, where security concerns could otherwise overshadow human rights protections.

ЧЕРНИХ Вадим, заступник начальника ГУНП в Кіровоградській області, підполковник поліції.

ГЕНЕЗА ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

Право на свободу та особисту недоторканність є одним із найбільш значущих для людей. У ст. 29 Конституції України передбачено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [1].

За загальними правилами затримання особи належить до системи заходів забезпечення кримінального провадження, метою якого є досягнення його дієвості через виправдане, обґрунтоване та справедливе обмеження прав і свобод людини, тому відповідно до ч. 2 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному цим Кодексом [2].

Процесуальний порядок кримінального процесуального затримання на території нашої держави визначений главою 18 КПК України. Законодавець регламентує законне затримання відповідно до вимог статті 207 КПК України та затримання уповноваженою особою відповідно до вимог статті 208 КПК України [2]. Особливої уваги потребує розгляд порядку затримання окремої категорії осіб, який визначається главою 37 КПК України.

Стаття 209 КПК України визначає поняття «момент затримання». Відповідно, особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою [2, ст. 209]. Порівняння положень статті 209 зі статтею 140 КПК України свідчить про те, що під час здійснення приводу тобто примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, ця особа підкорюється наказу особи, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час. Постає логічне питання щодо статусу особи стосовно якої застосовується привід – чи може ця особа вважатися затриманою для виконання рішення про здійснення приводу. Згідно положень статті 140 КПК України рішення про здійснення приводу приймається під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового

провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи [2, ст. 140].

Отже, як слушно зазначає В.І. Фаринник: «Кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого визначення цілей затримання» [3, с. 86]. На його думку затримання лише для з'ясування причетності особи до вчинення злочину й вирішення питання про застосування до неї запобіжного заходу, при відсутності бажання в підозрюваного зникнути, продовжити злочинну діяльність або сховати (знищити) докази, не зовсім виправдане – адже ці питання можливо вирішити й не затримуючи особу. Свобода ж особи повинна обмежуватися виключно тоді, коли без цього неможливо забезпечити виконання поставлених цілей [3, с. 86]. Відповідно науковець констатує: «Саме тому як і будь-який інший запобіжний захід, затримання особи спрямоване на забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується» [3, с. 86].

У міжнародному праві затримання визначається як позбавлення особи, яка вчинила злочин, особистої свободи не в результаті засудження [4]. Тобто з моменту фактичного примусового позбавлення особи права на пересування, не пов'язаного з призначенням судом кримінального покарання у виді позбавлення волі.

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом, зокрема затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення [5].

Необхідно звернути увагу на те, що затримання є короткостроковим обмеженням права на свободу та особисту недоторканність особи, підозрюваної у вчиненні злочину, але воно є одним із найбільш жорстоких видів кримінального процесуального примусу. Це обумовлено тим, що затримана особа позбавляється не лише права на свободу та особисту недоторканність, але вона ще й переживає інші численні незручності, пов'язані із побутом, проживанням, харчуванням, медичним обслуговуванням тощо. Затримана особа, як правило, декілька діб перебуває

у стресовому стані, який викликаний непередбаченим виходом його із звичного життєвого простору, що викликає почуття безвиході навіть у невинних осіб.

Таким чином, при застосуванні положень Кримінального процесуального кодексу України слід враховувати, що затримання особи, має у собі певну мету та процесуальний порядок, що відрізняє його від інших заходів примусу. На нашу думку проблема застосування кримінального процесуального затримання залишається невирішеною й потребує якісної розробки законодавчих пропозицій, які б враховували як наукову складову, так і проблеми правозастосування у розрізі дотримання вимог Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів. Необхідність чіткого визначення генези затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, правового статусу осіб, які уповноважені затримати особу є особливо важливим питанням, яке потребує наукового дослідження, законодавчого визначення та практичної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Дата оновлення: 1 січня 2020 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288> (дата звернення 03.12.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 21 листопада 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 03.12.2024).
3. Фаринник В. І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 85-94.
4. Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі, затверджений Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 09 грудня 1988 року. № 43/173. URL: <https://studfile.net/preview/5776729/page:10/>.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року : ратифікована Законом України 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

ЯРЕМА Валерій Володимирович, завідувач кафедри військової підготовки, Державний податковий університет.

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Функціонування Сил оборони за умов повномасштабної російської збройної агресії обумовлює важливість належної підготовки особового складу Збройних Сил України, однією зі складових якої є національно-патріотичне виховання. Виступаючи системоутворюючою основою структури ціннісних якостей особистості, розвинений патріотизм має своїми наслідками наявність міцного енергетичного потенціалу як на індивідуальному, так і на суспільному рівні, креативності під час виконання бойових завдань та роботи в тилу, слугує фактором консолідації української нації. Відповідно, наявність досконалого правового забезпечення національно-патріотичного виховання дозволяє здійснювати означений вид виховної діяльності на системному науково обґрунтованому рівні, комплексно впливаючи на особистість, соціальні групи та суспільство в цілому.

Як справедливо вказує Ю. Каменюк, патріотизм у структурі професійно важливих якостей військовослужбовця виступає як системоутворююча якість, яка впливає на всі інші складові його особистості та визначає рівень адаптації до військової служби та якість виконання службово-бойових завдань [1, с.228]. Разом з тим, формування національно-патріотичної спрямованості особистості має значення не лише для військовослужбовців, а й для всіх без виключення членів українського суспільства, виступаючи фактором консолідації нації, тим більше, що затяжний характер бойових дій, що веде проти України держава-агресор, вже сприяв і сприятиме у майбутньому мобілізації широких верств громадськості.

Основними причинами проблем, які існують у теперішній час у сфері національно-патріотичного виховання, вважаються низький рівень реалізації заходів щодо військово-патріотичного виховання та військово-професійної орієнтації громадян, відсутність потужної рекламної кампанії на рівні держави щодо популяризації військової служби та її позитивного сприйняття суспільством, а також заходів стосовно підвищення її престижу у державі; а також відсутність на державному рівні програм підготовки громадян України до відсічі збройної агресії та ефективного механізму реалізації державної політики у сфері військово-патріотичного виховання, формування активної громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості громадян України [2; 3]. Слід також сказати, що правове забезпечення національно-патріотичного виховання носить доволі еkleктичний характер, що обумовлено присутністю в ньому правових актів різних галузей права, які приймалися в різний час становлення нашої держави, мають відмінності у термінології та спрямовані на досягнення принципово відмінних цілей. Своєрідна кристалізація мети та завдань національно-патріотичного виховання здійснюється на рівні усвідомлення суб'єкта виховних впливів, що обумовлює надзвичайно важливу роль суб'єктивних факторів у виховному процесі. Однак це не означає відмову від спроб досягти загально визнаного у межах держави розуміння змісту національно-патріотичного виховання. Роль консолідуючих чинників тут виконують стратегії та концепції національно-

патріотичного виховання, зміст яких суттєво видозмінюється разом зі змінами у національній свідомості.

Правове забезпечення основних напрямів національно-патріотичного виховання в Україні уявляє собою консолідацію правових актів, якими визначено завдання та зміст громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального та екологічного виховання, а також практика правозастосовної діяльності у сфері організації виховання та оцінки ефективності виховних впливів. Особливості правового забезпечення національно-патріотичного виховання включають: а) еkleктичний характер, що пояснюється поєднанням в ньому норм конституційного, адміністративного, військового, трудового, екологічного та інших галузей права, що належать як до публічних, так і до приватних; б) переважанням рекомендаційного характеру правового регулювання в досліджуваній сфері, великою кількістю дискреційних правових норм; в) недостатньою сформованістю системи санкцій за порушення правових приписів суб'єктами та об'єктами виховних впливів.

Список використаних джерел:

1. Каменюк Ю. В. Патріотизм як професійна властивість військовослужбовців: етимологічний аспект. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 4. С. 224–229.
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення 29.11.2024).
3. Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року. URL: https://www.mil.gov.ua/content/tenders/konceptcia_kadr_29012024.pdf (дата звернення 29.11.2024).

СЕКЦІЯ №6. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.

***ВОЛОБОЄВ Артур Олегович**, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії.*

***СКЛЯР Аліна Віталіївна**, радник з гендерних питань Донецького державного університету внутрішніх справ.*

ПРАВА ЖІНКИ ЯК ОПЕРУПОВНОВАЖЕНОЇ ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Трансформація професійної парадигми жінок у правоохоронній системі України є складним соціокультурним та інституційним феноменом, який відображає глибинні процеси гендерної еволюції в державній службі. Ця трансформація є не просто формальною зміною статистичних показників, а являє собою фундаментальне переосмислення професійних ролей, компетенцій та можливостей жінок. Багатовимірність цього процесу виявляється в комплексній взаємодії історико-правових, соціально-психологічних, культурних та інституційних чинників, які спричиняють системні зміни у структурі та функціонуванні правоохоронних органів, зокрема в сучасних умовах – в умовах воєнного стану.

Так, історико-правовий генезис професійної інтеграції жінок демонструє надзвичайно складну та багатшарову еволюційну траєкторію. У радянський період жінки були обмежені переважно допоміжними та адміністративними ролями, не маючи повноцінного доступу до оперативно-розшукової діяльності. Пострадянський період характеризується поступовою демократизацією правоохоронної системи, яка супроводжується послідовною деконструкцією традиційних патріархальних моделей професійної реалізації. Цей процес включав не лише формальне закріплення юридичних норм, але й зміну суспільних уявлень про професійну спроможність жінок у силових структурах, як-то в контексті забезпечення громадської безпеки, документування та розкриття воєнних злочинів, а також протидії диверсійно-розвідувальних групам.

Нормативно-правовий дискурс забезпечення професійних прав жінок формує багаторівневу юридичну систему, яка має чітку ієрархічну структуру. На конституційному рівні закріплено принципи рівності та недискримінації, профільне законодавство деталізує механізми реалізації цих прав, міжнародні норми створюють додаткові гарантії захисту, а відомчі нормативи, наприклад Національної поліції України, забезпечують практичну імплементацію

гендерної інклюзивності. Комплексність правового регулювання має на меті створення реальних, а не формальних умов для професійної самореалізації жінок.

Зауважимо, що особливого значення в умовах воєнного стану набуває чітке регламентування роботи жінок-оперуповноважених в екстрених ситуаціях, а також додаткові гарантії їх захисту при виконанні службових обов'язків у зоні підвищеного ризику.

Соціально-психологічні аспекти професійної діяльності жінок-оперуповноважених розкривають унікальний потенціал їхньої професійної компетентності. Емпіричні дослідження демонструють, що жіночий стиль професійної діяльності характеризується не лише високими аналітичними здібностями, але й особливою емоційною інтелектуальністю. Жінки здатні встановлювати глибший психологічний контакт з учасниками слідчих (розшукових) дій, виявляти латентні комунікативні сигнали та застосовувати нестандартні стратегії вирішення конфліктних ситуацій, налагоджуючи комунікацію між різними соціальними групами [1, с. 85-90].

Статистична динаміка представленості жінок у правоохоронних органах відображає системні зміни. Якщо на початку 2010-х років частка жінок у правоохоронній сфері складала лише 10-12 %, то станом на сьогодні цей показник збільшився до 22-25 % [2, с. 76]. Такі кількісні зміни супроводжуються якісними перетвореннями професійних можливостей, розширенням функціональних обов'язків та зламом усталених гендерних бар'єрів.

Тобто, професійна траєкторія жінок-оперуповноважених еволюціонує від виключно допоміжних функцій до стратегічних управлінських ролей. Сучасні оперуповноважені беруть повноцінну участь у плануванні складних оперативних заходів, координують роботу слідчих груп, здійснюють комплексний аналіз кримінальних проваджень. В умовах воєнного стану жінки дедалі частіше залучаються до реалізації міжвідомчих заходів, спрямованих на забезпечення протидію інформаційним загрозам та підтримку стабільності в суспільстві.

Психологічний профіль сучасних жінок у правоохоронних органах формується на перетині високої професійної компетентності та унікальних особистісних характеристик. До ключових елементів такого профілю належать: надзвичайна стресостійкість, здатність до швидкої адаптації в умовах невизначеності, розвинені комунікативні навички, емоційна врівноваженість та системне аналітичне мислення.

Крім того, міжнародні стандарти, представлені документами ООН, Стамбульською конвенцією та директивами ЄС, формують концептуальну платформу для інституційних трансформацій. Вони не лише проголошують принципи гендерної рівності, але й пропонують конкретні механізми їх практичної реалізації в секторі безпеки та оборони.

Вважаємо, що перспективними напрямками розвитку професійної інтеграції жінок-оперуповноважених є:

- глибока демілітаризація корпоративної культури правоохоронних органів;
- створення інклюзивних освітніх програм з урахуванням гендерної специфіки;
- впровадження горизонтальних механізмів управління, що долають ієрархічні обмеження;
- формування комфортного та психологічно безпечного професійного середовища;
- системна робота з подолання вкорінених гендерних стереотипів;
- розвиток прозорих механізмів кар'єрного зростання.

Отже, інтеграція жінок у правоохоронну систему є складним багатовекторним процесом інституційної трансформації. Це не просто данина сучасним гендерним тенденціям, а фундаментальний крок до модернізації правоохоронних органів, підвищення їхньої ефективності та наближення до європейських демократичних стандартів. Створення оптимального середовища для професійної рівності та інклюзивності виступає ключовим чинником формування сучасної, гнучкої та людиноцентричної моделі правоохоронної служби, особливо в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Мельник Т. М. Міжнародні стандарти забезпечення гендерної рівності : навчальний посібник. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. 305 с.
2. Кобелянська Л. С. Гендерна рівність у системі державної служби: теорія та практика : монографія. Київ : Вид-во «Політехніка», 2020. 276 с.

***ВОЛОШИНА Оксана Володимирівна**, старший викладач кафедри спеціальної фізичної та домедичної підготовки факультету №3 Донецького державного університету внутрішніх справ*

НЕОБХІДНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ПРОГРАМ НАВЧАННЯ З ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ З УРАХУВАННЯМ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ

Тактична медицина, як зазначається в навчальних матеріалах Інституту державного управління у сфері цивільного захисту [5], - це наука про надання невідкладної медичної допомоги в екстремальних умовах, таких як бойові дії, терористичні акти, стихійні лиха та інші надзвичайні ситуації. Ефективність дій в таких умовах критично залежить від рівня підготовки фахівців, їхньої здатності швидко та правильно оцінити ситуацію, прийняти рішення та надати якісну допомогу постраждалим, незалежно від їх статі, віку, фізичного стану та інших індивідуальних особливостей.

Традиційно програми навчання з тактичної медицини орієнтовані на «універсального солдата», тобто на чоловіка середнього віку та фізичної

підготовки. Проте дослідження, проведені як в Україні (наприклад, Міністерством охорони здоров'я [8]), так і за кордоном, свідчать, що жінки та чоловіки мають ряд важливих фізіологічних та психологічних відмінностей, які необхідно враховувати при наданні медичної допомоги в екстремальних умовах.

Фізіологічні відмінності: Анатомія та фізіологія: Жінки в середньому менші за розміром, мають меншу масу тіла та іншу будову скелету, м'язів, внутрішніх органів. Крім того, жінки мають менший об'єм крові та специфічні особливості гормонального фону, які можуть впливати на згортання крові, больовий поріг та інші фізіологічні процеси. Всі ці фактори необхідно враховувати при наданні тактичної медичної допомоги. Наприклад, при зупинці кровотечі у жінок може знадобитися більш агресивна тактика та раннє застосування кровозамінників, а при накладанні турнікету необхідно враховувати менший обхват кінцівок та більш розвинену підшкірно-жирову клітковину. **Фармакокінетика та фармакодинаміка:** Жінки можуть по-різному реагувати на деякі лікарські препарати, що використовуються в тактичній медицині. Це пов'язано з відмінностями в обміні речовин, гормональному фоні, розподілі жирової тканини та інших факторах. Наприклад, деякі знеболювальні можуть бути менш ефективними для жінок, а деякі антибіотики можуть мати більш виражені побічні ефекти. Тому при виборі лікарських препаратів для жінок необхідно враховувати ці особливості та коригувати дозування або схему лікування.

Психологічні відмінності: Реакція на стрес: Жінки та чоловіки можуть по-різному реагувати на стресові ситуації, такі як бойові дії, терористичні акти, стихійні лиха. Жінки частіше відчувають страх, тривогу, депресію, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Чоловіки ж можуть проявляти агресію, гнів, замкнутість, зловживання алкоголем або наркотиками. Ці відмінності важливо враховувати при комунікації з постраждалими, наданні їм психологічної підтримки та реабілітації. **Соціальні ролі та очікування:** Суспільство часто формує різні очікування щодо поведінки жінок та чоловіків в екстремальних ситуаціях. Від жінок можуть очікувати «жіночності», «слабкості», «емоційності», тоді як від чоловіків - «мужності», «сили», «стриманості». Ці стереотипи можуть негативно впливати на психологічний стан як жінок, так і чоловіків, а також ускладнювати процес надання медичної допомоги. Наприклад, жінки можуть соромитися говорити про свої проблеми або просити про допомогу, а чоловіки можуть приховувати свій біль або страх, щоб «не здаватися слабкими».

Адаптація програм навчання: Врахування фізіологічних особливостей: програми навчання з тактичної медицини повинні включати інформацію про анатомічні та фізіологічні відмінності жінок та чоловіків, а також практичні навички надання допомоги з урахуванням цих відмінностей. Наприклад, медики повинні знати, як правильно накладати турнікет на жіночу кінцівку, як адаптувати дозування лікарських препаратів для жінок, як враховувати гормональні зміни при наданні допомоги. **Розуміння психологічних аспектів:**

медики повинні бути навчені ефективній комунікації з постраждалими різної статі, враховуючи можливі психологічні реакції на травму та стрес. Вони повинні вміти розпізнавати ознаки ПТСР, депресії, тривоги, а також надавати психологічну підтримку та першу психологічну допомогу. Створення безпечного середовища: важливо забезпечити конфіденційність та поваги до особистих кордонів постраждалих, незалежно від їх статі. Медики повинні бути чутливими до потреб постраждалих, враховувати їхні побажання та забезпечувати їм максимально комфортні умови під час надання медичної допомоги. Впровадження адаптованих програм навчання з тактичної медицини сприятиме підвищенню професіоналізму медиків, зменшенню кількості ускладнень та смертності серед постраждалих, а також формуванню більш гуманного та ефективного підходу до надання медичної допомоги в екстремальних умовах.

Це також відповідає принципам недискримінації та рівного доступу до медичної допомоги, проголошеним у Законі України «Про екстрену медичну допомогу» [2]. Крім того, адаптація програм навчання є важливим кроком на шляху до забезпечення гендерної рівності в сфері тактичної медицини. Це допоможе зруйнувати стереотипи про «чоловічі» та «жіночі» професії, створити рівні можливості для жінок та чоловіків в цій сфері, а також підвищити загальну ефективність тактичної медицини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 № 5081-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>.
3. Державна служба з надзвичайних ситуацій України. URL: <https://dsns.gov.ua>.
4. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua>.
5. Інститут державного управління у сфері цивільного захисту. URL: <http://iducz.dsns.gov.ua>.
6. Проект «Перший на місці події». URL: <https://emergency-medical-responder.org>.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 31 бер.2023 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 13.12.2023).
8. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua>.

ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан Володимирович, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор.

ПРО ВИБІРКОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯНИ ЗАГРОЗИ СУСПІЛЬНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧЮВ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

10 грудня 1948 року було прийнято Загальну декларацію прав людини ООН [1], чергові річниці якої щорічно святкують проведенням наукових і політичних заходів у багатьох країнах світу. Проте у сьгоднішніх реаліях навряд чи можна говорити про повне дотримання і захист прав людини. Навпаки. Можна говорити про неефективність самої ООН, яка не може протидіяти світовим автократіям, про відсутність реальних санкцій проти порушників міжнародних конвенцій, про можливість захисту своєї незалежності невеликими державами лише наявністю у них зброї масового знищення та ін. Підніmemo лише окремі проблеми стосовно справедливості фінансового забезпечення людей за фаховою ознакою у межах окремо взятої країни.

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, введеного відповідним Указом Президента України [2] і затвердженого Законом України 24 лютого 2022 року [3], усі громадяни України незалежно від статі, віку, національності, місця проживання і місця роботи чи професійного фаху у більшій або меншій мірі відчують обмеження своїх прав. Тому сьогодні державної підтримки, зокрема і фінансової, потребують усі громадяни України. Найкращим способом державної підтримки є забезпечення справедливої оплати праці тих, хто працює в умовах війни. Нами кілька разів піднімалася проблема неоднакового застосування норм про оплату праці залежно від професійної ознаки людей. Зокрема вказувалося, що положення про достойну оплату праці, визначені нормою частини другої статті 61 Закону України «Про освіту» [4] і нормою з абзацу 1 частини другої статті 36 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [5], не діють через відкладення набуття ними чинності законодавцем. Внаслідок цього розміри фактичної оплати праці викладачів і науковців є у декілька разів нижчими, ніж визначено цими нормами [6]. І одночасно вказувалося, що положення норми з абзацу 1 частини четвертої статті 20 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [7] та положення норми з частини третьої статті 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8] діють з моменту прийняття цих законів або внесення цих норм [6]. У наведеній роботі нами вказувалося, що об'єктивно судді та співробітники ДБР повинні отримувати краще фінансове забезпечення, ніж наукові чи педагогічні співробітники (раніше було наголошено на важливості завдань, що виконуються, і значному обсязі публічних інтересів у діяльності ДБР [9]). Проблема виникає лише через неоднакове виконання норм законодавства стосовно різних категорій громадян. Так, вказувалося на невиконання державою положень статті 21 Конституції України «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах...» [10], зокрема на дискримінацію людей за професійною ознакою [6, с. 99], а також пропонувалося законодавцю декларувати і реалізувати рівність посадових осіб виконавчої та судової гілок

влади із іншими громадянами на прикладі викладачів і науковців. Це можливо зробити за допомогою внесення доповнень до відповідного Закону України «Про державний бюджет України», беручи за зразок норму із абзацу 2 частини третьої статті 64 «Черговість задоволення вимог кредиторів» Кодексу України з процедур банкрутства [11]. Має бути законодавчо визначено, що у випадку наявного дефіциту бюджету норми законодавства про оплату праці працівникам бюджетних установ, підприємств та організацій повинні виконуватися для усіх таких співробітників пропорційно до розмірів їхніх окладів залежно від наявного розміру видатків бюджету на ці статті витрат [6, с. 99]. Зрозуміло, що через різні об'єктивні і суб'єктивні причини до сьогодні цього не зроблено. Більше того, нещодавно проблема ще більше ускладнилася через появу нового небезпечного прецедента.

Вчителі українських шкіл обурилися проектом Закону України «Про державний бюджет на 2025 рік» (не будемо зараз наводити суперечливі статті видатків із нього). У відповідь на це КМУ 8 листопада 2024 року прийняв постанову № 1286 «Деякі питання оплати праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти», якою встановлено педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти державної і комунальної форми власності щомісячну доплату за особливі умови роботи: з 1 січня 2025 року – у розмірі 1300 гривень; з 1 вересня 2025 року та до кінця календарного року, в якому припинено або скасовано воєнний стан, – у розмірі 2600 гривень [12]. У цьому зв'язку постає як мінімум три питання, які загрожують породженням проблем у майбутньому: - чому доплату передбачено лише для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, тоді як педагогічні працівники закладів дошкільної, професійної освіти, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти також працюють в умовах воєнного стану? - чому встановлено однакову суму доплати для усіх педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти незалежно від їхньої посади, кваліфікаційної категорії (спеціаліст вищої категорії, спеціаліст першої категорії, спеціаліст другої категорії, спеціаліст), педагогічного звання (викладач-методист, учитель-методист, вихователь-методист, педагог-організатор-методист, практичний психолог - методист, керівник гуртка - методист, старший вожатий - методист, старший викладач, старший учитель, старший вихователь, майстер виробничого навчання I категорії, майстер виробничого навчання II категорії)? - чому не встановлено аналогічну доплату науковим співробітникам державних і комунальних науково-дослідних установ, бібліотек, лабораторій тощо, які також працюють в умовах воєнного стану?

Проблема виникла із описаної на початку доповіді проблеми дискримінації людей за професійною ознакою – коли по відношенню до одних категорій громадян (у прикладі співробітників ДБР та суддів) положення законодавства про фінансове забезпечення виконуються, а по відношенню до інших категорій громадян (у прикладі педагогів та науковців) положення законодавства про фінансове забезпечення не виконуються.

Надалі держава побачила прояв шантажу своїх найвищих органів виконавчої влади з боку педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. У підсумку держава в особі КМУ була змушена частково задовольнити їхні фінансові вимоги через неможливість адміністративного впливу на них, оскільки: 1) за нормами статті 53 Конституції України повна загальна середня освіта є обов'язковою і безоплатною [10], 2) абсолютна більшість педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти є жінками, а тому навіть теоретично не підпадає під обов'язкову мобілізацію навіть у випадку звільнення з основного місця роботи; 3) бажаючих працювати у закладах загальної середньої освіти, рівно як і в закладах освіти загалом, відносно небагато. Часткове задоволення їхніх вимог створило додаткову загрозу системі справедливого розподілу державних фінансів, адже це було зроблено у так званому «ручному режимі». Надихнувшись цим прикладом, завтра з аналогічними фінансовими вимогами можуть висунути представники певних стратегічних галузей виробництва, наприклад, працівники газопостачальних організацій, чи ще якась група людей за професійною ознакою. І тоді КМУ так само у «ручному режимі» доведеться йти на поступки й їм. Ще однією загрозою суспільному благополуччю тут може виступати спосіб задоволення ультимативних вимог педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти – повернення до «зрівнялівки», поширеної за часів колишнього СРСР і такої, що не враховує інших заслуг осіб, яким допомога надається. І це все при тому, що наведені у постанові КМУ від 8 листопада 2024 року розміри щомісячної доплати педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти державної і комунальної форми власності – у розмірі 1300 гривень з 1 січня 2025 року та у розмірі 2600 гривень з 1 вересня 2025 року [12] навряд чи кардинально поліпшать добробут таких працівників. Тому оптимальним було б повернутися до першопричини і таки реалізувати нашу пропозицію 2022 року щодо прийняття правила про пропорційне до розмірів окладів працівників бюджетних установ, підприємств та організацій використання коштів Державного бюджету, яких не вистачає для повного забезпечення законодавчо встановлених фінансових вимог таких працівників. Аналогія наявна в абзаці 2 частини третьої статті 64 «Черговість задоволення вимог кредиторів» Кодексу України з процедур банкрутства: «У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належить кожному кредитору однієї черги» [11].

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
5. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
6. Деревянко Б.В. Щодо дії норм про розміри посадових окладів викладачів, науковців та посадових осіб виконавчої і судової гілок влади (у контексті рівності людей за статтею 21 Конституції України). *Економіка та право*. 2022. № 2 (65). С. 92–101. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.02.092>
7. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
9. Деревянко Б.В. Державне бюро розслідувань як новий державний орган зі спеціальною компетенцією. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2 (67). С. 78–84.
10. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
12. Деякі питання оплати праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2024 року № 1286. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-oplaty-pratsi-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zakladiv-zahalnoi-s128681124>

КАРЕЛІН Владислав Володимирович, професор кафедри військової права військового факультету міжнародних відносин та права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, доцент, підполковник юстиції.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

На сьогодні проблема кримінального покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців є складною та багатогранною. Існує кілька факторів, які слід враховувати при розгляді цього питання, включаючи унікальний характер військової служби та необхідність дотримання дисципліни і порядку у військових частинах.

Крім того, його ефективність як виду кримінального покарання для військовослужбовців є досить важливим аспектом. Важливо оцінити, чи є такі обмеження достатніми для запобігання злочинній поведінці в майбутньому і чи ефективно вони вирішують основні проблеми, які могли призвести до вчинення кримінального правопорушення в майбутньому.

Службові обмеження для військовослужбовців – це захід державного примусу, що застосовується за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, та полягає в застосуванні обмежень майнового та трудового характеру у виді відрахування частини її грошового утримання в доход держави, забороні бути підвищеним у посаді та у військовому званні, а також тягне судимість. Даний спеціальний вид покарання є підвидом виправних робіт, що застосовується до обмеженого кола суб'єктів злочину, а саме до військовослужбовців [1].

Службові обмеження для військовослужбовців є основним покаранням, не може бути додатковим.

Сутність службових обмежень для військовослужбовців як виду покарання розкривається у ст. 58 Кримінального кодексу України. Як зазначається у ч. 1 ст. 58 Кримінального кодексу України, «покарання у виді службового обмеження застосовується до засуджених військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених цим Кодексом, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк». Даний вид покарання мало досліджений у теорії кримінального права, оскільки він вперше закріплений у Кримінального кодексу України 2001 року [2].

Засуджені до такого виду покарання продовжують перебувати на військовій службі, зокрема й на посадах, які вони займали під час вчинення злочину. З огляду на це службові обмеження для військовослужбовців, як видається, не повинні застосовуватися до осіб, які вчинили злочини, пов'язані з виконанням ними службових чи професійних обов'язків, коли залишення їх на тій самій посаді може призвести до послаблення виховного й попереджувального впливу покарання або до вчинення таких самих чи однорідних злочинних діянь. Не повинно, на наш погляд, призначатися це покарання і особам, котрі займають посади, пов'язані з керівництвом підлеглими, проведенням виховної чи навчальної роботи, оскільки наявність судимості є несумісною з перебуванням на таких посадах.

Службове обмеження для військовослужбовців має комбінований характер: по-перше, воно проявляється у примусових заходах майнового характеру (в дохід держави відраховується від десяти до двадцяти відсотків із суми грошового забезпечення засудженого; по-друге, на засудженого вчиняється моральний вплив: під час відбування покарання засуджений не може бути підвищений у посаді, військовому званні, а строк покарання не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового

військового звання. Також зазначається, що суд може призначати цей вид покарання і тоді, коли він вказаний у санкції відповідної статті Кримінального кодексу України, і у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, дійде висновку про можливість застосування до нього цього виду покарання замість обмеження чи позбавлення волі. [3, с.174].

Службові обмеження для військовослужбовців є важливою складовою системи військової юстиції та кримінального права. Вони дозволяють не лише підтримувати дисципліну та порядок у збройних силах, але й надають можливість військовослужбовцям виправити свою поведінку без необхідності суворих заходів, таких як позбавлення волі. Це один із елементів системи військової пробації, що дозволяє військовим залишатися на службі та виправлятися у дисциплінованому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 3-4, ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Яланський О.С. Проблема зменшення видів покарань для військовослужбовців у сучасній Україні. Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання. Харків, 2017. С.172-176.

КОЗАЧОК Єлизавета Валеріївна, курсантка факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: ІВАНЕНКО Дмитро Дмитрович, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Неповнолітні, які вчинили кримінальне правопорушення, є вразливою категорією осіб, потребують додаткового захисту прав під час усіх стадій кримінального провадження. На стадії досудового розслідування вони є найбільш вразливими, оскільки потрапляють у першочерговий контакт із правоохоронними органами, де можуть найчастіше порушуватись їх права.

Міжнародна спільнота приділяє значну увагу питанню захисту прав дітей які потрапила у сферу кримінального правосуддя. Враховуючи інтереси правосуддя дружнього до дитини, науковці та практики почали вживати

правовий термін «дитина у конфлікті із законом» – дитина яка підозрюється, обвинувачується, визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, притягається/притягнута відповідальності, або щодо якої є дані про вірогідне вчинення нею після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу України [1, с. 3]. Зазначений термін охоплює усі можливі конфліктні ситуації за участю неповнолітнього, а також усі стадії кримінального процесу, звертається увага на вікову особливість, додаткову захищеність прав такої категорії як дитина.

О.Г. Бабенко зазначає про зміст європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини, де право на захист є однією із процесуальних гарантій захисту неповнолітньої особи під час досудового провадження. Тому право на захист неповнолітнього має реалізовуватися через «матеріально-правову» концепцію «обвинувачення» згідно якої неповнолітній має отримати законні засоби захисту з моменту вжиття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри стосовно нього та підготовки версії обвинувачення [2, с. 65]. Тобто, на початковому етапі слідчих дій до справи варто залучати захисника.

У п. 7.1 Пекінських правил, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх зазначається про такі права як, презумпція невинуватості, право знати в чому його обвинувачують, право відмовитись давати показання, право на адвоката, право на присутність батьків чи опікуна, право на очну ставку зі свідками та їх перехресний допит, право подавати апеляцію до вищої інстанції. Наголошується, такі права мають бути гарантовані на всіх етапах судового розгляду [3]. Варто зазначити, КПК України передбачає аналогічні права до всіх осіб у статусі підозрюваного.

І.О. Ємець зазначає що неповнолітні учасники провадження наділені додатковими гарантіями щодо реалізації гарантованих їм кримінальним процесуальним законодавством прав і законних інтересів [4, с. 28].

М.М. Коломойцева, розглядаючи зміст Мінімальних стандартних правил відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, зазначає що залучення до участі в кримінальному провадженні законного представника неповнолітнього підозрюваного та захисника є неодмінною умовою яка свідчить про дотримання засади права на захист, рівності перед законом і судом та змагальності сторін у поданні ними суду доказів, доведення їх переконливості [5, с. 73]. Тому до переліку додаткових гарантій захисту прав неповнолітніх відносять необхідність здійснення досудового розслідування спеціальним слідчим, прокурором та слідчим суддею.

На національному рівні право на захист у неповнолітнього з'являється з моменту повідомлення особі про підозру та встановлення факту вчинення кримінальне правопорушення неповнолітньою особою. До моменту затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, або до обрання до особи одного із запобіжних заходів, а також до встановлення наявності достатніх доказів для

підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, неповнолітня особа не може захищатися [6, с. 38]. Саме після повідомлення про підозру неповнолітній набуває усіх процесуальних прав, передбачених КПК України. Однак, враховуючи те, що фактично встановлення потенційного підозрюваного відбувається задовго до моменту винесення письмового повідомлення про підозру, то доречним було б встановити норму, яка б надавала можливість неповнолітньому підозрюваному захищати свої права, ще на початковому етапі, з моменту винесення припущення органом досудового розслідування про причетність дитини до вчинення кримінального правопорушення.

У п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України зазначається про те, що обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітнього [7]. Зазначена норма свідчить про додаткові гарантії захисту прав неповнолітніх на відміну від дорослих, які вчинили кримінальне правопорушення. Оскільки неповнолітній підозрюваний, в силу відсутності життєвого досвіду та достатніх знань, не в змозі самостійно аналізувати норми КПК України, які до нього застосовуються, тому виключно адвокат буде тим провідником, який допоможе дитині повноцінно реалізувати свої процесуальні права.

Про необхідність бути представленим адвокатом говориться і у правилі 15.1 Пекінських правил [3]. Обов'язкова участь адвоката передбачена тільки для неповнолітніх, які потрапили у конфлікт із законом. Адвокат забезпечує захист прав неповнолітнього, представляє його інтереси в суді, а також надає правову допомогу та підтримку неповнолітньому.

Адвокат є обов'язковим учасником будь-якого кримінального процесу за участю неповнолітнього. Його завданням є захист прав дитини, надавати правову допомогу, представляти інтереси неповнолітнього. Адвокат контролює щоб усі дії щодо дитини відбувалися в межах закону та не порушували її прав. Окрім адвоката, додатковою гарантією захисту прав неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні є участь законного представника.

Проте, ст. 491 КПК України зазначає, якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, при необхідності лікаря [7]. Аналізуючи зазначені норми КПК України варто зробити висновок про те, що під час кримінального провадження за участі неповнолітнього в обов'язковому порядку має бути присутнім законний представник, незалежно від того, в якому статусі дитина приймає участь у кримінальному процесі. Участь законних представників є важливою психологічною підтримкою та

опорою для неповнолітнього.

Додаткові гарантії захисту прав дитини містить наказ «Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність». На законодавчому рівні вперше використано такі поняття, як – ювенальний слідчий, дізнавач, прокурор під яким розуміють слідчого, дізнавача органів поліції, уповноважених на здійснення досудового розслідування та дізнання, прокурора, уповноваженого на здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх [8]. Зазначені особи мають працювати у взаємодії, забезпечити справедливий та гуманний процес щодо неповнолітніх, враховуючи вікові особливості та соціальну вразливість. Виключно у спільній співпраці зазначених уповноважених осіб можна досягти найкращих інтересів неповнолітніх які потрапили у сферу кримінального судочинства.

Отже, захист прав неповнолітнього який потрапив у конфлікт із законом є вкрай важливим. Оскільки діти є вразливою категорією осіб, порушення прав яких негативно вплине не лише на хід досудового розслідування, а й на подальше життя неповнолітнього, його психіку, сприйняття світу тощо. Саме тому, розглянуті додаткові гарантії захисту прав неповнолітнього підозрюваного, сприятимуть швидкому, ефективному розслідуванню кримінального провадження вчиненого дитиною, враховуючи її інтереси.

Список використаних джерел:

1. Єдині стандарти підготовки фахівців у сфері правосуддя щодо дітей. Схвалено на засіданні Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх. Протокол №1 від «15» червня 2021 року. URL:<https://www.unicef.org/ukraine/media/14406/file/Standarts%20of%20training%20J4C.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).
2. Бабенко О. Г. Досудове розслідування щодо неповнолітнього підозрюваного: дис. докт. філософ.: 12.00.09. Маріуполь, 2020. 261 с.
3. Мінімальні стандартні правила Організації об'єднаних націй, які стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (Пекінські правила) від 29 листопада 1985. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_rules.shtml (дата звернення: 06.12.2024)
4. Ємець І.О. Участь законного представника неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні. *Соціологія права*. Випуск 1-2 (46-47). 2024. С. 27-31.
5. Коломойцев М.М. Правові засади захисту неповнолітнього підозрюваного. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. Вип. 2 (106). Ч. 2. 2024. С. 69-83.
6. Хахуцяк О.Ю. Захист прав неповнолітніх обвинувачених у кримінальному процесі України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 196 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n696> (дата звернення: 07.12.2024).

8. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність: наказ Офісу Генерального Прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Міністерство соціальної політики України від 01.06.2023 № 150/445/2077/5/187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

МЕРДОВ Станіслав Павлович, старший викладач кафедри спеціальної фізичної та домедичної підготовки факультету №3 Донецький державний університет внутрішніх справ.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ НА ЗАНЯТТЯХ СПОРТОМ

В умовах повномасштабної війни росії проти України та постійного збільшення кількості ветеранів війни особливої актуальності набуває питання забезпечення їх прав, зокрема права на заняття спортом, оскільки фізична активність та спорт відіграють ключову роль у процесі фізичної та психологічної реабілітації ветеранів, їхньої соціальної реадaptaції та повернення до повноцінного цивільного життя.

Як відомо, в частині 4 ст. 49 Конституції України зазначено, що «Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [1]. З цієї норми стає очевидним, що право на фізичний розвиток і спорт є конституційним правом людини. При чому, відповідно до роз'яснення, наданого Уповноваженим Верховної Ради з прав людини: «Кожен повинен мати можливість займатися спортом, без будь-якої дискримінації, в дусі взаєморозуміння, дружби, солідарності та чесної гри» [2]. Зазначене цілком стосується і права ветеранів війни на заняття спортом, яке повинно належним чином гарантуватися державою, а також мати ефективне нормативно-правове регулювання, яке визначатиме механізм його реалізації та захисту.

У 2022 році спорт ветеранів війни в Україні був визначений на законодавчому рівні як новий напрям спорту [3]. Як справедливо зазначається В.В. Власенко, це дозволило створити умови для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту ветеранів війни [4, С. 257].

Наслідком таких змін стала розробка та прийняття як ряду програмних документів [5; 6], так і низки підзаконних нормативно-правових актів [7; 8].

Не дивлячись на це, вважати те, що право ветеранів війни на спорт в

України є належним чином гарантоване, а також про те, що для його реалізації створено всі передумови, навряд чи є можливим на сьогодні.

Так, за словами народної депутатки України, голови підкомітету з питань державної молодіжної політики України Ірини Борзової у 95% відповідей на питання: «Чи може ветеран відвідати басейн? Пограти у волейбол на кріслі колісному, настільний теніс, або зайнятися боксом? Чи відкриті двері спортивних шкіл, спортзалів у громадах для ветеранів? Чи приймають на рівні громад програми підтримки? Чи відбуваються заходи і змагання?» є відповідь – ні [9].

Усвідомлюючи такий стан речей, представники різних гілок та різних рівнів державної влади наразі спрямовують зусилля на вироблення дієвої державної політики у сфері спорту ветеранів війни, удосконалення нормативно-правової основи цієї діяльності, пошуку і вироблення ефективних механізмів забезпечення прав ветеранів у цій сфері.

Так, за результатами слухань у Комітеті з питань молоді і спорту Верховної Ради України на тему: «Шляхи вдосконалення розвитку спорту ветеранів війни» було затверджено Рекомендації центральним та місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування для подальшого розвитку цієї важливої сфери, в яких передбачено реалізацію таких заходів:

1. Верховній Раді України невідкладно розглянути та прийняти за основу Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо адаптивного спорту, а також розглянути та прийняти за основу проект Закону України про внесення змін до Закону України "Про фізичну культуру і спорт" щодо спорту ветеранів війни, що розробляється Міністерством у справах ветеранів України

2. Кабінету Міністрів України передбачити окремий розділ для спорту ветеранів війни у новій Державній програмі розвитку спорту на 2025 рік та наступні роки; прискорити зміни до Порядку протезування, зокрема щодо забезпечення громадян, які втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок спеціальними виробами для занять спортом, а також забезпечити координацію між профільними міністерствами для розвитку спорту ветеранів війни та адаптивного спорту.

3. Міністерству освіти і науки України:

- вжити заходів щодо підготовки закладами вищої та фахової передвищої освіти тренерів та інших фахівців зі спорту ветеранів війни, адаптивного спорту та фізкультурно-спортивної реабілітації;

- рекомендувати закладам загальної середньої та професійно-технічної (професійної) освіти залучати ветеранів війни до проведення заходів з національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання із здобувачами освіти, а також надавати можливості для проведення занять із фізичної культури і спорту для ветеранів війни і членів їх сімей на базі зазначених закладів освіти;

- рекомендувати закладам фахової передвищої та вищої освіти

проводити заняття із фізичної культури і спорту та спортивні змагання для ветеранів війни і членів їх сімей на базі зазначених закладів освіти із залученням тренерсько-викладацького складу, що має відповідну освіту, з одночасним проведенням заходів з національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання із здобувачами освіти;

- залучати ветеранів війни до національно-патріотичного виховання у закладах освіти та створювати умови для їх спортивної діяльності.

4. Місцевим органам влади включити до регіональних та місцевих програм розвитку фізичної культури і спорту розділи щодо підтримки спорту ветеранів війни та адаптивного спорту, а також організовувати спортивні заходи та забезпечити доступ ветеранів війни до спортивної інфраструктури [10].

Позитивно оцінюючи названі управлінські рішення, вважаємо за доцільне для забезпечення права ветеранів війни на заняття спортом додатково реалізувати такі заходи:

- проаналізувати міжнародний досвід у сфері забезпечення права ветеранів війни на заняття спортом та розробити рекомендації щодо його адаптації в українських реаліях;

- забезпечити комплексне інспектування наявної спортивної інфраструктури на предмет її доступності для ветеранів війни з подальшим виробленням управлінських рішень щодо приведення спортивних об'єктів до затверджених стандартів та норм;

- залучення грантових коштів та міжнародної допомоги для фінансування розвитку спорту ветеранів війни;

- проведення широкомасштабних інформаційних кампаній у сфері спорту ветеранів війни для привернення уваги суспільства до цієї сфери, підвищення обізнаності ветеранів про наявні можливості для їх заняття спортом, висвітлення успіхів ветеранів-спортсменів, а також створення єдиної інформаційної платформи про спортивні можливості для ветеранів;

- розробка та запровадження інструментів моніторингу і оцінки державної та місцевих політик у сфері забезпечення права ветеранів війни на спорт, результати яких можуть стати основою для прийняття подальших управлінських рішень у сфері соціального захисту ветеранів війни та розвитку ветеранського спорту в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (із наступними змінами та доповненнями).

2. Роз'яснення щодо забезпечення права ветеранів війни на заняття спортом. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-zabezpechennya-prava-veteraniv-vijni-na-zanyattya-sportom (дата звернення: 03.12.2024).

3. Про фізичну культуру і спорт: від 24 грудня 1993 року № 3808-XII.

Відомості Верховної Ради України. 1994. № 14. Ст. 80 (із наступними змінами та доповненнями).

4. Власенко В.В. Правове регулювання спорту ветеранів війни. *Юридичний електронний журнал*. 2022. №8. С. 256-258.

5. Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: Указ президента України від 23 серпня 2020 року № 342/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. №70. Ст. 2251.

6. Про затвердження плану дій на 2021-2025 роки щодо реалізації Національної стратегії розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 року №667. *Офіційний вісник України*. 2021. №54. Ст. 3348.

7. Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1188. *Офіційний вісник України*. 2021. №92. Ст. 5964.

8. Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року №307. *Офіційний вісник України*. 2024. №31. Ст. 1961 (із наступними змінами та доповненнями).

9. Ірина Борзова: «Спорт для ветеранів: Чому це важливо? Як розвивати ветеранський спорт або адаптивні види спорту?» / Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/247939.html (дата звернення: 03.12.2024).

10. Затверджено Рекомендації щодо розвитку спорту ветеранів / Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/254860.html (дата звернення: 03.12.2024).

ОДЕРІЙ Олексій Володимирович, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор

ОДЕРІЙ Максим Олексійович молодший інспектор-кінолог КЦ ГУНП в Донецькій області, капрал поліції

РОЛЬ КІНОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в контексті правоохоронної діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України може проявлятися в різних формах. Так, в Загальних положеннях «Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної

поліції України» (п.п.4-6) вказується, що: а) кінологи поліції залучаються тільки для виконання завдань, пов'язаних з використанням службових собак у протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку, обов'язків, що полягають у вирощуванні, утриманні та дресируванні (тренуванні) службових собак; б) кінологи зі службовими собаками можуть брати участь в оперативно-розшукових та профілактичних заходах, які проводяться іншими органами виконавчої влади чи військовими формуваннями, за спільно розробленими планами; в) кінологічні підрозділи у межах компетенції взаємодіють з іншими підрозділами поліції, відповідними підрозділами органів державної влади та кінологічними організаціями [1]. В науковій літературі прямо визначають, що використання службових собак (розшукових, спеціальних) збільшує ймовірність виявлення шуканого об'єкту до 90% [2, С.75]. Наприклад, привертає увагу пошук наркотичних засобів службовими собаками, що вже давно визнано у всьому світі як вельми ефективний метод. У міжнародній практиці навіть траплялися випадки, коли злочинні угруповання активно протидіяли такій діяльності. Так, у Республіці Колумбія наркоторговці злочинного угруповання «Урабенос» встановили винагороду 70 тис. доларів (!!!) за голову поліцейського собаки (німецька вівчарка), який знайшов рекордну кількість наркотиків (2018 р.). Шестирічна Сомбра працювала в портах на Атлантичному узбережжі, включно з містом Турбо, з якого на різних видах водного транспорту перевозили великі партії кокаїну по всьому світу. Саме в цьому порту поліцейська собака знайшов 5,3 т. зазначеного наркотику, а потім ще 4 т., які ховали в автомобільних частинах, призначених для експорту. Через загрозу для тварини її довелося перевести в безпечне місце [3].

У свою чергу, результативність застосування службових собак у практичній діяльності правоохоронних органів України підтверджується численними позитивними прикладами з практичної діяльності, про що інформується суспільство через ЗМІ та сторінки соціальних мереж відповідних служб та ін. Навіть при поверхневому ознайомленні з соціальними сторінками кінологічних підрозділів Національної поліції України ми зустрічаємо достатньо таких прикладів [4; 5; 6; 7]. Разом з тим, мусимо констатувати й певні дискусійні питання, які потребують свого вирішення.

1. Так, Закон України «Про Національну поліцію» визначає службового собаку як спеціальний засіб (п.7 ч.2. ст. 42), в той же час підкреслює, що застосовувати спеціальні засоби має право лише особа, яка пройшла спеціальну підготовку (ч.2 ст. 45) [8]. Тобто, службові собаки є спеціальним засобом зі спеціальним статусом (оскільки використовувати його може лише поліцейський, який пройшов спеціальну підготовку – кінологічну). Інколи застосовують термін – «службова тварина», але його юридичного визначення ми не знайшли. Таким чином, службову собаку фактично прирівняне до кайданок або інших спеціальних засобів (з відповідними юридичними наслідками). У свою чергу, з точки зору цивільного законодавства – тварини

відносяться до речей, а тому вірогідно з цих позицій профільним законодавством «службових собак» віднесено до розряду матеріальних цінностей, що знаходяться на балансі установи¹. Така ситуація є вкрай дискусійною! Як стверджують кінологи, собака це те створіння (на відміну від звичайної матеріальної речі), якому інколи можна довірити власне життя!!! Як вихід з такої ситуації можливо правильно було б запропонувати вивести службову собаку зі статусу «спеціальний засіб» та визначити її як «службову тварину» виписавши відповідним чином цей термін з огляду на той факт, що недоцільно обмежуватись лише собаками та конями (Кінна поліція), бо можливо у перспективі, наприклад, в Управлінні авіації та поліції на воді Національної поліції України з'являться водні патрулі з (як варіант) дельфінами, або інші тварини стануть на допомогу поліції. До речі, в науковій літературі вже маються повідомлення навіть про використання медоносних бджіл для виявлення вибухівки². Прогностичний підхід в юридичних конструкціях певних нормативних актів не є новим для вітчизняного законодавця, яскравим прикладом чого є Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», де законодавець прямо передбачив (поряд з такими термінами як «наркотичний засіб» або «психотропна речовина») термін «аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин» усвідомлюючи, що злочинці можуть виготовити речовини з властивостями наркотичного засобу або психотропної речовини, але які ще не відображені у відповідному Переліку³.

Альтернативним шляхом вирішення розглядуваної проблеми також може бути рекомендація щодо введення у відповідні нормативні акти окремих статей, наприклад, «Застосування службових собак» [12, С. 397] або «Застосування службових коней». В будь-якому випадку – ситуація потребує уваги з боку законодавця.

2. Організація підготовки собак з використанням запахозамінників (а не оригіналів) тих речовин, які має в подальшому шукати службовий собака – є доволі спірним питанням. Практики більше схиляються до оригінальних запахів, хоча при цьому визнають, що підготовка службових собак з використанням запахозамінників організаційно легше, проте ефективність втрачається, оскільки службова собака може не відпрацювати на оригінал. У

¹ Відповідно до ст. 180 Цивільного кодексу України, тварини є особливим об'єктом цивільних прав, на яких поширюється правовий режим речі, тобто собака є майном, об'єктом права власності. Крім того, ч. 1 ст. 1187 згаданого Кодексу відносить собак (службових та бійцівських порід) до засобів підвищеної небезпеки [9].

² На думку окремих науковців, використання медоносних бджіл для виявлення слідів парів мін – це альтернативний, точний і високочутливий метод, що забезпечує обстеження великої території, навіть важкодоступної, без ризику для життя людини [10].

³ Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин - заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури і властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють [11].

свою чергу, робота з оригінальними пахучими речовинами потребує створення у територіальних підрозділах кінологічних служб та органів окремих приміщень для зберігання зразків запахів, визначення методичних засад використання таких зразків, а також відповідальних осіб за організацію дотримання правил безпеки та законності використання тих чи інших зразків. При цьому зауважимо, що закордонні колеги хоча і виробляють дуже якісні запахозамінники, однак самі готують собак на оригіналах [12, с. 408].

Як на наш погляд, вирішення наведених проблем буде сприяти більш ефективній діяльності кінологічної служби Національної поліції України у сфері захисту прав та свобод людини і громадянин.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16>.
2. Селюков В.С. Форми та методи організації роботи кінологів із собаками рятувальниками // Наукові записки. Серія: ПРАВО. Спец.випуск № 7. 2019. С.75-80.
3. Колумбийская мафия охотится на собаку, нашедшую 10 тонн кокаина [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-russian-44977825>.
4. Кінологи поліції Донеччини продовжують вести боротьбу із незаконним обігом наркотичних речовин та прекурсорів [Електронний ресурс]. URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=2002812120112765&id=100011519888019&rdid=QO4scPdZSiVdgG6r.
5. Рена знайшла канабіс [Електронний ресурс]. URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1985849935142317&id=100011519888019&rdid=plheSUDwKD8jUoiC
6. Чотирилапі «поліцейські» Донеччини допомогли виявити 10 кг вибухівки та стільки ж наркотиків https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1943029609424350&id=100011519888019&rdid=gVNJMqkPSbCryBg9;
7. Кінологічні розрахунки допомогли виявити заборонені предмети та речовини [Електронний ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/share/p/dcKhXXoH1teYTxc7/?mibextid=WC7FNe>
8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
9. Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
10. Жукорський О.М., Атарщикова А. М. Апімоніторинг стану навколишнього середовища // Бджільництво України, випуск 9. С. 40-45. [Електронний ресурс]. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2058317>

11. Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів». Відомості Верховної Ради України, 1995 р., N 10, ст. 60. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/863-14#Text>

12. Селюков В.С. Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні: монографія. К.: видавн. дім «Інтернаука», 2020. 470 с.

СУХОРАБ Руслан, аспірант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ОСІБ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Місця несвободи в Україні (місця розбавлення волі, слідчі ізолятори, заклади для утримання мігрантів, психіатричні лікарні тощо) є одними з найвразливіших щодо порушення прав людини. Це пояснюється як особливим статусом утримуваних осіб, так і слабкими механізмами контролю. Актуальність досліджень у цій сфері обумовлено тим, що порушення прав осіб у таких місцях носить системний характер; часто констатуються нелюдські або принизливі умови утримання; фіксуються випадки переповненості установ, недостатнього доступу до медичної допомоги та неналежних санітарних умов [1]. Згідно з доповідями правозахисників та Офісу омбудсмена, ці явища залишаються поширеними, а ефективних механізмів протидії бракує [2]. Натомість українське законодавство часто не забезпечує належний баланс між гарантіями прав людини та забезпеченням режиму безпеки у місцях несвободи. Державний та громадський контроль інколи є формальним або неефективним. Фактором таких порушень також стало і повномасштабне вторгнення військ РФ на територію України. Російська агресія та окупація частини територій України створюють нові загрози. Відомі випадки утримання людей у нелюдських умовах на окупованих територіях, що вимагає окремого вивчення та документування [3].

У зв'язку із вищевикладеним, дослідження порушень прав осіб у місцях несвободи та створення дієвих механізмів відновлення таких прав є важливим елементом для забезпечення верховенства права та поваги до прав людини. В умовах євроінтеграції України та зростаючого суспільного запиту на справедливість, системне дослідження цієї проблематики є не лише актуальним, але й нагальним завданням. Цей напрям має комплексний характер і передбачає правові, адміністративні та соціальні заходи, спрямовані на реабілітацію постраждалих, відновлення справедливості та недопущення повторних порушень.

Основні напрями відновлення порушених прав осіб у місцях несвободи:

- відповідно до статті 55 Конституції України, кожна особа має право на судовий захист своїх прав і свобод [4]. Однак для осіб у місцях несвободи реалізація цього права часто ускладнюється через обмежений доступ до правозахисників, недостатню обізнаність із правовими нормами, а також через можливий тиск з боку адміністрації установ виконання покарань.

- удосконалення процедури судового розгляду скарг таких осіб потребує створення незалежних механізмів моніторингу та впровадження електронних сервісів подання заяв, які виключатимуть вплив адміністрації.

- кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за катування та інші види нелюдського поводження [5]. Проте проблеми у розслідуванні таких випадків, зокрема через залежність слідчих органів від пенітенціарної системи, залишаються актуальними. Важливо забезпечити ефективність Державного бюро розслідувань (ДБР) у таких справах та залучати міжнародні механізми моніторингу, наприклад, Комітет ООН проти катувань.

- важливим є функціонування системи національного превентивного механізму (НПМ), впровадженого у межах Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань. Проте необхідно підвищити незалежність цього механізму, зокрема шляхом розширення повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та забезпечення належного фінансування.

- відповідно до статті 1173 Цивільного кодексу України, держава несе відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями органів влади або їх посадових осіб [6]. Особи, що зазнали порушень у місцях несвободи, мають право на компенсацію через суд. Водночас на практиці ця процедура є тривалою, що вимагає її спрощення та впровадження автоматизованих механізмів компенсації.

- особливого значення набувають заходи, спрямовані на підготовку осіб до звільнення, забезпечення їх прав після виходу з місць несвободи, включно з соціальною адаптацією та медичним обслуговуванням.

З огляду на це, вважаємо, що способами подолання таких проблем, а отже відновлення порушених прав осіб, що перебувають у місцях несвободи можуть бути: подання скарг до національних судів; звернення до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ); ініціювання кримінальних проваджень проти осіб, які порушують права; звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; регулярні інспекції та перевірки місць несвободи незалежними органами, в тому числі органами прокуратури та офісом Омбудсмана, подання інформації про такі порушення до Комітету ООН проти катувань або інших органів, створення та впровадження програми психологічної реабілітації, надання якісної медичної допомоги та соціальних послуг.

Відновлення прав осіб у місцях несвободи є важливим аспектом розвитку правової держави. Комплексний підхід, що включає реформу законодавства, підвищення інституційної спроможності та міжнародний

контроль, здатний забезпечити ефективний захист прав цієї вразливої категорії осіб.

Список використаних джерел:

1. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-7-realizatsiia-npm-i-prava-liudyny-v-mistsiakh-nesvobody>.
2. Правозахисники заявляють про катування у місцях несвободи. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%85%>.
3. Невидимі жертви війни: люди в місцях несвободи. Дослідження та моніторинг. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/nevydymi-zhertvy-viyny-liudy-v-mistsiakh-nesvobody-doslidzhennia-ta-monitorynh/>.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст.131.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356.

ЯКУШЕВА Вікторія Вікторівна студентка 2 курсу Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: ПОТОЦЬКИЙ Мирослав Михайлович, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх, доктор філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК України), повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення [1].

Акт повідомлення особі про підозру має суттєве значення як для кримінального провадження в цілому (з моменту повідомлення про підозру розпочинається стадія притягнення до кримінальної відповідальності та з цього моменту обраховують строки досудового слідства), так і для особи, якій здійснене це повідомлення (набуття статусу підозрюваного). Також з моменту повідомлення про підозру у особи виникає право на захист [2].

На міжнародному рівні права підозрюваного закріплено в таких актах, як: Загальна декларація прав людини (стаття 11), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (статті 9 та 14) та Європейська конвенція з прав людини (стаття 6) тощо.

Науковий інтерес викликають положення презумпції невинуватості, як однієї з фундаментальних засад кримінального судочинства у демократичному суспільстві. Даний принцип тісно пов'язаний із забезпеченням прав особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, на всіх етапах кримінального провадження. Адже забезпечення прав підозрюваного є запорукою справедливого судочинства та одним з запобіжників свавілля з боку сторони обвинувачення.

Відповідно до положень Конституції України особа визнається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному каранню, доки її вина не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [3]. У кримінальному процесуальному законі зазначено, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [1].

Одним з проблемних аспектів сучасного правосуддя є те, що суспільний резонанс та медійний тиск часто перешкоджають дотриманню принципу презумпції невинуватості. Швидке поширення новин в засобах масової інформації призводить до того, що люди, яких підозрюють у скоєнні кримінальних правопорушень часто засуджуються громадськістю ще до винесення офіційного судового рішення. Такі обставини змушують правоохоронні органи та суди діяти під тиском, що може призвести до порушення прав підозрюваного.

Так, принцип презумпції невинуватості порушується, коли оприлюднення інформації стосовно підозрюваного має публічний характер, а також коли особі заподіяно шкоду унаслідок визнання її помилково винною, особливо беручи до уваги соціальні та репутаційні наслідки [4, с. 166].

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) у своїх рішеннях стверджує, що у демократичному суспільстві суворі коментарі засобів масової інформації іноді є невідворотними стосовно справ, що цікавлять громадськість («Віорел Бурцо проти Румунії»). Проте, жорстока кампанія у пресі може негативно вплинути на справедливість судового розгляду, впливаючи на громадську думку, і вплинути на презумпцію невинуватості заявника. ЄСПЛ постановив, що преса не повинна перевищувати певних меж, зокрема, щодо захисту права на недоторканність обвинувачених у кримінальному провадженні та презумпції невинуватості («Бедат проти Швейцарії») [5, с. 72].

Українські дослідники неодноразово звертали увагу на проблемні аспекти дотримання презумпції невинуватості у кримінальному процесі.

Так, В.М. Тертишник, Ю.С. Шемшученко підкреслюють, що презумпція

невинуватості нерідко порушується через тенденцію публічних заяв посадових осіб щодо вини підозрюваних до винесення остаточного рішення у справі судом. Необачливі повідомлення керівників правоохоронних органів, до яких, в разі огульного обвинувачення окремих підозрюваних (іменування їх злочинцями ще до визнання судом їх винними, безапеляційних заяв щодо доведеності їх вини беззаперечними доказами тощо), може бути заявлений цивільний позов про відшкодування моральної шкоди, а за таких умов не тільки самі такі посадовці опиняються в стані зацікавлених у справі осіб, а й до слідчих, які знаходяться в їх підлеглих, стороною захисту можуть бути заявлені претензії щодо їх неупередженості, а до отриманих ними доказів висловлені щонайменше сумніви щодо їх допустимості та достовірності [4, с. 166].

Окремі рішення ЄСПЛ демонструють, що презумпція невинуватості може бути знехтуваною державними органами («Алленет де Рібемонт проти Франції»). Є важливим добирати слова, які використовують посадові особи у заявах щодо особи, яка ще не була засуджена і визнана винною у кримінальному правопорушенні («Дактарас проти Литви»). Є забороненим здійснення будь-яких заяв з боку посадових осіб державних органів стосовно кримінального слідства, що триває, які давали б громадськості підстави вважати підозрюваного винним і наперед формували б бачення фактів представниками відповідних судових органів («Буткевічус проти Литви») [5, с. 71-72].

На наш погляд, засада презумпції невинуватості є базисом справедливого кримінального судочинства. Особа, яка притягується до кримінальної відповідальності повинна мати у розпорядженні інструменти, які забезпечать їй захист від свавілля та упередженого ставлення. Засада презумпції невинуватості нагадує нам, що ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення без доведення даного факту рішенням суду поза розумним сумнівом. Це важливо для підтримки довіри до системи правосуддя.

Крім того, дотримання прав підозрюваного, як-от права на правову допомогу, права на відмову давати покази, є запорукою справедливого розслідування. Ігнорування таких прав може призвести до помилкових вироків. Вбачається, що правоохоронці завжди мають пам'ятати ці постулати, оскільки вони не лише захищають права людей, а й допомагають будувати довіру між громадянами та державою.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.11.2024).
2. Глинська Н., Лобойко Л., Шило О. Повідомлення про підозру: правомірність застосування порядку, передбаченого КПК для вручення повідомлень. *Стаття у «Юридичному віснику України»*. 2017. № 45 (1166).

- URL :
<https://ivpz.kh.ua/uk/%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0> (дата звернення 01.12.2024).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
4. Тертишник В. М., Шемшученко Ю. С. Правнича допомога та захист у кримінальному процесі : підручник. Київ : Правова Єдність, 2018. 446 с.
5. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). European court of human rights. 133 с. URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2021/12/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf (дата звернення 29.11.2024).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції 10 грудня 2024 року

Редакційна колегія:

Туренко Олег Станіславович т.в.о. завідувача кафедри загальноправових дисциплін факультету №3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор.

Суюсанов Лут Ікрамович заступитель декана факультету №3. Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент.

Коваленко Наталья Олександрівна викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Хитровський Дмитро Володимирович викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ.